ROSA LUXEMBURG

Ulusal Sorun

ULUSLARIN KENDİ YAZGISINI TAYİN HAKKI VE ÖZERKLİK

Rosa Luxemburg

Bu yıl Alman devrimcisi Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in 60. ölüm yıldönümü. Çeşitli yayın organlarında çıkan yazılarla anılmasına karşın, iki büyük devrimci ülkemizde yeterince tanınmıyor, bilinmiyor. Amacımız bu boşluğu doldurmak; revizyonizme ve her türlü sınıf uzlaşmacılığına, emperyalizme ve emperyalist savaşlara karşı, kitlelerin gücüne inanarak ölene dek mücadele veren ve Marksizm'in en büyük düşünürlerinden biri olan Rosa Luxemburg'u tanıtmak. Rosa Luxemburg 1871'de Rus Polonyasında, Zamosc ilinde doğdu. Polonya, Alman ve Rus Sosyal Demokrat partileri içinde çalıştı. II. Enternasyonal'de sol kanadın sözcülüğünü yaptı. Almanların Parti Okulunda dersler verdi. I. Dünya Savaşında kendi ülkesinin toprakları üzerinde emperyalist savaşa karşı mücadele etti. AKP'ne dönüşen ***Spartaküs Birliği***'nin önderleri arasında yer aldı. 15 Ocak 1919'da, 49 yaşında öldürüldü. En önemli kitapları: ***Sosyal Reform ya da Devrim*** (Belge Yayınları 1993), ***Sermaye Birikimi*** (Belge Y. 2004), ***Sosyal Demokrasinin Bunalımı*** (Belge Y. 1998), ***Ulusal Ekonomiye Giriş*** (Belge Y. 1995), ***Spartakistler Ne İstiyor / Siyasi Yazılar*** (2008), ***İktisat Nedir?*** (Belge Y. 1992), ***Polanya'nın Sınai Gelişimi, Kitle Grevi, Siyasi Parti ve Sendikalar, Mektuplar, Anti - Kritik,*** Ayrıca Bak. Elzbieta Ettinger, ***Bir Yaşam: Rosa Luxemburg,*** Türkçesi Ali Çakıroğlu, Belge Yayınları 2008.

Osman Akınhay

1960, İzmir, Ödemiş doğumlu. 1976'da SBF'ye, 1980'de hapse girdi. Hapishanede çeviri yapmaya başladı. O günden bugüne doksanı aşkın kitap çevirdi. ***Gün Ağarmasa*** (2002) ve ***Ölüme Bakmak*** (2005) adlı iki romanı; ***Piyasa Sosyalizmi Tartışması*** (Belge Y. 1991) ve Özcan Özen'le birlikte hazırladığı ***Çeçenistan: Yok Sayılan Ülke*** (2002) ve ***Dünyanın Bütün Sokakları İsyanda*** (2003) başlıklı üç derlemesi, Mehmet Uğur'la yaptığı ***Müzakerelerden Üyeliğe: AB-Türkiye Gündemindeki Sorunlar*** (2005) adlı bir söyleşi kitabı var. Agora Kitaplığı ile ***Mesele*** kitap dergisinin editörü. Belge Yayınlarından ***Uygulanabilir Bir Sosyalizmin İktisadı*** (Alec Nove, 1991), ***Proletarya Diktatörlüğü Tartışması, Marx'tan Lenin'e*** (Hal Draper, 1990) adlı kitap çevirileri yayımlandı.

BELGE YAYINLARI: 623
Siyasi Düşünce Klasikleri Dizisi

The National Question
Selected Writingsby Rosa Luxemburg, (Monthly Review, 1976)

ULUSAL SORUN
© ROSA LUXEMBURG

Türkçesi
Osman Akınhay

Sayfa Düzeni
Aristan
Kapak
Nuran Gündoğdu
Birinci Baskı
Ocak 2010

İç/Kapak Baskı-Cilt
Berdan Matbaacılık
0 (212) 613 12 11
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi
C Blok No: 239 Topkapı / İstanbul

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Divanyolu Cad. Binbirdirek İşhanı No:15/1
Sultanahmet/İstanbul
Tel: 0 (212) 638 34 58
Fax: 0 (212) 517 44 53
E-mail: belgeyayinevi@hotmail.com
belgekitapkulubu@yahoo.com
www.belgeyayincilik.com

Rosa Luxemburg

ULUSAL SORUN

Ulusların Kendi Yazgısını Tayin Hakkı ve Özerklik

Türkçesi
Osman Akınhay

belge
yayınları

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz.....5

Giriş: Marksist Kuramda Ulusların Kendi Yazgısını Belirleme Hakkı.....7

Lenin'e Karşı Luxemburg.....7

Tarihsel Ortam.....11

Kendi Yazgısını Belirleme "Hakkı".....13

Ahlaki Bir Hak Olarak Baskıdan Kurtuluş.....20

Birinci Dünya Savaşı.....22

Lenin'in Çelişkili Konumu.....23

Rus Devrimi'nde Kendi Yazgısını Belirleme.....25

Lenin'in İki Uçlu Politikası.....30

Kendi Yazgısını Belirlemenin Sonraki Tarihi.....34

"Kendi Yazgısını Belirleme Hakkı"na Sahte Bağlılık.....39

ULUSAL SORUN.....45

Londra'daki Erternasyonal Kongresi'nde Polonya Sorunu.....47

Antolojiye Önsöz: Polonya Sorunu ve Sosyalist Hareket.....59

Ulusal Sorun ve Özerklik.....99

1) Ulusların Kendi Yazgısını Belirleme Hakkı.....99

2) Ulus-Devlet ve Proletarya.....151

3) Federasyon, Merkezileşme ve Partikülarizm.....175

4) Merkezileşme ve Özerklik.....203

5) Ulusal Sorun ve Özerklik.....235

Kendi Yazgısını Belirleme Kapitalizmde Gerçekleşemez.....267

Rus Devrimi'nde Milliyetler Sorunu.....269

Ek: Gazeta Robotnicza Editörlerinin "Tezler"i.....277

1) Emperyalizm ve Ulusal Baskı.....277

2) Ulusların Kendi Yazgılarını Sözde Belirleme Hakkı.....282

3) Polonya Sorunu ve Sosyal-Demokrasi.....287

ÖNSÖZ

İngilizce konuşan okurların elinde Rosa Luxemburg'un Polonya dilinde yazılmış makalelerini derleyen bir kaynak olmadığı için, onun ulusal soruna ilişkin düşünceleri ile Lenin'inkileri karşılaştırmaları zor olmuştu. Burada Rosa'nın 1908-1909 yılları arasındaki temel makalelerine ek olarak, ikisi arasındaki farklılıklan sergileyen diğer yazılardan yapılmış bir seçkiyi de sunmaktayız. Ulusal sorun ve özerkliğe ilişkin1908-1909 makalelerinden sonuncusu (*Gelecekteki Demokratikleşmiş bir Rusya içinde Polonya'nın Özerkliğinin Taşıdığı Anlam*) konu dışı olduğu için derleme dışında bırakılmıştır. Öte yandan, ***Gazette Robotnicza*** editörlerinin Zimmerwald Konferansına sundukları ve 1916 yılında yayınlanan "*Tezler*"i, Rosa Luxemburg tarafından kaleme alınmadığı halde, Lenin tarafından, kendi "*Tezler*"inde ve "*Kendi Kaderini Tayin Tartışmasının Özeti*"nde (1916) uzun uzun yanıtlandığı için derlemenin *Ek bölüm*üne alınmıştır.

Rosa Luxemburg'un kendi dipnotları ve editörünkiler sayfa altında yeralmaktadır.

Editör yayınlanan çevirilerin son halinin sorumluluğunu üstlenmektedir, ancak Polonya dilinden İngilizceye yapılan ilk aktarımın sorumluluğunu, bu çalışmaya katkısı olan değerli arkadaşlar üstlenmektedir. Çevirmenler olarak Colleen Taylor'ın, Sophia Miskiewicz'ın, Ludwig Krzyzanowski'nin ve çok kısa bir süre için, Eugenia

Jarosiewicz'in ve yoğun editörlük çalışmasıyla Elzbieta Chodakowska'nın adlarını anmaktayız. Almanca metinler konusunda bana katkı sunanlar ise Michael Vale ve Cliff Gaddy... Hepsine, özgün metnin şiirini ve zenginliğini korumak ve basitleştirici özetlemelerden kaçınmak için, benimle birlikte çaba harcadıkları için sonsuz bir teşekkür borçluyum. Jürgen Hentze'nin *Rosa Luxemburg: Internationalismus und Klassenkampf* (Luchterhand Yayınevi, 1971) adlı kitabında yeralan bazı arka plan malzemesini minnettarlıkla kullandım.

Ayrıca Varşova Üniversitesi Kütüphanesinin ve uzun zamandan beri Rosa Luxemburg uzmanı olan, Parti Tarihi Enstitüsünden Feliks Tych'in değerli işbirliğini de anmadan geçemeyeceğim.

H.B.D

GİRİŞ

MARKSİST KURAMDA ULUSLARIN KENDİ YAZGILARINI BELİRLEME HAKKI

Lenin'e Karşı Luxemburg

Lenin'in ona yönelik saldırılarına karşın Rosa Luxemburg'un 1908-1909 yıllarındaki makalelerinde oldukça ustalıkla açımladığı felsefi konumun asla reddedilmediği, tersine, Bolşevik Parti'de Rosa Luxemburg'un savlarını kullanarak Lenin'e savaş açan önemli bir kesim tarafından benimsendiği (nitekim .... yılında Lenin yenilgiye uğramış, ulusların kendi yazgısını belirleme hakkı Sovyetler Birliği Komünist Partisi platformundan çıkarılmıştı) sanırım çok bilinmektedir. Daha sonraları, sorun yakıcılığını yitirdiğinde, slogan yeniden hayat buldu ve bugün SBKP'nin hazır klişelerinden birisini oluşturmaktadır. Ancak, ulusların kendi yazgısını belirleme hakkını savunmakta kullanılan temel savlar, Rosa Luxemburg'la yandaşlarının karşı çıkmakta başarılı olduğu savlardır. Sovyet yönetimi körelmiş bir aletle çalışmaktadır.

Tanzanya Cumhurbaşkanı ve Arfika'daki yeni milliyetçiliğin usta kuramcılarından Julius Nyerere, sömürgecilikten kurtulma kampanyasında "kendi yazgısını belirleme" sloganının aşırı vurgulanmasının sosyalizmin gelecekteki zaferini güçleştirebileceğini ileri sürmüştür. Nyerere şöyle der:

> Herkes özgür olmak ister. Milliyetçinin görevi de insanların kendi protesto güçlerine güvenmelerini sağlamaktır. Ama sosyalizmin temsil edeceği hakiki özgürlüğü getirmek bambaşka bir şey. Yalnızca sömürgeciliğin reddedilmesi ve işbirlikçilik yapmamakta işbirliğine istekli olmayı değil, olumlu bir anlayışı ve olumlu eylemleri de gerektirir.[1]

Bu sloganının yol açtığı güçlüklere Rosa Luxemburg'un altmış yıl önce işaret ettiğini öğrenmek Nyerere'yi hayretler içinde bırakabilir. Marksizmin milliyetçilik kuramını çoktandır ihmal etmekle kusur işlediği şüphesizdir.

Bu durumun farkındaki Batılı araştırmacılar çabalarını yalnızca bir tarafın (Lenin'in) düşüncelerini bildikleri "Büyük Tartışma"yı değerlendirmekte yoğunlaştırmışlardır. Lenin, bilindiği gibi, ateşli bir polemikçi olduğundan, tatmin olacağı ölçüde yanıtlayamadığı karşıt savları okuyucuya eksiksiz biçimde sunacak birisi değildi. Yani, Luxemburg'un görüşlerinin en etkili yanlarının bir kısmı ya tamamen görmezlikten gelinmiş, ya da ikinci ağızdan, genellikle onları "çürütmeye" uğraşan kişinin ağzından aktarılagelmiştir.

Burada, taraflardan herhangi birinin tartışmayı "kazandığını" ima etme niyetinde değiliz. Rosa Luxemburg'un kazanmadığı kesindi ama. Rosa'nın zamanının eğilimlerine ilişkin tahminleri genelde Lenin'inkinden daha az doğruydu. Görüşlerinin gözardı edilmesinin nedenlerinden biri budur zaten. Rosa Luxemburg milliyetçi dürtünün gücünü küçümsemişti (oysa nedenlerini değerlendirirken

---

(1) Julius K. Nyerere, *Freedom and Socialism /Uhuru na Ujamas: A Selection from Writings and Speeches 1965-67* (Dar Es Salaam: Oxford Universty Press, 1968), s.26-32. Akt. Lionel Cliffe ve John S. Saul, *Socialism in Tanzania: An Interdisciplinary Reader,* Cilt: 1: *Politics* (Dar Es Salaam: Oxford Universty Press, 1972), s.72. Cliffe ve Saul bu fikri iyice geliştirirler. Nyerere Marksist değildir, ancak sözleri Nyerere tarzından çok Marksizan sosyalizme uygundur.

tamamen yerinde saptamalarda bulunmuştu). Bu yüzden, onun kuramı, modern çokuluslu devletteki merkezkaç eğilimlere uygun bir çözüm getiremiyordu. Lenin gibi Avrupalılara hitap ettiğinden, yazdıkları genellemelerden yoksundur. Yalnız, ulusların kendi yazgısını belirlemesi kuramı *aleyhindeki* açıklamaları güncelliğini 1908'de yazıldıkları andaki kadar korumaktadır. Gerçekten de, Rosa'nın yaklaşımı Marksist kuramda asla aşılamamıştır. Marksistler arası bir tartışmaya Marx'ın isminin sokulması her zaman olasıdır, onun için bu örnek istisna sayılamaz. Marx genel kapsamıyla kendi yazgısını belirleme ilkesine ilgi göstermediği halde,[2] sloganı yer yer kullanmaya hep hazır olmuştu.

1867 tarihli (Birinci Enternasyonal Genel Konseyi'ndeki) "Delegelere Talimat"ta, *halkların kendilerini idare etme hakkının* uygulanmasıyla Avrupa'daki Rus etkisini sona erdirmek, Polonya'yı demokratik ve toplumsal temelde yeniden inşa etmek zorunluluğu üzerine bir pasaj vardı.[3] Genel Konsey bu pasajı benimsemiş ve Birinci Enternasyonal'in politikasına dahil etmişti. Marx herhalde kağıda dökmedi ve kendisinin yayına hazırladığı, Uluslararası Emekçiler Birliği'nin 1866 ve 1868 kongrelerinde alınan kararları içeren bir kitapçıkta söz konusu pasaja yer vermedi ama, bunu kabul etmeye istekli görünüyordu.[4]

Rosa Luxemburg'la Lenin'in ayrıldığı noktalar çeşitli başlıklar altında özetlenebilir:

1) Lenin ulusların kendi yazgısını belirleme hakkını üzerine basa basa vurgularken, Rosa Luxemburg böyle bir hak bulunmadığını söylemiş; terimleri dikkatle açımlanmamış bu

---

(2) S.F. Bloom, *The World of Nations* (New York: 1941), s.33, Ayrıca bkz. Horace B. Davis, *Nationalism and Socialism* (New York: 1967), s.14.

(3) *Le Courrier International* (Londra), 16 Mart 1867; vurgu orijinalde yoktur.

(4) 4 Aralık 1971, Bert Andreas'dan.

sloganın sorunun çözümüne katkıda bulunmaktan çok, savsaklama aracı olabileceği düşüncesini ileri sürmüştü. Luxemburg'un bakışı o zaman güçlü olduğu gibi bugün de güçlüdür, yalnız aşırı bir vurguya sahipti. Terimler belirlendiği zaman, kendi yazgısını belirleme hakkı *ahlâki* bir haktır; Rosa'nın olayı böyle koyması gerekirdi. Ulusal baskıya karşı çıkışı, ilkeyi kabul ettiğini zaten göstermektedir.

2) Lenin modern ulusların inşasında burjuvazinin rolünü vurgularken, Luxemburg ulusların inşasında burjuvazinin rolünün önemsiz kaldığı örneklere rastlandığını söylüyordu. Nitekim yalnızca Polonya örneğinde değil, pre-kapitalist ekonomik formasyonlara, sömürgelere vb. ilişkin olarak da Rosa'nın yaklaşımı doğruydu.
3) Luxemburg federasyona ve özerkliğe yer bırakırken, Lenin'in federalizme bakışı belirsizdi. İlk başta karşı çıktı, sonra Sovyetler Birliği açısından, en azından kağıt üzerinde benimsedi. Luxemburg'un bu konudaki düşüncesi daha esnekti. Lenin'e yönelik eleştirileri bugün yeniden dikkat toplamaktadır. Ancak demokratik olmayan bir devlette özerklik herhalde fazla anlam taşımaz.
4) Rosa Luxemburg'la izleyicileri kendi yazgısını belirlemeyi işçi sınıfının kendi yazgısını belirlemesi anlamında yorumlamışlarken, Lenin haklı olarak bu formülasyona karşı çıkıyor, ne var ki açıklamaları inandırıcı olamıyordu. İleride göreceğimiz gibi, 1919 SBKP Kongresi bu konuda Lenin'i çiğnedi geçti.
5) Rosa Luxemburg milliyetçiliğe parçalanmaya götürdüğü için karşı çıkarken, Lenin geniş ulusal birimlerin üstünlüklerini vurguluyor, ama aynı zamanda, bütünüyle soğuk bakmadığı parçalanma eğiliminin kuvvetini de değerlendirebiliyordu. Bugün, Lenin'in haklılığının teslim edilmesi gerekir.

Bizim asıl ilgi alanımız yukarıdaki birinci madde, yani, ulusların kendi yazgılarını belirleme *hakkının* bulunup bulunmadığı sorunudur. Bunu ve diğer konuları tartışırken, şimdiye değin Marksist kuramın dışında ya da ancak çok uzağında kaldığı kabul edilen milliyet kuramının aslında Marksist kuramın temel yönlerinden biri olduğunu göstermeye çalışacağız. Hakikaten, doğru bir milliyet kuramı olmadan, Marksizm günümüz dünyasının en yakıcı sorunlarına çözüm bulamaz. Tartışmanın baştan sona yeniden incelenmesinin, özellikle yıllardır ihmal edilmiş Rosa Luxemburg'un katkılarının önemi buradan gelir.

Tarihsel Ortam

Rosa Luxemburg o zamanlar Rusya Polonyası'na dahil bir yerde doğdu ve öğrenim gördü. Orta sınıf Yahudi bir anne babadan geliyordu. Devrimci harekete erken yaşlarda ilgi göstermiş, yetkililerin dikkatini Rusya'yı terketmeyi akıllıca bulacak kadar çekmişti. İlkin İsviçre'ye, sonra Almanya'ya gitti. Öğrenimini Almanya'da tamamlarken, sosyal-demokrat hareketteki aktif çalışmalarını sürdürdü. Polonya tarihi üzerine incelemeler yaptı ve daha sonra Lenin'in milliyetçiliğin yaratıcısı olarak burjuvaziye yaptığı vurguyu düzeltebildi. Çünkü Polonya'da, milliyetçi hareketin başını yıllardır toprak soyluluğu (*schlahta*) çekmişti.[5] Rosa Polonya'ya ilgisini daima korudu, Doğu Prusya'daki Polonyalılar arasında çalıştı. Alman Sosyal-Demokrat Partisi'nin Polonya uzmanıydı. Aynı anda, genellikle Bolşevik konuma sempati beslediği Rusya'daki sosyal-demokrat harekette (çoğu zaman uzaktan) yer aldı. Lenin, çeşitli konularda

(5) *Schlachta*, yıllarca Polonya milliyetçiliğini taşıyan soylular, aslında, oldukça tabakalaşmış bir sınıftı ve toprak sahipleri dışında, çok sayıda muhtaç "soylular"ı da kapsıyordu.

Rosa'yla ayrı düşünmesine karşın, onun yeteneği ve içtenliğine ilişkin kanılarını daima muhafaza etmişti.

1893-1914 dönemini baştan sona karakterize eden olay, Polonya'daki iki partinin ulusların kendi yazgısını belirlemesiyle ilgili tartışmalarıydı. Polonya Sosyalist Partisi (*Polska Partia Socialistyczma - PPS*) Polonya'nın yeniden kurulmasından yana olduğundan, her parçadaki (Almanya, Avusturya ve Rusya) kolları işçiler, köylüler ve orta sınıf arasında, sosyalizm için tam tamına milliyetçi bir temelde kampanya yürütüyorlardı. Rosa Luxemburg'la arkadaşlarının 1893'te kurduğu Polonya Sosyal Demokrat Partisi (1899'da Litvanya'nın dahil edilmesiyle SDKPİL adını almıştı) Polonya için kendi yazgısını belirlemeye karşı çıkan eski Marksist geleneği sürdürüyordu.

İşçiler söz konusu partilerin önce birine, sonra diğerine kulak verir gibiydi. Londra'daki (Sosyalist) Enternasyonal Kongresi (1896) iki tarafın savlarını da dinledi ve pratikte karışmamaya karar verdi. SDKPİL'nin tabanı 1903'te az görülmekle birlikte, 1905'te Birinci Rus Devrimi'nin patlamasıyla Rusya Polonya'sındaki işçiler akın akın SDKPİL'ye koştular ve Rus işçileriyle ortak davaları uğruna çalıştılar. Barikatlar kuruldu, çeşitli Polonya kentleri sokak savaşlarına sahne oldu. Bunun üzerine PSP bölündü: Bir kesim ağırlığını SDKPİL'den yana koyar ve sonunda (Aralık 1918'de) onunla birleşirken, Pilsudski'nin önderliğindeki daha dar bir grup varlığını sürdürdü ve sonunda, savaş bitince, yeniden kurulan Polonya ülkesinin yönetimini ele geçirdi.

Rosa Luxemburg'un milliyetçiliğe yaklaşımı, milliyetçiliğin işçi sınıfının ancak dolaylı olarak ilgisini çeken bir hareket olduğuydu. İşçilerin ulusal egemenlik belasından kurtuluşunun en iyi ve en çabuk yolunun uluslararası sosyalist devrimin gerçekleşmesi olduğu iddiasından hiç vazgeçmedi. 1903'te, Rosa Luxemburg'un bakışını savunanlar Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin kongresinde görüşmeler ve kongrenin kendi yazgısını belirlemeyi onaylamamasını

istediler. RSDİP'nin ulusların kendi yazgısını belirlemesinden yana çıkması üzerine, Polonyalı delegeler kongreyi terketti. Bolşevikler de Menşevikler de kendi yazgısını belirlemeden yanaydı.

Polonyalılar Rus partisinin 1906 kongresine yine geldiler, ama bu sefer, 1903'teki tutumlarını hâlâ sürdürmekle birlikte, kendi yazgısını belirlemeye karşı çıkışta fazla ısrarcı olmadılar. Bu kongrede Lenin'le işbirliğine giderek, görüşlerindeki benzerliğin kapsamını ortaya koydular. Yalnız temeldeki felsefi sorun henüz çözüme kavuşmamıştı.

Rosa Luxemburg, 1908-1909'da Krakow'daki dergisi *Przeglad Sozialdemokratyczny*'de yayımlanan "Ulusal Sorun ve Özerklik" başlıklı bir dizi makaleyle kendi yaklaşımını ayrıntılarıyla gözler önüne serdi. Tartışmaya başka Marksistler de katkıda bulunurken, Lenin milliyetçilik konusunda bir kitapçık yazma görevini Stalin'e verdi. 1913 başlarında çıkan kitapçık asıl olarak Karl Renner ve Otto Bauer'in ulusal-kültürel özerklik yanlısı görüşlerinin çürütülmesine ayrılmıştı.[6]

Rosa Luxemburg'a kimseden yanıt gelmeyince, Lenin bu işi kendisi üstlendi. 1914 başında kaleme alınan "Ulusların Kendi Yazgısını Belirleme Hakkı Üzerine" özellikle Rosa Luxemburg'u hedef almıştı.

Kendi Yazgısını Belirleme "Hakkı"

Rosa Luxemburg, diyalektik genelde hakların varlığını tanımadığından, mutlak haklar, aslında haklar temelinde konuşmanın Marksist bir tutum olmadığını söylüyordu; verili bir durumun "doğrular"ı ve "yanlışlar"ı verili tarihsel koşulların çözümlenmesiyle saptanmalıdır.

---

(6) Bkz. "*Marxizm and National Qestion*", Josef Stalin, *Marxizm and the National Qestion: Selected Writings and Speaches* (New York: 1948), s.7-68.

Bir Marksist olarak Lenin'in bu düşünceye vereceği kesin bir yanıt yoktu, çünkü bu noktayı sık sık yorumlamıştı. 1908'den gerek önce gerekse daha sonra, proleter devriminin çıkarlarının üstün geldiğini, her koşulda devrim davası karşısında kendi yazgısını belirleme hakkını feda etmeye hazır olduğunu belirtmişti. Kendi yazgısını belirlemeyi soyutlama düzeyinde de savunuyordu, çünkü bu yoldan kabul edilemez sonuçlara varabilirdi.

Luxemburg, baskıdan kurtulma "hakkı" bulunduğunu reddetmekteydi. Ona göre, böylesi sorunlar iktidar sorunlarıdır ve o kapsamda çözülür. İşçilere kendi yazgılarını belirleme "hakları" bulunduğunu anlatmanın altın tabaklardan yeme hakları bulunduğunu anlatmaya benzediğini söylüyordu.

Sınıflı bir toplumda, "halk"ın kendi yazgısını belirlemesinden söz etmek, genellikle yönetici sınıfın kendi yazgısını belirlemesi anlamına gelir; işçiler eskisi gibi bağımlı bir konumda kalırlar. Bunun için Rosa Luxemburg'un aklında daha çok Polonya'yı tutarak girdiği tartışmalarda, kendi yazgısını belirlemenin işçi sınıfının kendi yazgısını belirlemesi olduğu görüşü ağırlık kazanmıştı. Göreceğimiz gibi, Rus Devrimi'nde kullanılan bir slogandı bu.

Luxemburg kendi yazgısını belirleme hakkına özellikle karşı çıktığından, genelde küçük milliyetlere gösterilen özel ilgilere de itiraz ettiği akla gelebilir. Ancak böyle düşünmek doğru olmaz. Rosa Luxemburg, en ilgili olduğu küçük milliyet olan Polonya'nın özerkliğini hararetle istiyordu. Rosa'nın, genel kendi yazgısını belirleme ilkesine dayanması bile, kendi halkının belli bir derecede kendini yönetmesini ve kültürel özerklikten yararlanmasını güvence altına alacak bir plan çıkarmak üzere ne kadar yoğun bir çalışmaya girdiğini tam olarak değerlendirebilmek istiyorsak, 1908-1909 yıllarındaki yazı dizisinin altıncı ve son makalesini okumak yeter. Lenin, Rosa'nın özerklik isteğini tek başına Polonya'yla sınırlandığından yakınmıştı, ancak bu sonucu çıkarmak uygun düşmez. Lenin'in de savunduğu diyalektik yöntemde, her örnek kendi özellikleriyle ele

alınmalıdır ve bir yerlerden başlamak gerekmektedir.

Luxemburg, Litvanya ve Gürcistan'ın özerklik ilkesinin uygulanmasına elverişli bölgeler *olmayacağını* niçin düşündüğünü açıklama fırsatı bulmuştu. Çok basit bir neden gösteriyordu: Adı geçen yerler çok küçüktüler. Onun tahminlerine göre, 1.2 milyon nüfuslu Gürcistan bile yaşama şansı bulunan bir birim değildi. Lenin'se 50.000 kişilik bir rakamın yeterli olduğuna değinmişti. Zaten Sovyetler Birliği'ndeki milliyetlerin bir kısmı bundan daha geniş topluluklar değildir.[7] Lenin mini-ulusları kabullenmeye hazır olduğundan, eski Rus İmparatorluğu'ndaki birden çok milliyeti barındıran yönetsel birimleri parçalara bölmeye de hazırdı.

Ama Lenin, yalnızca 50.000 nüfuslu bir ulusun kendini savunamayacağının, büyük ölçekli üretimin yararlarını getirecek büyüklükte bir iç pazar geliştiremeyeceğinin farkında değil miydi? Böylesi mikroskobik uluslar nasıl hayatta kalabilirdi. Marx ve Engels'in izinden giden Luxemburg, giderek daha geniş ulusal birimler oluşma eğilimini vurguluyordu. Rosa'nın halkın denetimi sorununa çözümü Marksist gelenek içindeydi: İleri uluslar proletaryasının küçük milliyetlerle davalarını birleştirerek kapitalizmi devirmesi ve sosyalist bir hükümet yönetiminde küçük milliyetlerle sömürgelerin merkezden kurtulmasını sağlaması. Böyle bir çözümü pratiğe geçirmekten alıkoyan şey, Luxemburg'un, küçük milliyetlerin büyük (emperyalist) ülke içinde daha başarılı olacağı görüşüydü. Polonya'nın bağımsızlığını savunduğu için Marx'ı bile eleştiriyordu. Böyle bir adımın, toprak soylularının (daha sonra, burjuvazinin) denetimini sağlamlaştırma etkisi yapacağını, içinde yaşadıkları büyük ülkenin işçileri ve köylüleriyle davalarını birleştirmeleri gereken işçi ve köylüler açısından pek değer taşımayacağını iddia ediyordu.

---

(7) Birleşmiş Milletler'e 1965'de kabul edilen Maldiv Adaları o zamanlar 100.000'lik bir nüfusa sahipti ve o zamandan beri daha küçük birimler bile kabul edilmiştir.

Aslında Lenin'le Luxemburg arasındaki başlıca farklılık, genelde kuram ya da yöntemden çok, kuramın pratik uygulanmasında ortaya çıkan bir farklılıktı. Lenin'in Luxemburg'un kuramına "soyut" ve "metafizik" etiketi yapıştırma çabaları ağırlığıkla tanım konularına giriyordu. Lenin, Luxemburg'a, etkili bir dille, niçin ulusu Kautsky'nin tarihsel-ekonomik çözümlemesine göre tanımlamadığını, Otto Bauer'in psikolojik tanımını istisna saydığını sormuştu. Lenin bu noktada tehlikeli bir zeminde duruyordu. İlk olarak, Stalin, Lenin'in açık teşvikiyle, kısmen Bauer'in "psikolojik" tanımına dayalı bir ulus tanımına yer veren bir makale yayımlamıştı. İkinci olarak da Kautsky, ulus üzerine aralıklı yazılarında, milliyeti dil temelinde tanımlamaya başlamıştı. Bu tanım o kadar eksikti ki, Lenin bile hemen saldırmak zorunda kaldı. Lenin ulus tanımı yapma zahmetinden kendini kurtarmış, ancak Kautsky'ye de başkalarına keyfi olarak tanım kabul ettirme hakkını tanımamıştı. (Yeri gelmişken, Luxemburg tarafından çağdaş kapitalizmin bölünerek çoğalma eğilimlerini vurgulamakla eleştirilmiş Kautsky, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, barışı en iyi biçimde önde gelen kapitalist ulusların oluşturacağı bir kartelin sağlayabileceği inancına varmıştı!)

Lenin, "ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı"nı istemekle, ulusların hakları bulunduğu düşüncesini onaylamış oluyordu. Luxemburg ise bunu kesinlikle reddetmekteydi. Haklardan söz etmeye yalnızca işçi sınıfının hakları kapsamında hazır olabilirdi.

Lenin, geniş devletlerin ekonomik üstünlüklerinin tamamen farkında olduğundan (Çarlık imparatorluğundan bile geniş olarak tasarladığı geleceğin sosyalist toplumu, tek bir ekonomik birimden oluşacaktı), "ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı"nı sosyalist devrimin amaçlarına bağlı sınırlı bir hak olarak gördüğünden, küçük milliyetleri, "kendi yazgısını belirleme" olgusunun niteliği hakkında aldatıyor sayılmaz mıydı? Luxemburg aldattığını düşünüyordu ve milliyetleri kapsayan bir çekişmede bütün kozların yönetici sınıfın elinde olduğunu ileri sürmeye kadar vardı. Sosyalizmden

önceki herhangi bir zamanda, "halk"ın, hatta proletaryanın isteklerinin "demokratik" belirlenimlerinin çoğunlukla burjuvazinin işine yaraması beklenebilirdi.

Bu, Lenin'in konumuna yöneltilmiş temel bir eleştiriydi. Lenin kendi yazgısını belirlemeyi ancak bir noktaya kadar savunduğundan, daha öteye gitmek isteyenler (toplumsal devrimle ilgilenmeyenler - onunla savaşanlar dışında) Lenin'i elbette ikiyüzlülükle suçlardı; nitekim, gerek o günlerde, gerekse daha sonra böylesi suçlamalara rastlandı. Luxemburg'un tutumu da muhafazakârların hoşuna giden bir bakış değildi, ama o ikiyüzlülük suçlamasından kurtuldu.

Konumunu küçük ulusların büyüklerden ayrılması temelinde tanımlayan Lenin şöyle yazıyordu:

Asla küçük devletlerden, genelde devletlerin bölünmesinden ya da federasyon ilkesinden yana olmayan Marx, ezilen ulusun ayrılmasını federasyona doğru bir adım olarak, yani bölünmeye doğru değil, merkezileşmeye doğru, politik ve ekonomik açıdan ama demokrasi temelinde bir merkezileşmeden yana bir adım olarak düşünüyordu.[8]

Luxemburg'la Lenin arasındaki farklılıklar bir ölçüde işledikleri "olgular"daki farklılıktan kaynaklanıyordu. Bu, en net biçimiyle, Norveç'in 1905'te İsveç'ten ayrılması tartışmasında görünür. İkisini de okuduktan sonra, yazarların aynı olaya değindiklerine inanabilmek çok zordur gerçekten. Luxemburg'un önermesi olan, İsveç'in Norveç'ten ayrılmasına izin vermeye hazır olması, Lenin'in reddedemeyeceği bir yaklaşımdı. Lenin Luxemburg'a yönelttiği şu soruda pek içten sayılamaz: Ulusların eşitliğinin tanınması ayrılma hakkının kabulünü içerir mi? Birincisi, daha önce not edildiği gibi, genel geçer bir ulus tanımı yoktu. Ama, ikincisi, ayrılma "hakkı",

(8) V. I. Lenin, *Collected Works* (Moskova: 1961, 1964), XXI, 410.

Luxemburg'un, kendi yazgısını belirleme "hakkı"nı reddettiği aynı nedenle, hemen reddedeceği bir terimdi.[9]

Lenin ayrılma "hakkı"nın kullanılmasını önceden tahmin etmemekle birlikte, küçük bir ulusu Rusya'dan (Sovyetler Birliği'nden) ayırmaya hazırdı. Çünkü, daha geniş bir ekonomik birime ait olmanın ekonomik üstünlükleri, artı, işçiler açısından bir işçi devletinde bulunmanın üstünlüklerinin ayrılan ulusları geri getireceğine inancı tamdı.

Luxemburg, işçiler dahil bütün sınıflar istese bile, yeni, küçük ve kendince yaşama şansı bulunmayan devletlerin kurulmasına ilke olarak karşıydı. Lenin, ekonomik güçlerin giderek daha geniş devletlerin kurulmasından yana işlediğini, Rosa kadar açık biçimde görüyordu. Ancak Lenin, Rosa'nın görmediğini (ya da görmezlikten gelmeyi tercih ettiğini) de görüyordu. Şöyle ki, küçük devletler kurulmasından yana karşıt güçler de kuvvetliydi, kısa dönemde belirleyici olan belki bu eğilimdi. Dahası (canalıcı nokta buydu) Lenin, aynı görüşte olmadığı zaman bile, milliyetçilerin ***kararlarını geçersiz saymaya*** karşıydı. Hatalarını kendileri görmeliydiler; aynı zamanda, milliyetlere tam ***kültürel*** özerklik verilmesinden yanaydı.

Luxemburg, (Lenin'in dikkat çektiği gibi, tipik bir örnek olmayan) Polonya'da özgül bir durumla yüz yüze gelmişti. Avusturya'daki Polonyalılar *de facto* özerklikten ve önemli denebilecek demokratik haklardan yararlanırlarken, Polonyalı işçilerin, burjuvazinin ve toprak sahiplerinin egemenliğinde yeniden kurulacak bir Polonya'dan kazanacakları çok az, herhalde kaybedecekleri çok şeyleri vardı. Aynı sözler, Rosa Luxemburg'un içlerinde çalıştığı Doğu Prusya'daki Polonyalılar için de söylenebilir. Rusya'da çarlık mutlakiyetçiliğinin günlerinin sayılı olduğunu herkesin gördüğü bir zamanda,

(9) Luxemburg, "Junius" broşüründe" bağımsızlık hakkı"ndan söz etmişti, ancak bu koşullu bir açıklamaydı.

"Polonya Krallığı"ndaki Polonyalılar haklı olarak öngörülebilir bir gelecekte özerklik ve/veya demokrasi umabilirlerdi.

Luxemburg'la Lenin, hemen hemen aynı şey olan çözümleme yönteminde ya da çıkış noktalarında değil, somut durumun çözümlenmesinde ayrılıyorlardı. Lenin, Rus enternasyonalisti olarak, Büyük Rus şovenizmiyle savaşıyordu. Luxemburg, Polonyalı (Alman) enternasyonalist olarak, Polonya sosyal yurtseverliğiyle (şovenizmle) savaşıyordu. Paradoksal olarak, kendi yazgısını belirleme konusunda taban tabana zıt konumlarda yer almışlardı. Löwy, başka yerlerde de uygulanabildiğine göre Lenin'in konumunu daha üstün bulur; çünkü Lenin, (Luxemburg'un yaklaşımının tersine) milliyetçi hareketlerin olumlu yönlerini kabul ediyordu.[10]

"Ulusal baskıdan kurtuluş" (Luxemburg'un yandaş olduğu bir özgürlük) "ulusların kendi yazgılarını belirleme"siyle aynı mıdır? Rosa'nın ikinci deyişe kuvvetli ve sürekli itirazları sanki bir farklılık varmış gibi düşündüğünü gösteriyor. Öyleyse, aralarındaki farklılık neydi? Ya da, yalnızca, kendi yazgısını belirlemenin bir *hak* olduğu düşüncesine mi karşı çıkıyordu?

"Ulusal kurtuluş" ve "ulusal baskıdan kurtuluş" gibi deyişler elbette belirsiz ve genel kalır, bilhassa "ulusların kendi yazgılarını belirlemesi" deyişi karşısında. İki durumda da, ulusu kapsadığı varsayılan şeyi (yani, toprak parçasının sınırlarını) tanımlamak zorunda kalıyoruz. Ayrıca, saptamayı kimin yapacağı, yine, ulusun neyden kurtulmasının varsayıldığı soruları var. Yalnız, kendi yazgısını belirleme deyişi, kastedilenin bağımsızlık mı yoksa bağımsızlık öncesi bir statü mü olduğu konusunda en ufak bir netlik çağrıştırmaz. Son yılların anti-sömürgeci hareketleri bağımsızlıktan yana

(10) Michael Löwy, "Rosa Luxemburg et la question nationale", *Partisans* (Paris), Mayıs-Ağustos 1971, s.66-67. Aslında, gördüğümüz gibi, Luxemburg milliyetçiliğin olumlu yönler barındırıldığını kabul ediyordu.

oldular ve kendilerini "ulusal kurtuluş" hareketleri olarak niteledikleri̇nde kimse ne anlatılmak istendiğinden kuşku duymadı.

Ahlâki Bir Hak Olarak Baskıdan Kurtuluş

Sosyal-demokratların önünde belki ulusal baskıları protesto etme görevi yoktur. Rosa Luxemburg ise, tersine, söz konusu olan *ulusal* baskı diye değil, salt baskı olduğu için protesto bayrağı kaldırmanın Sosyal-Demokratların görevi olduğunu söylemişti. Luxemburg, bir sosyalistin *her* türden baskıyı protesto etmek zorunda olduğunda ısrarlıydı. Bu noktaya kadar Lenin'in verebileceği elle tutulur bir yanıtı yoktu.

Luxemburg, baskıyı protesto etmenin Marksistlerin *görevi* olduğunu söylediğinde, ön kapıdan çıkardığı ahlâk ve etik kavramlarını arka kapıdan yeniden mi sokuyordu? Marx'ın "burjuva" ahlâkına durmadan saldırması, yer yer, Marksizmin hiç ahlâk tanımadığını, "işçilerin daima haklı olduğu" saf ve basit bir iktidar felsefesi olduğunu düşündürecek kadar yanıltıcı gelmiştir kimilerine. Ancak Marx'ın yana olduğu daha geniş ahlâk, hakları ve görevleri yok saymaz, yeniden tanımlar ve yeni bir içerik kazandırır. Bunun için, sosyalist ahlâk temelinde konuşmak çelişki değildir. Zaten Luxemburg'un aklındaki de böyle bir anlayıştı.

Lenin (sosyalist) ahlâk düşüncesine inanıyor muydu? Kesinlikle. Ekim 1920'de Genç Komünistler Birliği'ne şöyle hitap etmişti: "Komünist ahlâk diye bir şey var mıdır? Elbette vardır".[11] Devam etmişti: "Bizim ahlâkımız proletaryanın sınıf savaşımına bağlıdır... Komünist ahlâk, çalışan insanları her türlü sömürüye karşı birleştiren... ahlâktır".[12]

(11) V. I. Lenin, *Selected Works* (Moskova: 1961), III, 510-11.

(12) A.g.y., s.512.

"Her türlü sömürü" deyişi üzerinde bir an duralım. Kadınların sömürülmesine de karşı mı? Çok açık biçimde. Ulusal baskıya da karşı mı? Açıkça. Lenin, yaşamı boyunca sergilediği bütün davranışlarıyla, gördüğü her yerde sömürüyle savaşmaya hazır olduğunu kanıtlamıştı. Onunla Luxemburg arasındaki farklılık nedir? İfade ediş tarzlarını ve Lenin'in yazılarında ekonomik (sınıfsal) sömürüye verilen önceliği saymazsak, bu noktada da hiç farklılık yoktur. Lenin, sınıf sorununun en üstün önemde olduğunu düşünüyordu. Ancak, belirli koşullarda, ulusal sorunun öncelikle vurgulanabileceğini kabul edecek kadar da geniş düşünceliydi. Demek ki, ulusal sorun asıl yerini toplumsal değerler hiyerarşisinde bulur ve böylece yaklaşık bir sosyalist etik oluşturma olanağı doğar.[13]

Bu durumda, Marksistlerin "kendi yazgısını belirleme hakkı" gibi deyişlere yer vermelerinin yanlış anlamalara davetiye çıkardığını görebiliriz. Luxemburg'un "ulusal baskıdan kurtuluş" deyişi her bakımdan bunların başında gelir.

Luxemburg, temel kuramsal makalelerinde, milliyetçiliğin ekonomik boyutlarını özellikle vurgulayıp politik yönlerin önemini küçümsüyordu.[14] Bu nedenle Rosa'nın milliyetçilik kuramı genellikten yoksundur. Lenin Rosa'yı bu açıdan eleştirirken haklıydı; dahası, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri sahneye damgasını vurmuş ulusal kurtuluş savaşlarında politik yönler en büyük önemi taşımaktadır. Rosa, devrimci savaşım açısından, küçük milliyetler ve köylülük dahil, proletaryanın ittifaklarının önemini de küçümsemişti. Bununla birlikte, ulusal baskının işçi sınıfı üzerindeki etkisini küçümsediği iddiasını kabul edemeyiz. Rosa'nın genelde ulusal baskıyı etkili bir dille suçlayışını, ulusal baskıya direnişin basit ekonomik sömürünün uyandırabileceğinden daha duygusal bir içeriğe sahip olduğunda

(13) Lenin, *Collected Works*, VI, 434-63b

(14) Lowy, "Rosa Luxemburg et la question nationale", s.65-66.

ısrar edişini, ulusal hareketlerin işçi sınıfını derinden etkilediğinin farkında oluşunun göstergeleri olarak yorumlarız. Burada, kanıt olarak, şimdiye değin Lehçe'den çevrilmemiş bir pasaj, 1905'te hazırladığı ulusal sorun üzerine bir özetin ilk sözlerini aktarıyoruz:

> İnsanlığın payına, tarih evrensel biçimde göstermiştir ki, en insanlık dışı *maddi* baskılar bile, genelde entelektüel yaşamın bastırılmasının, ya da dinsel ya da ulasal baskıların uyandırdığı hiddet, fanatik isyan ve öfke duygularını kışkırtamaz.[15]

Kendi yazgısını belirleme tartışması Birinci Dünya Savaşı'na kadar ve savaş sırasında da sürdü. Luxemburg Almanya'da hapishaneye girip çıkarken, onun bakış açısını Bolşevik çevrelerde Pyatakov ("Kievsky") ve Buharin savunuyordu.

Birinci Dünya Savaşı

1916'da hapishane hücresinde imzasız olarak kaleme aldığı "Junius" broşüründe, kendi yazgısını belirleme sorununu bir kez daha ele almıştı Rosa Luxemburg. Buradaki ifadeleri daha ılımlı olsa da, bakış açısı değişmemiştir. "Sosyalizm", diyordu orada, "her insana bağımsızlık hakkını ve kendi yazgısını bağımsız denetleme özgürlüğünü tanır." Ama aynı zamanda, kendi yazgısını belirlemenin kapitalizm döneminde gerçekleşmesinin olanaksızlığını belirtip ekliyordu: "Bugün ulus, emperyalist arzuları perdeleyen bir pelerinden, emperyalist rekabetlerin savaş çığırtkanlığından başka bir şey değildir".[16] "Junius"a göre, ulusal savaşlar artık olanaklı değildir. Lenin ise, en samimi duygularla (broşürü kimin yazdığını başta

(15) Ed: J. Hentze, *Rosa Luxemburg: Internationalismus und Klassenkampf* (Luchterhand: 1971), s.217.

(16) Rosa Luxemburg /Junius/, *The Crisis in German Social Democracy* (New York: 1969), s.94-95, 98.

bilmiyordu), tersine, ulusal ***kurtuluş*** savaşlarının emperyalist çağda tamamen olanaklı olduğuna, aslında gündeme oturduğuna dikkat çekmekteydi.[17] Ayrıca, Luxemburg'un kendi yazgısını belirlemenin kapitalizmde olanaksız olduğu iddiasına hiç katılmıyordu.[18]

Luxemburg'un bakış açısını tutan direkler olan ve Zimmerwald Konferansı'na ulusal sorun tezleri olarak sunulan görüşleri 1916'da yayımlanmıştı. Rosa, Polonya'nın bağımsızlığına karşıydı. Lenin de karşıt tezler hazırlanmış, Polonya tezlerine yanıt olarak özel bir makale kaleme almıştı ("Kendi Yazgısını Belirleme Tartışmasının Özeti").

Lenin'in Çelişkili Konumu

Lenin, bu "yanıt'ta, Luxemburg'un asıl düşüncesinin, yani Polonya'nın varolan koşullarda yaşama şansına sahip bir devlet olamayacağının doğruluğunu teslim ediyordu. Bu yüzden Polonya Sosyal-Demokratlarına Polonya'nın bağımsızlığı için ısrarlı olmama öğüdünü verdi. Aynı zamanda, Almanya, Avusturya ve Rusya'daki Sosyal-Demokratlara eski öğütlerine de sadık kalmaya uğraşıyor, Polonya'nın ayrılma hakkını tanımalarını istiyordu. Sonuç, berrak hiçbir şeyin olmadığı melez bir politikaydı. Lenin'e göre:

> Sorun üzerine kafa yormayan insanlar, ezen ulus Sosyal-Demokratlarının "***ayrılma*** özgürlüğü"nde, ezilen ulus Sosyal-Demokratlarının "***birleşme*** özgürlüğü"nde ısrar etmelerini "çelişkili" bulurlar. Ancak biraz düşünülse, enternasyonalizme ve ulusların kaynaşmasına giden ***başka*** bir yol, ***şu anki konumdan*** o amaca giden başka bir yol olmadığı ve olamayacağı görülebilir.[19]

---

(17) "The Junius Pamphlet", *Collected Works*, XXII, 305-91.

(18) Bkz. Lenin'in 1916 "Tezler"i, a.g.y., s.144-45.

(19) A.g.y., XIX, 297; vurgu orijinalde.

Profesör Carr, bu yaklaşımı, Bolşevik milliyetler politikasının "bir derece nebülöz" bir temeli sayar ki, aslında bu, dar bir hükümdür. Lenin'in konumunu kavramak çok güçleşmiştir.[20]

Gelgelelim, Lenin'in ulusal sorun platformunun başka destekleri de vardı. Lenin, milliyetler sorunuyla ilgili kavgalarında, oldukça anlamsız "kendi yazgısını belirleme" istemi için olduğu kadar onlar uğruna da savaşıyordu. İzleyicilerine benimsetmeyi başardığı ilkeler asıl olarak iki taneydi: (1) Ulusların eşitliği; (2) milliyetlerin kendilerine özgü bir kültürel yaşama sahip olma hakkı. Başka yönler de vardı. Ulusal azınlıkların ayrımcılığa karşı yasal olarak korunmalarından okullarda ve duruşmalarda ana dillerini kullanma hakkından, daha önce asla yazıya dökülmemiş dilleri yazıya dökmekten, onların standartlarını en ileri bölgelerinkine yaklaştırma amacıyla yeni yatırımları kesinlikle geri bölgelere yöneltmekten yana savaşa önderlik eden de Lenin'di.

Lenin'in kendisinin bulmadığı bu ilkeler o günlerde herkesin dilindeydi. Savaşım içinde, bizzat azınlık halkların inisiyatifleriyle geliştirilmişlerdi. Genel bir ilkeyi, Marksistlerin yadsıyamayacağı, işçi sınıfının *hem ulusal hem de sınıfsal* baskıdan kurtulma hakkını sezmesi, Lenin'in kalıcı özelliğiydi. Lenin bu ilkeye inanıyor, ona göre davranıyordu; bunu Luxemburg da kendi konumunun köşe taşı haline getirmişti.

Lenin'in "Ulusların Kendi Yazgılarını Belirleme Hakkı Üzerine Tezler"i (Mart 1916) "bu istem dahil, politik demokrasiye içerili bütün istemlerin politik açıdan koşullu niteliğini ve sınıfsal özünü" vurguluyordu. Kendi yazgısını belirleme hakkının diğer demokratik taleplerden ayrı bir kategori olduğunu bilhassa reddediyordu. Önemi giderek artan bir noktayı da vurgulamıştı: "Sosyal-Demokratların /O zaman komünistler dahil/ ezen ve ezilen uluslardaki somut

(20) E.H. Carr, *The Bolshevik Revolution, 1917-1923* (Londra: 1950), Cilt 1.

görevlerinin ayrılması zorunluluğu". Bu sınırlamalar, Lenin'in kendi yazgısını belirlemeyle ilgili kuramını, günün liberal politik kuramında yaygın ve sınır koyulmamış açıklamalardan ayırıyordu.

Rus Devrimi'nde Kendi Yazgısını Belirleme

Bolşevik Parti 7. Konferansı Nisan 1917'de toplandı. Ulusal sorun tartışması Lenin-Stalin önerilerinin benimsenmesiyle bitti. Konferans, ulusal kültürel özerklik yerine "geniş bölgesel özerklik", ulusal azınlıkların korunması ve herhangi bir milliyetin kazandığı bütün ayrıcalıkların kaldırılması çağrısında bulunmuştu.[21]

Bolşevik Devrimi 1918 yılında muzaffer, ama her yandan kuşatılmış bir durumdaydı. Sınır milliyetlerinin tutumu devrimin hayatta kalması açısından belirleyici önem taşıyordu. Luxemburg, o günlerde Almanya'da hapishanede kuşkularla dolu bir yaşam sürüyordu. 1918'de yazılmış ve ölümünden sonraki yıl yayımlanan bir broşürde ("Rus Devrimi"), ulusların kendi yazgısını belirleme sloganını edilgen bulmuş, daha doğrusu devrimin en şiddetli baş ağrılarının kaynağı saymıştı. Sınır cumhuriyetlerinin Ekim Devrimi'nin ilk aşamalarında merkezi hükümetten ayrıldıkları elbette doğruydu, geri gelmeleri kolay olmamıştı. Ama ayrılışları kendi yazgısını belirleme sloganından mı kaynaklanıyordu? Rosa Luxemburg bunu kanıtlayacak bir konumda değildi; sadece bunun gerçek olduğuna inandığını belirtmişti.

Kendi yazgısını belirleme ilkesinin uygulanmasındaki güçlüğe bir örnek vermek için, sınır cumhuriyetlerindeki burjuvazinin (kuşkusuz, Gürcistan'daki Menşevikleri kastederek) Bolşeviklerle ortak davranma yerine Almanya'nın şiddete dayalı yönetimini yeğlediklerine dikkat çekmişti.[22] Ama bu hükümet, halkı, işçileri gerçekten

(21) *History of the CPSU (B): Short Course* (Moskova: 1939), s.190-91.
(22) Rosa Luxemburg, *The Russian Revolution* (New York: 1919), s.27.

temsil ediyor muydu? Halk kitlelerinin duygusunun (kendilerini temsil etmeyen) hükümete karşı besledikleri duygulardan farklı olup olmadığını test edecek bir araç bulunmadığını vurgulamıştı.

Bu oldukça yasalcı yaklaşım, Luxemburg'un öteki yazılarıyla iki noktada tutarsızdı. İlkin, devrimci bir sosyalist olarak, devrimin barışçıl yoldan gerçekleşebileceğini asla düşünmemişti; işçilerin duyguları oy sandıklarında değil, barikatlarda ifade edilecekti. Kendi yazgısını belirleme sorunu hak değil, güç sorunu olarak çözülecekti. İkincisi, Lenin'in, Rusya çarının egemenliği altındaki halkların olabildiği kadar çoğunun yeni sosyalist devlete döndürülmesi çabalarını bütünüyle destekliyordu.

Bu iğneleyici sözle, Luxemburg-Lenin tartışmasının sonuçlandığı söylenebilir. Ancak Luxemburg'un ortaya attığı sorunlar 1918'den sonra daha bir süre tartışılmıştı.

Buharin ve Pyatakov çevresindeki bir grup savaş sırasında kendi yazgısını belirleme düşüncesine karşı kampanya açmıştı. Kasım 1915'te Parti Merkez Komitesi'ne sundukları "Kendi Yazgısını Belirleme Üzerine Tezler ve 15 Maddelik Program"la konumlarını ortaya koyuyorlardı:

Emperyalizm çağında, eğilim büyük kapitalist devletlerin daha büyümesinden yanadır. Bu eğilim gelişmenin doğasında vardır ve parça parça ortadan kaldırılamaz; tek çözüm kapitalizmi ortadan silmektir. Bolşevikler, proletaryaya, güçlerini kapitalist yörünge içinde ulusların "ulusların kendi yazgısını belirlemesi"nden yana kampanya yürütmekle tüketmelerini öğütlememelidirler. Bu, ütopyacı olur ve yanılsamalar yaratır. Militarizmle savaşmanın yolu olarak "hakem" ya da "silahsızlanma" istemekten farksızdır. İşçilerin görevi iç savaş, sosyalizm uğruna sınıf savaşı sloganıyla ezen ve ezilen ulusların proletaryasını harekete geçirmektir. Sömürge ülkelerde halk kitlelerinin ayaklanmasını emperyalist ülkeleri zayıflatan bir olay olarak destekleyebiliriz; öyle bölgelerde ulusal burjuvaziyle birlikte faaliyet gösterebiliriz. Sorun, bu bağlamda hiçbir anlamı bulunmayan soyut

hakları öne çıkararak değil, belirli bir zamanda belirli bir ulusun durumunun çözümlenmesiyle halledilmelidir.[23]

1919'da, Bolşeviklerin 8. Parti Kongresi'nde, Buharin, uluslararası devrimin çıkarlarının üstün olduğu bakışını savunmuş; bu konuda, o zamanlar Ukrayna'nın fiilen başında olan ve yeni kurulan Komünist Enternasyonal'in bütün proleter hareketleri merkezi olarak denetlemesini isteyen Pyatakov'un kuvvetli desteğini almıştı. Pyatakov ulusların kendi yazgısını belirlemesi sloganını gerici bularak mahkum ediyordu. O saate uygun slogan, her milliyetin işçi sınıfının kendi yazgısını belirlemesiydi, ancak bununla da yetinmeyen Pyatakov, Sovyet Rusya'nın, Ukrayna proletaryasının isteklerine karşı bile olsa, Ukrayna'nın denetimini elinde bulundurması gerektiğini söylüyordu.[24] Böylelikle Luxemburg'un bakış açısını mantıksal sonucuna kadar götürmüştü (Lenin, Pyatakov'u, Büyük Rus şövenisti diye nitelemişti).

"İşçi sınıfının kendi yazgısını belirlemesi" sloganı, ilk başta, bir ulusun kendi yazgısını belirlemesi şeklindeki burjuva ideali, Bolşeviklerin işçi sınıfına dayanan devrim kuramına dahil eder bir görüntü sunar. Lenin bu sloganı kendisi 1903'te kullanmıştı. Ermeni Sosyal-Demokratlar Ermenistan'ın kendi yazgısını belirlemesinden yana tavır almışlardı. Lenin o sırada şöyle yazdı: "Biz, kendi payımıza, halkların ya da ulusların kendi yazgılarını belirlemesinden çok, her milliyetteki *proletaryanın* kendi yazgısını belirlemesiyle ilgileniyoruz".[25] Aynı düşünceyi "Programımızdaki Ulusal Sorun"

---

(23) Buharin-Pyatakov grubunun "Tezler"i ve programları için bkz. O.H.Gankin ve H.H. Fisher, *The Bolsheviks and the World War: The Origin of the Third International* (Stanford: 1940), s.219ff.

(24) R. V. Daniels, *The Conscience of the Revolution: Communist Opposition in Soviet Russia* (Cambridge: 1960), s.97.

(25) "Ermeni Sosyal-Demokratlarının Manifestosu Üstüne", Iskra, 1 Şubat 1903; vurgu orijinalde. Bkz. Lenin, *Collected Works*, VI, 329.

(Temmuz 1903) yazısında da yineleyecekti.[26] Sınıfsal bakış açısını gölgelediği için, kendi yazgısını belirleme hakkının vurgulanmasına itiraz ediyordu.[27]

1919 yılındaysa, "işçi sınıfının kendi yazgısını belirlemesi"nin kabul edilemez bir formülasyon olduğunu farketmeye başlamıştı. Yakından bir çözümleme bu sloganın gerçekçi olmadığını gösterir. Ulusal birimden yana bağımsızlık kazanmış ve bir devlet kurmuş işçi sınıfı, bundan ötürü, gerçek ya da potansiyel bir ulusu oluşturur. O devlet sınıfsal baskıdan arınmış olsa bile, başka tür baskıları da ortadan kaldırma ya da onlara karşı korunma sorunu gündemden kalkmaz. Toplumsal bir sınıf bir devleti kontrol altında tutabilir, ya da (hiç değilse Marksist kuramda) bir devlet oluşturabilir, ama bir devletten bağımsız ve onun dışında varolamaz. Şimdiye kadar sadece kuramsal bir kavram olarak varolmuş sınıfsız devlet, kendi varlığıyla, her türlü milliyet sorunlarını çözemez. Bolşevikler enternasyonalizm ve sınıf egemenliğinin bitişi sloganlarıyla muzaffer bir devrim gerçekleştirmişlerdi; ama onlara Lenin'in milliyetlere özgürlük ilkesi yol göstermemiş olsaydı, "sınıfsız devlet" zorlukla ayakta kalırdı. Üstelik Rus milliyetçiliği çoktandır yerinde saymıyordu. Bu bağlamda ele alınan "işçi sınıfının kendi yazgısını belirlemesi"; "bütün iktidar işçi sınıfına" bütün iktidar Bolşeviklere demekti, kahrolsun burjuva milliyetçileri ve burjuvazi demekti. Bir sloganın özüyle sınıf savaşımı olan bir kavgada milliyetçilik cephesinde kullanılması devrimci bir taktik olarak meşru görülebilir, ancak mantıksal bir önerme olarak anlam taşımıyordu; kendi yazgısını belirleme tartışmalarına bir katkısı olmadı.

Kongre "kendi yazgısını belirleme" deyişini Bolşevik programdan çıkardı. Yine de ayrılma hakkını saklı tuttu, bu durumda Stalin

(26) Bkz. a.g.y., s.454.

(27) A.g.y., s.460.

daha sonraki değişiklikler için bir şey farketmediğini söyleyebilecekti.[28]

Lenin'in kendi yazgısını belirleme kuramını ciddiye alıp somut durumlara uygulamaya kalkışanlar aşılmaz güçlüklerle karşılaştılar. Örneğin Ukrayna'da, halk, kendi yazgısını belirlemenin nasıl uygulanılması düşünüldüğünü bilemedi. Sadık komünistler olduklarını iddia eden ama Ukrayna'nın özgürlüğüne de ilgi duyan iki yazar bu problemi o zaman (1919) tartıştılar. Şöyle diyorlardı: Bize kendi yazgısını belirlemenin nasıl uygulanması gerektiğini gösterin, "Ukrayna'nın bağımsızlığından açıkça vazgeçip birleşmenin en içten destekçileri olacağız".[29] Yazarların sözlerinin doğruluğunu sınayacak bir araca sahip değiliz, zaten önemli olan, aktardıkları açmazın pratikte ortaya çıkabileceğidir. Demek ki Lenin kendini saldırıya açık bırakmıştı, nitekim saldırının gelişi çok gecikmedi. Lenin'in "kendi yazgısını belirleme" çizgisi, "/Rus olmayanları/ aldatıp 'ulusal duygularının hızla tüketilmesi'ni sağlamaya yönelik, taktik bir propaganda hilesi" olarak nitelenmişti.[30]

Bolşevikler açısından Ukrayna'daki durum Pyatakov'un gösterdiği kadar kötü değildi. Plebisitle sınama olanağı bulunmasa bile, işçi ve köylü kitleleri genelde bolşeviklerden *yanaydı*. Bu konudaki tanıklığı genel kabul gören kişi, (burjuva) Merkez Rada'sı Genel Sekretaryası'na ve Directorate'ye başkanlık eden, Rada çöktüğü zaman iktidardan zorla kovulanlar arasında yer alan V. Vinniçenko'dur. Vinniçenko, Brest görüşmeleri zamanında, temsilcileri konferansa kabul edilen Rada'nın halkın desteğine hakim olamaz bir duruma gelmiş olduğunu rahatlıkla kabul ediyordu. O günlerde,

(28) Stalin, *Marxizm and the National Question*, s.140.

(29) S. Mazlakh ve V. Shakrai, *On the Current Station in the Ukraine* (1919; Ann Arbor: 1970), s.173.

(30) R. Smal-Stocki, *The Captive Nations: Nationalism of the Non-Russian Nations in the Soviet Union* (New York: 1960), s.43.

diyordu, "Ukrayna nüfusunun engin çoğunluğu bize karşıydı".[31] Yine: "Bizim kendi köylülerimiz ve işçi sınıfımız ayağa kalkmasaydı, Rus Sovyet Hükümeti bize hiçbir şey yapamazdı... Bizi Ukrayna'dan çıkaran Rus hükümeti değil, kendi halkımız oldu".[32]

Lenin'in İki Uçlu Politikası

Rus tarihinin bu aşamasının "resmi" Bolşevik versiyonuna göre, Lenin'in sınır cumhuriyetleri için izlediği kendi yazgısını belirleme politikası devrimin başarısının başlıca nedenlerindendi. Ancak bu iddia biraz tartışmayı gerektirir.

Lenin'in sınır halklarına karşı politikası iki uçluydu. Bir yandan, merkezi Bolşevik hükümeti bu halkların arzu ederlerse özgür olma isteklerini tanımakta oldukça ileri adımlar attı. Yeni hükümetin ilk hareketlerinden birisi Finlandiya'ya bağımsızlık vermekti. Bolşevik hükümeti Stalin'in temsil ettiği özenli bir törenle doğrulandı bu. Baltık cumhuriyetlerinin varlığı da tanınmıştı.

Gürcü Menşevikler kendilerine Gürcü milliyetçiler adını takmışlardı. Çarlık imparatorluğundan ayrılmayı asla istemedikleri gibi, Kerensky hükümetinden ayrılmaya da uğraşmamışlardı. Ama Bolşevikler iktidarı ele geçirdiğinde, Menşevik liderler Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan ettiler ve Transkafkasya hükümetlerinden oluşan bir federasyon kurdular. Bir ay içinde, Gürcü yetkililer Almanları ülkeye gelmeye davet etmişlerdi bile. 3.000 Alman askeri bunun üzerine karaya çıktı.[33]

---

(31) Carr, *The Bolshevik Revulotion*, s.298, akt: V. Vinnichenko, Vidrozheniya Natsii (Viyana: 1920), C.2, s.216.

(32) Salov, *International Affairs* (Moskova). Ağustos 1972, s.90, akt. V. E. Malanchuk, "Malicious Inventions of the Bourgeois 'Ukrainologists'", Voprosy Istorii KPSS (1971), s.40.

(33) L. Fischer, *The Soviets in Word Affairs* (Londra: 1930), C.1, s.85.

1918'de Almanların yenilgiye uğramasıyla, Transkafkasya federasyonu çöktü. Menşevik hükümetin davetiyle Gürcistan'da Almanların yerini İngilizler aldı. Azerbaycan'da ise bir Sovyet Cumhuriyeti kurulmuştu. 7 Mayıs 1920'de, Bolşevik hükümet, Gürcü Menşevik hükümetle bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşmaya göre, Gürcistan'ın Rus karşı-devrimiyle bütün ilişkilerini kesmesi, bütün yabancı askeri güçlerin Gürcistan'dan çekilmesi, Bolşevik örgütlere yasallık tanınması ve Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nin tanınması gerekiyordu.[34]

Milliyetçi Ermenistan *de facto* olarak tanındı. Türkiye Ön Asya'da Yunanlılarla savaşıyordu ve Bolşevikler Türklere yardım etmeye istekliydi: "Moskova'daki Ermeni delegelere Mayıs 1920'de, Ermenistan, Rus birliklerinin Kars demiryoluyla Türklerin yardımına koşmak üzere nakledilmesine izin verirse, yardım yapılması önerildi".[35] Ancak Ermeni hükümeti Rusların önerisini geri çevirdi.

Daha sonra, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan, RSFSR'yle biçimsel eşitlik temelinde SSCB içinde biraraya geldiler.

Doğu Sibirya'da kurulmuş Uzak Doğu Cumhuriyeti, Bolşevikler bölgede askeri denetimi kurduktan sonra, sönüp yok oldu. Bir Fransız gazetesinin o günlerde manşetine aldığı gibi, Uzak Doğu Cumhuriyeti "Moskova'nın güzel gözleri aşkına intihar etmişti".

Lenin'in sınır halklarına karşı politikasının öteki ucu, her bölgedeki devrim dostlarını seferber etmek, onlara devrimci bir hükümet kurdurmak, gerekirse (ki fiilen de olan buydu) Kızıl Ordu birliklerinin yardımıyla bu hükümetin iktidara gelmesini sağlamaktı. Bu politikanın kendi yazgısını belirlemeye uymadığı savunulamaz, çünkü

(34) *Bol'shaia Sovetskaia Entsiklopediia*, C.7 (1970), s.368; Carr, The Bolshevik Revolution, s.350.

(35) *The Encyclopaedia Britannica* (1955 basımı), C.2, s.380.

başka politikalar izlemek kitlelere yarar getirmez ve devrimi tehlikeye sokardı.[36]

Sonunda, çarlığın eski sömürgelerinin çoğu SSCB'ye yeniden katıldı. Ancak, Finlandiya ve Baltık cumhuriyetlerindeki gibi Batılı devletlerin askeri işgallerini sağlamlaştırdıkları ya da Polonya'daki gibi Kızıl Ordu'nun yenilgiye uğradığı yerlerde, zafer burjuvazinin kendi yazgısını belirlemesi biçiminde gerçekleşti.

Bu bağlamda Finlandiya örneği öğreticidir. Yeni tanınan Finlandiya hükümeti o sırada Finlandiya'da bulunan Kızıl Ordu birliklerinin çekilmesini istemişti. Lenin bunu kabul etmedi. Bunun arkasındaki niyeti Fin komünistlerinin, Ruslarla yeniden birleşmeye sempati duyacak yeni bir hükümet kurmalarında Kızıl Ordu'nun da yardımlarını alacak bir ayaklanma sahnelemeleriydi. Ama von der Goltz komutasındaki Alman kuvvetleri Finlandiya'ya tam da bu planı bozacak bir zamanda geldiler.

Polonya'da, Kızıl Ordu Polonya ordusuyla savaşı kazanacak olsaydı, hükümet kuracak olanlar, "enternasyonalistler" diye bilinen Luxemburgculardı. Polonya işçi ve köylülerinin Ruslara destek vermemesi kuşkusuz Lenin'de derin bir hayal kırıklığı yaratmıştı. Köylüler açısından, milliyet etkeni açıklamanın ancak bir parçasını oluşturabilirdi. Ukrayna'da köylüler Bolşevikleri destekledi, Polonya'da desteklemedi. Carr, Batı Ukrayna'daki toprak sahiplerinin çoklukla Polonya kökenli olduğuna, bunun için onlarla Ukrayna köylüleri arasında ulusal bir anlaşmazlık bulunduğuna dikkat çeker: "Ulusal sorun toplumsal ve ekonomik bir içerik kazandığı zaman şiddetlendi".[37] Polonya'daysa hem köylüler hem toprak sahipleri ağırlıkla Polonyalıydı. Ayrıca, Polonya Komünist Partisi'nin toprak politikası köylüleri kendine çekecek cazibeden yoksundu.

---

(36) M. Rodinson'un önsözü, Helene Carrere d'Encausse, *Reforme et revolution chez les Musulmans de l'Emprire russe* (Paris: 1966), s.13.

(37) Carr, The Bolshevik Revolution, s.307.

Sorun nihai olarak, Rosa Luxemburg'un öngördüğü tarzda, silahların gücüyle çözümlendi, ancak sonuç Lenin kadar Rosa'nın da hoşuna gitmemişti.[38] Rus İmparatorluğu'nun dağılışının kendi yazgısını belirleme kuramına bağlanması gerektiği düşüncesi, karşıt önerme olan sınır cumhuriyetlerinin Bolşeviklere bağlılığının aynı kuramdan kaynaklandığı düşüncesi kadar yersiz bir abartmaydı. Kendi yazgısını belirleme kuramının şu ya da bu sonuçla fazla ilgisi bulunduğunu söyleyebilmek için elimizdeki kanıtlar eksik kalmaktadır.

Lenin'in milliyet programındaki başka maddeler de (uluslann eşitliği, ulusal kültürlerin gelişme özgürlüğü) çok büyük önem taşıyordu. Gerçi Lenin'le Luxemburg'u ayıran sorunlar değildi bunlar, ama Lenin'le Stalin arasında neredeyse sorun haline gelmişlerdi.

Rus Devrimi'nin zaferiyle birlikte, Lenin, ulusal baskının "otomatik olarak" kalkmadığını gördü ve tutkuyla azınlık halklarını savunmaya geçti. Sağlığının kötüye gittiği 1922 yazında, Stalin'in "özerkleştirme" adını taşıyan bir planda çeşitli cumhuriyetlerin haklannın sınırlanmasını içeren bir önerisinden haberdar olmuştu. Stalin'in "özerkleştirme" projesi ulusal cumhuriyetleri Sovyetler Birliği'nde haklarının büyük ölçüde ellerinden alınmasına yol açacak bir temelde birleştirecekti. Lenin, bütün milliyetlerin eşit olması gerektiğinde ısrarlıydı: "Biz kendimizi, Ukrayna SSC'sini ve diğerlerini eşit sayıyor, onlarla yeni bir birliğe, yeni bir federasyona eşit bir temelde giriyoruz".[39] Lenin-Stalin tartışması, böylesi tartışmalarda hep olageldiği gibi, düşünceleriyle hazırlanan tasarının temelini oluşturan Lenin'in zaferiyle bitti.

---

(38) Luxemburgcular eski Rusya Polonyası'nın ("Kongre Krallığı") Sovyetler Birliği'nin parçası olmasından yanaydılar. Bu bakış açısı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da ileri sürüldü, ama ağırlık kazanmadı.

(39) Lenin, *Collected Works*, XLII, 421-22; 26 Eylül 1922 tarihli mektup. Ayrıca bkz. Lenin, "The Qestion of Nationalities or 'Autonomisation'", *Collected Works*, XXXVI, 605-10.

Kendi Yazgısını Belirlemenin Sonraki Tarihi

Lenin'in izleyicilerinin Sovyetler Birliği içindeki ve dışındaki uygulamaları kendi yazgısını belirleme ilkesi ışığında nasıl değerlendirilmelidir?

Sovyetler Birliği kendisini oluşturan cumhuriyetler içinde ayrılıkçı hareketlere yüz vermeyecektir. Yakın zamanlardaki bir makale bunu özellikle belirtir: "Komünist Partisi, bir yandan bütün gerçek ulusal değerlerin gelişmesini her yolla özendirirken, öbür yandan milliyetçiliğin ve şovenizmin dışavurumlarına, ulusal uyumsuzluğu ve yalnızlığı besleyen şeylere hoşgörüyle bakmaz".[40] Yeterince açık görünüyor.

Ama, aynı sorunla karşılaşan başka sosyalist uluslar belki daha yumuşak bir çizgi izlerler? Ulusal sorunda mükemmel bir sicile sahip Yugoslavya, bir süre için, 1972'de Hırvatistan'da yaşanan örnekte bile, ayrılma hareketlerini bastırmayabileceği görüntüsünü vermişti. Ama sözcülüğünü Tito'nun yaptığı merkez parti ve merkezi hükümet, ayrılıkçı sözleri sonunda yasakladılar. Ayrılığın başını çekmiş Hırvat partisi yetkililerinin istifa etmeleri istendi. 1930'lardaki Ukrayna milliyetçileri gibi tasfiye edilmediler ama Yugoslav devletini bölmeyi amaçlayan milliyetçiliğe hoşgörülü davranılmayacağı da bütün netliğiyle açığa çıkmıştı. Sosyalist hükümetler, her sorunu pratikte kendi ulusal çıkarlarına uygun bir tarzda karara bağlarlarken, ulusların kendi yazgısını belirlemeleri ilkesine sahte bağlılıklarını da korudular. Bu genelleme, eski sosyalist ülkeler kadar, Çin ve Küba için de geçerlidir. Çin'in Tibet konusunda kendi yazgısını belirleme istemine uyması elbette beklenmezdi, ama Bangladeş'in (Doğu Bengal) kendi yazgısını belirlemesine karşı çıkışını açıklamak daha zordur.[41] Fidel Castro'nun Sovyetler'in

(40) Salov, *International Affairs*, s.93.

(41) Sovyetler Birliği, "halkların kendi yazgısını belirleme ilkeleriyle hareket

1968'de Çekoslavakya'yı işgal edişini savunmasına da ilkeli bir tutum denemez.

Hükümette olmayan bir komünist parti, kendi yazgısını belirlemeyi unutma noktasına kadar milliyetçi bir psikolojiye kapılabilir. Bunun için, Hindistan Komünist Partisi'nin Kaşmirler, Mizolar, Nagalar ve diğer küçük milliyetler karşısındaki konumunu anlamak zordur.[42] Öbür yandan, partinin 1940'larda Pakistan'ın bağımsızlığından yana tavır koymasına "tamamen oportünist" bulunarak saldırılmıştı.[43] Hint komünistleri tutarlı bir devrimci strateji geliştirmekte ağır davrandılar. Lenin böyle örnekler için özgül çözümler önermemiştir; her örnek kendi özellikleriyle ele alınmak zorundadır.

Löwy ve diğerlerinin önermesi,[44] yani bağımsız bir devlet oluşturma hakkının yadsınmasının ulusal baskıyı oluşturduğu düşüncesi, sömürgeler açısından genel geçer bir formüldür, ancak hâlâ bir sömürgeyi oluşturan etmenler konusunda da bir sürü tartışma yapılmaktadır. Cezayirliler bağımsızlık istemlerinde ısrar ettiklerinde, Fransızların hazırda tuttukları yanıt, Cezayir'in Fransız ulusunun bir parçasını oluşturduğu şeklindeydi. Böyle bir yanıt inandırıcı bulunmasa bile, Portekiz'deki devrim öncesi yönetimin Portekiz'in Afrika'daki sömürgeleri konusunda bundan yararlanmasını önlememiştir. ABD hükümet sözcüleri de Porto Riko'nun sömürge olduğunu reddediyorlar.

---

eden "Bangladeş'i hemen tanıdı (bkz. *New York Times*, 25 Ocak 1972). Ancak bu olay, Sovyetler'in kendi yazgısını belirleme ilkesini tanıdığını, Çin'in tanımadığını göstermezdi hiç de. İki ülke de politik konjonktüre göre tavır alırlar.

(42) Bkz. N. Bhattacharya, "India's Colonial Legacy", *Guardian*, (New York), 25 Aralık 1974, s.14.

(43) Jairus Banaji, "Nationalism and Socialism", *Economik and Political Weekly* (Bombay), Eylül 1974, s.1539.

(44) Bkz. Löwy, G. Haupt vd., *Les Marxistes et la Question Nationale, 1848-1914* (Paris:1974), s.378.

Sovyetler Birliği anayasasının 17. maddesinde, ulusal cumhuriyetlerin kendi yazgılarını belirleme (ayrılma) haklarına sahip oldukları öngörülür, ancak Çin Halk Cumhuriyeti'nin anayayasında böyle bir hüküm yoktur. Yugoslav anayasasında da zaman zaman yer almıştır. Ne var ki, kapitalist olsun sosyalist olsun, hiçbir devlet temel hukuk metinlerinde ayrılmayı gerçekleştirecek usulleri açık biçimde ifade etmemiştir; ifade etmesi de beklenemez. Abraham Lincoln'ün belirttiği gibi, hiçbir devlet kendi dağılışının koşullarını hazırlamaz.

Bağımsızlık kampanyası yürüten ulusal muhaliflere tanınan özgürlüğün derecesi ülkelere ve belirli ülkelerde dönemlere göre büyük oranda değişir. Kapitalizmde, dolayısıyla belki sosyalizmde bile, dostça bir ayrılık düzenlemesi yapmak hâlâ olanaklı olabilir -Lenin 1905'te Norveç'in İsveç'ten aynlışına değinmeyi asla bırakmamıştı. Marx ve Lenin'in düşündükleri gibi, komünizmin "son aşama"sında ulusal düşmanlıkların silineceği de doğru olabilir. Ama şu anlık, sosyalist devletler ulusal çıkarlarının kapitalist devletler kadar bilincinde olduklarından, ayrılıkçı propagandaya izin vermeleri olasılık dışıdır. bunun için, birbirini sevmeyen ulusal grupların yer aldığı çokuluslu sosyalist devletler, Löwy'nin görüşünce, onları ezmektedirler. Yukarıda dikkat çektiğimiz gibi, 1971'deki Hırvat Komünist Partisi'nin önemli bir kesiminin bakış açısı da böyleydi.

Bu önermeyi kabullenmeden önce, bir takım sorulara yanıt vermemiz gerekiyor. Ayrılık isteminin hakikaten proleterlerin duygularını mı temsil ettiğini, yoksa bir takım kliklerin düşüncesi mi olduğunu bilmeliyiz. Şikayetlerin izlerinin ulusal ayrımcılıktan mı, başka nedenlerden mi, yoksa genel konjonktürden mi ileri geldiğini de bilmeliyiz. (Hırvatların salvalarının zayıf noktası buydu.) Lenin durumun bütün olarak çözümlenmesinde daima ısrarcı olmuştu, "o zaman, belki, 1863'teki Güney Amerika Devletleri'nin isyanını 'ulusal bir isyan' saymayacağız".[45]

(45) N. D. Kiknadze'ye mektup, Ekim 1916, *Collected Works*, XIX, 266.

Böyle bir değerlendirmeyi kimin yapacağını sorarsak, yanıt, elbette, ayrılıkçıların ve merkezi hükümetlerin kendilerine göre değerlendirdikleri şeklinde olur. Çatışan iddiaları uzlaştıracak tarafsız bir hakem yoktur. Ama Marksistlerin önünde böylesi konularda yargılarını kendileri vermeleri gibi bir görev duruyor. Yukarıda dikkat çekildiği gibi, "insanlığın kanısı" hiçbir zaman etkilenmelerden uzak oluşmamıştır.

Ulusal şikayetlere Marksistlerin geleneksel ilacı, söz konusu ülkeye daha fazla demokrasi getirilmesidir. Fransız devrimcilerinin 1789'da muhalif ulusal azınlıklara önerdikleri böyle bir çözümü Engels de doğru bulmuştu sonradan. Aynı çözüm Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, 1913'deki denemesinde Stalin tarafından da ortaya atılmıştı. 1947'de Pakistan'ın kurulmasına eşlik eden kan banyosundan İngilizlerin sömürge Hindistan'da konuşma özgürlüğünü bastırma politikasının sorumlu tutulması yerinde bir gözlemdir. Sovyetler Birliği de, ulusal cumhuriyetlerdeki milliyetçi ajitasyonları âdet olduğu üzere tutarlı ve hararetli biçimde bastırdığında, Leninist milliyetler politikasını izlediğini iddia edemez.

Ne var ki, 1971'de Yugoslavya'yı kıskıvrak saran türden ekonomik kriz koşullarında, ulusal kinlerin alevlenmesinin Hırvatların Sırpları, Sırpların Hırvatları acımadan katlettiği Birinci Dünya Savaşı'nın kan banyolarını yeniden doğurabileceği de doğrudur. Böylesi koşullarda merkezi hükümetin uzak durma politikası izlemekte devam etmesi felaket riskini göze almak olurdu. Irksal kinlerdeki gibi ulusal kinleri uyandırmak, yer yer frenlemekten daha kolaydır.

Rosa Luxemburg'un Polonya sorununa çözümü, "Polonya Krallığı"nın demokratikleşmiş bir Rusya içinde özerk bir eyalet olarak yeni baştan düzenlenmesiydi. Oysa yakın tarih böylesi çözümlerin sınırlılığını göstermiştir.

Etyopya'yla Kızıldeniz arasında bulunan Eritre, denize girişi kontrol altında tuttuğundan, belirli bir stratejik öneme sahiptir. Eritre 1890'da İtalya sömürgesiydi; İkinci Dünya Savaşı'nda İngilizle-

rin eline geçti. Savaştan sonra, Etyopya'nın Eritre'yi ilhak etmesi önerildiyse de, bağımsızlık hareketi buna karşı çıktı. 1952'de Birleşmiş Milletler, Eritre'nin Etyopya hükümdarına bağlı federatif bir devlet olacağı bir düzenlemeyi destekledi. On yıl tam yerel özerklikten yararlanacak, ardından kendi yazgısını belirleme hakkını kullanacaktı. Ama Etyopya ordusu içerilere yürüdüğünden, Eritre'nin özerkliği seraba dönüştü. 1962'de Etyopya Eritre'yi resmen ilhak etti. Eritre ulusal kurtuluş hareketi, Haile Selasiye yönetimi 1974'te bitene kadar süren bir gerilla savaşı başlattı.[46]

Ya da, 1960'lı yıllar boyunca, Irak'ın keyfi yönetiminden kurtulma kampanyası yürüten Kürtleri alalım. Aşırı Kürt milliyetçileri, komşu İran ve Türkiye'deki parçaları da kapsayacak bağımsız bir Kürdistan yanlısıydılar. Savaş çıkmaz bir noktada bitti ve 1970'de Kürtlere Irak içinde özerklik verilince silahlarını bıraktılar. Irak Komünist Partisi, bütün Irak'ın demokratikleşmesi koşuluyla, bu düzenlemeden yanaydı.[47] Beş yıl sonra, Irak'la İran arasındaki genel bir anlaşmanın parçası olarak, İran, Irak'taki Kürtlere desteğini çekmeyi kabul etti. Irak ordusu derhal "özerk" Kürdistan'a doğru yürüyüşe geçti. Kürt ulusal lideri Mustafa el-Barzani yurt dışına sığınmak zorunda kaldı.

Hiçbir ulusal kurtuluş hareketi daha büyük bir birim içinde özerklikten yana kampanya yürütmemelidir. Özerklik, dinsel hoşgörüye benzer; Fransız Protestanlarının XIV. Louis'nin 1685'de Nantes Fermanı'nı iptal ettiği zaman öğrendikleri gibi, her an bitebilir.

Sorunu Birleşmiş Milletler'in üstüne yıkmak da yetmez, çünkü bu organın kuruluş nedeni ulusal sorun değildir. En fazla bir karar

---

(46) Araştırılması gereken ilginç bir nokta, Eritre'deki egemenliğini korumaya niyetli Etyopya şovenizminin Haile Selasiye'nin hükümranlığını sona erdiren hareketin ilerici etkisini saptırıp saptırmadığıdır.

(47) *Marxism Today* (Londra), Eylül 1970, s. 278-80.

alabilir ve o da tutarlı olmaz. Birleşmiş Milletler, kendi yazgısını belirleme ilkesine en şiddetli saldıranlar olan büyük devletlere nasıl davranacaklarını göstermek için kurulmamıştır. Ama yetkisi olsaydı bile, nasıl hareket edeceğini bilemezdi. Henüz uygulanabilecek bir ilke geliştirilmemiştir çünkü. Genel Kurul'un 1970'de Sovyetler'in girişimiyle benimsediği "İç Güvenliğin Kuvvetlendirilmesi Deklarasyonu", sömürge egemenliğinden kurtuluş savaşı yürüten uluslara baskı uygulanmasına ve kuvvete başvurulmasına son verilmesini öngörmekte, meşru savaşlara yardım edilmesini istemektedir.[48] Çok daha önemlisi ise, Portekizlilere karşı savaşlarında Gine-Bissau'ya ve o zamandan beri öteki Portekiz sömürgelerine silah sağlanmasıydı. (Sovyetler Birliği, kendi payına, Gine-Bissau ve Angola'daki kurtuluş hareketlerine silah vermişti.)

"Kendi Yazgısını Belirleme Hakkı"na Sahte Bağlılık

Sovyet uluslararası hukukçuları, ulusların kendi yazgısını belirlemesinin sosyalist devrimin çıkarlarına rağmen (eklemeliyiz, Sovyetler Birliği'nin de çıkarlarına rağmen) geçerli bir ilke olduğu düşüncesini asla kabul etmediler.[49] Başka ülkelerden *kendilerinin* önemli saydıkları ilkeleri (ya da çıkarları) aşan durumlarda kendi yazgısını belirleme ilkesini kabul etmeleri beklenemeyeceğinden, kendi yazgısını belirleme ilkesinin işlerlik bulması herhangi bir partinin yaşamsal saymadığı örneklerle sınırlı kalmaktadır ki, gerçekte gözlemlediğimiz de böyle bir manzaradır.

---

(48) J. Chikwe, "Africa: Unity and Differentiation", *World Marxist Review*, Ocak 1972, s.90.

(49) Rudolf Schlesinger'in bu konuda aktardığı yer: M. Rappaport, "The Essence of Present International Law", *Sovietskoye Gosadarstvo i Pravo* (1940), s.142; bkz. Scheesinger, *Soviet Legal Theory: Its Background and Development* (Londra: 1951), s.288.

Gine-Bissau'daki ulusal kurtuluş hareketinin lideri Amilcar Cabral, kendi yazgısını belirleme sloganının emperyalistlerin geri çekilişlerini gizleme aracı olarak buldukları bir slogan olup olmadığı sorusunu ortaya atmış; ulusal kurtuluşu bir amaç olarak ortaya koyanın kesinlikle emperyalist devletler olduğuna dikkat çekmişti:

> Sosyalizmin dünyadaki ilerleyişi gözönünde tutulduğunda, ulusal kurtuluş hareketinin emperyalist bir girişim olup olmadığını soracak kadar ileri gideceğim. Kurtulmaya çalışan bütün halkların başvuracağı bir hukuksal kurum mudur? Tarihsel ortaklarımız olan sosyalist ülkeler tarafından mı yaratıldı? Bütün halkların ulusal bağımsızlık hakkını tanıyan emperyalist ülkeler tarafından imzalandıysa, halkımızın bir girişimi olarak düşündüğümüz şeyin aslında düşmanın bir girişimi olup olmadığını kendime sormak durumunda değil miyim? Gine'de halkımıza karşı napalm bombaları kullanan Portekiz bile bütün halkların bağımsızlık hakkı bulunduğunu öngören deklarasyonu imzaladı. Emperyalist ülkelerin amacı, sosyalist kampın genişlemesini önlemek, sömürgecilikle boğulan ülkelerimizdeki gerici güçleri kurtarmak ve bu güçlerin uluslararası burjuvaziyle ittifak yapmasını sağlamaktı. Temel amaç, emperyalist ve kapitalist kampı özellikle kuvvetlendirsin diye var olmayan yerlerde bir burjuvazi yaratmaktı.[50]

"Kendi yazgısını belirleme" parolasının fiilen hiçbir şey çözmeden farklılıkların üstünü örtmekte kullanılmasının iyi bir örneği son zamanların Portekiz deneyimidir. Silahlı Kuvvetler Hareketi 1974'te iktidarı aldığında, sömürgelerin geleceğinin belirlenmesi sorunu anahtar önemdeydi, ancak kurtuluşlarının hangi biçime bürüneceği konusunda hükümet içinde tam bir anlaşmaya varılamadı. Yerinde

(50) "Analysis of the Social Structure", A. Cabral, *Revolution in Guinea* (New York: 1969), s.58.

gözlemlerde bulunan bir Amerikalıya inanacak olursak, ilk açıklamalarda sömürgelerin kendi yazgılarını belirleyecekleri söylenmişti, bir tür uzlaşmayla sağlanması da öngörülüyordu. Daha sonra, bağımsızlık yanlısı unsurlar üstünlüğü ele geçirdiler ve "kendi yazgısını belirleme" ilkesi unutuldu.[51]

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki gibi, tutarlı bir Marksist'in uluslararası sosyalist devrimin çıkarlarını herhangi bir ülkenin çıkarlarının önüne koyması hâlâ geçerlidir. Bu yüzden, sosyalist ya da tarafsız bir devlet başkanı, sosyalist ya da başka türde bir devletin sözcüsü tutarlı bir Marksist olamaz. Her örnekte kendi ülkesinin çıkarlarını diğer çıkarların önüne almak zorunda kalır. Bugün için, Molotov'un 1939'da von Ribbentrop'la anlaşma imzaladığı zamanki kadar geçerlidir bu durum.

Yine de bu önermenin doğruluğuna her açıdan karşı çıkılmaktadır. Uluslararası sosyalist devrimin çıkarlarına en iyi hizmet yolu güçlü sosyalist devletler kurulması, zayıf devletlerin sosyalizme yönelişine yardım edilmesi değil midir, diye sorar insanlar. Çin (ya da Sovyetler Birliği ve Vietnam) kapitalist emperyalizme yem olursa, sosyalizmin uzun vadeli çıkarlarına hizmet edilmiş olunabilir mi?

Bir an düşünürsek böylesi yanılsamalardan kurtulabiliriz. 1917'den 1960'a kadar bütün başarılı sosyalist devrimler Sovyetler Birliği'nin aktif yardımları olmadan ve üstelik onun tavsiyelerine karşı gerçekleşti.[52] Güçlü sosyalist devletler zayıf devletleri sosyalizme yaklaştırabilir de, uzaklaştırabilir de.

---

(51) J. Kramer, "Letter from Lisbon", *The New Yorker*, 23 Eylül 1974.

(52) Elbette, Sovyetler Birliği diplomatik açıdan kendi yararına olduğunda küçük sosyalist devletlere yardım etmiştir. Vietnam'a gelince, ABD'nin Asya anakarasında askeri açıdan dayanacağı bir yere sahip olmasının gerek Çin'in gerekse SSCB'nin çıkarlarına aykırı düştüğünden kim kuşku duyar?

Karşılaştıkları özgül sorunlarda yol göstermeleri için gözlerini sosyalist devlet başkanlarına dikenler, Doğu Pakistan (Bangladeş) aydınlarını temizleme girişiminde Yahya Han'ı mahkûm edemez bir durumda bulabilirler kendilerini. Ya da barışçı bir küçük devletin işgaline hak verebilirler. Doğrusu, ne Mao, Tito, Castro, ne de diğer sosyalist ülkelerin sözcüleri, ulusal diplomatik politikalarıyla çelişen konumlarda bulunabilirler.[53]

Marksizm bir iktidar felsefesi, güç ve kudret felsefesi değil; yoksulların, mazlumların, proleterlerin ve toplumdan dışlanmışların felsefesidir. Marksizm eşitlik felsefesi, komünizm felsefesidir. Ve bu felsefeyi her an, herkes savunabilir; bakış açılarına ulusal iktidar düşünceleri yön verenler ve önbelirleyenler bile.

Bir zamanlar büyük umutlar bağlanan plebisit yolu, 1961'de Kamerun'un sınırlarının saptanmasındaki gibi, yer yer çare olarak düşünülmektedir hâlâ. Söz konusu bölgelerin büyük ekonomik güçlerin özel ilgi duyacaklan kadar doğal kaynaklarla donatılmadığı varsayılmaktadır. Kamerunlularda fazla petrol olamaz. Plebisit yoluna başvurmak rakip partilerin işbirliğini ve sonuçları kabul etmeye istekli olmalarını gerektirir. Kaşmir'deki gibi anlaşmalar yapılamazsa plebisit de yapılamaz.

Birinci Dünya Savaşı günlerinde kendi yazgısını belirleme hakkı öğretisinin öne çıkması ve özellikle Doğu Avrupa devletlerinde uygulanması, tarihçi Cobban[54] tarafından, Polonyalılar, Çekler ve diğer milliyetler için, talihli bir tesadüfi mutluluk olarak görülür. Ahlâki öğreti, Versailles antlaşmasını yapan büyük devletlerin algıladıkları çıkarlarla bir derece çakışmıştı. Ahlâki öğreti bugün o zamanlara göre daha yaygındır, ama uygulama aygıtının benimsenmesinde çok gerilerde kalınmıştır.

---

(53) Castro açısından bu konuyu iyi işleyen, M. Halpern, *The Rise and Decline of Fidel Castro* (Berkeley:1972), s.271.

(54) Alfred Cobban, *The National State and National Self-Determination* (Londra: 1969), C.I, s.iv.

Bugün kullanıldığı biçimiyle "kendi yazgısını belirleme hakkı", söz konusu politik birimin kendi alanı içinde bir statüyü seçebilmesi anlamına gelir. Böylelikle, Federal Almanya Cumhuriyeti (Batı Almanya) Demokratik Alman Cumhuriyeti'yle (Doğu Almanya) ikisinin de birbirine "kendi yazgısını belirleme hakkı"nı tanıdıkları bir antlaşma imzalarsa, ikisinin de birbirinin varlığını tanıdığı ve iş yapmaya hazır oldukları anlamına gelir. Kuzey Vietnam Güney Vietnam'ın kendi yazgısını belirleme hakkını tanıdığında, Güney Vietnam'ın Kuzey'den bağımsızlığını kabul etmiş oluyordu. Elbette sonraki gelişmeler bu deklarasyonun yeniden ele alınmasına neden oldu.

Rosa Luxemburg öncelikle kendi yazgısını belirlemeyle ilgili ana görüşlerinde haklıydı. Terim netlikle tanımlanmadığında, sloganın benimsenmesi probleme çözüm getirebilmek bir yana, iyice uzaklaşmayı getirir. Dünya hâlâ Marksistlerin bu keşfinin sonuçlarının doğrulanmasını bekliyor.

Horace B. Davis

ULUSAL SORUN

LONDRA'DAKİ ENTERNASYONAL KONGRESİNDE POLONYA SORUNU[1]

Otuz iki yıl önce, Enternasyonal ilk kez Londra'da toplandığında, çalışmaları, o zamanlar üçüncü kez sonuçsuz kalmış bir bağımsızlık savaşından çıkan Polonya'nın boyunduruk altına alınmasını protestoyla açılmıştı. Önümüzdeki birkaç hafta içinde Uluslararası İşçiler Kongresi yine Londra'da toplanacak ve Polonya'nın bağımsızlığını destekleyen bir tasarı sunulacak. Koşulların benzerliği, oldukça doğal biçimde, uluslararası proleteryanın yaşamındaki bu iki olayın karşılaştırılmasını akla getirmektedir.

Proletarya geçmiş otuz iki yılda gelişmesi açısından hayli uzun bir yol katetmiştir. İlerleme her konuda apaçıktır. İşçi sınıfı savaşımının pek çok yönü otuz iki yıl öncekine göre hayli farklı bir görünüm sunmaktadır. Ama gelişmesindeki temel özellik şöyle anlatılabilir: *Sosyalistler, ideologlar kastı olmaktan çıkıp, kendi işlerini halledebilecek yetenekte birleşik bir partiye dönüşmüşlerdir.* O zamanlar,

(1) Bu makale, İtalyan yayını *Critica Sociale*, No: 14, Temmuz 1896, ile *Sprawa Robotnicza*'da (İtalyanca'dan çeviriyle), No: 25, Temmuz 1896, aynı anda basıldı. Elinizdeki çeviriyi yapan, Jürgen Mentze, *Rosa Luxemburg: Internationalismus und Klassenkampf* (Luchterhand: 1971), s. 142-52.

her ülkedeki politik yaşamın merkezinin dışında, yalnız ve küçük gruplar halinde zor bir yaşam sürüyorlardı; bugünse, toplum yaşamının başat faktörünü temsil etmektedirler. Belli başlı uygar ülkelerde özellikle geçerlidir bu durum; ama ayrıca, her ülkede, hükümetin ve yönetici sınıfların ciddiye alması, her adımda hesaba katması gereken bir öğe konumundadırlar. O zamanlar sorun sadece yeni bir mesajın yayılmasıydı; bugünse, baş sorun, bütünüyle sosyalizm müjdesine gözlerini dikmiş geniş halk kitlelerinin savaşımında hedefe giden en iyi yolun nasıl bulunabileceğidir.

Uluslararası İşçiler Kongresi de buna denk düşen değişiklikler geçirdi. Enternasyonal, başlangıçta, yeni hareketin temel ilkelerini formüle etmek üzere toplanan bir konseye benziyordu daha çok; bugünse, asıl olarak, hatta yalnızca, bilinçli proletaryanın günlük savaşımının acil sorunları üzerine pratik düşüncelerini oluşturan bir organdır. Bütün görevler ve amaçlar, pratiğe nasıl uygulanabileceği konusundaki kesin değerlendirmelere bağlıdır; proletaryanın gücünü aşar görünenler, ne kadar çekici ve müthiş görünürlerse görünsünler, bir kenara bırakılırlar. Bu yıl St. Martin Salonu'nda yapılacak olanla otuz iki yıl önceki arasındaki temel farklılık budur. Kongre'ye sunulan karar tasarısı bu perspektiften hareketle incelenmelidir.

Londra kongresine sunulacak Polonya'nın yeniden kurulması üzerine karar tasarısı şöyledir:[2]

> Bir ulusun başka bir ulusun boyunduruğu altına alınması yalnızca kapitalistlerin ve despotların çıkarlarına hizmet edebilirken, ezen ve ezilen ulusların çalışan halkları için aynı ölçüde tehlikeler barındırırken, içerdeki kuvvetini ve dışardaki önemini

(2) Buradaki tasarı metni, Rosa Luxemburg'un denemesindeki biçimdir, "Der Sozialpatriotismus in Polen", Neue Zeit, Krş. *Collected Works*, I, 1, 39ff.

> Polonya'nın boyunduruk altına alınıp paylaşılmasına borçlu olan Rus çarlığı uluslararası işçi hareketinin gelişmesine sürekli bir tehdit oluştururken, Kongre şu kararı alır: Polonya'nın bağımsızlığı gerek Polonya proletaryası, gerekse bütün olarak uluslararası işçi hareketi açısından yerine getirilmesi zorunlu bir politik istemdir.

Polonya'nın bağımsızlığı istemi iki savla desteklenir: Birincisi, proletaryanın çıkarları açısından ilhakların genelde çok zararlı oluşu; ikincisi, Polonya'nın boyunduruk altına alınmasının Rus çarlığının sürekli varlığı açısından özel anlamı ve, bunun uzantısı olarak, Polonya'nın bağımsızlığının çarlığın yıkılışı açısından taşıyacağı anlam.

Önce ikinci noktayı ele alalım.

Rus çarlığı, ne içerdeki kuvvetini, ne de dışardaki önemini Polonya'nın boyunduruk altında tutulmasından alır. Tasarıdaki iddia A'dan Z'ye yanlıştır. Rus çarlığı iç kuvvetini bizzat Rusya içindeki toplumsal ilişkilerden alır. Rus mutlakiyetçiliğinin tarihsel temeli, köylülüğün arkaik komünal-mülkiyet ilişkilerine dayanan doğal ekonomidir. Diğer toplumsal faktörlerin yanı sıra bu geri toplumsal yapının kalıntıları (Rusya'da bu kalıntılar bugün bile çokça görülür), Rus çarlığının temelini oluşturur. Soyluluk, köylülüğü vergilendirerek ödenen sonu gelmez bir sadaka akışıyla çarın nüfuzu altında tutulur. Dış politika, ana hedef olarak yeni pazarların açılışının saptanmasıyla, burjuvazinin yaranna yürütülürken; gümrük politikasıyla Rus tüketicisi imalatçıların merhametine terkedilir. Son olarak, çarlığın iç faaliyetleri bile sermayenin hizmetindedir: Sanayi sergilerinin düzenlenmesi, Sibirya demiryolunun yapımı, benzer nitelikteki öteki projeler, hepsi, kapitalizmin çıkarlarının geliştirilmesi gözönünde tutularak gerçekleştirilir. Genelde, çarlık yönetiminde, burjuvazi iç ve dış politikanın şekillenmesinde aşırı önemli bir rol, çarsız oynansa asla aynı boyutlara ulaşamayacak bir rol oynar. Yani, çarlığa iç kuvvetini sağlayan faktörlerin bileşimi böyledir.

Böylece çarlık bitkisel yaşamını sürdürür, çünkü eski toplumsal biçimler henüz tam olarak kaybolmamış, modern toplumun embriyonik sınıf ilişkileri de henüz tam gelişip kristalleşmemiştir.

Yine: Çarlık ülke dışındaki kuvvetini Polonya'nın paylaşılmasından değil, Rus İmparatorluğu'nun özgüllüklerinden alır. Çok geniş insan kütleleri, neredeyse hep emir bekleyen sınırsız bir hali ve askeri kaynaktır; Rusya bu sayede birinci sınıf Avrupa devleti düzeyine çıkar. Sınırlarının genişliği ve coğrafi konumu, dünyanın o parçasındaki diğer ulusların birbirleriyle çekiştikleri Doğu Sorunu'nda çok özel bir ilgi odağı yaratır. Aynı zamanda, Rusya'nın Asya'daki İngiliz sömürgeleriyle sınırları oluşu, İngiltere'yle kaçınılmaz bir kapışmaya zemin hazırlamaktadır. Rusya, Avrupa'da da, Avrupa devletlerinin en yaşamsal çıkarlarına kopmaz biçimde bağlıdır. Özellikle 19. yüzyılda, yeni yeni ortaya çıkan devrimci sınıf savaşımları çarlığı Avrupa'daki gericiliğin bekçisi rolüne soyundurmuş, bu da ülke dışındaki görünümünü etkileyen bir faktör olmuştur.

Ama, Rusya'nın özellikle son yirmi otuz yıl içindeki dış konumunu ele alırken değinilmesi gereken en önemli yan, Polonya'nın paylaşılması değil, yalnızca ve yalnızca gücüne güç katan *Alsas-Loren'in ilhakıdır*. Böylece Avrupa iki düşman kampa bölünmüş, sürekli bir savaş tehdidi yaratılmış ve Fransa giderek daha fazla Rusya'nın kollarına itilmiştir.

Yanlış öncüllerden yola çıkmak yanlış sonuçlar doğurur: Bağımsız bir Polonya'nın varlığı Rusya'yı içerdeki ve dışardaki gücünden yoksun bırakabilecektir sanki. Polonya'nın restorasyonu Rus mutakiyetçiliğinin yıkılışını tek bir koşulla getirebilir; Çarlığın bizzat Rusya içindeki toplumsal temelinin, yani eski köylü ekonomisinin kalıntılarının ve çarlığın gerek soyluluk gerekse burjuvazi açısından taşıdığı önemin eşzamanlı olarak yok oluşu halinde. Bu varsayım çok saçma bir düşüncedir elbette: Polonya'yla ya da onsuz, ilişkiler değişmeden kalır. Polonya'nın restorasyonuyla Rusya'nın gücünün dayanağını yıkma umudu, Rusya içindeki güçlerin

çarlığı yıkmayı başarabileceği yönünde hiçbir umudun görünmediği geçmiş zamanlardan gelen bir anakronizmdir. doğal ekonomiye sahip bir ülke olan o zamanların Rusya'sı, öylesi bütün ülkeler gibi, tam bir toplumsal durgunluk batağına batmış görünüyordu. Ne var ki '60'lardan beri modern ekonominin gelişmesi yönünde bir eğilim gözlenmiş, Rus mutlakiyetçiliği problemine bir çözüm arayışının tohumları ekilmiştir. Çarlık kapitalist bir ekonomiyi desteklemek zorunda kalınca, bindiği dalı keser bir duruma gelmiştir.

Çarlık, mali politikalarıyla, eski tarımsal-komünal ilişkilerin bütün kalıntılarını yok etmekte, köylülük içinde tutucu düşünce tarzlarının bütün temellerini ortadan kaldırmaktadır. Dahası, köylülüğün yağmalanmasıyla, çarlık kendi maddi temellerini de sarsmakta, soyluluğun bağlılığını satın almakta yararlandığı kaynakları kurutmaktadır. Son olarak, burjuvazinin zararına olarak asıl tüketiciler sınıfını yıkmayı özel görevi bilmekte, bütün olarak ulusun çıkarlarını onların parasal çıkarlarına feda ettiği sınıfın ceplerini boşaltmaktadır. Burjuva ekonomisinin bir zamanlar yararlı aracı olan hantal bürokrasi ayak bağı haline gelmiştir. Sonuç, çarlığın artık işbirliğine gidemeyeceği ve kendi varlığını tehlikeye atmaksızın meydanı ona terkedemeyeceği toplumsal güç olan sanayi proletaryasının hızlı büyümesidir.

Demek ki, çözümü mutlakiyetçiliğin yıkılışını gerektiren toplumsal çelişkiler bunlardır. Çarlık dik bir tepeden yuvarlanan taşlar gibi ölüm anına yaklaşmaktadır. Tepe kapitalizmin gelişmesidir, dipte bekleyense işçi sınıfının demir yumrukları. Yalnızca bütün Rus İmparatorluğu'nu kapsayan proletaryanın politik savaşımı bu süreci hızlandırabilir. Polonya'nın bağımsızlığının çarlığın yıkılışıyla ilgisi, Polonya'nın paylaşılmasının kendi kalıcı varlığıyla ilgisi kadar azdır.

Şimdi tasarının ilk maddesine dönelim. "Bir ulusun başka bir ulusun boyunduruğu altına alınması yalnızca kapitalistlerin ve despotların çıkarlarına hizmet edebilirken, ezen ve ezilen ulusların

çalışan halkları için aynı ölçüde tehlikeler barındırırken..." Bu önerme temelinde Polonya'nın bağımsızlığının proletaryanın zorunlu istemlerinden biri olduğu sanılmaktadır. Burada, büyük doğrulardan biriyle karşı karşıyayız, o kadar büyük ki sakız gibi çiğnenen ve ne olursa olsun pratik sonuç elde edilemeyenlerden biri. 'Bir ulusun başka bir ulusun boyunduruğuna alınması kapitalistlerin ve despotların çıkarınadır' iddiasından hareketle bütün ilhakların haksız olduğu ya da kapitalist sistem içinde ortadan kaldırılabileceği sonucuna varılırsa, o zaman bunu saçma bulmalıyız, çünkü varolan düzenin temel ilkeleri açısından hiçbir değeri yoktur.

Tasarıdaki bu noktanın ünlü Hollanda tasarısını destekleyen savla neredeyse aynı olduğu dikkat çekicidir:[3] "Bir ulusun başka bir ulusun boyunduruğu ve denetimine alınması yalnızca yönetici sınıfların çıkarına olabileceğinden...", proletaryanın grev yapan ordunun yardımıyla savaşı bitireceği varsayılır. İki tasarı da, despotların yararına ve çalışan halkın zararına işleyen koşulları derhal ortadan kaldırmak için o koşulların varlıklarını kabul etmenin yeterli olduğu şeklindeki çocuksu inanca dayanmaktadır. Benzerlik daha da fazladır. Kökünün kazınması gereken kötülük ilke olarak iki tasarıda da aynıdır: Hollanda tasarısı, gelecekteki ilhakları savaşı bitirerek önlemeyi önerirken, Polonya tasarısındaki amaç ilhakları kaldırarak savaşlara son vermektir. İki durumda da, proletaryanın savaşa ve ilhaklara (ikisi de aslında kapitalizmin özüyle bağlı oldukları halde) kapitalizmde, kapitalizmi ortadan kaldırmadan son vereceği düşünülmektedir.

(3) 1893'de Zürih'te yapılan Sosyalist Enternasyonal Kongresi'ndeki Hollandalıların tasarısına yapılan bir göndermedir. Aynı konudaki Alman tasarısı lehine reddedilmişti. Krş. "Protokoll des Internationalen Sozialistischen Arbeiterkengresses in der Tonhalle Zurich vom 6 bis 12 August 1893", Zürih, 1894, s.25.

Bunun doğru sayılması, ilhakların genelde son buluşuna temel oluşturmadığı gibi, varolan Polonya ilhakının yok sayılmasının nedeni asla değildir. Özellikle bu örnekte, somut tarihsel koşulların eleştirel bir değerlendirmesi yapılmadan, soruna katkıda bulunmaya yarayabilecek hiçbir şey ortaya atılamaz. Ama bu noktada, proletaryanın Polonya'yı nasıl kurtarabileceği (kurtarıp kurtaramayacağı) sorunu üzerine, tasarıya derin bir suskunluk hakimdir. Hollanda tasarısı bu konuda daha gelişkindir: En azından kararın ütopyacı boyutunu görmemizi sağlayan özgül bir araç (orduyla gizli ittifak) önerir. Polonya tasarısı daha ılımlıdır ve, daha az ütopyacı olmamakla birlikte, bir "istem"le yetinir.

Polonya proletaryası sınıfsız devleti nasıl kuracak? Polonya'yı yöneten üç hükümete baktığımızda, Petersburg'daki tahta yaltaklanıp restore edilmiş bir Polonya düşüncesinden sanki suç işlemiş, cüzdanını kaptırmış gibi irkilen Polonya kongresindeki burjuvaziye baktığımızda, Avusturya monarşisinin birliğini gözeten (yani, Polonya'nın paylaşılmasını kesinleştiren) Badani'nin[4] kişiliğinde Galiçya'daki geniş toprak mülklerine baktığımızda, son olarak, Polonya'nın ilhakını muhafaza etmek için askeri bütçe ve daha fazla cephane sağlayan Prusya-Polonya'sı Junkenlerine baktığımızda, bütün bu etmenlere baktığımızda Polonya proletaryası ne yapabilir? Herhangi bir isyan kanla bastırılır. Ama isyana kalkışılmazsa da hiçbir şey yapılamaz, çünkü Polonya'nın bağımsızlığını sağlayabilecek tek yol silahlı isyandır. Bu devletlerin herhangi birinin yüz yıldan beri ellerinde tuttukları parçaları gönüllü olarak bırakmaları kesinlikle beklenemez. Ama bugünkü koşullarda, proletaryanın başkaldırısı da ezilmekten başka sonuç vermez. Belki o zaman uluslararası proletarya yardım eder? Ama uluslararası proletarya

(4) 1895'den 1897'ye Avusturya başbakanlığı yapan, Avusturya Polonyası'ndaki bir Polonya soylusuna değiniliyor.

Polonya proletaryasından daha fazla harekete geçecek bir durumda değil; olsa olsa sempatisini bildirebilir. Öyleyse Polonya'nın restorasyonuna destek kampanyasının bütünüyle barışçıl gösterilerle sınırlı kalacağını mı düşünürsünüz? O durumda, paylaşan devletler Polonya'yı tam bir sükunet içinde yönetmeye devam edebilirler kuşkusuz. Sonuçta, uluslararası proletarya Polonya'nın restorasyonunu tasarıdaki gibi politik bir istem haline getirirse, sahte bir dileği ifade etmekten öteye gidemez. Bir "istem" varsa, o istemi elde etmek için bir şeyler yapılmalıdır. Hiçbir şey yapılamıyorsa, boş "istem"le havayı titreştirebilir, ama Polonya'ya egemen devletleri kesinlikle sarsamazsınız.

Bununla beraber, Enternasyonal Kongresi'nin sosyal-yurtsever tasarıyı benimsemesi ilk bakışta görülebilecek olandan daha geniş kapsamlı sonuçlar doğurabilir. En önemlisi, önceki kongre kararlarının, özellikle ordunun grev yapmasına ilişkin Hollanda tasarısının üzerine gidilebilirdi. Özünde paralel savlar olmaları ve aynı içerikleri taşımaları ışığında, sosyal-yurtsever tasarısının benimsenmesi Hollanda tasarısını bir kez daha arka kapıdan içeri sokar. Nieuwenhuis tasarısının aleyhine oy veren Polonyalı delegelerin o sorunla temelde aynı bir tasarıyı nasıl önerebildiklerini şu anlık tartışmayacağız. Ne olursa olsun, kongre kendi kendisiyle çelişkiye düşmesi daha kötü olur.

İkincisi, bu tasarı benimsenirse, Polonya hareketi açısından, gelecekteki kongre delegelerinin hayal etmeye bile cesaret edemedikleri bir etki yapar. Son üç yıldır (*Neue Zeit*'teki denememde uzun uzun tartıştığım gibi, 32. ve 33. sayılar[5]) Polonya sosyalistlerine Polonya'nın restorasyonundan yana bir program dayatılmaya çalışılıyor; bundaki amaç, onları, milliyetçi doğrultuda örgütlenmiş

(5) "Neue Strömungen in der polnischen sozialistischen Bewegung in Deutschland und Österreich" ("Almanya ve Avusturya'daki Polonya Sosyalist Hareketinde Yeni Eğilimler"), *Collected Works*, I, 1.

bir Polonya partisinde birleştirerek Alman, Avusturyalı ve Rus yoldaşlarından ayırmak. Bu programın ütopyacılığı ve fiili politik savaşımdan uzaklığı karşısında, bu eğilimi destekleyenler, eleştirilere dayanacak güçte planlı bir milliyetçi dönüşe uygun savlar ortaya koyamadılar henüz. Bunun için, bu eğilimi açıkça sunmakta şimdiye değin çok ihtiyatlı davrandılar. Prusya ve Avusturya kesimlerindeki Polonya partileri Polonya'nın restorasyonuyla ilgili maddeyi programlarına henüz almamışlarken, milliyetçi eğilimin öncü kolu olan Londra'daki Zwiazek Zagraniczny Socjalistow Polskich grubu,[6] özellikle *Bulletin Officiel* dergisi ve ve sayısız makalelerle ("Sosyalist Polonya", "İşçilerin Polonyası", "Demokratik Polonya", "Polonya Bağımsız Cumhuriyeti", vb.) Batı Avrupa partilerinde sempati uyandırmak için elinden geleni yapmakta. Polonyalılar, Almanlar ve Fransızlar bu ve benzer sloganları övgüyle karşıladılar. Programa Polonya sınıf devletinin sokulmasının yolu hazırlanmakta. Bütün sürecin doruk noktası Londra kongresi olacak. Tasarının benimsenmesiyle milliyetçi tutum enternasyonel bayrak altında gizliden içeri alınıyor enternasyonel proletaryanın milliyetçilik yapısına kendi eliyle kızıl bayrak çekeceği, böylece bir enternasyonalizm tapınağı olarak kutsayacağı düşünülmektedir herhalde. Dahası enternasyonel proletaryanın temsilcilerince onaylanması; sosyal-yurtseverliğin bilimsel temelden yoksunluğunu fiilen örtecek bir perde gerilmesi, eleştirilerden muaf bir dogma katına çıkarılması anlamını taşır. Son olarak, bu onaylamanın başka bir anlamı, Polonya partilerini milliyetçi programı kesin olarak benimsemeye, ulusal kapsamda örgütlenmeye özendirmektir.

Sosyal-yurtsever tasarının benimsenmesi, başka ülkelerdeki sosyalist hareket açısından önemli bir örnek oluşturacak. Birine yararlı gelen şeyi diğeri ucuza alır. Polonya'nın ulusal kurtuluşu

---

(6) Yurtdışı Polonyalı Sosyalistler Birliği, PSP'yle ortak çalışan özel bir komite.

enternasyonel proletaryanın politik amacı katına yükseltiliyorsa, Çekoslovakya, İrlanda ve Alsas-Loren'in kurtuluşları da niçin aynı işlevi yüklenmesin? Bu hedeflerin hepsi aynı ölçüde ütopyacıdır ve Polonya'nın kurtuluşundan daha az haklı değildir. Özellikle Alsas-Loren'in kurtuluşu, uluslararası proletarya açısından çok daha önemli, çok daha olasıdır; Alsas-Loren'in arkasında dört milyon Fransız süngüsü durmakta ve burjuvazinin ilhak örneklerinde süngüler ahlâkçı gösterilerinden daha ağırlıklı yer tutmaktadır. Üç paylaşım bölgesindeki Polonyalılar Polonya'nın kurtuluşu adına milliyetçi doğrultuda örgütlenirse, niçin Avusturya'daki diğer milliyetler de aynısını yapmasın, Alsaslılar Fransızlarla aynı doğrultuda örgütlenmesin? Kısacası, ulusal savaşımların ve milliyetçi örgütlenmelerin kapısı ardına dek açılır. İşçi sınıfının politik gerçekliklere uygun biçimde örgütlenmesinden çok, genellikle en başından yanlış yollara sapan ulusal kapsamda bir örgüt benimsenmiş olur. Politik programlar yerine, milliyetçi programlar hazırlanır. Her ülkede proletaryanın bütünlüklü politik savaşımı yerine, bir dizi verimsiz ulusal savaşlar içinde proletaryanın dağılışı fiilen hayata geçirilmiş olur.

Benimsenirse eğer, sosyal-yurtsever tasarının en büyük anlamı bunda yatar. Proletaryanın Enternasyonal günlerinden beri attığı en büyük ileri adımın çeşitli küçük sekter gruplar olmaktan çıkıp kendi işlerini halledebilecek güçte büyük bir partiye dönüşmesi olduğunu başta belirttik. Ama proletarya bu ilerlemeyi neye borçludur? Yalnızca faaliyetleri içinde politik savaşımın önceliğini anlama yeteneğine. Eski Enternasyonal, işçilerin milliyetlerini dikkate almaksızın, her ülkenin özgül politik koşullarına uygun biçimde örgütlenen partiler doğurdu. Yalnızca bu ilkeyle tutarlı bir politik savaşım işçi sınıfını kuvvetlendirebilir. Ne var ki sosyal-yurtsever tasarı bu ilkeyle taban tabana zıt bir yol tutturmakta. Kongre'nin bu tasarıyı benimsemesi halinde proletaryanın otuz iki yıldır biriktirdiği bütün deneyim ve kuramsal eğitim yadsınmış olur.

Sosyal-yurtsever tasarı çok zekice formüle edildi: Çarlığa yönelik protestoların arkasında, ilhakların protestosu yatıyor. Öncelikle Polonya'nın bağımsızlığı istemi, Rusya'ya karşı olduğu gibi Avusturya ve Prusya'ya karşı da ortaya atılıyor. Böylece, uluslararası kaygıları olan milliyetçi eğilimler onaylanıyor ve genel bir ahlâki gösteriye dayanarak temelinde pratik bir programa destek bulunmaya çalışılıyor. Ancak öne sürülen savın zayıflığı, formülasyonun ustalığından bile büyüktür: İlhakların zararlılığı hakkında birkaç beylik söz ve Polonya'nın çarlık açısından önemiyle ilgili saçmalıklar (bu kadar, fazlası yok), tasarının bütün sunup sunabileceği budur.

ANTOLOJİYE ÖNSÖZ:

POLONYA SORUNU VE SOSYALİST HAREKET[1]

Habent sua fata libelli! deyişi, Polonya sorunu üzerine değişik dergilerde, değişik yıllarda ve değişik dillerle çıkmış makaleleri derleyen elinizdeki cilt için gerçekten uygun bir sözdür. Kitap, aslında, Polonya sosyalizminin entelektüel tarihinden bir seçme sunar; hakikaten eşsiz bir olgu olan, Polonya sosyalistlerinin politik programı üzerine uluslararası basında, özellikle 1896'da Londra'da Sosyalist Enternasyonal Kongresi çevresinde yürütülen uzun tartışmanın bir özetini verir.

Polonya sosyalistlerinin iç işlerinin Avrupa forumuna ve uluslararası sosyalizmin yüksek mahkemesinin önüne getirilmesi basit bir tesadüf değildi. Dogrusu, çeşitli ülkelerdeki işçi partilerinin taktikleri üzerine görüş alış verişi son zamanlarda Sosyalist Enternasyonal'de gelenekselleşmişti. Jaurèsciliğin tarihi[2] ya da Belçika Emek

(1) Bu denemenin Önsöz olarak konulduğu kitap, 1905'de Krakow'da Lehçe olarak yayımlandı. Önsöz'e ek olarak, Rosa Luxemburg'un başka makalelerini, Karl Kautsky, Franz Mehring ve "Parvus"un (A. Helphand) makalelerinin yeniden basımlarını da kapsıyordu. Rosa Luxemburg'un makalelerinin hepsi Almanca'ya çevrilmiştir. Bu çeviri Almanca versiyona dayanır.

(2) Jean Jaurès revizyonizmin önde gelen Fransız yorumcularındandı ve Rosa Luxemburg'un aralıksız saldırılarına uğruyordu.

Partisi'nin Nisan 1902'deki genel grevi[3] konuya kesin bir açıklık getirir; her biri Alman, Hollanda ve Rus basınıyla başka yerlerde canlı tartışmalara yol açmışlardı.

Özelde, hemen her yerde aynı biçimlere bürünerek ve devrimci kanattan neredeyse aynı sert karşılığı görerek, birkaç yıl önce bütün uluslararası harekette başını kaldıran oportünist eğilim, farklı ülkelerde benzer düşünceye sahip gruplar arasında tuhaf bir kardeşlik bağı doğurdu. Dolayısıyla, ulusal ve yerel dargörüşlülüğü besleme ve sosyalist hareketi parçalama yönünde içsel bir eğilim taşıdığı halde, fiilen uluslararası bağları sıkılaştırmak gibi bir etki yaptı. Ancak Polonya sosyalizmi uluslararası sosyalizm açısından, izleri doğrudan doğruya Polonya ulusal sorununa taşınabilecek eşsiz bir konumdadır (ya da konumdaydı).

Polonya ayaklanmalarının Avrupalı demokratlarda en sıcak sempati duyguları uyandırması pek şaşırtıcı gelmemeli. Polonya sorununu Batı'daki demokrasi davasına bağlayan, sempati bağlarından öte, politik çıkarlar vardı. Rus çarlığı, Kutsal İttifak'ta uluslararası gericiliğin jandarması gibi hareket ederek Avrupa'nın iç politikasına girmişti. Fransa ve özellikle Almanya'daki demokratlar, Rusya'yı, Avrupa'da bir devrim gerçekleşecekse, etkili biçimde tarafsızlaştırılması gereken ciddi bir düşman güç saymak durumundaydılar. Ama Rusya içinde, Rus toplumu içinde, gözle görülür devrimci belirtiler henüz yoktu. Bu doğrultudaki ilk göstergeler (19. yüzyıl başındaki Dekambrist hareket[4] ve yüzyıl ortasındaki Karakozov'a yönelik suikast girişimi[5]) ve sonraki gelişmeler, çarlığın

(3) Nisan 1902'de, Belçikalı işçiler oy hakkı elde etmek için bir genel grev sahnelediler, ama grev başarısızlıkla bitti.

(4) Aralık 1825'de, çarlık ordusundaki genç subaylar (Dekambristler) Batılı reform fikirlerini otokratik Rusya'ya taşımaya uğraşıyorlardı. Ayaklanma çabucak bastırıldı.

(5) 1866'da, Karakozov, Çar II. Alexandre'a başarısız bir suikast girişiminde bulunmuştu.

acımasız barbarlığının kara gecesine anlık bir umut ışığı düşürmüş gibiydiler. O zamanlar, Batı'nın gözlerinde, silahlı Polonya ayaklanmalarının halihazırdaki biricik devrimci güç olarak ortaya çıkmaları tamamen anlaşılabilir bir noktadır; ama daha öteye, işgalci Rus mutlakiyetçiliğinin kuvvetlerini oraya bağlama, dolayısıyla Batı'daki demokratik devrim davasını kollama işlevi de görüyordu.

Demek ki, Alman demokrasisinin Rusya ve Polonya'ya yaklaşımı doğal bir evrim geçirmişti. Bunun radikal ve en tutarlı temsilcisi, *Neue Rheinische Zeitung*'daki Karl Marx'tı. Rusya'ya karşı savaş deklarasyonu düşüncesi ve Polonya'da ayaklanma çağrıları, Marx'ın Mart devrimi sırasındaki dış politikasının özünü oluşturuyordu. Zamanın devrimci demokrasisinin en radikal sol kanadından Marx, bu sorunda da cesur davranarak savunmadan saldırı taktiklerine sıçramıştı: Çarlıkla çatışmayı Almanya'ya müdahale kararı alınana kadar ertelemektense, savaş ve devrim meşalesini Rusya'ya taşıyarak mutlakiyetçiliğe en baştan meydan okumayı seçti.

Bu taktiğin başarmayı umduğu perspektifler, ya da gerçeklikle ne ölçüde bağdaştığı bizi uğraştırmamalı burada. Şimdilik biricik ilgimiz, Polonya sorununda, uluslararası sosyalizmin sonradan miras alacağı geleneksel görüşlerin temelinin bu koşullarda ve yalnızca bu koşullarda, yattığını saptamak. Marx'ın ve daha sonra Engels'in Rusya ve Polonya'ya karşı benimsedikleri bakış açısını belirleyen etken, sosyalist kuram ya da taktikler değil, zamanın Alman demokrasisinin ivedi politik zorunlulukları (Batı Avrupa'daki burjuva devriminin pratik çıkarları) olmuştu.[6] Bu yaklaşım, Marksizm'in toplum kuramıyla iç ilişkiden yoksun olduğunu daha ilk bakışta bütün

(6) Rosa Luxemburg'un bu konudaki yaklaşımını son zamanlarda Hans-Ulrich Wehler sürdürmektedir: Bkz. *Sozialdemokratie und Nationalstaat* (Würzburg: 1962), s.17ff.

çarpıcılığıyla dışa vurur. Polonya ve Rusya'yı en derinlerde ekonomik ve politik çelişkiler taşıyan sınıflı toplumlar olarak çözümleyemeyen, onları tarihsel gelişme açısından değerlendiremeyip ancak homojen, farklılaşmamış birimlermiş gibi sabit, mutlak bir ortamda yaşıyor gören bu bakış, Marksizm'in özüne aykırı düşüyordu.

Zamanın Batı demokrasisi açısından, Polonya asilerin, Rusya gericiliğin ülkesiydi -hepsi o kadar. Alman sosyalistleri ve burjuva demokratlarının gözünde ne toplumsal koşulların, ne ekonomik temelin, ne de Polonya ayaklanmalarının politik içeriğinin gerçek bir değeri vardı, ya da buna çok az önem veriliyordu: Aslında o kadar önemsiz ki, 1875'te bile Engels, *Volkstaat*'taki Tkaçev'e yanıtında,[7] Rus mutlakiyetçiliğini temelden sarsan etmenleri sıralarken söze şöyle başlar: "Önce *Polonyalılar* gelir".[8]

Oysa Engels bu sözleri yazdığında, Polonyalılar, yani herhalde tek kaygıları bağımsızlık savaşı vermek olan bu farklılaşmamış ulus, o zamana kadar hep varolsalar da, varlıklarını yitirmişlerdi. Çünkü Polonya, o anda, "organik emeğin en büyük sefahatlerinden birine, Polonya milliyetçi hareketi ve Polonya soyluluğunun mezarları üzerinde kapitalizmin ve kapitalist zenginliğin çılgınca dansına tanıklık ettiğinden, maziye karışmıştı bile. Çok geçmeden tarih, Polonya'nın "Polonyalılar" ülkesi olmaktan çıktığının, sınıf çelişkileri ve sınıf savaşımıyla parçalanmış eksiksiz bir modern burjuva toplumuna dönüştüğünün canlı kanıtlarını sunacaktı: Engels bu sözleri yazdıktan ancak iki üç yıl sonra, sosyalist hareket Polonya tarihinin sahnesinde ilk kez görünecekti.

---

(7) Tkaçev (1844-1885) özellikle kendi editörlüğünü yaptığı ve İsviçre'de yayımladığı *Nabat* dergisinde, Blanquist bir devrim kuramı geliştiren bir nihilistti.

(8) Engels'in bu alıntısı, hatırlanacağı gibi Lehçe yazılmış olan Rosa Luxemburg'un özgün eserinde, Almanca aktarılmaktadır. Engels'in alıntısı, "Soziales aus Russland" ("Rusya'dan Toplumsal Perspektifler"), Marx-Engels, *Werke* (Berlin: 1962), XVIII, 585.

Polonya üzerine bu geleneksel görüşler uluslararası sosyalizmde çoktandır uykuda beklemektedir. Son ayaklanmadan beri, ulusal savaşımın trompet sesleri duyulmaz oldu. Polonya kapitalistleri kollarını kavuşturup bekleyen Avrupa'nın dikkatinden tamamen uzaklaştılar. Burjuvazinin "*enrichissez-vous*" / zenginleşin / çığlığı, evrensel düzeyde barış ve sükûneti gerektiriyor; menekşe gibi gölgelere saklanmayı tercih ediyor ve komşularının kıskanç gözlerinden utandığı kadar hiçbir şeyden utanmıyor. Politikalarını başlangıçta isyan geleneklerine bağlamaktan uzak davranan Polonya sosyalistleri de kendi paylarına tam zıttını yaptılar: En başından beri Polonya toplumundaki bu geleneklere karşı tamamen bilinçli ve kararlı bir tutum takınıp, uluslararası sosyalizm saflarında bile onlara bel bağlamaktan kaçındılar. Aslında, Polonya'daki ilk ciddi sosyalist örgüt ("Proletarya" Partisi) milliyetçi hareketlere *karşı* çıkmış, sınıfsal konumunun *köşetaşı* olarak onlara keskin eleştiriler yöneltmişti.[9] Proletarya Partisi'nin kurucu ve kuramsal liderleri, Marx ve Engels'in Polonya sorunundaki düşüncelerinden asla habersiz değildiler, ama kafaları onların görüşleriyle en ufak bir şekilde karışmamıştı; tam tersine, Polonya içindeki milliyetçi hareketlerin ve son ayaklanmadan beri ülkede gerçekleşen toplumsal değişikliklerin bilinmeyişine dayanan eski görüşlerin aşınmış kalıntıları olmaktan daha fazla değer vermiyorlardı. *Rovnosc* grubu,[10] yani

(9) Luxemburg'da aktifleşecek ilk Marksist grup 1882'de Ludwik Warynski ve arkadaşlarınca "Proletariat" ismiyle kurulacaktı. Yeraltında çalışmak zorunluydu, ama 1883'de birkaç grev örgütlemeyi yine de başardılar. "Proletariat", Rus örgütü *Narodnaya Volya*'yla yakın temas halindeydi ve onun gibi 1880'lerin sonlarında terörist taktikler benimsemişti. Rosa Luxemburg ne o zaman ne daha sonra terörizmi onaylamakla birlikte, ruhsal kökeninin izlerini, Polonya'nın bağımsızlığını reddeden düşünceleriyle Warynski'ye kadar götürüyordu.

(10) "Eşitlik". Bu ismi taşıyan yayın ve grup, Proletarya grubunun ön habercileriydi.

Ludwik Warynski, Stanislav Mendelson, Szymon Dickstein ve yoldaşları Kasım ayaklanmasının ellinci yıldönümü olan Kasım 1880'de Cenova'da anti-milliyetçi tutumdaki kararlılıklarını kesin olarak açıklığa kavuşturacakları bir toplantı düzenlediklerinde, çeşitli mektup ve telgrafın yanı sıra Marx ve Engels'den de bir mesaj aldılar. Marx ve Engels, Polonya'nın bağımsızlığı sloganıyla Batı'daki devrim arasındaki tarihsel ilişkiyi kısaca özetlemişlerdi:

> Batı Avrupa'da çınlayan "Yaşasın Polonya!" haykırışı kaba güçle ezilen yurtsever savaşçılara destek ve sempati ifadesi değildi yalnızca: Bu çığlık, çok feci koşullarda başkaldırarak daima karşı-devrimin ilerleyişini durdurmuş bütün halkları selamlıyordu: En iyi oğulları silahlı direnişi bir an bile bırakmamış ve halk devrimleri bayrağı altında her zaman dövüşmüş insanlardı bunlar. Öbür yandan, Polonya'nın paylaşılması, bütün Avrupa ülkelerindeki çarların hegemonyasını maskeleyen Kutsal İttifak'ı sağlamlaştırmıştı. Yani "Yaşasın Polonya!" çığlığı değişik anlamlara bürünüyordu: "Kutsal İttfak'a ölüm, Rusya, Prusya ve Avusturya'daki askeri despotizmlere ölüm, çağdaş toplumdaki Moğol egemenliğine ölüm".

Mektup şu sözlerle biter:

> Dolayısıyla Polonyalılar ülkelerinin sınırları dışında proletaryanın özgürleşmesi savaşında büyük bir rol oynuyordu: En iyi uluslararası savaşçılardı. Bugün, bu savaş bizzat Polonya halkı içinde geliştiğinden, devrimci hareketin propagandası ve basını bunu destekleyebilir, Rus kardeşlerimizin çabalarıyla birleştirebilir; eski "Yaşasın Polonya!" çığlığını canlandırmak için başka bir neden olur.[11]

(11) Marx-Engels, a.g.y., 239-41.

Ludwik Warynski de toplantıdaki geniş kapsamlı konuşmasında bu mektuba aşağıdaki yanıtı vermişti:

> Bütün çalışan insanların ortak bir bayrak, enternasyonel devrim bayrağı altında savaşmasını isteyen Enternasyonal, Üçlü İttifak'ın düşmanı oldu. Ancak gericilikle göğüs göğüse boğuşacak kadar kendini güçlü hissetmeyen Enternasyonal, Polonya sorununu, proletaryanın kurtuluşundan yana genel bir programa sokma zahmetine katlanmadı. Polonyalı devrimci yurtseverlerin, Rus İmparatorluğu'nda, çarlığın gericiliğe destek vermek üzere Avrupa'ya müdahale çabalarını denetim altında tutabilecek biricik örgütlü güç olduğu düşünülüyordu. Uluslararası hareketteki yerimiz uzunca bir süredir buna indirgenmişti. *"Komünist Manifesto"nun yazarları bile ölümsüz toplanma çağrıları olan "Bütün Ülkelerin Proleterleri, Birleşin"i, burjuvazinin ve genelde ayrıcalıklı sınıfların bile cazip bulduğu başka bir çağrıyla, "Yaşasın Polonya!" haykırışıyla birleştirmişlerdi. Polonya'ya, sömürücülerin ve sömürülenlerin Polonya'sına bu saygı ve sempati, eski politik çarelerin bugün savunucularının gözlerindeki güçlerini hâlâ koruduğunu göstermektedir. Ancak eski ilgilerin güncelliği azaldığından, çok geçmeden unutulacaklarını umabiliriz.*

Warynski yanılıyordu. Polonya gelenekleri, uluslararası sosyalist harekette bir süredir zaten unutulmuştu; ama ortadan kaybolmadılar -onları ilk başta doğuran tarihsel koşullar baştan sona değişmiş olsa bile. İdeoloji bile muhafazakârlığın damgasını taşır. İşçi sınıfı hareketinin ideolojisi (dünya görüşünün bütünüyle devrimci ruhunu alsa bile) bu kurala istisna değildir. İşçi sınıfı ideolojisi, özgül sorunlardaki konumu ve tutumlarıyla, zaman zaman köklü gözden geçirmelerle uyum sağlaması gereken fiili gelişmelerin hayli gerisinde kalmaktadır. Ama Sosyal-Demokrasi, soyut doğruları arayan felsefi bir inceleme partisi değil, politik savaşım partisidir. Bundan dolayı, yalnızca işçi sınıfı hareketinin elle tutulur çıkarları

gerekli kıldığı zaman, eski, modası geçmiş görüşlerini gözden geçirir. Yani geleneksel görüşler, koşulları çoktandır sahneden çıkmış olsalar bile, Sosyal-Demokrasi'nin hazine sandığında uzun süre rakipsiz beklerler. Ancak yeni gelişmeler köhnemiş eski geleneklerle açıkça çelişen yeni yaşamsal gereklilikleri ortaya çıkardığı ve eskilerle çatıştığı zamandır ki, politik bakış tam kapsamlı bir eleştirel değerlendirmeye geçer.

Sosyalistlerin Polonya sorunundaki geleneksel görüşlerinde böyle olmuştur. Ruh olarak muhafaza edilseler de, pratik politika açıkça hava olma şansı bırakmıyordu. Yeni bir yaşam soluğu verebilecek Polonya ulusal hareketleri yoktu. Polonya sosyalistleri, önceden gördüğümüz gibi, basitçe görmezlikten gelip kimsenin iznini almadan sağlam bir anti-milliyetçi politika izleyerek, eski düşüncelerin sıkıcılığından kurtulmuşlardı.

Ne var ki, Polonya Sosyalist Partisi'nin temsil ettiği sosyal-yurtsever eğilimin 1893'de sahneye girişi her şeyi değiştirdi.[12] Gerçi, Polonya sosyalist hareketini Polonya'nın restorasyonundan yana bir programatik isteme bağlamaya yönelik girişimlere daha önce rastlanmıştı (örneğin, 1881'de *Lud Polski* grubu, 1889'da *Pobudka* grubu[13] (ikisi de B. Limanowski'nin himayesinde[14]). Ancak ömrü kısa süren bu grupların ikisi de, görüşlerini Marksist geleneklere *bağlamak* için en ufak bir çaba harcamadıkları uluslararası sosyalizmin ana nehrinden (özellikle programları modern sosyalizm kuramına değil de, duygusal ve metafizik deyişlerin özgül bir damgasını taşıdığı için) çok uzaklarda kalmışlardı.

---

(12) Polonya Sosyalist Partisi (PSP) Londra'da 1892'nin sonlarına doğru kuruldu ve ondan sonra Polonya'nın bağımsızlığı için Almanya ve Avusturya Polonyası'ndaki kardeş partilerle yakın işbirliği içinde çalıştı. PSP'yle ortak hareket eden, Londra'da, Ziriazelc Zagraniczny Socjalistow Palskich isimli özel bir komite de vardı.

(13) Pobudka, "alarm", "kalk borusu" anlamına gelir.

(14) Limanowski, PSP'nin kuruluş kongresinde başkandı.

Marx'ın 1848'deki tutumunun uyuyan mirasını canlandırıp yenilemeye girişen ilk grup Polonya Sosyalist Partisi'ydi ve çabaları gerçekten çok iddialıydı. Batı Avrupa'daki sosyalistlerde toplanan eski Polonya geleneklerini, deyiş yerindeyse, ıslah etmeye yönelik bütün bir sistem yaratıldı ve harekete geçirildi. Elinizdeki ciltte bunun çeşitli örnekleri bulunuyor, özellikle Krakow'dan Herr Häcker'in makalesi.[15] Bu sistem (yoldaşlarımızdan birinin yerinde deyişiyle) Batı Avrupa sosyalizminin bütün bilgili kişilerinden "Polonya'nın restorasyonu adına senet" toplamaya dayanıyordu. Bu senetler, Fransız, İngiliz, İtalyan, Alman sosyalistlerini (Antonio Labriola'nın mektubu iyi bir örnektir) "Polonya sosyalizminin tamamı"nın Polonya'nın restorasyonunu "istediğine" inandırarak ve önceden bir sempati gösterisi teşvik ederek elde edilmişlerdi. Bu tarzda bir oldu bittiyle karşılaşan, dillerine ve savaş terimlerine alışık olmadıkları bir yabancı partinin programının akılcılığı ya da akıldışılığı üzerine kendiliğinden kafa patlatmak için bir neden göremeyen Batılı sosyalistler, istenen senetleri elbette verdiler, üzerinde fazla düşünmeden istek mektupları ya da makaleleri yazdılar ve ara sıra toplantılarda (elbette kesinlikle bu nedenle davet edildikleri toplantılarda) birkaç söz söylediler.

Demek ki, uluslararası işçi sınıfı hareketinin önde gelen simalarının verdikleri onayları aktarmak, 1895-1896 yıllarında bu eğilimin literatüründe sosyal-yurtseverlikten yana bitmek bilmez bir nakarata dönüştü: *Przedswit*'teki[16] denemeler, 1896'daki özel Mayıs sayısı, *Gazeta Robotnicza*'daki vb. yazılarla, Marx, Engels, Liebknecht, Bebel, Kautsky, Bernstein, Guesde, Labriola, Hyndman,

(15) S. Häcker, "Der Sozializmus in Polen: Eine Entgegnung" ("Polonya'da Sosyalizm: Bir Yanıt") /yani, Rosa Luxemburg'a/, *Die Neue Zeit*, 1895-1896, C.II.

(16) "Şafak". O günlerde, dergi, enternasyonalist Proletariat grubunun organıydı. Sonradan PSP'nin sözcüsü oldu.

Eleanor Marx-Aveling, Moteler, Lessner ve diğerleri, Polonya'nın restorasyonunun coşkulu destekçileri olarak aktarılageldiler; aynı zamanda, Batı Avrupa basınında eski gelenekleri diriltmeye yönelik hiçbir fırsat kaçırılmadı.

Eşine rastlanmadık bu olgu ne tesadüf eseri, ne de sosyal-yurtseverliğin bekçilerinin kötü beğenilerinin ürünüydü. Bu eğilim 1893 ve 1894'te Polonya işçi hareketinde ilk kez su yüzüne çıktığında, son derece düşmanca bir tepkiyle karşılaştı. *Rovnose* ve *Przedswit*'in, eski Proletarya Partisi'nin anlayışıyla, Polonya sosyalist çevrelerindeki politik düşünüş tarzını on beş yıldır radikal anti-milliyetçilikle şekillendirdikleri gözönüne alındığında, Polonya'nın restorasyonunu isteyen program maddesinin gerektirdiği keskin geriye dönüş, karşısında kopkoyu bir düşmanlık buldu.

Proletarya Partisi'nin çoktandır aşıladığı anti-milliyetçi perspektiften bakıldığında, yurtseverlikle, Polonya soyluluğunun eski isyan sloganlarının nostaljik duygularının birleşmesi, sosyalist bayrağa ve sınıf savaşımına ihanet diye değerlendirilebilirdi ancak. Bu düşmanca atmosferi dağıtmak, Proletarya Partisi'nin sağlam kökler salmış geleneklerini aşmak için, yeni milliyetçi istemleri haklı çıkaracak ve sosyalist hareketin sınıfsal bakışına dayanan ustaca bir sav geliştirilmesi gerekiyordu. Ama Kral Salomon böyle bir savı kendisi bulamazdı. Çünkü, "*où il n'y a rien, le roi perd ses droits*" (ortada hiçbir şey yoksa, kralın hakları da olmaz) deyişindeki gibi, sosyal-yurtseverlik haklı gösterilemezdi. bu "işçi" programını daha beğenilir göstermek için tesadüfen akla gelen bu bilgece sözler, yani, bağımsız bir Polonya'nın anayasasının çarlığın yıkılışından sonra hazırlanabilecek bir Rus anayasasından kesinlikle daha "demokratik" olacağı düşüncesi, belli ki, yalnızca üçüncü, dördüncü dereceden sempatizanların ölçülü entelektüel ihtiyaçlarını doyurabilirdi. Buna bağlı olarak, bu güçlükleri aşmanın en basit çıkış yolu, Marx ve Engels'le onlardan sonra gelen seçkin sosyalistlerin adını anarak, uluslararası sosyalizmin geleneklerine doğrudan başvurmaktı.

Sosyal-yurtsever programı destekleyen kuvvetli savlar bulunamadığında, eksiği kapatmak için sosyalizmin yüksek mahkemesinin önemli isimlerini tek tek saymak işe yarıyordu. Bu şekilde, Polonya'nın restorasyonu sosyalizme ihanet damgasından kurtuldu (her şey bir yana, Avrupa hareketinin en başarılı kuramcı ve uygulamacıları bu sloganı desteklemeye başlamışlardı) ve Polonya Sosyalist Partisi'nin programı Marksizmin direkt onayını aldı -bunun doğruluğunu "Marx'ın kendisi" kanıtlamamış mıydı? Bu noktadan hareketle, Polonya sosyalist çevrelerinde sosyal-yurtseverliğe keskin geri dönüş yapılmasından doğan bütün kuşkular, kuruntular ya da nefret duyguları nakaratın tekrar tekrar yinelenmesiyle arka plana itildi: Marx, Engels, Liebknecht, Bebel, Eleanor Aveling, Labriola, vs. Hatta belki de tersinden: Labriola, bebel, Liebknecht, Engels, Marx, vs.

Soruna böyle bir çözüm bulunmasının baştan aşağı ilkelce ve çift yönlü bir kandırmacaya dayandığına inanmak için bir an düşünmek yeter. Yurt dışındaki sosyalistler, bütün Polonya işçi hareketinin Polonya'nın restorasyonunu programatik istemleri (artık tartışılması bile gereksiz, bu temelde desteğin açık açık ifade edilmesi gerektiği bir sistem) olarak kabul ettikleri şeklinde yanlış bir inanca kapılmışlardı. Polonyalı sosyalistler de, karşılığında, yurt dışındaki sosyalistlerin bütün sempati bildirilerine kanmış, bütün uluslararası sosyalist hareketin Polonya'nın restorasyonuna aktif destek vermeyi acil bir gereklilik saydığı şeklindeki, o da yanlış olan bir varsayım yürütmüşlerdi. Böylece, iki çevrede de, sosyal-yurtseverlik politikası kendini yalnızca eleştirel değerlendirmeleri boğarak koruyabildi ve yalnızca otoritenin gücüne (Avrupa'da Polonya işçi hareketinin tamamının, Polonya'da Marx, Engels gibi kişilerin prestijlerinin otoritesine) dayanabildi.

Önceden görmüş olduğumuz gibi, Marx'ın bu konudaki otoritesinin, hâlâ hayattayken bile, Ludwik Warynski çapındaki sosyalistler üzerinde büyük bir etkisi yoktu. Görüşlerinde hiçbir kararsızlık

doğuramıyordu. Ancak, sosyal-yurtsever eğilimin ilk tabanını onlarda bulduğu (programının milliyetçi yönlerine karşın değil, *ondan dolayı*) küçük-burjuva, yurtsever düşünceli aydınlar açısından, Marx, Engels, Bebel, Liebknecht vb. insanların kişisel otoritesi düşüncelerindeki her türlü kuşkuyu silmeye yetiyordu. Warynski kalıbında sosyalistlerin uzun yıllardır yürüttü'leri hakiki bir anti-milliyetçi kampanyadan sonra, sosyalistlerin en safının yüzeyini kazıdıkça, alttan belki de bir milliyetçi, hatta (aslında, *neredeyse bu konuda*) en saf sosyalist çıktığını görmek, özellikle paylaşılabilecek bir keşifti.

(Sosyalist) Enternasyonal'in Polonya sorunundaki geleneksel görüşleri işçi hareketinin pratik ilgileri alanına sokulunca, eleştirel bir çözümlemeye tabi tutmak, Polonya sosyalizmi ve uluslararası sosyalizm açısından yaşamsal önem taşıyan bir konu halini alıyordu. Polonya üzerine eskimiş görüşleri ve yanılsamaları silmek özellikle gerekliydi. Sosyal-yurtseverlik bu görüşlerden hareketle Polonya'daki işçi hareketinde bulunan sosyalist sınıf bakış açısının önüne aşılmaz bir engel dikmişti. Sosyal-yurtseverlik yandaşlarının Polonya sosyalistleri adına hakiki bir inanç maddesine dönüştürdükleri gelenekler eleştirel bir çözümlemeden geçirilmeliydi. Konunun özünde, Polonya işçi hareketi için *Marksist kuram ilkelerine* kapı açmak üzere Marx'ın Polonya sorunundaki eskimiş görüşlerinin gözden geçirilmesi yatıyordu.

Öbür yandan, Almanya ve başka yerlerdeki sosyalistler arasında Polonya milliyetçi geleneklerinin canlandırılması ve yenilenmesinin arkasında çok doğrudan bir hedef vardı. Aslında, bu gelenekler yıllar boyu *Bulletin Officiel du Parti Socialiste Polonais* başlıklı bir mektup-gazetede özel olarak işlenmişti. Yalnız Krallık'taki değil, Galiçya ve Prusya kesimindeki sosyalistlerin de Polonya'nın restorasyonu istemini programlarına almalarını zorlayarak, tamamen farklı koşullarda savaşan Polonya işçi hareketinin üç kesimini milliyetçi temelde, dolayısıyla Polonya proletaryasının en yaşamsal

politik çıkarlarına karşı biraraya getirmek umuluyordu. Elbette, bu eğilimin öteki ucu, açıkça, Polonya sosyalist hareketini Alman ve Avusturya Sosyal-demokrat hareketinden politik anlamda yalıtmak, böylelikle, o sıralar milliyetçi doğrultuda türdeş durumdaki Alman ve Avusturya proletaryasının saflarını bölmekti.

Sosyal-yurtseverlerin iki yıllık çabalarının doruk noktası, Polonyalı sosyalistlerin, Polonya'nın restorasyonunu uluslararası işçi hareketinin mutlak bir zorunluluğu olarak kabul ettirme kampanyalarını onaylayacak bir tasarı sunacakları, Ağustos 1896'da Londra'da toplanacak (Sosyalist) Enternasyonal Kongresi olacaktı. Bu yolla, Polonya işçi hareketindeki milliyetçi eğilimin, bütün maddi sonuçlarıyla birlikte, en yüksek sosyalist organın onayını alması hedefleniyordu. Böyle bir onay, Polonyalı sosyalistlerin saflarından sonradan yükselebilecek protesto seslerini fiilen önleyecekti.

Bu koşullarda, Polonya Sosyalist Partisi'nin Londra kongresine sunduğu karar tasarısı, doğallıkla, Polonya sorunu üzerine geniş bir tartışmaya yol açtı. Bir ölçüde kuramsal nitelik taşıyan, ama taktikler ve pratik politika alanına da uzanan bu tartışmayı ilkin *Neue Zeit* başlattı, sonra da Alman Sosyal-Demokrasisi'nin merkezi organı *Vorwärts*'le Alman partisinin öteki gazeteleri (*Leipziger Volkszeitung, Sachsische Arbeiterzeitung*) sürdürdü, hatta İtalyan basınına bile sıçradı. Okur, 1896'nın ve sonraki yılların canlı tartışmalarını elinizdeki ciltte bulacaktır.[17] Biz, sosyal-yurtsever eğilimin tersine, sosyalist saflarda eleştirel düşünceyi boğmaktansa özendirmeyi Sosyal-Demokrasi'nin belirleyici düsturlarından saydığımız için, okura, belirtilen bütün düşünceleri en ufak bir değişikliğe uğratmadan, sorun üzerine leyhte ve aleyhte önerileri, hazır yanıtlar vermeye ya da kesin sonuçlara varmaya en ufak bir şekilde kalkışmadan sunuyoruz. Yazılanları ne kadar geniş de olsa burada yeniden

(17) Yani, bu denemenin Önsöz olarak konduğu kitap, *The Polish Question and the Socialist Movement*. Krş. dipnot 1.

verdik; bundan amaçladığımız, okurun tartışmayı bağımsız olarak değerlendirme fırsatı bulabilmesi, Polonya işçi hareketinin temel direklerinden birisi olan bu sorun üzerine kendi düşünce ve yargılarını oluşturabilmesi.

Politik anlamda, *Neue Zeit*'in başlattığı tartışmanın dolaysız amaçlarına kesinlikle ulaşılmıştı. Böylece birkaç seçkin insan harekete geçirildi, Batı Avrupa sosyalistleri Sosyal-Yurtsever Parti'nin politik anlamı ve somut sonuçları üzerine düşünmeye teşvik edildi. Sonuçta sosyal-yurtseverlerin Londra kongresindeki önerileri geri çekildi ve onun yerine, ittifakla, sosyalistlerin bütün ezilen milliyetlere sempatisini genel kapsamıyla bir kez daha olumlayan, kendi yazgılarını belirleme haklarını tanıyan bir tasarı benimsendi. Elbette sosyalistlerin ezilen uluslara sempatisi ve sevecenliğinden asla kuşku duyulmamıştı! Aslında, böylesi duygular sosyalist dünya görüşünün doğal sonuçlarıdır. Bütün ulusların bağımsız olma *hakları* sosyalistlerin gözünde aynı ölçüde açık ve apaçıktı, halen de öyledir; bunun kaynağı, sosyalizmin en temel ilkeleriydi. Ne var ki tasarıyı getiren sosyal-yurtseverler, *bütün* milliyetlere geniş kapsamlı ama basit bir *sempati* ilanıyla ilgilenmiyorlardı; tersine onların istedikleri, Polonya'nın restorasyonunun işçi hareketinin özgül politik ayırdedici özelliği olarak alkışlanmasıydı. Ulusların bağımsızlık *hakkının* bu konuyla ilintisi yoktu; başlıca ilgi noktası, Polonyalı sosyalistlerin bu hakkı Polonya'da *doğru* ve *zorunlu* olarak kabul ettirme kampanyasıydı. Ancak Londra kongresi pratikte tam tersi havayla geçti. Polonya'nın durumunu *bütün* ezilen halkların durumuyla aynı düzeye koymadığı gibi, böylesi bütün ulusların işçilerini ulusal baskının tek çözümü olarak uluslararası sosyalizmin saflarına katılmaya çağırdı. Ülkelerinde bağımsız kapitalist devletlerin restorasyonu düşüncesine yüz vermedi, ancak bu yolla, sınıfsal baskıyı kaldırarak, ulusal baskı dahil her türlü baskı biçimine ebediyen son verecek bir sosyalist sistemin doğuşunu hızlandırabilirlerdi.

Eleştirel saldırımızın bu doğrudan sonucu, uluslararası hareketteki yurtsever eğilimin varlığını borçlu olduğu Polonya sorunuyla ilgili geleneksel görüşlerin, genelde zamanlarını ne ölçüde doldurmuş olduklarını, işçi hareketinin gerçek çıkarlarıyla nasıl taban tabana zıt düştüklerini net biçimde gösterir. Proletaryanın Polonya'nın restorasyonu sorununu, *Neue Rheinische Zeitung* ve 1848 Devrimi zamanlarında ortada bile görünmeyen olasılıklara kapı açacak bir dizi yeni uluslararası sorunu kaçınılmaz olarak kışkırtacak biçimde, pratik politika düzeyinde gündeme getirmesi, bunu özellikle açıklığa kavuşturmuştu. Yani sorun en dolayımsız biçimiyle ortaya konmuştu: Uluslararası proletarya Polonya devletinin ulusal restorasyonunu sosyalist politikanın hedefi olarak tanıyacaksa, Alsas-Loren'in Almanya'dan ayrılışını ve Fransa'ya yeniden katılışını da niçin Sosyal-Demokrasi'nin hedefi olarak kabul etmesin? Ya da İtalyan milliyetçiliğinin Trieste ve Trentino'yu yeniden kazanma çabalarını desteklemesin. Bohemya topraklarındaki ayrılıkçı tutkular bile sorun olarak gündeme gelmişti.

Bundan başka, Polonyalı sosyalist örgütlerin Paylaşım'a dahil ülkelerdeki sosyalist partilerden ayrılmasını, buna karşılık, üç Polonya bölgesindeki proletaryanın tek bir işçi partisinde birleşmesini isteyen eğilimin kabul edilmesi, bir dizi örgütsel problem doğurdu. Almanya'da, Polonyalıların yanı sıra çok sayıda Danimarkalı, Alsas Fransızı ve Doğu Prusya'daki Litvanyalılar, Alman halkıyla yan yana yaşıyordu. Sosyal-yurtsever eğilimin Polonya proletaryasının yararına benimsediği ilkenin pratik sonuçları birleşik Alman Sosyal-Demokrasisi'ni milliyetçi doğrultudaki küçük partilere bölmeyi getirirdi. Aynı sonuçlar kesinlikle başka ülkelerde de görülürdü, çünkü büyük modern devletlerin neredeyse hiçbirinin nüfusu türdeş insanlardan oluşmaz.

Bu nedenlerden dolayı, sosyal-yurtsever eğilimin onaylanması uluslararası Sosyal-Demokrasi'nin mevcut konumlarının baştan sona gözden geçirilmesini, (program, taktik ve ilkeler bakımından)

sınıf politikasında ödünsüz bir temelden milliyetçiliğe dayalı bir politikaya geri çekilmeyi gerektirirdi.

O zaman, olayın *Polonyalılara* özgü bir sorun düzeyinden gerçekten uluslararası boyutlu bir düzeye çıkarılmasının sosyal-yurtsever eğilime yansımasındaki somut sorun ve uzantılara dikkat çekmek, böylelikle Alman, İtalyan ve Rus yoldaşları da tartışmaya dahil etmek yeterliydi.

Özellikle Rusları. Çünkü Londra kongresindeki Polonya Sosyalist Partisi'nin tasarısı, aslında bunun benimsenmesiyle onay bulmuş sayılacak bütün eğilim, bizzat Rusya'daki işçi hareketi açısından büyük politik önem taşıyordu.

Polonya Sosyalist Partisi'nin yayınlarını yakından takip eden Polonyalı okurlar, Polonya'daki sosyal-yurtsever eğilimin, sahneye ilk çıktığı 1893 yılından beri, varlığını asıl olarak Polonya halkı önünde ve aslında neredeyse sadece Rusya'da hüküm süren toplumsal durgunluk koşulları ve Rus işçi hareketinin umutsuz perspektifler taşıması temelinde haklı çıkarmaya kalkıştığını bilirler.(*)

(*) Bunun en sivri formülasyonu olan *Przedawit*'in 1894'teki 11. sayısının baş makalesinden aşağıdaki alıntı karakteristik bir örnektir:
Aramızda programımızı destekleyen, ya da aşağıdaki çekince payını belirterek desteklediklerini tasavvur eden kişiler var: Bağımsız bir Polonya cumhuriyetini sağlamaya yönelik bütün çabalarımızda, Rusya'da anayasal hareketin başarısını vadeden güçlü bir isyan gerçekleşirse, güçlerimizi bu hareketle de birleştirmemiz, kendi payımıza bir anayasa hazırlamamız gerektiğini unutmamalıyız. Başkaları daha da ileri giderek şöyle derler: Bağımsızlık Polonyalı işçiler için elbette zorunluluktur, er geç ulaşacaklardır, ama bunun için ilkin anayasal özgürlüklere kavuşmalıdırlar; yalnızca işçi kitlelerini örgütleyebildiğimiz zaman, politik uğraşlarımızın nihai hedefi olan demokratik bir cumhuriyet için kavga verebiliriz. Önceden belirttiğimiz gibi, böylesi kişiler bizim onların kampında yer aldığımızı sanıyorlarsa yanılıyorlar; bizim bağımsızlık istemimize katılırlarsa, bunu sadece, bu adımın bütün sonuçlarını

Sosyal-yurtseverlik, Batı'daki geleneksel Polonya politikasını canlandırıp yeniden işleyerek, Rusya üzerine geleneksel görüşleri de uluslararası sosyalizmin safları içinde tutmaya çalışıyordu. Polonya işçi hareketiyle ilgili istemli biçimde çarlık topraklarındaki tek ciddi devrimci öğe portresi çizerek, 1848 Devrimi zamanında, I. Nikola Rusyası, serflik Rusya'sı dönemine egemen olan Rusya'nın toplumsal durumuyla ilgili aynı görüşlerin Alman, Fransız ve diğer milliyetlerden sosyalistler arasında kök saldığı kuruntusunu üstünden atamamıştı. Yani, '80'lerin sonunda Rus işçi hareketi sahneye çıktığında, kendini uluslararası sosyalist çevrelerde oldukça elverişsiz bir atmosferde bulmuştu. Tam da Petersburg'da 1896 ilkbaharında kırk bin işçinin başlattığı dev grevin Rus proletaryasının kitlesel hareketinin haberini verdiği bir anda, tam bu anda, uluslararası sosyalizm, sosyal-yurtsever tasarıdan güç alarak, sadece Rus proletaryasının politik sınıf savaşımında değil, Polonyalıların ulusal savaşımında da umudunu çarlığın yıkılışına bağladığını resmen ilan edecekti (aslında, ne olursa olsun, Rus işçilerine ya da devrimci savaşımlarına yer vermeyen bir açıklamaydı bu).

Demek ki, Londra kongresinde, sosyal-yurtseverlerin tasarısına, sonra iyice genişletilip Polonya sorunundaki bütün geleneksel

---

çıkarmak zahmetine katlanmadıklarından yaparlar. *Anayasayı getirebilecek güçlerin varlığına inanmayan bir programda anayasa için savaşma olasılığına nasıl yer verilebilir? Ama, su anki politik program formüle edildiğinden beri, içimizde bu inançsızlık şaha kalkmış durumdadır. Dahası, "olası" bir anayasa yandaşlarımız, Rus toplumunun gerici doğasına ve Rusya'da sosyalist unsurların güçsüzlüğüne inançlarıyla, harcadıkları çabaları nasıl bağdaştırabilirler?* Anılan faktörlerin birleşmesi sonucu, daha en başından, Rusya'da anayasal özgürlüklerimizin oldukça ihmal edilebilir, ya da tamamen bulunmadığını varsaymaya zorlandıklarında bunu nasıl yapabilirler? *Bu arada, bizim tartışmalarımızın hiçbiri, yoldaşlarımız arasında, Rusya'nın gerici doğası tartışması kadar rağbet görmüyor.*

bakış açısına yöneltilen eleştiriler, neredeyse aynı anda, Rusya üzerine geleneksel görüşlerin eleştirisine dönüşmüştü; patriyarkal I. Nikola Rusyası'na ilişkin modası geçmiş imajlar yerine, Batılı sosyalistler, bir kez daha, Rus işçi hareketinin olgunlaştığını, uluslararası hareket tarafından bir gerçeklik, hesaba katılması zorunlu, yaşamsal öneme sahip bir gerçeklik olarak tanındığını kesin biçimde gösteren bir savaşan proletarya Rusya'sıyla, modern kapitalist bir Rusya tablosuyla karşılaşmışlardı.

Polonyalı sosyalistlerin iç işi olarak başlayan tartışma, Batı Avrupa sosyalizminin üç alandaki (uluslararası durum, Rusya'daki durum, Polonya'daki durum) egemen görüşlerinin baştan sona gözden geçirilmesine varmıştı.

Marksist "dogmatizm" hakkında pek çok söz işitilmektedir. Ama Polonya sorunu üzerine görüşlerin gözden geçirilmesi, böylesi itirazların ne denli yüzeysel kaldığının güçlü bir kanıtıdır. Doğru, Polonya'daki sosyal-yurtseverlik Marx'ın güncel bir sorundaki özgül bir görüşünü, ebedi, değişmez, tarihsel olasılıklardan etkilenmez, "Marx'ın kendisi"nin bir zamanlar dediği gibi, kuşku ya da eleştiri götürmez, hakiki bir dogmaya çevrimek için elinden geleni yapmıştı. Ama, Marx'ın isminin Marksizmin öğretileri ve kuramıyla derinden çelişkili bir anlayışı onaylamak üzere kötüye kullanılması, ancak, milliyetçi Polonya aydınlarının entelektüel ahlak [moral] bozukluğuna uygun, geçici bir yanılsama olarak savunulabilir.

Gerçekten de, "Marksizm"in özünde güncel sorunlara ilişkin şu ya da bu düşünce değil, iki temel ilke yatar: Diyalektik materyalist tarihsel çözümleme yöntemi (doğal sonuçlarından biri olarak sınıf savaşımı kuramıyla beraber) ve Marx'ın kapitalist gelişmenin ilkeleri hakkındaki asıl çözümlemesi. Değer, artı değer, para ve sermaye, sermaye yoğunlaşması ve kapitalist krizlerin doğasını ve kökenini açıklayan kapitalist gelişme kuramı, kesin bir dille ifade edersek, diyalektik ve tarihsel materyalizmin burjuva ekonomisi dönemine uygulanışından (ama parlak bir uygulanışından) başka

bir şey değildir. Yani, bütün Marksist öğretinin yaşam özü, *cevheri*, diyalektik materyalist toplumsal inceleme yöntemi, sabit ve değişmez olgu ya da ilkeleri bulunmayan, dogma tanımayan, Mefisto'nun yorumuyla "aklın deliliğe, şefkatin eziyete dönüştüğü"[18] düşüncesinin insan toplumuna ilişkin olaylara ışık tutan bir düstur gibi durduğu bir yöntemdir. Bu yöntemde, her tarihsel "doğru", fiili tarihsel gelişmelerle durmadan ve acımasız eleştirilere uğrar.

Polonya Sosyal-Demokrasisi Marx'ın Polonya üzerine eski görüşlerinde eski milliyetçi sloganların onaylandığı noktalar aramayı asla kendi görevi saymadı: Tersine, Marksist öğretinin *yöntemi* ve temel ilkeleri Polonya toplumunun koşullarına uygulanmak zorundaydı. Ama bu noktada, Polonya sosyalizminin arşivlerinde kuramsal bir *tabula rasa* görüyordu. Polonya sosyalizminin asıl kurucuları, bilimsel sosyalizmi ülkemize getiren Warynski ve yoldaşları, zamanın egemen ideolojisi olan, -"organik emek" kuramı dahil- Polonya soyluluğunun milliyetçi ideolojisinin kalıntılarını bulmuşlardı önlerinde. Yeni sınıf proletaryanın çıkarlarının temsilcileri olarak, her şeyden önce, yönetici sınıfın ideolojik mirasıyla hesaplaşmak zorundaydılar. İşe, Polonya milliyetçiliğinin kuramlarını ve kendilerinden önceki hareketleri soyluluğun bencil sınıf ve kast çıkarlarının bir ifadesi; organik emek kuramını sanayi burjuvazimizin aynı ölçüde maddi, dar, sınıfsal çıkarlarının ifadesi olarak damgalayarak koyuldular. Polonyalı sosyalistler bu şekilde, '70'lerin sonu ve '80'lerin başında, kuram olarak bütün toplumsal katmanların çıkarlarının uyumu diye ilan ettikleri burjuva "organik emek" görüşüyle olduğu gibi soyluluğun milliyetçiliğiyle de savaşarak, sınıf çelişkisi kuramına yolu açtılar. İşte, Marx'ın genel kapitalist toplum çözümlemesi ve bunun somut uzantıları (proletaryanın sınıf savaşımı ve

(18) Özgün Lehçe metindeki Almancası: "Vernunft wird Unsinn, Wohltat-Plage."

sosyalist program) Polonya'ya böyle taşındı. Ludwik Warynski, Dickstein ve yoldaşlarının övülmeye değer tarihsel katkılarından biri de buydu.

Bununla birlikte, yönetici sınıfın politik programı karşısında Polonya proletaryasının *ivedi* görevi olarak *sosyalist* devrimi koymakla Polonyalı sosyalistler, işçi hareketini politik programsız bırakmışlar, sosyalizmi komplocu ve ütopyacı bir temele oturtmuşlardı. Bunun sonucunda sosyalist hareketi dar bir kast sınırları içinde durgunluğa, kısa sürede politik sahneden çekilmeye mahkum ettiler.*

Yukarıdaki argüman, T.T. Jez-Milkowski'nin[19] bakışına uygun, eski ve yıpranmış, aşınmış çıkarlar uyumu sloganı ve yine ulusal birlik sloganıyla sosyalizme tam cepheden meydan okudukları sürece, hatta yalnızca Bay Limanowski'nin "ulusal sosyalizm" maceralarının ilkel, yetersiz ve çocuksu tarzıyla bile olsa sosyalizmle ittifak kurmaya kalkıştıklarında, milliyetçi sosyal-yurtseverlere ayak diremekte kullanılabilir. Ancak bu argümanın, milliyetçiliğin modern versiyonu karşısında, yanlış bir yol göstereceği muhakkaktı, çünkü milliyetçilik gözden düşmüş ulusal birlik kuramını yadsıdığı gibi, politik sahneye kartviziti olarak proletaryanın programıyla çıkarak sınıf savaşımı kuramının ardına gizlenmişti.

Dolayısıyla, Sosyal-Demokrasi, Polonya işçi hareketinin hızlı büyümesiyle '90'ların başında kitlesel boyutlara tırmanmış; sosyalizm içinde komplocu eğilimin bozguna uğramasından sonraysa, proletaryanın sınıf savaşımı adına sağlam bir *politik program*

(*) Warynski grubunun politik konumunun sonraki değişimleri üzerine görüşlerimiz için, özellikle bkz. "*Dem Andenken des Proletariat*" /"Proletarya Grubunun Anısına"/.

(19) Zygmunt Milkowski (sahte ismi, Jez), 1824-1915. Yazar ve politikacı, Polonya'nın temel görevinin sanayileşmek olduğu görüşünü savunan, bağımsızlığı ikincil bir etken sayan "organik emek" hareketinin sözcüsü. Sınıf savaşına karşı, çıkarlar uyumu felsefesini vazediyordu.

hazırlamaya zorunlu durumda buldu kendini. Bu zorunluluk, Marksist kuramla uyum içinde, ancak Polonya toplumundaki güncel eğilimleri araştırarak, üretim ilişkileri ve ondan boy veren sınıf ilişkilerindeki politik, entelektüel ve ahlâki olguların kavranmasının anahtarını arayarak yerine getirilebilirdi. Sorun artık, kapitalizmin Polonya'daki gelişmesini, hangi kapsamda sermaye yoğunlaşması, proleterleşme, sömürü ve kısacası, toplumsal anarşi ve sınıf savaşımı ürettiğini *betimleme* sorunu değildi. Tersine, gerekli olan, bu gelişmenin, toplum içindeki özgül politik eğilimleri ne ölçüde doğurduğunun *çözümlenmesiydi*. Yani, bütün ülkelerde *tipik* özellikler sergileyen kapitalist gelişme kalıplarının artık Polonya'da da ortaya çıktığını göstermeye gerek yoktu; gerekli olan, ülkemizin özgül tarihsel ve politik koşullarının sonucunda kapitalist gelişmenin Polonya'nın toplumsal yaşamına getirdiği özgüllükleri açıklamaktı. Kısacası, Marksizan burjuva toplum çözümlemesinin halihazırdaki, genel sonuçlarının Polonya örneğine uygulanması yetmiyordu; burjuva Polonya'sının özgüllüklerini çözümlemek, dolayısıyla sosyalizmi soyut bulutlar ve boş semalardan Polonya toprağına indirmek gerekiyordu. Ekonomik boyutlarının ana hatlarının çizilmesinin *Polonya'nın Sınai Gelişmesi*'nde /Leipzig: Duncker and Humbolt, 1898/ denendiği bu çözümleme, 1893'de Zürih'te yapılan (Sosyalist) Enternasyonal Kongre'sindeki Sosyal-Demokrasi'nin resmi raporunda temel sonuçların yanı sıra özet biçimde sunulmuştu.[20]

Sonuç, biri olumlu, diğeri olumsuz, mantık açısından birbiriyle ilintili olarak ikiliydi: Birincisi, işçi hareketinin kitlesel gelişmesine bakıp ampirik olarak vardığı bir sonuç, yani, Polonya Krallığı'ndaki Polonya proletaryasının ivedi politik görevinin mutlakiyetçiliğin yıkılışını gerçekleştirmek ve politik yaşama demokrasi getirmek üzere Rus proletaryasıyla ortak savaşta birleşmek olduğu düşüncesi,

(20) İkisi için de bkz. R.L.'un *Collected Works*, Cilt I.

kuramsal açıdan doğrulanıyordu. İkincisi, Polonya'nın restorasyonu savaşımının kapitalizmin Polonya'daki gelişmesi karşısında gerçekleşmesi umutsuz bir ütopya olduğu, tersine, kapitalist gelişmenin tarihin demir yasalarının kaçınılmazlığı ışığında yukarıda anılan politik programı doğurduğu netliğe kavuşmuştu.

Bu şekilde, Polonya Sosyal-Demokrasisi, tıpkı Rus Sosyal-Demokrasisi'nin Rusya'daki özgül toplumsal ilişkileri çözümleyerek Rus proletaryası için olumlu bir program oluşturmaya ve bununla aynı zamanda Narodnik kuramın köklü eleştirisiyle tutacağı yolu belirlemeye zorlanması gibi, bilimsel sosyalizm ilkelerini Polonya koşullarına uygulayarak modern Polonya'nın toplumsal gelişmesine bağımsız bir açıklama bulmaya zorlanmıştı.[21] Yani, Polonya ve Rus Sosyal-Demokrasileri, tamamen farklı yollardan gittikten sonra, kuramlarının olumlu sonuçları bakımından ortak bir zeminde, ortak bir politik programda buluşmuşlardı. Yalnızca tek bir farklılık vardı: Friedrich Engels, 1875'de, köy komüninin çözülüşünden yükselen kapitalist gelişmenin ana hatlarını çizdiği *Volkstaat*'takı Tkaçev'e yanıtında Rus Narodniklerinin başlıca hatalarına ilişkin parlak bir kavrayış sergilemişken, Polonya örneğinde ne Marx ne de Engels 1848'deki konumlarını gözden geçirmek için bir çaba harcamışlardı; aslında, bu bakış açısını Polonya sosyalist hareketine mekanik olarak uyguladılar. 1880'de Cenova'da yapılan kasım anma toplantısına mektuplarında ve 1892'de "*Komünist Manifesto*"nun Lehçe baskısına Engels'in önsözünde açıkça görürüz bunu.[22]

Sosyal-Demokrasi'nin 1893'te Marksizan toplum kuramı[23] temelinde sosyal-yurtseverliği eleştirerek kendini savunup haklı

(21) Rusya'daki Narodnik yani Popülist hareket, 19. yüzyılın son bölümünde aktifti. Onun "sosyalizm"i Marksist çerçevede değildi.

(22) Marx-Engels, a.g.y., XXII, 282ff.

(23) *Sprawa Robotnicza* (İşçi Davası) Paris'te Temmuz 1893'te Jogiches,

çıkarmaya yönelik olgunlaşmamış savlarla sınırlı kaldığı belli olmuştu. Mütevazı Polonya kamuoyu önüne olduğu gibi uluslararası arenaya da çıkmak zorunda olduğundan, bu entelektüel yoksulluk doğallıkla hâlâ özel bir çarpıcılık sergiliyordu. Milliyetçilik yandaşları, akla uygun bir çerçevede çürütmek bir yana, Marksizan çözümlemeyi *anlama* yeteneğinden bile yoksundular. Sözgelimi, kapitalist gelişmenin Polonya'da hangi yönü izlediğine dikkat çekildiğinde, yani yönetici sınıfın maddi çıkarları bizim ülkemizle Rusya arasında gitgide daha kuvvetli bağlar yarattığında, sosyal-yurtseverler bu nesnel ve olağanüstü derecede karmaşık tarihsel süreci (ekonomik temellerden tutun, anahtar önemdeki politik çıkarlara ve konulara, ideolojinin en incelikli yönlerine kadar uzanan bir süreç) ya Sosyal-Demokratlar'ın öznel "organik bütünleşme" uğraşları, ya da Polonyalı imalatçıların Polonya restore edilince "pamuklu dokumalar"ını satacak yer bulmalarına öznel bir ilgi olarak "damgalamaya" çalıştılar. Sosyal-milliyetçilik yandaşları da aynı düzeyde yanıt verdiler: Sosyalistlerin böylesi değersiz bir konuyu kapitalist gelişme saymalarına duyulan kızgınlık; ya da, örneğin *Przedswit*'in Ekim 1894 sayısında çıkan türden, restore edilmiş Polonya'daki sosyalist parlamenterlerin, Rus pazarını yitirince Polonya sanayiinin çökmesi sonucu işlerini yitirecek işçilerin nasıl istihdam edilebileceğini özellikle düşünecekleri yönündeki yüce gönüllü teminatlar.*

Rosa Luxemburg ("R. Kruszynska" ismiyle), Adolf Warszawski ve sonradan Julian Marchlewski'nin işbirliğiyle kuruldu. Bu grubun ertesi ay kurdukları Socjaldemokracja Krolesta Polskiege (SDKP) adlı politik parti, 1899'da, Litvanyalı bir grubun katılmasıyla, SDKPİL adını aldı.

(*) Modern Polonya'daki "ulusal humor"u inceleyen geleceğin tarihçileri sosyal-yurtsever yayınlarda paha biçilmez hazineler bulacaklardır. Aşağıdaki inciyi bütünlüğü içinde sunuyoruz: "Bırakın Bay Scheibler ve Ort. dokumalarını Kalmuklara ya da Hive'ye satmakla elde ettikleri milyonlarca liralık kârlarını yitirsinler; bundan şikayet edemeyiz,

Tam bir ciddiyetle ifade edilen bu ve buna benzer çocuklukların şaşırtıcı derecede fazlalığı (*embarres de richesses*) karşısında, ödülün, hakiki bir Musa gibi, sosyal-yurtseverliğe on emir veren Bay Zborowicz adlı birinin savına verilip verilmeyeceği konusunda bir yargıya varmak güçtür:

Söz konusu on emir, bu eğilime özgü akla gelebilecek her türlü budalalığı daha 1892'de, *Beitrag zur Program der Polnischen Sozialen Demokraten* /Polonya Sosyal-Demokratlarının Programına Katkı, Berlin: Morawski/ adlı broşürdeki gibi önceden haber veriyordu. "Bizim" sanayimiz için "pazar" arayışındaki yazar, kendisinin ve izleyicilerinin Sosyal-Demokrasi'nin nesnel çözümlenmesinden aldığı coşkuyu safça dışa vurur, sorunu Makyavel'e yaraşır tarzda geliştirir: "... politik bağımsızlık güney Rus pazarlarını kaybetmemiz anlamına gelirse, Rusya'da aynı nedenle Moskova sanayiisinin egemen olduğu Litvanya pazarını kaybeder. O zaman bizim sanayimize açık olur ve buna Viyana ürünleriyle dolup taşan Galiçya pazarı da eklenir. Bana öyle geliyor ki, *telafi payımız kayıplara değerdir*".

Burjuva Polonya'sındaki toplumsal ilişkilerin düşüncesizce ve bayağı biçimde piyasa kapısı sorununa indirgenmesi, nesnel tarihsel sürecin dinamiklerini öznel istekler, endişeler ve sosyalistlerin ilgileri çerçevesinde açıklama girişimi; tarihsel materyalizm kuramının ve Marx'ın bütün öğretilerinin sosyal-yurtseverlerin kafalarında Marksist öğretiyi çarpıtıp korkunç bir ucubeye çevirerek periyodik

---

Polonya fabrikalarının ürünlerinin satılacağı pazarların azalması karşısında belli bir sayıda işçi işini kaybedecek olsa bile, bu nedenle bağımsızlıktan vazgeçmeyeceğiz. Uygun parlamenter önerilerle bu talihsizliklerin üstesinden gelmek ve çalışma gününün kısaltılması, çalışma hakkı gibi istemler için ajitasyon yürütmek gelecekteki sosyalist parlamento hizbinin sorumluluğunda olacak."

biçimde "yıkan" burjuva eleştirmenlerin kafalarındakinin aynı biçiminde karikatürleştiğini gösteriyordu. Kendini sosyalist olarak sunmaya çalışan bir eğilimin ifade ettiği böylesi savların Polonya basınına ve Alman basınındaki benzer makalelere girebilmesi, Polonya aydınlarının entelektüel düzeyine başlı başına dehşet verici bir tanıklığın yansımasıydı. "18. ve 19. Yüzyılların Toplum Kuramları"[24] gibi gösterişli bir isim verilmiş tatsız sosyalist çorba gibi, bayağı ve düşüncesizce eklektik bir Lemanowski karmaşasında, ya da, eski *Proletarist*'ın yabancı yayımcılarının '80'lerin ortalarından beri *Walka* ve *Przedswit*'te[25] servis yaptıkları kaba ve yaygaracı "devrimci" sosyalizm versiyonuyla yetişmiş "radikal" aydınlarımızın uzun eğitim yıllarının hasadı buydu. Acı gerçek sonunda ortaya çıkmıştı: Polonya aydınları, olsa olsa, bilimsel sosyalizm ruhuyla *düşünmek* için değil, sosyalist inanca *inanmak* üzere eğitilmişlerdi. Tıpkı iki tarafın da birbirini barbar gördüğü Marksistler ile Alman ve Fransız burjuva karşıtları arasındaki tartışmalarda hemen göze çarptığı gibi, onları ayıran şey, tam da Babil Kulesi'ndeki bir diyaloğu andıran sosyal-yurtseverlikle kan davasıyla aynı tarzda, tek tek sorunlar üzerindeki görüş farklılıkları değil, bütün düşünce tarzları (*Weltanschauung*) idi. Sosyal-yurtseverlerin yanıtları bile, en başından beri, genellikle Marksizmin burjuva düşmanlarının kurnazca yanıtlarında görülen, bir yandan öfkeli, diğer yandan inleyen bir yas titreşiminin özelliklerini taşıyordu.

Polonyalı sosyal-yurtseverler bu noktada küçük-burjuva ütopyacılarla ortak yanlar barındırıyorlardı: İkisi de, ütopyacı düşlerini boşa çıkaran tarihsel gerçekleri keşfetmenin keşifçiye özgü kişisel bir temelsizlik olduğu düşüncesindedirler. Ortada bir temelsizlik bulunduğunu, en iyi yorumla tarihin nesnel sürecinde "temelsizlik"

---

(24) *Historia ruchu spolecznego v drugiej polowie XVIII stulecia* (Lemberg: 1888); ve *Historia ruchu spolecznego w XIX stulecia* (Lemberg: 1890)

(25) "Sınıf Savaşımı"

bulunduğunu dünyada kimsenin anlayamadığı türden bir şey değil; aslında, dikkatimizi bu sürecin özgül eğilimlerine çeken bir temelsizlik de değil (çünkü bu "temel" süreç gözleri kapamakla asla sona ermez). Tarihin "temelsizliği"nden söz etmenin kesinlikle konu dışı olduğunu da kavrayamıyorlar. Tarihin diyalektiği böyle bir üstünlüğe sahiptir; toplumun gereksinimlerini karşılamanın geleneksel biçimlerinin zayıflaması ve ortadan kalkması, aynı zamanda yeni biçimler yaratır. Öbür yandan, toplumsal evrimin sürmeleri için maddi güvence sağlayamadığı "çıkarlar" ise, yakından gözlenirse, çoklukla eskir, iflas eder, hatta hayali tasarımlardan öteye gidemez.

Alman ve Fransız demokratları 1848'de Polonya sorunu karşısında tutumlarını belirlediklerinde, onlara yol gösteren etkenler, birincisi, Polonya *schlachta*'sı* ulusal hareketinin hesaba katılması, ikincisi, kendi demokratik politikalarıyla yine de tutarlılık içinde olmalanydı. Polonya sosyalist hareketiyle bağları bulunmadığı gibi, aslında, o günlerde böyle bir hareket olmadığından, herhangi bir bağ da kuramazlardı. Bugünse, biz Polonyalı sosyalistler açısından, herhangi bir toplumsal olguya karşı tutumumuzu belirlerken, öncelikle diğer bütün olguları geçen bir sorun vardır: Bu tutumun Polonya proletaryasının sınıfsal çıkarları açısından sonuçları ne olur? Polonya'daki nesnel toplumsal gelişmelerin çözümlenmesi, bu aşamada Polonya'nın restorasyonundan yana bir kampanyanın küçük-burjuva ütopyacı bir fantezi olduğu, proletaryanın sınıf savaşımını sekteye uğratıp yolunu saptırmaktan başka işe yaramayacağı sonucunu çıkarmamızı gerektirmektedir. Bu nedenle, Polonya Sosyal-Demokrasisi bugün Polonya sosyalist hareketinin çıkarlarını dikkate almayan milliyetçi yaklaşımı reddetmekte, dolayısıyla Batılı demokratlann eskiden savunduklarına taban tabana zıt bir tutum benimsemektedir. Demek ki, Polonya'nın restorasyonunu

(*) Bkz. 5. dipnot.

ütopyacı bir düşe çeviren ve Polonya'da sosyalizmin çıkarlarıyla karşı karşıya getiren aynı tarihsel değişim, beraberinde, bu noktada uluslararası demokrasinin çıkarlarını karşılayacak *yeni* bir çözüm getirmektedir. Bağımsız bir Polonya'yı gerici Rus çarlığı karşısında Batı'dan yana bir tampon ve koruyucu engel yapma düşüncesinin gerçekleşemeyeceği anlaşılınca, bu düşünceyi ilk planda toprağa gömmüş kapitalizmin gelişmesi, onun yerine, Rusya'da ve Polonya'da birleşik proletaryanın devrimci sınıf hareketini yarattı ve bu yolla Batı için çok daha kudretli bir ittifak, mekanik biçimde Avrupa'yı mutlakiyetçilikten korumakla kalmayıp, temellerini sarsacak, hatta ezip yok edecek bir ittifak da doğurdu.

Üstelik bu çözüm Polonya proletaryasının ulusal çıkarlarına da ayrıkı düşmez. Polonya proletaryasının saygınlık-özgürlük alanındaki hakiki çıkarları, ulusal kültür mirasının özgürce gelişmesi, burjuva eşitliği ve her türlü ulusal baskıya son verilmesi, bunlar, tek etkili, hayır, tek olanaklı anlatımını, proletaryanın, paylaşımcı ülkelerin en geniş kapsamda demokratikleşmesinden yana (ulusal özerklik belli ki bunun doğal uzantılarından birisidir) evrensel çaplı sınıf uğraşılarında bulurlar. Ama bunun ötesinde, mevcut koşullardaki bağımsız sınıflı toplumda devlet aygıtının ele geçirilmesinin işçi sınıfının çıkarına olduğunu düşünmek, kökleri küçük-burjuvazinin önyargılarında bulunan, genelde bilimsel sosyalizm düşüncesine olduğu kadar proletaryanın gerçek çıkarlarına da yabancı bir ütopyacı aldatmacadan başka bir şey değildir.

Sosyal-yurtseverliğin eleştirileri kavrayabilecek argümanlardan tamamen yoksun olmasının en çarpıcı göstergesi, Kautsky'den başkası olmayan bir yabancı kuramcının, yabancı basında yürütülen tartışmada konumunu savunma zorunluluğu içine girmesi gibi dikkat çekici bir olguydu.[26] Kautsky, savunmasını hazırlarken,

(26) Karl Kautsky, "Finis Poloniae?", *Die Neue Zeit*, 1895-1896, C.II.

bu programın hakiki savunucularında sağlam temelli bir savın tek bir izi bile görülemediğine göre, Polonya'nın restorasyonundan yana baştan aşağı özgün bir kuramı tamamen kendi kaynaklarıyla geliştirme zorunluluğuyla karşılaşmıştı. Okur, Marksizm'in ünlü temsilcisinin sorunu kavramakta ne tür sıkıntılarla yüz yüze geldiğini gözleriyle görür. Polonya'daki toplumsal yaşamla ilgili en ufak bir bilgisi olmayan Kautsky, Polonya'daki farklı toplumsal sınıfların çıkarlarını şeylerin doğasından (basit soyut akıl yürütmeyle) çıkarsamak zorunda kalmıştı. Bu şekilde, soyut akıl yürütmelerde sıkça rastlandığı gibi, oldukça dikkat çekici bir sonuca ulaştı: Polonya'nın restorasyonu aslında yalnızca Polonya proletaryası açısından, hatta belirli bir sınıf için değil, istisnasız bütün sınıflar (burjuvazi, *schlachta*, köylüler, küçük-burjuvazi, aydın kesim ve proletarya) açısından da ivedi bir zorunluluktu. Demek ki sosyal-yurtseverliğin sözde saf "işçi programı", bu noktada, gerçek ve olası başarıları temel alırsak, Kautsk'nin bütünüyle inandırıcı sonucundan kârlı çıkmasına karşın, önceden sahip olabildiği sınıf karakterini yitirmişti; yani bütün toplumsal katmanlann çıkarlarının uyumunu temsil ettiği günlerdeki daha eski, daha ilkel bir aşamaya, Zygmunt Fortunat Milkowski'nin kutsal anısını taşıyan ulusal-birlik temasına geri çekilmiş oluyordu.[27]

Kautsky'nin makalesinin doğrudan çürütülememesinin nedeni, asıl olarak, basılışının neredeyse tam Londra kongresinin açılışıyla çakışması, böyle kısa bir zaman diliminde herhangi bir yanıtın yayımlanmasının olanaksızlığıydı. Kongre'den sonra ise Polonya'nın restorasyonu tartışması güncelliğini ve pratik önemini yitirmişti artık; çünkü, önceden değindiğimiz gibi, Kongre, Kautsky'nin denemesine paralel olduğu varsayılan sosyal-yurtsever tasarıyı benimsememişti.

(27) Krş. dipnot 19.

Kautsky, genel savının (burjuvazi ve toprak aristokrasisinin ekonomik çıkarları kuramı) olgusal temelinin bir tek *Neue Zeit*'te Bay S.G. imzalı makalede ciddiye alındığını kabul ediyordu.[28] Ölçülü ilk adımların ardından, Przedswit'ten bir gazeteci, Polonya'nın restorasyonu programını "materyalist" temellere oturtmaya çabalarken, bir dizi istatistiki uydurmaya, çarpıtılmış tarihsel gerçeklere ve tesadüfen elinin altında bulunan çeşitli yazarların alıntılarına dayamıştı. Söz konusu gazeteci, yararlandığı tartışmalı kaynaklardan hareketle, çarlığın baskısı altındaki Polonya kapitalizminin Polonya burjuvazisi içinde ulusal-ayrılıkçı bir eğilim doğurmak zorunda olduğunu gösterir. Avrupa çapında bir yazar olan Kautsky de, Lassalle'in bir zamanlar Julian Schmidt'e yönelttiği ölümsüz suçlamasıyla,[29] Alman toprağında kökünden söktüğü türde bir yabani otun Polonya gazeteciliğinin sefil tarlalarında hâlâ serpilip geliştiğinden kuşkulanamazdı elbette: Deyişteki gibi, "la vermine pullule chez les mendicants".* Böylece Kautsky, bu "ulusal" olgular pazarlamacısının sahtekârlığına kurban gitti. Bu nedenle, eleştirilerimizin sivri ucunun, yanlış yönlendirilmiş Alman kuramcıya değil de, Polonyalı sahtekâra çevrilmesi yerinde ve doğru bir şeydi. Doğrusu *Polonya'nın Sınai Gelişmesi*, *Przedswit*'te şu anda savaş planları hazırlamakla ve ulusal davaya silah kaçırmakla meşgul Bay S.G.'mizin belli başlı istatistiki çarpıtmalarıyla ilgili, eksik kalmakla birlikte oldukça önemli ve henüz tek sözcüğü çürütülmemiş verileri içermektedir. Son olarak, Kautsky'nin makalesindeki salt politik ve taktik nitelikli savlara gelince, okur, Kautsky'nin Polonya sorunu

(28) "Die industrielle Politik Russlands in dessen polnischen Provinzen" ("Polonya Eyaletlerinde Rusya'nın Sanayi Politikası"), *Die Neue Zeit*, 1893-1894, C.II.

(29) Ferdinand Lassalle, "Herr Julian Schmidt der Literaturhistoriker" ("Edebiyat Tarihçisi Julian Schmidt"), 1862.

(*) Dilencilerin evinde bit pire kaynıyor.

üzerine gün gün yeniden doğrulanan olguların etkisiyle Sosyal-Demokrat konuma yakın görüşlerini anlattığı elinizdeki ciltte yer alan makalelerinden bir sonuç çıkarmaya kalkışmamalıdır.

Ulusal sorun üzerine geleneksel görüşlerin bu tarzda gözden geçirilmesi Polonya'da 1896'da başlamıştı ve şimdiye değin sürmüştür. Yine 1896 yılında, Almanya'daki Polonya sosyalist hareketi Alman hareketinden ayrılmaya başlamıştı. Bu süreç, anlatılması güç bir dizi acılı olayın üstüne, 1901'de Prusya bölgesindeki Polonya Sosyalist Partisi'nin Alman Sosyal-Demokrasisi'nden tamamen kopmasıyla bitti.[30] 1896 ilkbaharında, Neue Zeit'teki ilk makalede, milliyetçi eğilimin mantıksal sonucu olarak o günlerde önsel temelde savunduğumuz şeylerin çoğu, sonradan en küçük ayrıntısına dek doğrulanacaktı. Sosyal-yurtsever eğilimin Polonya sosyalizmi ve uluslararası sosyalizm arasında -en başından işaret ettiğimiz gibi- yaratması kaçınılmaz olan politik çelişki, Almanya'daki işçi hareketinin tarihinde somut bir olguydu. Bu deneylerin Alman Sosyal-Demokrasisi'nin görüşlerini etkilemesi kaçınılmazdı. Gerçekten de, resmi ifadelerini August Bebel'in ve parti yürütme komitesinin ünlü açıklamasında buldular: Bebel'e göre, Polonya'nın restorasyonu programını Polonya proletaryasının sınıf savaşımıyla uzlaştırmak, hatta aralarında bir bağ kurmak olanaksızdı.

Olaylar Rusya'da da benzer bir yol izledi. Sosyal-yurtsever eğilimle Rus işçi hareketi arasındaki çelişkinin, Rus Sosyal-Demokrasisi bütünlüklü bir parti haline gelmeye başladıkça, eninde sonunda pratiğe yansıyacağı muhakkaktı. Rus Sosyal-Demokrasisi'nin

(30) PSP'nin Prusya koluyla Alman Sosyal-Demokrat partisi arasında giderek artan ve eski grubun kovulmasıyla biten sıkıntılar, Rosa Luxemburg adına acı bir deney olmuş olmalı. Doğu Prusya'daki Polonyalılar arasında Sosyal-Demokrat Parti adına çalışma görevi verilen Rosa, aynı zamanda, Alman partisinin Polonya uzmanıydı. Aşırı milliyetçiliğini durmadan eleştirdiği PSP'ye bile katılmıştı.

PSP'nin temsil ettiği eğilimle ilgili yapmak zorunda kaldığı değişiklikler, bu ciltte de yer alan, *Iskra*'daki çeşitli makalelerde ortaya kondu.[31] Nihayet, o sıralarda Marx, Engels ve Lassalle'in yazdıklarından arta kalanları yayıma hazırlamakla ve onların önceki görüşlerini sonraki gelişmeler ışığında irdelemekle uğraşan Franz Mehring, Marx'ın Polonya sorunuyla ilgili açıklamalarını yalnızca kuramsal bir perspektifle eleştirmeye koyulmuştu.[32] Marksizm'in ilke ve yöntemlerinin uygulanışıyla *Neue Rheinische Zeitung*'taki konumun gözden geçirilmesi Polonya Sosyal-Demokrasisi'nin görüşlerinin tamamen kabul edilişine götürmüştü, öyle ki, şu anda, bütün uluslararası sosyalizmin saflarında Polonya soruna ilişkin kesin ve bilinçli bir değişimden söz edebiliriz.

---

(31) Lenin, "The National Question in Our Program", *Collected Works*, C.VI. PSP'ye karşı tutumunda, Lenin'in konumu Rosa Luxemburg'la büyük ölçüde aynı görünmektedir.

(32) Ed: Mehring, *Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassaile*, C.III (Stittgart: 1902).

(*) Bu dönüşün, sadece Polonya sorununu değil, günümüzde derin düşmanlık duyguları uyandıran ve boy attığı yerlerde kesinkes reddedilen işçi hareketi içindeki her türden milliyetçi eğilimleri etkilediği bile söylenebilir.

Bohemya topraklarının politik bağımsızlığı daha 1898 sonunda Neue Zeit'te tartışılmıştı. Karl Kautsky, orada, Avusturya Sosyal-Demokrasisi'nin ilke ve taktikleri temelinde, (o günlerde F. Stampfer adlı birinin savunduğu) bu önermeye karşı olağanüstü etkili olduğu bir tartışma yürütmüştü. Kautsky'nin bu makalesi için bkz. *Die Neue Zeit,* 1898-1899, C.I, No: 10 ve 16.

Trieste ve Trentino'daki İtalyan ayrılıkçılarının çabaları ve İtalya'daki buna paralel milliyetçi eğilimler nedeniyle Trieste'de Mayıs 1905'de İtalyan ve Avusturyalı sosyalistlerin katıldığı özel bir parti konferansı yapıldı. Konferansta, *iki* parti de, ağırlıkla Avusturyalı Victor Adler ve İtalyan Bissolati sayesinde, milliyetçi hareketle dayanışmayı ya da destek vermeyi açık açık reddettiler.

Kautsky, 1 Mayıs 1905 tarihli *Leipziger Volkszeitung*'daki kapsamlı bir makalede, Ermeni sosyalistlerinin belirli kesimlerinin taşıdığı ayrılıkçı eğilimlere karşı çıkmıştı.

Son olarak, geçen hafta tanık olduğumuz ve komik öğeler barındıran karakteristik bir olay var: Galiçya partisi ile Polonya örgütündeki Yahudi sosyalistlerin ayrılıkçı eğilimi arasında baş gösteren şiddetli kapışma. Prusya ve Rusya topraklarında, ayrılıkçı eğilimini Galiçya partisi liderlerinin açıkça desteklediği PSP'nin çizgisine sadık Yahudi Sosyal-Demokratları, PSP'nin savlarından bile yararlanarak, kendilerini bütün Galiçya proletaryasının partisinden ayırmakta, bunun sonucunda, sosyal-yurtseverlik yandaşlarına madalyonun öbür yüzünü görme fırsatı sunmaktadırlar: Eğilimlerinin mantıksal sonucu olarak proletaryanın parçalara ayrılması. Varlığını tehdit eden bu eğilimi altetmek için Galiçya partisi, ayrılıkçıları, yani Yahudi ayrılıkçıları mahkûm ederken doğrudan doğruya yaslandığı pan-Avusturya Sosyal-Demokrasisi'nin otoritesine sığınmıştı.

Ancak, Polonya Sosyal-Demokrasisi'nin 1893'de ortaya attığı ve 1896'da uluslararası hareket içinde savunmaya geçtiği kuramın en belirgin kanıtını geçmiş ay ve yılların olayları sunar. Gerçekten de, bu kitap baskıya girerken /1905/, bizim ülkemiz ve Rusya derin bir toplumsal krizle boydan boya salsılmaktadır. Bu makalelerin ilk çıktığı tarih olan 1896'dan bugüne kadar uzanan dönem, iki ülkenin gelişmesinde de bütün bir çağı oluşturuyordu. Bugün, Hegelci "niceliğin niteliğe devrimci dönüşümü"[33] olgusunu herkes kendi gözleriyle görebiliyor; farkedilmeden birikmiş nicel değişiklikler şimdi yeni bir niteliğe dönüşmekte. Sosyal-Demokrasi'nin programını dayandırdığı bir sürece, mutlakiyetçi kapitalizmin içerden ağır ağır aşınmasının doruğuna çıkışına tanıklık ediyoruz. Ve bu süreçte,

(33) Bu deyiş özgün metinde Almanca'dır.

kapitalist gelişmenin baştan beri dikkat çektiğimiz iki yönü ham politik ifadelerini buluyorlar. Polonya'nın Rusya'yla toplumumuzdaki ulusal ayrılıkçı eğilimlerin maddi temelini kaldırarak ekonomik bir birim halinde birleşmesi, Polonya milliyetçi hareketinin, Polonya'nın restorasyonunu isteyen etkili bir politik güç olarak, iz bile bırakmadan kaybolduğu çok dikkat çekici bir sonuca yansımıştır. Savaş herkesi yaşama ve eyleme çağırıyor, savaş Rus toplumundaki bütün devrimci ve muhalif unsurları gün yüzüne çıkarmıştır; Rus liberalizmi gibi aslında önemsiz bir olgu bile tamamen açık bir devrimci coşkuya kapılmıştır. Savaş; bütün bağımsızlık özlemlerini tek bir kıvılcımın çaktığı yerlerde bile tarihin kesin sınavından geçiren bu son çağrı, hayretler içindeki dünyanın önüne, burjuva Polonya'sının hayalet sessizliğindeki bir tablosunu sunmuştur. Aslında, milliyetçi hareketin yeni devrimci gelişmelerin etkisini kaydettiği biricik önemli yollar, milliyetçilerin bir kanadının ulusal bağımsızlık programından vazgeçmesi, Ulusal Demokratlar'ın 1903'te resmi bir politik deklarasyonla yine *resmi olarak* vazgeçmeleri[34] ve çarlık topraklarındaki ilk devrim kıvılcımında Polonya'nın Rusya'dan özgürlük kazanması için silahlı ayaklanma sloganlarını bütünüyle terkeden Polonya Sosyalist Partisi'nin bu programı *fiilen* hasır altı edişiydi. PSP'nin, 1903 Ocak ayının sonundaki, "Varşova'da bir yasama meclisi" istemini ortaya atan "Politik Deklarasyon"u, sosyal-yurtseverliğin Rusya'daki devrimci kriz koşullarında teslim bayrağını tamamen çektiğini göstermektedir. Bütün bunlara karşın, "Varşova'da yasama meclisi" sloganının bir bütün olarak Rus İmparatorluğu'ndaki demokratik özgürlükler programıyla hiçbir bağı olmayışında açığa çıktığı gibi, gerici ve milliyetçi özü aynen kalmıştı. Sosyal-Demokrat program ise, buna zıt olarak, Rusya'nın bütününü

(34) Ulusal demokratlar, 1887'de kurulan bir partinin gelişmiş haliydi. Bünyesinde burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin çeşitli kesimlerini de barındırıyordu. Önde gelen kişilikleri R. Dmowski'ydi.

kapsayan bir cumhuriyet, genel demokratik özgürlüklerin organik bir parçası olarak Polonya'ya ulusal özerklik ister. Sosyal-yurtseverlik, *sessizliği* ve çarlık imparatorluğunun bütününün özgürlüğünü hiç *dikkate almayışıyla*, milliyetçi karakterini dışa vurur ve her şeyden önce ütopyacılığın *tamamen* koruduğunu gösterir. Aslında, madem ki deyiş yerindeyse havada kalmış ve Rusya'yı kapsayan genel bir demokrasi anlayışında bile toprağa ayak basamayan Varşova'da bir yasama meclisi fikri Polonya'nın restorasyonundan bile daha ütopyacıdır, öyleyse bu ütopyacılık daha da saçma hale gelmektedir; Polonya'nın restorasyonu hiç değilse, Viyana Kongresi'nin lütfettiği şekliyle, mutlakiyetçi Rus devleti içinde Polonya Krallığı lehine körelmiş, tarihsel bakımdan eskimiş bir özerk oluşum fikrine doğru geri adımdan başka bir şey değildi.

Bununla birlikte, sosyal-yurtseverlik, Polonya'yı Rusya'dan koparmayı amaçlayan silahlı direniş sloganını reddederek ve Rusya'daki özgürlükler sorununu hiç dikkate almayan özerk Polonya sloganına çark ederek, olayların yönünün politik programlarını tamamen güçsüz bıraktığını açık açık kabullenmektedir. Bugün milliyetçilikten geriye kalan tek yön onun olumsuz yanıyken (Rusya'da özgürlüklerden yana devrimci savaşımdan uzaklaşma), olumlu yanı olan Polonya'nın özerkliği isteminin boş bir deyiş olmaktan öteye gidemediği anlaşılmıştır. Fazlasıyla bellidir bu: Şu anda, çarlık şiddete dayalı devrimle tepeden tırnağa sarsılırken, Polonya'nın Rusya'dan ayrılması çağrısıyla ortaya çıkmayanlar asla böyle yapmazlar. Başka bir deyişle, devrim patladığında, milliyetçilikten geriye kalan *tek şey gericilik* iken, ulusal bağımsızlıktan yana silahlı ayaklanma sloganıyla öne çıkan *dışsal* ve *biçimsel* devrimci yanı bugünkü devrimci kabarışın ilk dalgasında bir daha asla görülmemek üzere yokolup gitti.

Kapitalist sürecin öbür yönü, kendini, aynı zamanda, Polonya ve Rus proletaryasının mutlakiyetçiliğe karşı birleşik devrimci sınıf eylemi biçiminde dışa vurmuş ve elinizdeki makalenin yazarının

1897'de *Polonya'nın Sınai Gelişmesi* adlı kitabındaki bitirirken sıraladığı sonuçları bütün dünyanın gözleri önüne sermişti: "Rus hükümeti Polonya'yı ekonomik bakımdan imparatorluk içine kattığı ve kapitalizmi milliyetçi muhalefete 'panzehir' olarak işlediği için, bu süreçte, Polonya'da yeni bir toplumsal sınıfı (doğası gereği, mutlakiyetçi rejimin kararlı karşıtı olması kaçınılmaz bir sınıfı) kudretli sanayi proletaryasını doğurur. Proletaryanın muhalefeti ulusal bir karakter kazanamadığı halde, bu güçsüzlük onun muhalefetini yalnızca daha etkili bir duruma getirir, çünkü, bu durumda, hükümetin imrenerek baktığı Rus ve Polonya burjuvazisinin dayanışmasının karşısına tek mantıksal karşılıkla çıkmak zorundadır: Polonya ve Rus proletaryasının politik dayanışması. Polonya ve Rusya'nın birleşmesinin sonucu, Rus hükümeti, Polonya burjuvazisi ve Polonyalı milliyetçilerin aynı şekilde küçümsemeyle baktıkları bir etkendi: *Polonya ve Rus proletaryasının ilkin Rus çarlığının, sonra Polonya ve Rus sermayesinin birleşik egemenliğinin gelecekteki yıkılışına öncülük edecek tek bir vücut halinde birleşmesi*". İlk tasfiye başlamıştı bile. Marksizm'in ruhu Varşova ve Petersburg sokaklarındaki proleter devriminde zafer kazanmıştı.

Şimdilerde çarlıktaki devrimci çalkantılarla doruğuna ulaşan toplumsal gelişmenin bütün yönü, bizim milliyetçiliğimize (Polonya'nın ulusal kimlik davasına değil ama) ölümcül bir darbe indirmiştir. Geçmişin çamurunu taşıyan gerici ütopyacılığın yalnızca yıkım, yenilgi ve yokoluş gördüğü yerde, devrimin tarihsel diyalektiğini gün ışığına çıkarmak üzere yetiştirilmiş ince eleyip sık dokuyan gözler, Polonya ulusal kültürünün serpilip gelişmesine yeni ufuklar açıldığını mutlaka algılarlar.

Sosyal-Demokrasi'ye yöneltilen "dogmatizm" suçlamaları, "doktrinerlik" şikayetleri kadar sık işitilir: Bununla kastedilen, toplumsal olguların engin genişlikte ve sonsuz değişken dünyasını sırf "maddi çıkarları" tanıyan katı bir şemaya uydurmaya yatkın olduğu söylenen, psişik olguların daha üst biçimlerine (örneğin, duygulara) kör

ve sağır kalan sözde entelektüel bir darlıktır. Marksizm böylesi eleştirmenlere aslında yalnızca tek bir karşılık verebilir: Goethe'nin sözleriyle, "*Ihr gleicht dem Geist, den Ihr begreift, nicht mir!*"[35]

Sosyal-Demokrat dünya görüşünü dar, entelektüel bakımdan boğucu bir doktrine indirgeyenler yalnızca doktrinerliğinden yakınan eleştirmenlerdir. Oysa tersi doğrudur: Marksizm, doğası gereği, düşüncenin en bereketli, en evrensel ürünü; zihni, dünyanın genişliği kadar açan, doğanın renkleri ve tonları kadar zenginleştiren, eyleme sevkeden, nabzını gençliğin hayat doluluğuyla çarptıran bir kuramdır. Geçmiş tarihin bilmecelerine anahtar tutan, toplumun gelişmesini hep olageldiği gibi anlamamızı sağlayan bu kuram, başkası değil yalnızca bu kuramdır; "bir kanadı geçmişe tutunmuş, diğeri geleceğe uzanan" bizi, yukarı kaldırarak, ileri, yaratıcı, hakikaten devrimci eylemlere doğru iter.

Ne var ki, tarihsel gelişmenin asıl eğilimlerinin ayrımında olmamız, bizi kendi toplumsal tarihimize müdahale etmekten asla alıkoymaz; kollarımızı ölüme razı olurcasına göğsümüzde kavuşturmamıza, geleceğin neler getireceğini bekleyip görmeyi yeğleyen bir Hint fakirine benzememize izin vermez. "İnsanlar kendi tarihlerini yaparlar, ama özgür bireyler olarak değil", der Marx.[36] Tamamen yerinde olarak zıtı da söylenebilir: İnsanlar tarihi özgür bireyler olarak yapmazlar, *ama kendi tarihlerini yaparlar.* Devrimci şevkimizi köreltmeden ya da söndürmeden tarihin nesnel hareketine duyarlı kalmak, iradeyi ehlileştirir; toplumsal ilerleme tekerleğini fiilen ittirmenin yollarını göstererek ve -bizi er geç hayal kırıklığına, çaresizliğe ve umursamazlığa götürecek biçimde- kafalarımızı güçsüzlük ve verimsizlikten duvarlara vurmamızı önleyerek eyleme

---

(35) "Siz bana eşit değilsiniz. Siz yalnızca ben olduğumu düşündüğünüz şeye eşitsiniz." Goethe'nin *Faust*'undan çev: Bryan Fairley (Toronto: 1970), Sahne 1, s.10.

(36) Karl Marx, "The 18th Brumaire of Louis Bonaparte", a.g.y., VIII, 115.

sevkeder; bu bilgiyle, toplumsal evrim güçlerinin çoktandır gerici karşıtlarına döndürdüğü özlemleri devrimci faaliyet olarak görme yanlışından da korunuruz.

Okurun bu kitaptaki en ılımlı seçmelerden anlayacağı gibi, Marksizm tek başına, toplumumuzun geçen yüzyıldaki dikkate değer, bilmecelerle yüklü tarihini, entelektüel fizyonomisinin ve ideolojisinin en ince nüanslarına kadar açıklayabilecek bir konumdadır. En temel ulusal hakları sistemli biçimde ayaklar altında çiğnenmiş, entelektüel ve kültürel yaşamı vahşice güdükleştirilmiş, amansız boyunduruğun acısıyla kıvranan bir toplumu (bağımsızlığı uğruna elli yıldır sürdürdüğü silahlı savaşımdan vazgeçmekle kalmayacak, ayrıca, ne kadar zayıf olursa olsun, Avrupai, demokratik bir yaşam tarzı edinmeye yönelik bütün çabalarını bırakacak ve vahşi tiranlarına karşı aktif muhalefetten bütünüyle vazgeçecek bir toplumu) şaşırtıcı bulmamak için ancak yaygaracı bir ahmak olmak gerekir. Ancak dar öğrenci kliklerinde devrime ve "isyana" "kalkışan" insanlar böylesi tarihsel sorunları bir çırpıda halledebilir ve belirli sınıflara "uzlaşmacı" damgasını vurup, "bir avuç" temsilcisini uzlaşmayla suçlayarak işin içinden çıkabilir; toplumsal gelişmemizin maddi koşulları göz önüne getirildiğinde, "bir avuç" uzlaşmacının şimdiki tarihsel misyonuyla Polonya burjuvazisinden ibaret kaldığını, "silaha" ve küçük-burjuva isyan ütopyalarına sarılan başka bir avuç bireyi pek kapsamadığını anlamazlar elbette. Polonya burjuva toplumunun en derindeki içsel dürtülerini, utanç verici geçmişini ve utanç verici bugününü ancak Marksist araştırmacılar en iyi biçimde kavrayabilir; Marksist araştırmacılar ülkemizin tarihinin ve sınıf savaşımının hangi yönde ilerlediğini en iyi görebilecek konumdadırlar. Yine ancak isyancı Polonya soyluluğunun ve burjuva-kapitalist Polonya'nın utanılası tarihinin nedenlerinin kökenlerine inen incelemeler, işçi sınıfı Polonya'sının bugünlerde gözlerimizin önünde devrimci bir tarzda yeniden doğuşunu önceden kestirmemizi olanaklı kılmıştı. Şimdi, geçmişteki gibi, bu noktada, kendiliğinden

ilerleyen tarihsel sürecin *bilincine* varmayı, dolayısıyla yönünü önceden kısaltmayı ve hedefe gidişi hızlandırmayı ancak gerçek devrimci eylemin sağlayacağını kavramak, ulusal ve sınıfsal gelişmeyi anlamakla olanaklıdır.

Polonya'daki milliyetçilik davası proletaryanın sınıf savaşımıyla kuşkusuz özel bir tarihsel ilişki içindedir; ama sosyal,yurtseverlerin hayal ettikleri anlamıyla kesinlikle değil. Sosyal-yurtseverlere göre, modern proleter hareket, tarihin çok önce sildiği, aristokrasinin ve küçük-burjuvazinin bütün eski borçlarını tam olarak ödeyebilecek, iflas etmiş sınıfların bütün yükümlülüklerini üstlenmesi istenebilecek bir günah keçisiydi. Oysa ilişki başka türdendi. Polonya proletaryasının sınıf savaşımı çerçevesi ve anlayışı içinde, milliyetçilik davası, *schlachta*'nın ve küçük-burjuvazinin özlemlerine kıyasla bambaşka bir görüntü sunar.

Polonya'daki milliyetçilik davası işçi sınıfına yabancı değildir, olamaz da. İşçi sınıfı, toplumun entelektüel ve kültürel mirasına yöneltilmiş, hoşgörülmesi olanaksız en barbarca baskılara kayıtsız kalamaz. İnsanlığın payına, tarih evrensel biçimde göstermiştir ki, en insanlık dışı *maddi* baskılar bile, genelde entelektüel yaşamın bastırılmasının, ya da dinsel ve ulusal baskıların uyandırdığı hiddet, fanatik isyan ve öfke duygularını kışkırtamaz. Yalnızca *maddi* toplumsal konumları nedeniyle devrimci olan sınıflar, entelektüel zenginliklerin savunusunda kahramanca başkaldırabilir ve şehit düşebilirler.

Ulusal baskıyı hoşgörmek, ona kölece yaltaklanmak *schlachta* ve burjuvazinin, yani bugünkü çıkarları gerici öz taşıyan mülk sahibi sınıfların, Marx ve Feurbach'ın materyalist felsefesinin uyuşuk gazetecilerimizin boş beyinleriyle kafalarıyla dönüştürüldüğü vulgar "gut materyalizm"in kusursuz somutlaşması olan sınıfların özel yeteneği buydu. Bugünkü toplumda maddi çıkarı bulunmayan bir sınıf olarak proletaryamızın tarihsel misyonu, varolan sistemi baştan aşağı yıkmaktır. Kısaca, devrimci sınıf olarak proletaryamız,

ulusal baskıyı açık bir yara, utanılası ve onursuzluk getiren bir şey olarak görmelidir ve işin gerçeği de zaten böyledir. Yine de, bu adaletsizliğin, ücretli emekçinin günümüz toplumunda ızdırabını çektiği entelektüel köksüzlük, politik istismarlar ve toplumsal yoksunluk okyanusunda bir damla olduğu gerçeği değişmeden kalmaktadır.

Ancak bu, söylediğimiz gibi, küçük-burjuva milliyetçiliğinin zaman dışı kafalarının akıl edebileceği türden, proletaryanın *schlachta*'nın tarihsel görevini üstlenebileceği düşüncesini kesinlikle içermez. Bir sınıf devleti olarak Polonya'nın yeniden varolması görevi, *schlachta*'nın artık vazgeçtiği, burjuvazinin kendi gelişimiyle olanaksızlaştırdığı bir görevdir. Ancak bizim proletaryamız, var olma ve büyüme hakkına sahip olduğundan, kültürel bir miras olarak ulusal kimliğin savunusu için dövüşebilir ve dövüşmelidir. Ve bugün, ulusal kimliğimiz ulusal ayrılıkçılıkla savunulamaz; ancak despotizmi yıkma savaşımıyla sağlanabilir ve, Batı Avrupa'da çok önce gerçekleştiği gibi, kültürün ve burjuva yaşamın üstünlükleri bütün ülkeye sağlam kökler salabilir.

Sonuçta, burjuva eşitlik ve özerklik kapsamında, politik yaşamda ve ulusal kültürümüzde özgürlüğü elde etmenin en iyi ve *biricik* güvencesi, kapitalizmde, ulusal özerklik hareketlerinin mezarı üzerinde büyüyerek olgunlaşan, Polonya proletaryasının lekelenmemiş sınıf hareketidir. Demek ki, salt ulusal bir perspektiften bakıldığında bile, işçi sınıfı hareketini geliştirmeye, genişletmeye ve sorunlarını çözmeye katkıda bulunan her şey, sözcüğün en iyi ve en gerçek anlamında *ulusal yurtseverliğe* katkı olarak değerlendirilmelidir. Ne var ki, bu gelişmeyi kontrol altında tutan ya da engelleyen şeyler, geciktirebilecek ya da ilkelerinden saptırabilecek şeyler, ulusal davaya zararlı ve düşmanca sayılmalıdır. Bu perspektiften hareketle, sosyal-yurtseverliğin on iki yıl önce yaptığı gibi, eski milliyetçilik geleneklerini geliştirme ve Polonya işçi sınıfını sınıf savaşımı yolundan uzaklaştırıp ütopyacı Polonya'nın restorasyonu

budalalığına bağlama çabaları, dıştaki milliyetçi süslerine karşın, derin bir *anti-milliyetçilik* politikasını temsil eder. Uluslararası sosyalizm bayrağı altında yol alan Sosyal-Demokrasi, Polonya'nın ulusal kültür mirasını elinde taşımaktadır: Tarihin diyalektiğinin bugünkü sonucu budur. Bu süreci anlayıp öngörmek ve ona uygun hareket etmek; Marksist yöntem işte bunu yapmamızı sağlar.

ULUSAL SORUN VE ÖZERKLİK[1]

1. ULUSLARIN KENDİ YAZGILARINI BELİRLEME HAKKI

Rusya'daki 1905 Devrimi, başka problemlerin yanı sıra, milliyet sorununu da odak noktasına getirmişti. O ana kadar bu problemin ivedileştiği tek yer Avusturya-Macaristan'dı. Şimdiyse, devrimci gelişme bütün sınıfları ve bütün politik partileri milliyet sorununu pratik politikanın bir sorunu olarak çözme gerekliliğinin bilincine vardırdığından, Rusya'da da, canalıcı bir önem kazandı. İster radikal, ister liberal, isterse gerici olsunlar, Rusya'da yeni biçimlenen ya da biçimlenmekte olan bütün partiler, devletin iç ve dış politikalarının bütünselliğiyle yakından bağlantılı milliyet sorunu üzerine tutumlarını programlarına koymaya zorlandılar. İşçi partisi açısından, milliyet hem bir program, hem de sınıf örgütlenmesi sorunudur. İşçi partisinin başka sorunlarda olduğu gibi milliyet sorunundaki tutumu da yöntem ve temel yaklaşım açısından en radikal burjuva partilerinin,

---

(1) Rosa Luxemburg, kuramsal dergisi *Przeglad Sozialdemokratyczny*'nın (Krakow) 1908 ve 190 yılındaki 6-10, 12. ve 14-15. sayılarında "Milliyet Sorunu ve Özerklik" genel başlığı altında bir dizi makale yayımladı. Sayfa numaraları şöyledir: 1. makale, s.482-515; 2. makale, s.597-612; 3. makale, 613-631; 4. makale, 687-710; 5. makale, 795-818; 6. makale ("Polonya'nın Özel Sorunları"), s.136-63, 351-76. İlk beş makale (altıncısı değil) elinizdeki derlemeye alınmıştır.

sözde-sosyalist, küçük-burjuva partilerinin tutumlarından farklı olmak zorundadır. Politik programı bilimsel tarihsel materyalizm yöntemine ve sınıf savaşımına dayanan Sosyal-Demokrasi, milliyet sorununu istisna sayamaz. Dahası, Sosyal-Demokrasi'nin politikaları ancak bilimsel sosyalizm açısından yaklaşıldığında *özünde tek biçimli* bir çözüm getirebilir; program milliyet sorununun Rus imparatorluğunun toplumsal, tarihsel ve etnik çeşitliliğinden kaynaklanan çok çeşitli biçimlerini hesaba katmak zorunda kalsa bile, bu durum değişmez.

Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin programında, bütün özgül dışavurumlarıyla milliyet sorununa genel bir çözüm içeren böylesi bir formül 9. maddede yer alır; 9. maddeye göre, partinin istediği demokratik cumhuriyetin anayasası, başka şeyler yanında, *"devlet oluşturan bütün milliyetlerin kendi yazgılarını belirleme hakkına sahip olmasını"* sağlayacaktır.

Programda aynı konuda son derece önemli iki önerme daha vardır. 7. madde, cins, *din, ırk* ve *milliyet* ayrımı gözetmeden bütün yurttaşlara tam hukuksal eşitlik ve sınıfların ortadan kaldırılmasını öngörürken; 3. madde, devletteki etnik grupların okullarda ulusal dilleriyle eğitim yapma, bütün devlet ve kamu işlemlerinde ve toplantılarda devlet diliyle eşit düzeyde kullanılma hakkı olması gerektiğini belirtir. Programın milliyet sorunuyla yakından bağlantılı 3. maddesi, özel yaşam koşullarıyla ve nüfuslarının özgül bileşimleriyle ayırt edilen bölgelerde yerel ve eyalet düzeyinde geniş çaplı özyönetim gerekliliğini formüle eder. Ama açıkçası, programı kaleme alanlar, bütün yurttaşların yasa önünde eşitliği, dil kullanmadaki haklar ve yerel özyönetim gibi ayrıcalıkların milliyet sorununu çözmeye yetmediğini hissettiklerinden, her milliyete "kendi yazgısını belirleme hakkı"nı tanıyan özel bir paragraf eklemeyi zorunlu görmüşlerdi.

Bu formülün özellikle çarpıcı yanı, sosyalizmle ya da işçi sınıfının politikasıyla ilgili bir nokta içermemesidir. "Ulusların kendi

yazgısını belirleme hakkı" ilk bakışta bütün ülkelerde her devirde ortaya atılmış, "ulusların özgür ve bağımsız olma hakkı" şeklindeki eski burjuva milliyetçiliği sloganının başka bir ifadesidir. Polonya'da, özgürlüğü kapsayan "ulusların doğal hakkı", Demokratik Toplum'dan Limanowski'nin *Pobudka*'sına, ulusal sosyalist *Pobudka*'dan bağımsızlık programından vazgeçmesinden öncesi antisosyalist "Ulusal Liga"ya (Birlik) kadar bütün milliyetçilerin klasik formülüydü.[2] Aynı biçimde, özgürlük konusunda "bütün ulusların eşit hakkı" olduğunu öngören bir tasarı, Widisohgraetz'in pan-Slav süngüleriyle 1848'de dağılmış Prag'daki ünlü pan-Slav kongresinin tek elle tutulur sonucuydu. Öbür yandan, genelliği ve geniş kapsamına karşın, sadece Rusya'da yaşayan halklara değil, Almanya, Avusturya, İsviçre, İsveç ve Amerika'da yaşayan halklara da uygulanabilecek "ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı" ilkesinin günümüz sosyalist partilerinin programında görünmemesi çok tuhaftır. Bu ilke, milliyet sorununun canalıcı önem taşıdığı ve aşırı derecede karma nüfuslu bir devlette yaşayan Avusturya Sosyal-Demokrasisi'nin programında bile yoktur.

Avusturya partisi milliyet sorununu, kararı her milliyetin kendi arzusuna bırakan metafizik bir formülle değil, çizgileri iyi belirlenmiş

---

(2) *Towarzystwo Demokratyczne Polskie* (Demokratik Toplum/Polonya), 1832-1862, Fransa ve İngiltere'de devrimci-demokratik görüşleri yayan en büyük Polonyalı göçmenler örgütüydü. 1840'dan sonra paylaşılmış Polonya'nın üç parçasında bir ayaklanma hazırlıklarına karıştı.

Pobudka (Kalk Borusu), ayrıca "La Diane", Polonya Ulusal Sosyalist Partisi'nin Paris'te 1889-1893'de yayımladığı bir dergiydi.

Liga Narodwa (Ulusal Liga), 1893'te "Polonya Liga"sının yerini almış, Rusya, Almanya ve Avusturya Polonyası'ndaki gizli bir politik örgüttü. Sınıf dayanışması ve milliyetçilikten yanaydı; mülk sahibi sınıfların çıkarlarını temsil ediyordu. 1896'da, güçlü milliyetçi eğilimleriyle burjuva sayılan Ulusal Demokratlar Partisi'ni (Endecja) kurmuştu.

bir planla çözer. Avusturya Sosyal-Demokrasisi, Hapsburg hanedanının politikalarının Orta Çağ boyunca biraraya getirdiği çeşitli milliyetleri bölgesel olarak karmakarışık bir tarzda barındıran, bir "krallıklar ve prenslikler" topluluğu olan Avusturya'nın varolan devlet yapısının ortadan kaldırılmasını istemektedir. Parti daha çok bu krallıklar ve devletçiklerin milliyet temelinde bölgelere ayrılmasından, ulusal bölgelerin tek bir ulusal birlikte birleşmesinden yanadır. Ancak milliyetler bir ölçüde neredeyse bütün Avusturya'yı kapsayarak düzensiz bir bütün oluşturduklarından, Sosyal-Demokrasi'nin programına yeni kurulan ulusal bölgelerde küçük azınlıkları koruyan özel bir yasa hükmü eklenir.

Bu plan üzerine farklı düşünceler beslemekte herkes özgürdür. Avusturya üzerine en bilgili uzmanlardan ve Avusturya Sosyal-Demokrasisi'nin ruhsal kurucularından Karl Kautsky, *Milliyet ve Enternasyonalizm* başlıklı son broşüründe, böyle bir planın, yürürlüğe konabilse bile, milliyetler arası çatışma ve sıkıntıları asla tamamen kaldıramayacağını gözler önüne serer. Ama bu broşür, proletarya partisinin bu güçlüklere ilişkin pratik çözüm bulma denemesidir de. Milliyet sorununun Avusturya'daki öneminden dolayı burada tam olarak aktaracağız.

1899'daki Erünn Kongresi'nde benimsenen Avusturya partisinin milliyet programı şöyle der:

Avusturya'daki ulusal çatışmalar her türlü politik ilerlemeyi ve milliyetlerin kültürel gelişimini engellediğinden, asıl olarak kamusal kurumlarımızın geriliğinden kaynaklandığından ve bu çatışmaların uzaması yönetici sınıfların o sayede egemenliklerini pekiştirip halkın gerçek çıkarları yararına önlemler alınmasını engelleyen yöntemlerden biri olduğundan, kongre şu açıklamayı yapar:

Avusturya'da milliyet ve dil sorununun eşitlik ve mantık temelinde nihai çözümü asıl olarak kültürel bir istem olduğundan, proletaryanın yaşamsal çıkarlarından birisidir.

Çözüm, yalnızca genel, eşit ve dolaysız seçimlere dayanan

gerçekten demokratik bir rejimde, devlet ve prensliklerdeki her türlü feodal ayrıcalığın kaldırılmış olacağı bir rejimde olanaklıdır. Yalnızca böyle bir rejimde, devlet ve toplumu hakikaten destekleyecek unsurlar olan çalışan sınıflar kendi istemlerini ifade edebileceklerdir.

Avusturya'da bütün halkların ulusal özgüllüklerinin beslenmesi ve gelişmesi yalnızca eşit haklar temelinde ve baskılara son verilmesiyle olanaklıdır. Bu yüzden, devlet-bürokrasi merkeziyetçiliğine ve prensliklerin feodal ayrıcalıklarına karşı çıkılmalıdır.

Yalnızca böylesi koşullarda, Avusturya'daki milliyetler arasında aşağıdaki temel ilkelerin uygulanmasıyla kavga yerine uyum yaratma olanağı doğar.

1) Avusturya, demokratik bir milliyetler federasyonuna (*Nationalitätenbundesstaat*) dönüşecektir.
2) Tarihsel Saray topraklarının yerini ulusal bakımdan türdeş ve kendi kendini yöneten organlar alacak, bunların yasalarını belirlemek ve idare etmek, genel, eşit ve dolaysız oy hakkı temelinde seçilen ulusal meclislerin elinde olacaktır.
3) Bir ve aynı ulusun kendi kendini yöneten bütün bölgeleri ulusal bakımdan ayrı bir birlik oluşturacak, bu birliğin işleri özerk biçimde yerine getirilecektir.
4) Parlamento ulusal azınlakların haklarını kollamayı amaçlayan özel bir yasa benimsemelidir.
5) Hiçbir ulusal ayrıcalık tanımıyoruz; dolayısıyla, devlet dili istemini reddediyoruz. Ortak bir dilin gerekip gerekmediğine federal parlamento karar verebilir.

Parti kongresi, Avusturya'daki uluslararası sosyal-demokrasinin organı olarak, bu temel ilkeler kapsamında, halkların anlaşmasının olanaklı olduğuna inancını belirtir.

(*) Yani, parti liderliğinin hazırladığı taslaktaki açıklamaya göre, dilsel ve kültürel açıdan.

Her milliyetin ulusal varlığını ve ulusal gelişme hakkını tanıdığını resmi olarak ilan eder.

Halklar kültürlerini küçük çekişmelerle değil, ancak birbirleriyle sıkı dayanışma halinde ilerletebilirler; özellikle bütün ulusların işçi sınıfı tek tek milliyetlerin yararını ve genel yararı gözeterek uluslararası işbirliği ve kardeşliği sürdürmeli, sıkı sıkı birleşmiş saflar halinde politik ve ekonomik savaşımını yürütmelidir.

Uluslararası sosyalizmin saflarında programına "milliyetlerin kendi yazgılarını belirleme hakkını tanıma"yı alan tek parti Rus İşçi Partisi'dir.

Rus Sosyal-Demokrasisi dışında, bu formüle sadece Rus Sosyalist Devrimciler'in programında rastlıyoruz ve orada da bu, federal devlet ilkesiyle elele bulunmaktadır. Sosyalist-Devrimci Parti'nin politik deklarasyonunun ilgili bölümünde "tek tek milliyetler arası ilişkilerde federalizm ilkesinin geniş çapta uygulanmasının olanaklılığı" belirtilir ve "sınırsız kendi yazgılarını belirleme haklannın tanındığı" vurgulanır.

Yukarıdaki formülün uluslararası sosyalizmde başka bir bağlamda varolduğu (yani, Londra'daki (Sosyalist) Enternasyonal Kongresi'nin 1896'da benimsediği milliyetler sorunu üzerine tasarının bir bölümünün başka bir ifadesi olduğu) doğrudur. Ama, o kararın benimsenmesine yol açan etkenler ve tasarının formüle ediliş tarzı, Rus partisinin programındaki 9. madde Londra Kararı'nın uygulanışı diye kabul edilirse, bir yanlış anlamaya temellendiğini açıkça göstermektedir.

Londra Kararı hiç de uluslararası bir kongrede milliyet sorunu üzerine bir açıklama yapma niyeti ya da gerekliliğinin ürünü olmadığı gibi, kongre tarafından çeşitli ülkelerin işçi partilerinin soruna pratik çözüm bulmanın bir formülü olarak da sunulmadı ve benimsenmedi. Aslında tam zıddı doğruydu. Londra Kararı, Polonya hareketinin sosyal-yurtsever hizbinin, yani Polonya Sosyalist Partisi'nin kongreye sunduğu bir tasarıya (bağımsız bir Polonya'nın

yeniden oluşturulmasının uluslararası sosyalizmin en ivedi istemlerinden biri olarak tanınmasını isteyen bir tasarı) dayanarak benimsenmişti.* Polonya Sosyal-Demokrasisi'nin kongreye yönelttiği eleştirilerden, sosyalist basının bu konudaki tartışmalarından ve Rusya'daki işçi hareketinin ilk kitlesel gösterisinden (kırk bin tekstil işçisinin Mayıs 1896'da Petersburg'daki unutulmaz grevi) etkilenen Enternasyonal Kongresi, savları ve bütün karakteriyle Rus devrimci hareketini hedef alan Polonya tasarısını ele almadı; onun yerine Polonya'nın yeniden oluşturulması önerisini reddeden ve daha önceden değinilen Londra Kararı'nı benimsedi.

Kararda şöyle denir:

> Kongre bütün ulusların kendi yazgısını belirleme hakkının eksiksiz kullanılmasından yanadır ve şu anda askeri, ulusal ya da başka tür despotizmlerin boyunduruğu altında inleyen her ülkenin işçilerine sempatilerini bildirir; kongre bütün ülkelerin işçilerine bütün dünyanın sınıf bilinçli işçileriyle birleşerek uluslararası kapitalizmin yenilgiye uğratılması ve enternasyonel Sosyal-Demokrasi'nin amaçlarına ulaşılması için birlikte savaş çağrısı yapar.

(*) Yukarıdaki tasarı şöyledir: "Bir ulusun başka bir ulusun boyunduruğunda tutulması yalnızca kapitalistlerin ve despotların çıkarına hizmet edebilir, ezen ve ezilen ulusların çalışan halkları için aynı ölçüde tehlikeler barındırır, içerdeki kuvvetini ve dışardaki önemini Polonya'nın boyunduruk altında tutulup paylaşılmasına borçlu olan Rus çarlığı uluslararası işçi hareketinin gelişmesine sürekli bir tehdit oluştururken, kongre şu kararı alır: Polonya'nın bağımsızlığı gerek Polonya proletaryası, gerekse bütün olarak uluslararası işçi hareketi açısından, yerine getirilmesi zorunlu bir politik istemdir."

Gördüğümüz gibi Londra Kararı, içeriğiyle, bütün baskı altındaki milliyetler sorununu genelleştirerek ulusal bir zeminden uluslararası zemine taşır ve onun yerine pratik politikanın belirli, tamamen somut bir istemini koyarak Polonya sorununu gündem dışına iter. Oysa PSP'nin tasarında bağımsız Polonya'nın yeniden oluşturulması istemi vardı. Karar genel bir sosyalist ilkeyi dile getirir: Baskı altındaki bütün milliyetlerin proletaryasına sempati ve kendi yazgılarını belirleme *haklarının* tanınması. Bu ilkenin kongre tarafından uluslararası işçi hareketine milliyet sorununa genel bir çözüm olarak formüle edilmediğinden kuşku duyulamaz tersine, sosyalist politikaya pratik bir öneri, yukarıda aktarılan Londra Kararı'nın birinci bölümünde değil, "ulusal baskı altındaki bütün ülkelerin işçilerini uluslararası Sosyal-Demokrasi'nin saflarına katılmaya ve ilkeleriyle amaçlarının gerçekleşmesi uğruna çalışmaya çağıran" ikinci bölümdedir. Birinci bölümde formüle edilen ilkenin (ulusların kendi yazgısını belirleme hakkı) ancak bir şekilde (yani, ilkin uluslararası sosyalizmin ilkelerini gerçekleştirip sonra nihai amaçlara ulaşarak) hayata geçirilebileceği net bir şekilde vurgulanır.

Aslında, sosyalist partilerin hiçbirisi Londra Kararı'nı milliyet sorununun pratik çözümü saymamış, programlarına almamıştı. Milliyet sorununun çözümü varlığıyla ilgili bir sorun olan Avusturya Sosyal-Demokrasisi bile yapmadı bunu; tersine 1899'da, kendisi bağımsız bir şekilde, yukarıda aktarılan pratik "milliyet programı"nı üretti. En çarpıcı özellik PSP'nin bile bunu yapmamasıydı, çünkü Londra Kararı'nın sosyalizm "ruhunda" bir formül olduğu masalını yayma çabalarına karşın, bu kararın daha çok Polonya'nın yeniden oluşturulmasından yana önerinin reddedilmesi olduğu, olsa olsa, pratikte değeri olmayan genel bir formülle bulandırılması anlamına geldiği apaçıktı.* Demek ki, modern işçi partilerinin politik

(*) Yalnızca Polonya Sosyalist Partisi'nin Alman kolu, Alman Sosyal-Demokrasisi'yle kavgaları sırasında Londra Kararı'nı programına almayı

programları toplumsal bir idealin soyut ilkelerini belirtmeyi değil, sınıf bilinçli proletaryanın sınıf savaşımını ve nihai zaferini kolaylaştırsın diye burjuva toplum çerçevesinde gerek duyduğu ve talep ettiği pratik toplumsal ve politik reformları formüle etmeyi hedef alıyor. Politik bir programın unsurları akılda belirli amaçlar tutularak

---

uygun görmüştü. PSP, Alman partisine yeniden katılınca, Erfurt programını hiçbir çekince payı düşmeden benimsedi.[3]

(3) Üç paylaşım (1772, 1793, 1795) Polonya'yı Rusya, Prusya ve Avusturya arasında paylaştırmıştı (sırayla %62, %20 ve %18 oranlarında). İşgal edilen bölgelerdeki Polonyalı sosyalistler paylaşımcı devletlerin sosyalist partileriyle şu ya da bu tarzda işbirliği yapıyorlardı, yalnız Alman Sosyal-Demokrat Partisi ve Avusturya Sosyal-Demokrat Partisi'ne daha yakındılar (1898'e kadar Rus Sosyalist Partisi yoktu).

1882'de Ludwik Warynski'nin kurduğu *Proletariat*'a ilk Polonya Sosyalist Partisi denmekteydi. Rus *Narodnaya Volya*'yla bir anlaşma imzalamıştı. 1880'lerin sonunda *Proletariat*'ın bitişinden sonra, üç küçük grup çalışmayı sürdürdü: "İkinci *Proletariat*" (Marcin Kasprzak), *Polonyalı İşçiler Birliği* (Julian Marchlewski, Adolf Warszawski, Bronislaw Wesolowski) ve *İşçiler Derneği*. *Proletariat*'la aynı günlerde, Bronislaw Limanowski 1881'de Portsmouth'da *Polonya Halkı*'nı örgütlemişti.

1892'de Avusturya Galiçyası ve Alman Silezyası'ndaki Polonyalı sosyalist grupların liderleri kendi bölgelerinde ayrı Polonya partileri kurmuşlardı. Kasım 1892'de sürgündeki bütün Polonyalı sosyalistleri biraraya getiren bir kongre birleşik Polonya Sosyalist Partisi'nin (PSP) kuruluşuyla sonuçlandı. PSP, Polonya'nın Rusya'daki topraklarını kapsıyordu ve Alman-Polonya Sosyalist Partisi'yle, Avusturya Galiçyası'ndaki Polonya Sosyal-Demokrat Partisi'yle yakından bağlantılıydı. Rosa Luxemburg, Julian Marchlewski, Adolf Warszawski ve Leo Jogiches'in 1893'de Polonya Krallığı Sosyal Demokrasisi'ni (SDKP) kuruşlarını kadar, Polonyalılar uluslararası kongrelere tek bir birim olarak katıldılar.

SDKP kendini *Proletariat*'ın doğrudan halefi görüyordu. İvedi amacı, bütün Rus İmparatorluğu'nu kapsayacak ve Polonya'nın bağımsızlığı bilhassa reddedilmekteydi. Birinci Dünya Savaşı'na değin, Polonya sosyalist hareketi Polonya'nın bağımsızlığı konusunda derin farklılıklar taşıdı.

formüle ediliyor: Proletaryanın sınıf savaşımı alanına giren politik ve toplumsal yaşamın canalıcı problemlerine doğrudan, pratik ve uygulanabilir çözümler getirmek; günlük politikaya ve gerekliliklerine kılavuz işlevi görmek; işçi partisinin politik eylemlerine önayak olup doğru yöne sevketmek; son olarak, proletaryanın devrimci politikasını burjuva ve küçük-burjuva partilerin politikasından ayırmak.

"Ulusların kendi yazgısını belirleme hakkı" formülü böyle bir karakter taşımaz elbette. Proletaryanın günlük politikalarına pratik öneriler sunmadığı gibi, milliyet sorunlarına pratik çözüm de getirmez. Örneğin bu formül, Rus proletaryasına Polonya ulusal sorununu, Fin sorununu, Kafkas sorununu, Yahudi sorununu, vb. ne şekilde çözmesi gerektiğini göstermez. Tersine, bütün ilgili "uluslar"a ulusal sorunlarını istedikleri gibi çözmeleri için sınırsız yetkiler tanır. Yukarıdaki formülden işçi sınıfının günlük politikası adına çıkanlabilecek biricik pratik sonuç, ulusal baskının bütün göstergeleriyle savaşmanın o sınıfın görevi olduğu önermesidir. Her ulusun

---

SDKP ve Litvanya Sosyal-Demokratlarının birleşmesinden (1899) sonra, yeni parti Polonya ve Litvanya Krallığı Sosyal-Demokrasisi (SDKPİL) adını aldı.

1911'de SDKPİL iki hizbe bölündü: Rosa Luxemburg, Leo Jogiches-Tyszka, Marchlewski ve Felix Djerjinski'yi içine alan Zarzadowcy hizbiyle, Hanecki, Radek, Stein kardeşler ve Bronski gibi isimlerin yer aldığı Roslamowcy hizbi. İki hizip de 1918'de Polonya Komünist Partisi'nin kuruluşuyla varlıklarını yitirdi. Bu parti kısa süre yasadışı ilan edildi; Stalin tarafından 1937'de neredeyse tamamen tasfiye edildi. Polonya Komünist Partisi'nin sonraki halefi 1942'de kurulan Polonya İşçi Partisi'ydi (*Polska Partia Robotnicza*).

PSP, 1948'de PİP'yle birleşince ortadan kalktı. İkisinin birleşmesiyle bugünkü Polonya Birleşik İşçi Partisi (PZPR) doğdu, Polonya Halk Cumhuriyeti'ni bu parti yönetiyor.

kendi yazgısını belirleme hakkını tanıyorsak, bir ulusun başkası üstüne konmasına, bir ulusun ulusal varlığın başka bir biçimini kabullenmeye zorlanmasına yönelik her türlü girişimi mahkûm etmemiz gerektiği belli ki mantıksal bir sonuçtur. Bununla beraber, proletaryanın sınıf partisinin ulusal baskıyı protesto etme ve direnme görevi özel bir "ulusların hakkı" düsturundan gelmez; tıpkı, cinslerin toplumsal ve politik eşitlik uğraşlarının burjuva kurtuluşçular hareketinin değindiği özel bir "kadınların hakkı" düsturundan gelmemesi gibi. Bu görev sınıf rejimine, toplumdaki eşitsizlik ve egemenliğin her türlü biçimine en genel kapsamıyla karşı çıkıştan, kısacası sosyalizmin temel konumundan kaynaklanır. Ancak bu noktayı bir kenara bırakırsak, pratik politikaya düşen tek öneri başlı başına salt olumsuz bir karakter taşır. Ulusal baskının her biçimine karşı direnme görevi, şu anda Rusya'daki sınıf bilinçli proletaryanın Polonyalıları, Letonyalıları, Yahudileri, vb. kapsayan milliyet sorunlarına çözüm olarak hangi koşulların ve politik biçimlerin tavsiye edilmesi; bugünkü sınıf savaşımında burjuva, milliyetçi ve sözde-sosyalist partilerin çeşitli programlarıyla boy ölçüşecek ne tür bir program önerilmesi gerektiğini açıklamaz. Kısacası, "ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı" formülü, özünde milliyet sorununu içeren politik ve problematik bir öneri değil, yalnızca *sorunu geçiştirmenin* bir aracıdır.

II

Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi programındaki 9. maddenin genel ve klişeyi andıran niteliği, sorunu bu tarzda çözmenin Marksizan sosyalizmin konumuna yabancı kaldığını gösterir. Bütün ülkeler ve bütün zamanlar için geçerlilik taşıyan çerçevede "ulusların hakkı"; "insan hakları" ve "yurttaş hakları" türünde metafizik bir klişeden öteye gitmez. Bilimsel sosyalizmin temeli olan diyalektik

materyalizm, bu tür "ebedî" formülleri sonsuzluğa gömmüştür. Çünkü tarihsel diyalektik, "ebedî" doğru ve "hak" bulunmadığını göstermiştir... Engels'in deyişiyle, "burada ve şimdi iyi olan, başka yerde kötüdür, ve tersi"; yani, kimi koşullarda doğru ve akla uygun olan başka koşullarda saçma ve aptalca gelebilir. Tarihsel materyalizm, "ebedî" doğruların, hakların ve formüllerin hakiki özünü verili bir tarihsel çağın *maddi* toplumsal koşullarının belirlediğini öğretmiştir bize.

Bu temelde, bilimsel sosyalizm, burjuvaziden miras kalan bütün demokratik klişeleri ve ideolojik metafiziği gözden geçirmiştir. Günümüz Sosyal-Demokrasisi, "demokrasi", "ulusal özgürlük", "eşitlik" ve başka güzel şeyleri özgül ulusları ve zamanları aşan ebedî doğrular ve yasalar saymayı çoktandır bırakmıştır. Tersine Marksizm, onları yalnızca belirli tarihsel koşulların ifadeleri olarak, maddi içerikleri ve dolayısıyla politik değerleri bakımından, *tek* "ebedî" doğru olan sürekli değişime uğrayan kategoriler olarak ele alır.

Napoleon ya da onun türünden despotlar politik demokrasinin uç biçimi olan plebisiti kitlelerin politik cehaletinden ve ekonomik bağımlılığından yararlanarak Sezarcılığın amaçlarına kullandıklarında, "demokrasi"ye bütün kalbimizle karşı çıkmakta bir an bile duraksamaz; burjuva demokrasisinin metafizikçileri açısından, kutsal bir puta benzeyen halk egemenliği düşüncesine bir an bile kanmayız.

Tassendorf'u andıran bir Alman, bir çarlık jandarması ya da "gerçek Polonyalı" bir Ulusal Demokrat, örgütlü emeğin maddi ve manevi baskısına karşı grev kırıcılarının "kişisel özgürlüğü"nü savunduklarında, biçimsel liberalizm açısından "çalışmak isteyenler" "özgür birey"in nedenli nedensiz bunu yapma hakları bulunduğunu anlatma avantajına sahip oldukları halde, aydınlanmamış rakiplerini dayanışmaya *zorlamak* gibi tamamen ahlâki ve tarihsel bir hak tanıyarak örgütlü emeği desteklemekte bir dakika bile duraksamayız.

Son olarak, Manchester Okulu liberalleri ücretli işçinin "yurttaşların eşitliği" adına başkentle girdiği kavgada kendi yazgısıyla baş başa bırakılmasını isterken; biz en gözalıcı ekonomik eşitsizliği gizleyen metafizik klişenin maskesini indirir, ücretli işçiler sınıfının yasal korunmasını ister, bunu doğrudan bir amaç biliriz.

Milliyet sorunu, modern sosyalizmin bu şekilde ele aldığı bütün politik, toplumsal ve ahlâki sorunlar arasında istisna görülemez. "Bütün ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı" gibi kulağa hoş gelen bir formül dahil, belirsiz bir klişenin kullanılmasıyla çözülemez. Çünkü böyle bir formül ya kesinlikle hiçbir şey ifade etmez, yani boş, anlamsız bir deyiştir; ya da sosyalistlerin bütün ulusal özlemleri desteklemesinin kuşku götürmez görevleri olduğunu anlatır ki bu kesinlikle yanlıştır.

Tarihsel materyalizmin genel varsayımları temelinde, sosyalistlerin milliyet sorunları karşısındaki tutumu asıl olarak her örneğin somut koşullarına bağlıdır, ülkelere ve her ülkede zamanın akışına göre önemli ölçüde değişir. Balkanlarda Osmanlı Devleti'nde verilen ulusal savaşımlar sorununun, İngiliz egemenliğine karşı İrlandalıların savaşımından bambaşka bir yön, farklı bir ekonomik ve tarihsel temel, farklı derecede uluslararası önem ve gelecek açısından farklı olasılıklar taşıdığını görmek için yüzeysel bilgiler dahi yeter. Aynı şekilde, Avusturya'yı oluşturan milliyetler arasındaki karmaşık ilişkiler, Polonya sorununu etkileyen koşullardan bambaşkadır. Dahası, her ülkedeki milliyet sorunu zamanla nitelik değiştirir, bu demektir ki yeni ve farklı değerlendirmelere gerek duyulur. Kosciuszko Ayaklanması zamanından başlayan üç ulusal hareketimiz bile, Polonya'nın tarihsel misyonunun "ulusların İsa'sı" olduğuna inanan Szujski gibi üst sınıf Katolik ideolojiyi savunan bir metafizikçinin gözünde, aynı tarihsel oyunun (yani, "boyunduruk altındaki bir milliyetin bağımsızlık savaşımı"nın) üçlü bir tekrarı olarak görülebilir ancak. Araştırmacının, daha açığı, tarihsel-materyalist araştırmacının küçük bıçağıyla derinlerden kesebilen herkes,

üç ulusal ayaklanmamızın yüzeyinin altında, sadece dış etkenler nedeniyle her örnekte aynı işgalciyle savaş biçimine bürünen, oysa tamamen değişik üç sosyo-politik hareket görecektir. Kosciuszko Ayaklanması'yla Kasım ve Ocak ayaklanmalarını bir ve aynı ölçüye ("boyunduruk altındaki ulus"un kutsal yasalarına) vurmak, aslında, tarihsel ve politik koşulların ayrılamadığını, doğru bir yargıya varılamadığını gösterir.[4]

Tarihsel koşulların değişmesinin sosyalistlerin milliyet sorunundaki değerlendirme ve konumlarını nasıl etkilediğinin parlak bir örneği, Doğu sorunudur. 1855'teki Kırım savaşında, bütün demokratik ve sosyalist Avrupa'nın sempati duyguları Türklerden yana, kurtuluş peşindeki güney Slavlarına karşıydı. Bütün ulusların özgür olma

(4) Jozef Szujski (1835-1883), Polonyalı tarihçi ve devlet adamı, uzlaşmacı, Avusturya yanlısı politikanın sözcüsü, Polonya'da bağımsızlık hareketine karşı çıkan bir politik kitapçık olan *Teka Stanczyka*'yı yazanlardan.

Tadeusz Kosciuszko (1746-1817), Polonyalı general, 1794 Koscuszko Ayaklanması'nın en yüksek komutanı. Rusya'yı ve Prusya'yı hedef alan (Polonya'nın 1776 ve 1793'deki paylaşımlarından asıl bu ülkeler yararlanmıştı) başarısız ayaklanmayı 1795'deki üçüncü paylaşım izledi ve Polonya'yı 1918'de bağımsızlığına yeniden kavuşana dek Avrupa haritasından tamamen sildi.

Rusya'nın işgal ettiği bölgedeki 1830-1831 Kasım Ayaklanması'nın nedeni Ruslaştırma politikasının yoğunlaşmasıydı. Rusya yanlısı Polonya soyluları ve ordunun üst sınıfına, devrimci entelektüeller ve alt rütbeli subaylar karşı koydular. Sejm, çarı tahttan indirdiğinde patlak veren silahlı çatışma, Rusya'nın, halin varlığını sürdüren Polonya Krallığı'nın egemenliğini bütünüyle ortadan kaldırışıyla bitti.

Ocak Ayaklanması, 1863-64, doğrudan Polonyalıların çarlık ordusuna alınışının sonucuydu. Köylü ve sivillerin desteğindeki ayaklanma Polonya'nın Prusya ve Avusturya'nın işgalindeki bölgelerine sıçradı. Yenilgiyle bitişi üzerine başkomutan Romuald Traugutt Ruslar tarafından asıldı.

"hakkı", Marx, Engels ve Liebknecht'i Balkan Slavlarına karşı Türklerin bütünlüğünü kararlılıkla desteklemekten alıkoymamıştı. Çünkü Türk imparatorluğundaki Slav halkların ulusal hareketlerini liberalizmin "ebedî" duygusal formülleriyle değil, çağının görüşlerine göre ulusal hareketlerin *içeriğini* belirleyen maddi koşullar açısından değerlendiriyorlardı. Marx ve Engels toplumsal bakımdan geri güney Slavlarının özgürlük hareketinde Türkleri kızdırmaya çalışan Rus çarlığının ayak oyunlarından başka bir şey görmüyorlardı; bunun için, üzerinde fazla kafa yormadan, Slavların ulusal özgürlüğü sorununu, Rus gericiliğine karşı bir savunma siperi olarak Türkiye'nin bütünlüğünde ısrar ederek Avrupa demokrasisinin çıkarlanna bağladılar. Bu politik tutumu 1890'ların ikinci yarısında Alman Sosyal-Demokratları da sürdürdüler. Kınm Türkleri'nin savaşı olayında ak saçlı Wilhelm Liebknecht hâlâ aynı doğrultuda konuşuyordu. Ancak bu sefer, Alman ve uluslararası Sosyal-Demokrasi'nin Doğu sorunundaki konumu değişmişti. Sosyal-Demokrasi Türkiye'de baskı altında tutulan milliyetlerin ayrı bir kültürel varlık olma özlemlerini açık açık desteklemeye başladı ve Türkiye'nin bütünlüğünün yapay olarak korunmasına ilgi göstermekten vazgeçti. O zamanki yol gösterici duygu da, boyunduruk altındaki milliyetler olarak Kırımlılar ya da Makedonyalılara karşı bir görev duygusu değil, geçen yüzyılın ikinci yarısında Doğu'daki koşulların maddi temelinin çözümlenmesiydi. Bu çözümlemeyle, Sosyal-Demokratlar, Türkiye'nin politik dağılışının 19. yüzyılın ikinci yarısındaki ekonomik-politik gelişmesinden kaynaklanacağına, Türkiye'nin bütünlüğünün geçici olarak muhafaza edilmesinin Rus mutlakiyetçiliğinin gerici diplomasisinin çıkarlarına hizmet edeceğine inanmışlardı. Bu noktada, diğer sorunlarda olduğu gibi, Sosyal-Demokrasi nesnel gelişmenin akışına ters düşmüyor, tersine onunla birlikte ve sonuçlardan yararlanarak, Türkiye içindeki ulusal hareketleri desteklemekle Avrupa uygarlığının çıkarlarını savunuyordu. Ayrıca, öylesi bir hareketin toplumsal tabanı ne denli zayıf

olabilirse olsun, Türkiye'de içerden doğacak yenilenme ve reform çabalarına da tam destek veriyordu.

İkinci örnek, Marx ve Engels'in 1848 Devrimi sırasında Çeklerin ve Polonyalıların ulusal özlemlerine karşı taban tabana zıt tutumlarıdır. "Ulusların kendi yazgısını belirleme hakkı" açısından, Çeklerin Avrupa sosyalistleri ve demokratlarının desteğini en az Polonyalılar kadar hakettiğinde kuşku yoktur. Oysa Marx, bu soyut formüle hiç ilgi göstermemiş, Çeklere ve özgürlük özlemlerine, devrimci durumu karıştırarak zarar vereceğini düşündüğü bu özlemlere ateş püskürmüş, kendisince Çeklerin ölmekte olan ve çok geçmeden yok olmaya mahkum bir ulus olduklarından daha ağır suçlamaları hakettiklerini haykırmıştı. "Komünist Manifesto"nun yaratıcıları bu görüşleri öne sürerken, aynı anda, bütün devrimci ve ilerici güçleri bizim yurtseverlerimizin yardımına koşmaya çağırarak Polonyalıların milliyetçi hareketini olanca kuvvetleriyle savunuyorlardı.

Marx, bizzat devrim sırasında ulusal sorunları irdelerken sergilediği ve her türlü duygusallığı dışlayan ölçülü gerçekçiliğini Polonya ve Çek sorunlarını işlerken de gösterir.

Şubat 1852'de Amerikan gazetesi *Daily Tribune*'de çıkan devrim üzerine makalelerinde[5] şöyle yazıyordu:

> Bütün ezilen ulusların bağımsız olma isteklerini ve işlerini kendi başlarına çözümleme haklarını birden öne çıkaran 1848 Devrimi'nde, Polonyalıların 1772'den hemen önceki eski Polonya Cumhuriyeti'nin sınırları içinde ülkelerinin yeniden kurulmasını istemeleri çok doğaldı. Gerçi bu sınır, Alman ve Polonya milliyetlerinin sınırlarını belirlemek anlamında alınırsa, o günlerde

(5) Aslında makaleleri Engels yazmıştı. Ama Marx sundu ve Rosa Luxemburg'un onları Marx'ın çözümleme tekniğinin örnekleri olarak aktarması son derece yerindedir.

bile eskimişti; Almanlaştırmanın ilerlemesiyle yıl yıl iyice geçmişe karışmıştı; ama o zaman, Almanlar Polonya'nın yeniden kurulmasına coşkuyla baktıklarını ilan etmişlerdi, sempatilerinin gerçekliğinin ilk kanıtı olarak, yağmadaki *kendi* paylarından vazgeçmelerinin istenmesini beklemiş olmalılar. Öbür yandan, asıl olarak Almanların oturduğu bütün arazi parçaları, bütünüyle Alman kentleri, tarımda serfliğe dayalı bir feodal devletin ötesine geçme yeteneğini henüz hiç kanıtlayamamış bir halka mı devredilmelidir? Sorun yeterince karışıktı. Tek olası çözüm Rusya'yla savaş yapmaktı. Devrimcileşmiş farklı uluslar arasında sınır çizme sorunu, ortak düşmana karşı güvenli bir sınır oluşturan ilk hatta göre ikincil plana düşmüştü. Doğuda geniş topraklara kavuşan Polonyalılar Batı'da daha uysal ve mantıklı olacaklardı; Riga ve Milan onlar için Danzing ve Elbing kadar önem taşıyacaktı. *Böylece, kıta çapındaki hareketi korumak için Rusya'yla savaşmak gerektiğini varsayan ve Polonya'nın bir parçasının dahi ulusal temelde yeniden kurulmasının kaçınılmaz olarak böyle bir savaşı doğuracağını düşünen Almanya'daki ilerici parti Polonyalıları destekledi;* oysa egemen durumundaki orta-sınıf partisi Rusya'yla ulusal savaşın yıkım getireceğini açıkça önceden görmüştü. Çünkü dümenin başına daha aktif ve enerjik insanların geçmesi gerekecekti. Bu yüzden, Alman milliyetinin genişlemesine yapmacık bir coşkuyla yaklaşarak, Polonya'da devrimci ajitasyonun başlıca merkezi Prusya Polonyası'nın Alman imparatorluğunun ayrılmaz bir parçası olacağını ilan ettiler.

Marx Çek sorununa da aynı politik gerçeklikle bakıyordu:

Milliyet sorunu Bohemya'da başka bir savaş doğurdu. İki milyon Almanın, Çekçeyi konuşan üç milyon Slavın oturduğu ülke, hemen hepsi Çeklerin eski üstünlüğüyle bağlantılı, büyük tarihsel anılarla yaşıyordu. Ama sonra, Slav ailesinin bu kolunun gücü 15. yüzyıldaki Hussites savaşlarından beri ebediyen kırıldı.

Çekçe konuşan eyalet bölündü, bir parça Bohemya krallığını, diğeri Moravya presliğini, bir üçüncüsü Macaristan'ın parçası olan ve Slovakların bulunduğu Karpatlar ülkesini oluşturdu. Moravyalılar ve Slovaklar, dillerini çoklukla korumakla birlikte, ulusal duygu ve canlılıklarının bütün izlerini çoktandır yitirmişlerdi. Bohemya dört tarafının üçünden bütünüyle Alman ülkelerince kuşatılmıştı. Kendi topraklarında Alman unsuru büyük ilerleme kaydetmişti; başkent Prag'da bile, iki milliyet birbirine denkti; her yerde sermaye, ticaret, saniyi ve zihinsel kültür Almanların ellerindeydi. Çek milliyetinin başlıca savunucusu Profesör Palacky bile Çek dilini düzgün ve yabancı aksansız konuşamayan, deli bir Alman bilgininden başkası değildir. Ama sık sık görüldüğü gibi, ölen Çek milliyeti, tarihte son dört yüz yıldır gözlenen her olguya göre ölen Çekler, 1848'de eski canlılıklarına kavuşmak için son bir çaba harcadılar -bütün devrimci etkenlerden bağımsız ve başarısızlıkla biten bu çaba, Bohemya'nın bundan böyle ancak Almanya'nın bir parçası olarak varolabileceğini kanıtlayacaktı. Yine de, sakinlerinin bir kısmı birkaç yüzyıllığına Almanca olmayan bir dil konuşabilirlerdi.

Yukarıdaki pasajları aktarmamızın nedeni, Marx ve Engels'in milliyet sorununda kullandıkları *yöntemleri*, soyut formülleri dikkate almayan, sadece tek tek her örneğin hakiki sorunlarına eğilen yöntemlerini vurgulamak. Gelgelelim bu yöntem, duruma ilişkin hatalı bir değerlendirme yapmaktan, belirli örneklerde yanlış tutum takınmaktan alıkoyamamıştı onları. Olayların bugünkü durumu, Marx'ın altmış yıl önce, canlılığıyla Avusturyalıların başına bugün bile bela kesilen Çek milliyetinin kaybolacağını öngörmekle ne kadar derin bir hataya düştüğünü gösterir. Buna karşılık,

(*) *Revolution und Konterrevolution in Deutschland*, s.57-62.

> Polonya milliyetçiliğinin uluslararası önemini de abartmıştı; Polonya'nın iç gelişmesiyle, daha o günlerden başlamış bir çürümeye mahkumdu Polonya milliyetçiliği. Ancak bu tarihsel hatalar Marx'ın yönteminin değerini bir gram dahi eksiltmez, çünkü genelde, tek tek durumlarda yanlış uygulamalara karşı önsel olarak korunan hiçbir araştırma yöntemi yoktur. Marx asla yanılmazlık iddiasında bulunmadı. Kaldı ki, son noktada, Marx'ın biliminin ruhuna "yanılmaz" tarihsel yargılar kadar aykırı düşen başka bir şey olamaz. Marx'ın belirli ulusal hareketlere karşı konumunu belirlerken yanılması olanaklıydı. Elinizdeki çalışmanın yazarı 1896 ve 1897'de Marx'ın Doğu sorunundaki ve Polonya sorunundaki görüşlerinin eskimiş ve yanlış olduğunu kanıtlamaya çalışmıştı. Ne var ki, bilimsel sosyalizmin kurucularının bütün milliyet sorunlarını yalnızca bir şekilde, önsel olarak benimsenen bir slogana dayanarak çözmekten ne kadar uzak olduklarını, Türkiye ve Güney Slavlar sorunlarındaki, Çek ve Polonyalıların ulusal hareketleri üzerine eski tutumları bütün çarpıcılığıyla gösterir. Avrupa'nın gelişmesinin elle tutulur maddi sorunları söz konusu olduğunda, ulusların "metafizik" haklarına ne kadar az ilgi duyduklarını da gösterir.

Nihayet, modern sosyalist politikanın yaratıcılarının ulusal sorunu nasıl ele aldıklarının en çarpıcı örneklerinden birisi, 14. yüzyılda İsviçrelilerin özgürlük hareketine ilişkin değerlendirmeleridir. Bu olay tarihte kalmıştır, bu yüzden günlük politikanın her türlü beklenti ve tutkusunun etkisinden arınmış bir örnektir. İsviçre kantonlarının Hapsburg despotizminin kanlı baskısına karşı ayaklanmaları (William Tell'in tarihsel efsanesiyle, liberal-burjuva romantik idealistlerin mutlak tapınma nesnesi haline gelmiştir) Friedrich Engels tarafından 1847'de şöyle değerlendirilmişti:

> İlk İsviçrelilerin Avusturya'yla savaşı, Rytli'deki ünlü yemin, Tell'in kahramanca atışı, Morgarten'deki ölümsüz zafer -bütün

bunlar, tarihsel gelişmenin zorlamasına karşı huzursuz çobanların savaşını; bütün ulusun çıkarlarına karşı eski kafalı, tutucu, yerel çıkarların savaşını; aydınlanmaya karşı ilkelliğinin; uygarlığa karşı barbarlığın savaşını temsil ediyordu. O dönemdeki uygarlığa karşı zaferi kazandılar, ama ceza olarak uygarlığın sonraki ilerlemelerinden koptular.[6]

Bu değerlendirmeye Kautsky de aşağıdaki yorumu ekler:

Hapsburgların 14. yüzyılda İsviçre'de yerine getirdikleri uygarlaştırıcı misyonla ilgili yukarıdaki sözlere bir soru işareti eklenebilir. Öbür yandan, kantonların bağımsızlığının korunmasının son derece gerici bir olay olduğu, hiçbir anlamıyla devrimci nitelik taşımadığı, ondan sonra kantonların özgürlüğünün Avrupa'nın merkezinde en koyu gericiliğin korunmasına hizmet ettiği doğrudur. 1531'de Kappel savaşında Zwingli ve ordusunu yenilgiye uğratan, dolayısıyla İsviçre'de Protestanlığın yayılmasını durduran bu orman kantonlarıydı. Avrupa'nın bütün despotlarına ordu sağlayan İsviçre'nin orman kantonları, devrime karşı XVI. Louis'nin en sadık destekçileriydiler. Bu yüzden cumhuriyet Lucerne'de onlar adına muhteşem bir anıt dikti.*

"Ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı" açısından, İsviçre ayaklanması sosyalistlerin sempatisini her bakımdan hak eder. İsviçrelilerin Hapsburg boyunduruğundan kurtulma özlemlerinin "halk"ın ya da engin çoğunluğunun iradesinin özlü bir ifadesi olduğu kuşkusuzdur. İsviçre ulusal hareketi salt savunmacı bir karakter taşıyordu ve başka milliyetleri baskı altında tutma arzusundan habersizdi. Amaç yalnızca yabancı ve salt hanedana dayalı bir işgalcinin baskını

(6) Friedrich Engels, "Der Schweizer Bürgerkrieg", *Nachclass*, II, 448.

(*) *Die Neue Zeit*, 1904-1905, C.II, s.146.

defetmekti. Nihayet, bu ulusal hareket demokratikliğin, hatta devrimciliğin bütün dış özelliklerini barındırıyordu, çünkü insanlar halk cumhuriyeti sloganıyla mutlak egemenliğe isyan ediyorlardı.

1848'de Macaristan'daki ulusal ayaklanma bu hareketin tam zıttıdır. Bu ülkenin toplumsal ve ulusal koşulları, başka, boyunduruk altındaki milliyetlerin oluşturduğu karma çoğunluk karşısında Macar azınlığının mutlak egemenliğini sağladığından, Macarların zaferinin tarihsel sonuçlarını önceden kestirmek kolaydır. İki ulusal bağımsızlık savaşının (1848'de Macar, beş yüzyıl önce İsviçre ayaklanmaları) karşılaştırılması, aynı düşmanı hedef aldıkları gözönüne getirildiğinde daha da anlamlıdır: İkisinin düşmanı da Avusturya Hapsburglarıydı. Bu karşılaştırma Marx ve Engels'in ulusal politikaya yaklaşımlarını ve uyguladıkları yöntemi oldukça öne çıkarır. İsviçre hareketinde devrimciliğin bütün dışsal kanıtları görülmesine karşın; Macar devrimcilerinin İtalyan devrimini bastırmakta Viyana hükümetine dalkavukça yardım etmelerinde açıkça görüldüğü gibi, Macar hareketinin tartışmasız iki taraflı karakterine karşın; bilimsel sosyalizmin yaratıcıları İsviçre ayaklanmasını gerici bir olay olarak görüp ağır eleştiriler yöneltirlerken, 1848 Macar ayaklanmasını şevkle desteklediler. İki örnekte de kendilerine yol gösteren ilke, Macarlardan çok İsviçrelilere uygulanabilecek "ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı" formülü değil, söz konusu hareketlerin tarihsel ve politik açıdan gerçekçi çözümlemeleri olmuştu. Hapsburgların merkeziyetçi iktidarına karşı bölgecilikleriyle parçalanmış köylü kantonlarının ayaklanması, Engels'in gözünde, tarihsel gericiliğin işaretiydi; tıpkı merkeziyetçiliğe yaklaşan prensliklerin mutlakiyetçiliğinin *o günlerde* tarihsel ilerlemenin bir unsuru oluşu gibi. Geçerken not edersek, benzer bir açıdan Lasselle de köylü savaşlarını ve 16. yüzyılda Almanya'da küçük soylu şövalyelerin yükselen prenslik gücüne karşı isyanlarını gericiliğin işareti saymıştı. Öbür yandan, 1848'de, Hapsburg mutlakiyetçiliği zaten

Orta Çağ'ın gerici bir kalıntısıydı. Macarların ulusal ayaklanmasıysa (Almanya'daki iç devrimin doğal bir müttefiği) Hapsburgları hedef aldığından doğallıkla tarihsel ilerlemenin bir unsuru sayılmalıydı.

III

Dahası, Marx ve Engels bu tutumlarıyla parti ya da sınıf egoizmine kapılmıyor, bütün ulusları Batı Avrupa demokrasisinin gereksinim ve persfektiflerine feda etmiyorlardı.

Sosyalistler bütün baskı altındaki uluslara genel ve evrensel temelde özgürlük vaat ettiklerinde bunun çok cömert geldiği, genç "entelektüel"in aşırı duyarlı imgelemini okşadığı doğrudur gerçi. Ama bütün halklara, ülkelere, gruplara ve bütün insan varlıklarına bir kalem oynatışıyla özgürlük, eşitlik ve diğer sevinçlerden tattırma eğilimi, ancak sosyalist hareketin gençlik döneminin, olsa olsa anarşizmin kuru sıkı deyişlerinin ayırdedici özelliğidir.

Modern işçi sınıfı sosyalizmi, yani bilimsel sosyalizm, toplumsal ve ulusal sorunların radikal ve harika görünen çözümlerinden sevinç duymaz, asıl olarak bu sorunlarda içerili gerçek sorunları irdeler.

Sosyal-Demokrasi'nin problemlerinin çözümleri genelde "âlicenaplık"la karakterize edilmez. Bu konuda daima, bilimsel "öğretiler"le elleri kolları bağlanmamış, dolayısıyla cepleri her zaman herkese en güzel hediyelerle dolu sosyalist partiler üstün gelir. Örneğin Rusya'da, Sosyalist-Devrimci Parti tarım sorununda Sosyal-Demokrasi'yi çok geride bırakır; sınai gelişme alanındaki dönüşümün koşullarını beklemekle geçecek sıkıcı bir döneme gerek duymadan, sosyalizmi köye hemen ve parça parça sokmak köylülere uygun bir reçetedir. Böylesi partilere kıyasla tıpkı Marx'ın zamanında coşkulu ve âlicenap Bakunin'e karşı yoksul kalması, Marx ve Engels'in "hakiki", daha doğrusu "felsefi" sosyalizmin temsilcilerine karşı yoksul kalmaları gibi, Sosyal-Demokrasi de yoksul bir partidir

ve hep öyle kalacaktır. Ne var ki anarşist renkli bütün sosyalistlerin âlicenaplığının ve Sosyal-Demokrasi'nin yoksulluğunun gizli, anarşist devrimciliğin "niyetleri kuvvete göre değil, kuvveti niyetlerle" ölçmesi; başka bir deyişle, özlemlerini, boş bir ütopyanın peşinde boşuna koşturan spekülatif mantıkla, insanlığın selameti adına "iyi" ve "gerekli" saydıkları şeye bakarak ölçmeleridir. Sosyal-Demokrasi ise özlemlerini tarihsel zemine sağlam biçimde oturtur ve tarihsel olanakları hesaba katar. Marksizan sosyalizmin sosyalizmin diğer bütün türlerinden farklı olmasının bir nedeni, cebinde tarihsel gelişmenin açtığı bütün delikleri yamayacak parçalar bulunduğunu iddia etmeye kalkışmamasıdır.

Gerçekten de, biz sosyalistler olarak bütün ulusların bağımsızlık hakkını doğrudan tanısak bile, ulusların yazgıları ekonomik bağımsızlık "hakkı"nın yanı sıra bir ulusun özgür olma "hakkı", Nikolay Çernişevski'nin yazdığı gibi, bir rubleye kendini satmaya daima hazır insanların altın tabaklarda yeme "hakkı"yla eş değerdedir. 1840'larda "çalışma hakkı" Fransa'daki Ütopyacı Sosyalistlerin gözde önermesiydi ve toplumsal sorunu çözmenin dolaysız, radikal bir yolu olarak görünüyordu. Gelgelelim 1848 Devrimi'nde bu "hak", çok kısa süren bir hayata geçirme denemesinin ardından, ünlü "ulusal işlikler" farklı tarzda örgütlenebilseydi bile kaçınılamayacak korkunç bir fiyaskoyla silindi gitti. Marx'ın *Kapital*'de yaptığı türden çağdaş ekonominin gerçek durumunun çözümlenmesi mutlaka şöyle bir inanca yol açar: Günümüzün hükümetleri genel çapta bir "çalışma hakkı" ilan etmeye zorlansalar bile, bu "hak" kulağa hoş gelen bir deyiş olmaktan öteye gitmez ve kaldırımlarda bekleşen yedek işçi ordusundan bir tek kişi dahi bu hak sayesinde aç çocuklarına bir tas çorba götüremez.

Bugün, Sosyal-Demokrasi ancak kapitalist rejime son verilirse "çalışma hakkı"nın kuru gürültü olmaktan çıkacağını anlamaktadır. Çünkü kapitalist rejimde sanayi proletaryasının belli bir kesimini içine alan kronik işsizlik üretimin zorunlu koşullarındandır. Bunun

için, Sosyal-Demokrasi varolan sistem temelinde imgesel nitelikli "çalışma hakkı"nın ilanını istemektense; emek örgütlerine, işsizlik sigortasına vb. geçici yardım araçlarından fazla işlev yüklemeden, sınıf savaşımıyla sistemin kendisini ortadan kaldırmaya uğraşır.

Aynı biçimde, bütün milliyet sorunlarını kapitalist çerçeve içinde bütün uluslara, ırklara ve etnik gruplara "kendi yazgısını belirleme" olanağı tanıyarak çözme umutları tam bir ütopyadır. Nesnel politik ve sınıf güçleri sisteminin Sosyal-Demokrasi'nin politik programındaki çoğu istemi pratikte uygulanamaz bulup mahkûm etmesi açısından da ütopyadır. Sözgelimi uluslararası işçi hareketinin saflarındaki belli başlı sözcüler, yasa çıkararak sekiz saatlik işgününü genel çapta uygulamaya koyma isteminin, yönetici sınıfların büyüyen toplumsal tepkisi, toplumsal reformlardaki genel durgunluk, işadamlarının kuvvetli örgütlerinin yükselişe geçmesi gibi nedenlerle burjuva toplumunda gerçekleşme şansının bulunmadığı inançlarını dile getirmişlerdir. Yine de kimse sekiz saatlik işgününe ütopya demeye cesaret edemez, çünkü burjuva toplumunun ilerlemesiyle tam uyum içinde olan bir istemdir.

Toparlarsak: Bütün etnik gruplar ya da başka türlü tanımlanan milliyetler için "kendi yazgısını belirleme"nin fiilen uygulanma olanağı, tam da çağdaş toplumların tarihsel gelişme eğilimleri nedeniyle ütopyadır. Modern devletlerdeki milliyetlerin coğrafik bakımdan durmadan sağa sola savrulduğu, birbirlerine katıldığı, birleştiği, parçalandığı ve birbirlerini çiğnedikleri tarihin şafağındaki uzak devirleri gözden uzak tutmazsak, istisnasız bütün antik devletler upuzun politik ve etnik çalkantılar tarihinin sonucunda milliyetler açısından son derece karışık bir tablo sunarlar. Bugün, her devlette, etnik kalıntılar tarihsel gelişmenin geçmişteki ilerleyişini karakterize eden alt üst oluşlara ve karışımlara tanıklık etmektedir. Zamanında Marx bile, devrimin ya da dünya savaşının kasırgasıyla yeryüzünden tamamen silip süprülene kadar, ulusal kalıntıların karşı-devrimin kaleleri işlevi görmekten başka işe yaramayacağını

iddia etmişti. *Neue Rheinische Zeitung*'da şöyle yazıyordu:

> Avrupa'da, bir köşesinde ulusların harabelerini; sonradan tarihsel gelişmenin bayraktarı haline dönmüş bir ulusun yerinden ettiği ve fethettiği antik bir halkın kalıntılarını barındırmayan tek bir ülke yoktur. Tarihin merhametsizce ayaklar altında çiğnediği milliyetlerin kalıntıları, Hegel'in dediği gibi ulusal artıklar, son neferlerine kadar tükenene ya da ulus olmaktan kesin olarak çıkana kadar karşı-devrimin fanatik yandaşları olmaya soyunacak, öyle kalacaklardır; çünkü genelde bütün varlıklarıyla büyük tarihsel devrime karşı bir protestodurlar. Örneğin İskoçya'da, Galliler 1640'dan 1745'e değin Stuartların başlıca dayanaklarıydı; Fransa'da 1792'den 1800'e değin Bourbonların asıl dayanağı Bretonlardı; İspanya'da Basklılar Don Carlos'un destekçileriydi. Başka bir örnek alırsak, Avusturya'da pal-slav Güney Slavları oldukça karışık bin yıllık gelişmenin ulusal artıklarından başka bir şey değildiler.(*)

Pan-Slavların bütün Slav uluslarının bağımsızlığı uğruna kavgalarını ele alan başka bir makalede de şöyle yazar Marx:

> Almanlar ve Macarlar, geniş monarşilerin Avrupa'da tarihsel bir zorunluluk olduğu devirlerde, küçük, kötürüm, güçsüz dar ulusların hepsini büyük bir devlete katılmaya zorlayarak, kendi başlarına kalsalar tamamen yitirecekleri tarihin gelişmesine katılmalarına izin verdiler Bugün, sanayinin, ticaretin ve iletişimin dev ilerlemelerinden ötürü, politik merkezileşme 15. ve 16. yüzyıllara kıyasla daha yakıcı bir gereklilik halini almıştır. Henüz merkezileşmeyenler de merkezileşiyor.(**)

(*) *Aus dem Literarischen Nachlass von Karl Marx*, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle, C.III, s.241.

(**) A.g.y., s.255.

Marx'ın Güney Slavlar üzerine görüşlerini epey önce terkettik; ama tarihsel gelişmenin, özellikle kapitalizmin modern gelişmesinin her milliyetin bağımsız varoluşuna dönmeye yatkın olmadığı, tam zıt yönde ilerlediği, bugün *Neun Rheinische Zeitung* zamanındaki kadar iyi bilinmektedir. Karl Kautsky de *Milliyet ve Enternasyonalizm*'de milliyetlerin tarihsel yazgılarına ilişkin şu taslağı çizer:

> Dilin toplumsal ilişkide en önemli araç olduğunu gördük. İlişki ekonomik gelişmeyle birlikte çoğaldıkça aynı dili kullanan insanların çemberi de büyür. Birleşik ulusların genişleme; dillerini yitirip egemen ulusun dilini ya da karma bir dili benimseyen başka ulusları yutma eğiliminin kaynağı budur.

Kautsky'ye göre, insanlığın üç dev kültürel topluluğu aynı anda gelişmişti: Hıristiyan, Müslüman ve Budist toplulukları.

Üç kültürel gruplaşmanın her biri kendi içinde renk renk diller ve milliyetler barındırır. Her biri içinde kültürün çoğu ulusal değil, uluslararası niteliktedir. Ancak evrensel iletişimin başka etkileri de var. Giderek genişleme sonucunda her yer aynı kapitalist üretimin egemenliğine girer... Ne zaman sıkı sıkı kaynaşmış bir iletişim ve kültür topluluğu çok sayıda uluslar arasında hayli uzunca bir süre varoymayı başarır, o zaman bir ya da birkaç ulus hükümette, orduda, bilim ve sanat alanlarında kilit noktaları ele geçirir. Dilleri o uluslararası kültürel topluluktaki tüccarlar ve aydınlar için vazgeçilmezleşir. Onların kültürleri (ekonomi, sanat ve edebiyatta) karakterini bütün uygarlığa bağlar. Grek ve Latinler antik çağların sonuna dek Akdeniz havzasında böyle bir rol oynamışlardı. Bu rolü Muhammed'in âleminde Araplar oynar. Yahudiler ve ateistler dahil Hıristiyan aleminde evrensel diller Almanca, İngilizce ve Fransızca olmuştur... Ekonomik ve politik gelişme bu üç dile belki Rusça'yı da ekler. Ancak içlerinden birinin, İngilizce'nin tek ortak dile dönüşmesi de aynı ölçüde olanaklıdır... Ulusların uluslararası kültürel topluluğa katılması, tüccarlar ve aydınlar arasında evrensel dillerin

gelişmesinde yansıyacaktır. Ve bu birlik hiçbir zaman şimdiki kadar sıkı sıkı kaynaşmış değildi; saf bir *ulusal* kültür olanağı asla daha az olmadı. Bu yüzden, insanların hep yalnızca ulusal kültürden söz etmeleri, kitlelerin *ulusal* kültürle donatılmasının sosyalizmin amaçlarından sayılması kulağımıza çok tuhaf geliyor. Sosyalist toplum kitlelere eğitim olanağı sağladığında, çeşitli dilleri, evrensel dilleri konuşma yeteneği, dolayısıyla sadece belirli bir dilsel topluluğun ayrı kültüründe değil, bütünsel *uluslararası* uygarlıkta yer alma yeteneği de verir. Uygar devletlerimizdeki kitlelerin ana dillerinden başka evrensel dillere de hakim olabilecekleri bir noktaya geldiğimizde, küçük ulusların dillerinin zamanla gerilemesi ve sonunda tamamen silinişine, bütün uygar insanlığın tek bir dil ve milliyette birleşmesine temel hazırlamış olur. Tıpkı Akdeniz'in doğu havzasındaki halkların Büyük Alexander'dan sonra Hellenizmde birleşmesi ve batı bölgesinde kalan halkların Roma milliyetinde erimesi gibi.

Uygarlık çemberimiz içindeki dillerin çeşitliliği çeşitli uluslardan insanlar arasında anlaşmayı zorlaştırır ve uygarca ilerlemelerini engeller. Bu engeli yalnızca sosyalizm aşabilir. Ama halk kitlelerini gözle görülür sonuçlar elde edecek kadar eğitmeyi başarmak için çok şey yapılması gerekir. Bugün aklımızda tutmamız gerekenr şey şudur: Bizim enternasyonalizmimiz ancak saldırgan davranışlara girmediğimiz sürece (her ulusa kendi ulusu için istediği hakları tanıdıkça* ve dolayısıyla her ulusun tam egemenliğini (*souveränität*) kabul ettikçe) burjuva milliyetçiliğinden farklı özel tipte bir milliyetçilik olmaz. Anarşizmin bireylerle ilgili konumunu uluslara taşıyan böyle bir bakış, çağdaş uygar uluslar arasında varolan yakın kültürel topluluklara denk düşmez.**

(*) Bütün altı çizilen yerler bizimdir.

(**) K. Kautsky, *Nationalität und Internationalität*, s.12-17.

Aslında ekonomi ve uygarlık bakımından tek bir toplumsal yapı oluştururlar; bu yapının refahı da ancak her birinin bütüne bağımlı olmasıyla sağlanabilecek parçaların işbirliğine bağlıdır. Sosyalist Enternasyonal, başkalarının hak eşitliğine karışmadığı sürece her birinin istediğini yaptığı, otokrat uluslardan oluşan bir küme değildir; tersine, içinde daha iyi çalışan, parçaların anlaşmasının daha kolay olduğu ve ortak bir plana göre hep beraber çalıştıkları bir organizmadır.(*)

Kautsky'nin çizdiği tarihsel şema böyledir. Elbette Kautsky olayı Marx'tan farklı bir bakış açısıyla sunarken asıl olarak kültürel, barışçıl gelişme yanını vurgular; oysa Marx, politik yanı, dıştan gelen silahlı fetih yanını vurgulamaktadır. Ama ikisi birlikte olayların akışı içinde ayrılmanın ve bağımsızlaşmanın tam tersi yönde seyreden milliyetlerin yazgısını karakterize ederler. Kautsky (bildiğimiz kadarıyla, son zamanların sosyalist literatüründe ilk kez) sosyalist sistem içinde her türlü ulusal ayrımın bütünüyle silinmesi ve uygar insanlığın tamamının tek bir milliyette kaynaşması doğrultusundaki eğilimi formüle eder.

Kautsky'nin inancına göre, kapitalist gelişme şu anda tam zıt yönde işler görünen olguları doğurmaktadır: Ulusal bilincin uyanışı ve yoğunlaşması, bunun yanı sıra, "görevleri en kolay yerine getirebilecek biçim, modern koşullara en uygun" devlet biçimi olan ulusal devlet gerekliliği.(**)

"En iyi" ulusal devlet, kuramsal açıdan kolayca betimlenip tanımlanabilecek ama gerçekliğe denk düşmeyen bir soyutlamadan öteye gitmez. Evrensel bir uygarlık topluluğuna doğru ilerleyen tarihsel gelişme, toplumların her alanındaki gelişmeler gibi, bir çelişkiler yumağı içerisinde gerçekleşir. Ne var ki bu çelişki, uluslararası

(*) A.g.y., s.23.
(**) A.g.y.

uygarlığın gelişmesinin pekişmesine bağlı olarak, Kautsky'nin aradığından başka bir yerde, "ulusal devlet" fikri eğiliminin artışında değil, Marx'ın gösterdiği yerde, ulusların ölesiye kapışmalarında, büyük kapitalist devletlerin yaratılması (geniş uygarlık bölgelerinin yanı sıra ve onlara karşın) eğilimindedir.

Önemi kapitalizmin ilerlemesiyle birlikte artan ve çağımızın karakteristik özelliklerinden olan *dünya devletlerinin* gelişmesi, bütün küçük ulusları daha en başından politik güçsüzlüğe mahkum eder. Politik ve ekonomik bağımsızlıklarını korumada gerekli ruhsal ve maddi kaynaklara sahip en güçlü bir avuç ulus, yani kapitalist gelişmenin liderleri dışında, "ulusların kendi yazgılarını belirlemesi", dar ve küçük ulusların bağımsız varlıkları bir yanılsamadan öteye gitmez ve hep böyle kalacaktır. Bütün ulusların, hatta bugün ezilen uluslann çoğunluğunun bağımsızlığa geçişi ancak kapitalizm çağındaki küçük ulusların varlığı gelecek için bir şans ya da umut barındırıyorsa olanaklıdır. Bundan başka, büyük-devlet ekonomisi ve politikası (kapitalist devletlerin hayatta kalmasının koşullarından biri) politik açıdan bağımsız, biçimsel olarak eşit küçük Avrupa devletlerini Avrupa sahnesinin dilsiz oyuncularına, sıklıkla da günah keçilerine çevirir. Bağımsızlıkları "Avrupa Uyumu"nun politik kavgalarının ve diplomatik oyunlarının ürünü olan Karadağlılar, Bulgarlar, Romenler, Sırplar, Grekler, hatta İsviçreliler gibi biçimsel olarak bağımsız halkların "kendi yazgılarını belirlemeleri"nden ciddi ciddi söz edebilir miyiz? Bu açıdan bakıldığında, bütün "uluslara" kendi yazgılarını belirleme olanağı tanınması fikri, Büyük-Kapitalist gelişmeden, 15. ve 16. yüzyıllardan bile önceki küçük Orta Çağ devletlerine dönmeyi istemeye eştir.

Böyle bir fikre ütopyacı damgasını vuran modern gelişmenin diğer temel özelliği kapitalist *emperyalizmdir*. İngiltere ve Hollanda örnekleri, belirli koşullarda, kapitalist bir ülkenin "ulusal devlet" aşamasını tamamen atlayıp derhal, imalatçı aşamasında, sömürge sahibi bir devlet yaratabileceğini gösterir. 17. yüzyılın başında

sömürge edinmeye başlamış İngiltere ve Hollanda örneklerini 18. ve 19. yüzyıllarda bütün büyük kapitalist devletler izledi. Bu eğilimin meyvası, gittikçe daha çok yeni ülke ve halkların, hatta bütün kıtaların bağımsızlıklarının durmadan yok edilmesidir.

Kapitalist dönemdeki uluslararası ticaretin gelişmesi, ilkel topluluklar kimi zaman yavaş yavaş yok olsalar bile, tarihsel olarak sahip oldukları "kendi yazgılarını belirleme" araçlarını ortadan kaldırmayı kaçınılmazlaştırır ve kapitalist gelişmeyle dünya politikasının acımasız tekerleğine bağımlı hale getirir. Örneğin Çin ulusunun (o devletin insanlarını bir ya da birkaç ulustan oluşur görelim görmeyelim) yazgısını bugün gerçekten "kendisinin belirlediğini" iddia etmek için tamamen biçimci bir körlük gerekir. Dünya ticaretinin yıkıcı etkilerini sömürge ülkelerin bütünüyle paylaşılması ya da çeşitli derece ve biçimlerde politik bağımlılığı izler. Ve Sosyal-Demokrasi bütün göstergeleriyle sömürge politikasına karşı var gücüyle savaşır ve ilerlemesini durdurmaya çalışırsa, bu gelişmenin ve sömürge politikasının köklerinin kapitalist üretimin temelinde yattığını, sömürgeciliğin kapitalizmin gelecekteki ilerlemesine eşlik etmesinin kaçınılmazlığını, ancak burjuva "barış" havarilerinin günümüz devletlerinin o yola girmekten kaçınabileceğine inanabileceklerini de farkeder. Dünya pazarında kalma, uluslararası politikada oynama ve denizaşırı topraklara sahip olma kavgası kapitalist dünya devletlerinin gelişmesi açısından hem bir zorunluluk, hem de bir koşuldur. Çağdaş dünyada sömürünün çıkarlarına en iyi hizmet eden biçim Kautsky'nin sandığı gibi "ulusal" devlet değil, fetihlere yatkın bir devlettir. Farklı devletleri bu ideale ne derece yakın oldukları açısından kıyaslandığımızda, Avrupa'daki parçası milliyet bakımından türdeş olmakla beraber, Fransa devletinin bu modele uygun düşmediğini görürüz. İspanya devleti ise daha da az uygundur, çünkü sömürgelerini yitirmiştir, bu yüzden emperyalist karakteri kalmamış, bileşimi salt "ulusal" çerçeveye dönmüştür. Model arayışında gözümüz daha çok İngiliz ve Alman

devletlerine dikilir, çünkü ikisi de Avrupa'da ve genelde dünyada ulusal baskıya dayalı ülkelerdir. Bir de, siyahlara yönelik baskıyı kanayan bir yara olarak bağrında taşıyan, Asya halklarını da fethetmenin yollarını arayan Amerika Birleşik Devletleri'ni anmamız gerekiyor.

Aşağıdaki çizelge emperyalizmin ulusal fetih eğilimini gösterir. Rakamlar her ülkeye ait sömürgelerde baskı altında tutulan insanların sayısını verir.

	Asya'da	Afrika'da	Amerika'da	Avustralya'da
B. Britanya	361.445.000	40.028.000	7.557.300	5.811.000
Fransa	18.073.000	31.500.000	428.819	89.000
Almanya	120.041	11.447.000	—	448.000
Hollanda	37.734.000	—	142.000	—
Belçika	—	19.000.000	—	—
Danimarka	—	—	42.422	—
İspanya	—	291.000	—	—
Portekiz	810.000	6.460.000	—	—
ABD	7.635.426	—	953.243	13.000

Yaklaşık beş milyon insanı kapsayan dev sayılar sömürge sayılmayan ama tamamen Avrupa devletlerine bağımlı ülkelerin eklenmesiyle arttırılmalıdır. Bu durumda, toplam sayıları sayısız milliyetlere ve etnik gruplara bölüştürebilir, bugünkü kapitalist emperyalizmin ulusların yazgıları ve "kendi yazgılarını belirleme" yetenekleri üzerine etkilerine ilişkin bir fikir oluşturabiliriz.

Kapitalizmin sömürgeci yayılışının tarihi hukukun çelişkili özelliğini ve sömürge ülkelerin politik bağımsızlıklarını kazanmasının yanıltıcılığını bir ölçüde gösterir elbette. ABD'nin 18. yüzyılın sonunda İngiltere'den, Güney Amerika ülkelerinin geçen yüzyılın 20'li ve 30'lu yıllarında İspanya ve Portekiz'den ayrılışlarının, ayrıca Avustralya devletlerinin İngiltere'den özerklik kazanışlarının

tarihi bu eğilimin en açık göstergeleridir. Gelgelelim, bu olayların daha dikkatle incelenmesi kökenlerindeki özel koşulları da hemen açığa çıkarır. Güney ve Kuzey Amerika 19. yüzyıla değin, kapitalist üretim yararına akılcı bir sömürüden çok, ülkenin ve doğal kaynakların Avrupa devletlerinin hazinelerinin yararına yağmalanmasına dayalı, ilkel bir sömürge yönetimi sisteminin kurbanlarıydı. Bu örneklerde, politik bağımlılığın çürüyen prangalarını kırarak ilerleyen, kapitalizmin bağımsız gelişmesinin bütün koşullarına sahip bütünlük içindeki ülkeler söz konusuydu. Kapitalist atılımın gücü İngiltere'ye bağımlı Kuzey Amerika'da daha kuvvetliyken, Güney Amerika o zamana dek ağırlıkla tarıma dayalıydı ve ekonomik bakımdan geri İspanya ve Portekiz'in çok daha zayıf bir direnişiyle karşılaşmıştı. Açıkçası, doğal kaynaklarda istisnai bir zenginlik bütün sömürgelerde geçerli değildir. Öbür yandan, çağdaş sömürgecilik sistemi eskisine göre çok daha az yüzeysel bir bağımlılık yaratmıştır. Ne var ki Amerika'daki sömürgeler bağımsızlığı kazanarak ulusal bağımlılıktan kurtulamadılar, yalnızca başka bir milliyete aktardılar -bir rol değişimi oldu. İlkin ABD'yi alalım: İngiltere'nin hakimiyetinden kurtulan unsurlar yabancı bir ulus değil, kızılderililerin cesetleri ve yıkıntıları üzerinde Amerika'ya yerleşmiş aynı İngiliz göçmenlerdi (bu durum, İngilizlerin nüfusun %90'ını oluşturduğu İngiltere'nin Avustralya'daki sömürgelerinde geçerlidir). ABD bugün emperyalist fetihlerle ilerleyen ulusların öncülüğünü yapıyor. Aynı şekilde, başlıca unsurları göçmenlerin (Portekizliler ve İspanyollar) oluşturduğu Brezilya, Arjantin ve diğer eski sömürgeler Avrupa devletlerinden bağımsızlık koparırken, bunun asıl nedeni, siyah ticaretini ve plantasyonları kendi denetimlerine almak, bölgedeki daha zayıf sömürgeleri ilhak etmekti. Aynı koşullar, son zamanlarda İngiltere'ye karşı oldukça ciddi bir "ulusal" hareketin başgösterdiği Hindistan'da da hüküm sürmektedir. Hindistan'da toplumsal ve uygarlığın gelişmesi bakımından birbirinden çok farklı ve kabarık sayıda milliyetin varlığı, ayrıca karşılıklı bağımlılık

içinde oluşları, Hindistan'daki hareketi basitçe "ulusların hakkı" başlığı altında incelemeyi düşünen aceleci değerlendirmelere bir uyarı olmalıdır.

Görünürdeki istisnalar daha yakından çözümlenmeye kalkışıldığında, modern kapitalizmin gelişmesinin milliyetlerin hakiki bağımsızlığıyla kesinlikle uyuşamayacağı sonucunu doğrulamaktan başka bir noktaya varılmaz.

Gerçi milliyet sorununu tartışırken sömürge paylaşımları konusunu dışta tutarsak problem çok daha basitleşir. "Ulusların hakları"nı savunanlar bilinçli bilinçsiz ama sıklıkla bu tekniği uygularlar; kaldı ki, bu, örneğin Alman Sosyal-Demokrasisi'nde Eduard David'in, Hollanda'da van Kol'un sömürge politikasındaki tutumlarına da denk düşer. Bu bakış açısı, genelde sömürgeciliği, sosyalist rejimde bile kaçınılmaz olan, Avrupa halklarının uygarlaştırıcı misyonunun ifadesi sayar. Bu görüş, Ludwig Brone'nin bilinen deyişindeki gibi (*"Ich bin ich -was ausser mir ist Lebensmittel"* - "Ben kendimim -benim dışımdakiler hayatın vasıtalarıdır") Fichte'nin felsefi ilkesinin "Avrupai" uygulaması diye özetlenebilir. Yalnızca Avrupa halkları doğru uluslar sayılırsa, sömürge halklara "malzeme depoları" gözüyle bakılırken, Avrupa'da "ulus-devlet" terimini Fransa, Danimarka ya da İtalya gibi ülkeler için kullanabiliriz. Ancak bu durumda, "ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı" egemen ırkların yararlandığı bir kuruma dönüşür ve "Avrupa" kretinizmiyle birlikte burjuva liberal ideolojilerde açıkça kendi kökenine ihanet eder. Sosyalistlerin yaklaşımı açısından, böyle bir hak, şeylerin doğası gereği, evrensel bir karakter taşımalıdır. Bu zorunluluğu bilme, "hak"kın var olan koşullarda gerçekleşmesi umudunun bir ütopya kaldığını göstermeye yeter ve Sosyal-Demokrasi'nin varlığını borçlu olduğu kapitalist gelişmenin eğilimleriyle doğrudan çelişki içindedir. Var olan bütün devletleri ulusal birimlere ayırıp, ulusal devletler ve devletçikler biçiminde yeni bir giysi uydurmak, baştan aşağı umutsuzca, tarihsel anlamıyla da gerici

bir girişimdir.*

IV

"Ulusların hakkı" formülü sosyalistlerin milliyet sorunundaki konumlarını haklı göstermeye yetmiyorsa; birincisi, her verili örneğin çok çeşitli tarihsel koşullarını (mekan ve zaman) dikkate almayıp global çaptaki genel gelişmeleri değerlendirememesi, ikincisi, modern sosyalizmin temel kuramını (toplumsal sınıflar kuramı) bütünüyle gözardı etmesinden ötürüdür.

"Ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı"ndan söz ettiğimizde, türdeş bir toplumsal ve politik varlık olarak "ulus" kavramını kullanıyoruz. Oysa "ulus" kavramı burjuva ideolojisinin kategorilerinden

---

(*) Biçimci hukukçu ve profesörlerin kafasında bu gelişme "ulus fikrinin yozlaşması" biçimine dönüşür.

Milliyetçi eğilimlerin diğer akımı, politik bağımsızlığını kazanmış ulusların başka uluslar karşısında üstünlük ve egemenliklerini kanıtlama uğraşlarında görülür. Bu uğraşların bir ifadesi, ulusal karakterlerinin geçmiş tarihsel erdemleri ya da güncel özelliklerinin, "ruh"larının ya da gelecekteki bir kültürel rol adına umutlarının belirli uluslara biçilen bir tür yazgısal misyon adına yüceltilmesidir; yani uğraşları, milliyetçilik adını almıştır. Öbür yandan bu politik eğilimler, belirli bir ulusun toprak sınırlarının genişlemesini, başka ülkelerin paylaşımı ve sömürge mülklerinin artışıyla -yani, emperyalizm politikasıyla- global konumunun kuvvetlenmesini sağlar. Bu hareketler ulus fikrinin iyice gelişmesini somutlamakla birlikte, o fikrin ilk baştaki içeriğinin taşıdığı bir çelişkiyi de gösterir. Ölümcül sonuçlarıyla uygarlık adına yıkıcı olan bu çelişkide ulus fikrinin yozlaşmasını ve ölümünü görmemek olanaksızdır. Milliyetler yüzyılının bittiği açıktır. Şimdi yeni eğilimlerin rengini taşıyan yeni bir çağı beklemeliyiz. -W.M.Ustinov, *Idyeya Natsyonalnovo Gosudarstva* (Harkov, 1906).

birisidir ki; Marksist kuram bu ideolojiyi köklü bir biçimde gözden geçirmiş, "yurttaşların özgürlüğü", "yasa önünde eşitlik", vb. gibi bulanık peçelerle her örnekte tarihsel içeriklerin ne kadar gizlendiğini göstermiştir.

Sınıflı bir toplumda türdeş bir sosyo-politik varlık olarak "ulus" yoktur. Tersine, her ulus içinde, uzlaşmaz çıkarları ve "haklan" olan sınıflar vardır. En kaba maddi ilişkilerden en ince ahlâki ilişkilere kadar, mülk sahibi sınıflarla sınıf bilinçli proletaryanın aynı tutumu takındıklan, pekişmiş bir "ulusal" varlık gibi göründükleri, harfi harfine tek bir toplum alanı değildir sözü edilen. Ekonomik ilişkiler alanında, burjuva sınıfları sömürünün, proletarya emeğin çıkarlarını temsil eder. Hukuksal ilişkiler alanında, burjuva toplumunun köşe taşı özel mülkiyet iken, proletaryanın çıkarı mülksüz insanların mülkün egemenliğinden kurtulmasını gerektirir. Adalet alanında, burjuva toplumu sınıf "adalet"ini, besililerin ve egemenlerin adaletini temsil ederken, proletarya merhametin bireyler üzerindeki toplumsal etkilerinin dikkate alınmasını savunur. Uluslararası ilişkilerde, burjuvazi savaş ve paylaşım politikasını, şu aşamada ticaret savaşı sistemini temsil ederken, proletarya evrensel barış ve özgür ticaret politikasından yanadır. Toplum bilimleri ve felsefe alanında, burjuva düşünce okulları ve proletaryayı temsil eden okul taban tabana zıt konumdadırlar. Mülk sahibi sınıfların dünya görüşünü idealizm, metafizik, gizemcilik ve eklektisizm temsil ederken, modern proletaryanın kuramı diyalektik materyalizmdir. "Evrensel" koşullar denen alanda bile (etik, sanat üzerine, davranış üzerine görüşler), burjuvazinin ve aydınlanmış proletaryanın çıkarları, dünya görüşü ve idealleri uçurumla ayrılmış iki kampı temsil ederler. Ne zaman proletaryanın uğraşları ve çıkarlarıyla burjuvazininkiler (bütün olarak ya da en ilerici kısımlarıyla) özdeş görünse (sözgelimi, demokratik özlemler alanında), biçimlerin ve sloganların aynılığının altında içerikte ve temel politikada tam bir ayrılık gizlidir.

Böylesi bir tarzda biçimlenen bir toplumda kolektif ve tek biçimli bir iradeden, "ulus"un kendi yazgısını belirlemesinden söz edilemez. Modern toplumların tarihinde "ulusal" hareketler ve "ulusal çıkarlar" uğruna savaşlar bulsak bile, bunlar genellikle, burjuvazinin yönetici katmanlarının sınıfsal hareketleridir. Nüfusun diğer katmanlarının çıkarlarını da temsil edebilmesinin tek koşulu, "ulusal çıkarlar" biçimi altında tarihsel gelişmenin ileri biçimlerinin savunulması, işçi sınıfının henüz (burjuvazinin önderliğindeki) "ulus" kütlesinden ayrılıp bağımsız, aydınlanmış bir politik sınıfa dönüşmemesi halidir.

Bu anlamıyla, Fransız burjuvazisinin Büyük Devrim'de Fransız halkı adına üçüncü sınıf (*thirde state*) olarak öne çıkma hakkı vardı. Alman burjuvazisi bile 1848'de kendini belirli bir derecede Alman "ulus"unun temsilcisi sayabiliyordu -oysa "Komünist Manifesto" ve kısmen *Neue Rheinische Zeitung* Almanya'da proletaryanın apayrı sınıf politikasının göstergeleriydi. İki durumda da ortaya çıkan tek anlam, burjuvazinin devrimci sınıf çıkarlarının, toplumsal gelişmenin o aşamasında, hâlâ hükümranlığını sürdüren feodalizme karşı burjuvaziyle birlikte politik anlamıyla yek vücut bir kitleyi oluşturan halk sınıflarının çıkarıyla özdeşliğiydi.

Bu etken, "ulusların hakları"nın Sosyalist Parti'nin milliyet sorunundaki tutumuna bir denek taşı oluşturamayacağını gösterir. Böyle bir partinin varlığı, burjuvazinin bütün halk kitlesinin temsilcisi olmaktan *çıktığının*, proletarya sınıfının artık burjuvazinin eteklerinde gizlenmekten vazgeçip, toplumsal ve politik özlemleriyle bağımsız bir sınıf olarak kendini ayırdığının kanıtıdır. "Uluslar", "haklar" ve yek vücut bir bütün olarak "halkın iradesi" kavramları, önceden söylediğimiz gibi, proletaryayla burjuvazi arasındaki olgunlaşmamış ve bilinçdışı antagonizma zamanlarının kalıntıları olduklarından, sınıf bilincine sahip ve bağımsız olarak örgütlenmiş proletaryanın bu fikri uygulamaya geçirmesi gözalıcı bir çelişki (akademik mantık karşısında değil, *tarihsel* bir çelişki) olur.

Günümüz toplumundaki milliyet sorunu açısından, sosyalist partiler sınıf uzlaşmazlığını hesaba katmalıdır. Çek milliyet sorunu genç Çek küçük burjuvazisi ve Çek proletaryasının gözlerinde farklı biçimlere bürünüyordu. Polonya ulusal sorununda da Koscielski ve Miroslawie'deki uşağına, Varşova ve Lodz burjuvazisine ve sınıf bilinçli Polonyalı işçilere aynı anda uygun gelecek tek bir çözüm peşinde koşamayız. Yahudi sorunu Yahudi burjuvazisinin düşüncesinde bir biçimde, aydınlanmış Yahudi proletaryasınca başka bir biçimde formüle edilir. Sosyal-Demokrasi açısından, milliyet sorunu başka bütün toplumsal ve politik sorunlar gibi öncelikle *sınıf çıkarları sorunudur*.

1840'lar Almanya'sında, bir tür gizemsel-duygusal sosyalizm, yani "hakiki sosyalistler" Kari Grün ve Moses Hess'in sosyalizmi vardı; bu sosyalizm çeşidini sonraları Polonya'da Limanowski temsil etti. 1840'lardan sonra Polonya'da bunun spontan bir biçimi görüldü. -bkz. 1870'lerin başlarında *Lud Polski* /Polonya Halkı/ ve sonlarında *Pobudka* / Kalk Borusu/. Bu sosyalizm türü iyi ve güzel her şey için uğraşıyordu. Ve bu temelde, PSP'nin sonraki lideri Limanowski, Polonya sosyalizmiyle Polonya'nın yeniden kurulması görevini kaynaştırmaya çalıştı. Bunu yaparken, sosyalizmin açıkça güzel bir fikir olduğu, ama yurtseverliğin de en az aynı güzellikte bir fikir olduğu gözlemine dayanıyordu: "İki güzel fikir niçin yan yana gelmesin?"

Bu duygusal sosyalizmin biricik mantıklı yanı, doğru bir fikrin ütopyacı bir taklidini yansıtmasıdır: Sosyalist bir rejim, proletaryanın özlemlerinin nihai amacı olarak, sınıfların egemenliğini kaldırmakla tarihte ilk kez insanlığın en yüksek ideallerinin gerçekleşmesini güvence altına almayı vaat etmiştir.

Yukarıda aktarılan tasarıyla Londra'daki Enternasyonal Kongresi'ne /1896/ sunulan ilkenin içeriği ve özlü anlamı aslında budur. "Ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı" ancak "çalışma hakkı"nın boş bir deyiş olmaktan çıktığı bir toplumsal rejimde bir klişe olmaktan çıkar. Bir sınıfın başkası üzerindeki egemenliğine,

toplumsal sınıfların varlığına ve birbirlerine karşı oluşlarına, toplumun farklı çıkarları ve arzularıyla sınıflara bölünmesine son veren bir sosyalist rejim, çıkarlarının uyumu ve dayanışmasıyla biraraya gelmiş bireylerin toplamından oluşan bir toplum; ortak, örgütlü iradesi ve ihtiyaçlarını karşılama yeteneğiyle yek vücut bir bütün yaratacaktır. Sosyalist rejim yek vücut bir irade olarak "ulus"u (genelde o rejim içindeki uluslar ayrı toplumsal organizmalar oluşturdukça, ya da Kautsky'nin belirttiği gibi bir organizma halinde kaynaştıkça) ve kendi yazgılarını özgürce belirlemenin maddi koşullarını gerçekleştirecektir. Kısacası toplum, politik varlığına ve varlık koşullarına karar verme yeteneğini kazandığında, ulusal varlığını özgürce belirleme yeteneğini de kazanacaktır. İnsan toplumu toplumsal süreçlerini denetim altına aldığında, "uluslar" da tarihsel varlıklarını denetleyecektir.

Dolayısıyla, "ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı" yandaşlarının o "hak" ile her türlü demokratik istem (özgürce konuşma, özgür basın, dernek kurma ve toplantı özgürlüğü hakları) arasında kurduğu benzerlik hiçbir şekilde bağdaşmaz. Bu insanlara bakılırsa, dernek kurma özgürlüğünü politik özgürlük tarafı olduğumuz için destekliyoruz; oysa düşman burjuva partileriyle kavgamız sürmekte. Aynı biçimde, ulusların kendi yazgılarını belirlemesini desteklemenin demokratik görevimiz olduğunu söylüyorlar; oysa bu gerçek bizi kendi yazgısını belirleme için dövüşenlerin her taktiğini desteklemeye bağlamıyor.

Yukarıda aktarılan görüş, yüzeysel bir benzerlik gösteren bu "haklar"ın tamamen farklı tarihsel düzeylerde yer aldığını bütünüyle gözardı ediyor. Dernek kurma ve toplantı, özgürce konuşma, özgür basın vb., hakları, olgun bir burjuva toplumunun varlığının hukuksal biçimleridir. Oysa "ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı", burjuva toplumunda hiç var olmayan ve yalnızca sosyalist bir rejimde gerçekleşebilecek bir fikrin metafizik formülasyonundan öteye gitmez.

Gelgelelim, bugün uygulandığı gibi, sosyalizm hiç de bütün gizemsel nitelikli "soylu" ve "güzel" arzuların biraraya gelişi değil, çizgileri iyi çizilmiş koşulların politik bir ifadesi, yani, modern proletarya sınıfının burjuvazinin egemenliğine karşı savaşıdır. Sosyalizmin anlamı, proletaryanın bugünkü üretim biçiminden kurtulmak üzere kendi sınıf diktatörlüğünü kurma uğraşıdır. Bu görev proletarya partisi olarak Sosyalist Parti'nin temel ve yol gösterici görevidir; o partinin toplum yaşamının her türlü sorunu karşısındaki konumunu bu görev belirler.

Sosyal-Demokrasi proletaryanın sınıf partisidir. Tarihsel görevi proletaryanın sınıfsal çıkarlarını, ayrıca kapitalist toplumun gelişmesinin sosyalizmin gerçekleşmesi yönündeki devrimci çıkarlarını dile getirmektir. Yani Sosyal-Demokrasi, ulusların kendi yazgısını belirleme hakkını değil, yalnızca ezilen ve sömürülen işçi sınıfının, proletaryanın kendi yazgısını belirleme hakkını hayata geçirmeye davet edilir. Sosyal-Demokrasi istisnasız bütün toplumsal ve politik sorunları bu konumdan irdeler ve programındaki istemleri bu açıdan formüle eder. Devlette olmasını istediğimiz politik biçimler sorununda olsun, devletin iç ve dış politikaları sorununda olsun, ayrıca hukuk, eğitim, vergi, ordu konularında olsun, "ulus"un yazgısını kendi yazgısını belirleme yaklaşımına göre kararlaştırmasına olanak tanımaz. Bu sorunların hepsi proletaryanın sınıf çıkarlarını öyle bir şekilde etkiler ki, ulusal-politik ve ulusal-kültürel var oluş sorunları hiç gündeme gelmez. Ancak bu sorunlarla ulusal-politik ve ulusal-kültürel nitelikli sorunlar arasında genellikle karşılıklı bağımlılık ve nedensellikten kaynaklanan çok sıkı bağlar vardır. Sonuçta, Sosyal-Demokrasi bu istemleri ayrı ayrı formüle etme zorunluluğundan kaçamaz. Belirli bir zaman ve mekanda proletaryanın ve sınıf savaşımının çıkarlarına ve toplumun devrimci gelişiminin çıkarlarına en uygun düşen ulusal-politik ve ulusal-kültürel varoluş biçimlerini aktif olarak destekler. Sosyal-Demokrasi bu sorunların çözümünü "uluslar"a bırakamaz.

Sorunu soyutlama bulutlarından somut koşulların sağlam toprağına indirir indirmez, bu durum son derece netleşir.

"Ulus" kendi yazgısını belirleme "hakkı"na sahip olmalıdır. Ama o "ulus" kimdir, "ulus" adına konuşma, iradesini dile getirme yetkisi ve "hakkı" kimdedir? "Ulus"un gerçekten ne istediğini nasıl öğrenebiliriz? Diğer bütün partiler ulusal iradenin sapkın ve sahte ifadelerini yansıtırken, "ulus"un iradesini gerçekten tek başına ifade ettiği iddiasında bulunmayacak tek bir politik parti olabilir mi? Bütün burjuva liberal partiler kendilerini halkın iradesinin cisimleşmiş hali sayarlar ve "ulus"u temsil etme tekellerinin kendilerinde bulunduğunu iddia ederler. Ancak muhafazakâr ve gerici partiler de ulusun çıkarlarına ve iradesine aynı ölçüde değinir, üstelik belirli sınırlar içinde bunu yapma hakları daha az değildir. Büyük Fransız Devrimi tartışma götürmez biçimde Fransız ulusunun iradesinin bir ifadesiydi, ancak 18. Brumaire darbesiyle Devrim'in yaptıklarını el çabukluğuyla hasır altı eden Napoleon da kendi devlet reformlarını *"la volonté générale"* /genel irade/ ilkesine dayandırmıştı.

1848'de "ulus"un iradesi ilkin cumhuriyeti ve geçici hükümeti, sonra Ulusal Meclis'i, nihayet cumhuriyete, geçici hükümete ve ulusal meclise son veren Louis Bonaparte'ı doğurmuştu. Rusya'da Devrim /1905/ sırasında, liberalizm halk adına "kadet" kabine kurulmasını istemişti. Mutlakiyetçilik de aynı halk adına Yahudi pogromlarını düzenlerken, devrimci köylüler ulusal iradelerini toprak soylularının (*gentry*) malikanelerini yakıp kül ederek dile getirdiler. Polonya'da, Kara Yüzler partisi olan Ulusal Demokrasi halkın iradesini yansıttığını iddia etmiş, "ulusun kendi yazgısını belirlemesi" adına "ulusal" işçileri sosyalist işçileri öldürmeye kışkırtmıştı.

Aynı şey, Lessing'in "Akıllı Nathan" öyküsündeki gerçek yüzüğün başına geldiği gibi, ulusun "gerçek" iradesinin başına da gelir: Kaybolup gitmiş, bulunması neredeyse olanaksız görünmektedir, bunun için yanlış ve sahteleriyle anlatılır. Yüzeyden bakıldığında

demokrasi ilkesi (çoğunluğun düşüncesini saptayarak) halkın gerçek iradesinin ortaya çıkışına bir yol sağlar.

Ulus, halkın çoğunluğunun istediğini ister. Ancak Sosyal-Demokrat Parti ne yazık ki bu ilkeyi asla kendi denek taşı yapmayacak, bu da Sosyal-Demokrasi'yi devrimci parti olarak ölüme mahkum edecektir. Sosyal-demokrasi doğası gereği ulusun engin çoğunluğunun *çıkarlarını* temsil eden bir partidir. Ama şimdilik, burjuva toplumunda, ulusun *bilinçli* iradesini dile getirmek söz konusu olduğu sürece, yalnızca çoğunluk olmaya çabalayan bir azınlık partisidir. Özlemleri ve politik programıyla ulusun çoğunluğunun iradesini değil, tam tersine, sadece proletaryanın bilinçli iradesinin somutlaşmış halini yansıtmaya çalışır. Üstelik Sosyal-Demokrasi, proleter sınıfı içinde bile, çoğunluğun iradesini somutlamaz ve bunu iddia etmez. Şehir-sanayi proletaryasının en ileri ve devrimci kesiminin irade ve bilincini dile getirir sadece. Bu iradeyi genişletmeye, kendi çıkarlarının bilincine vardırarak işçilerin çoğunluğunun iradesi, dolayısıyla, alçak gönüllü bir şekilde secdeye kapanmadan önce Sosyal-Demokrasi için bir put sayılmaz. Tersine, Sosyal-Demokrasi'nin tarihsel misyonu öncelikle "ulus"un, yani, işçi sınıfının çoğunluğunun iradesinin oluşumu ve devrimcileşmesine dayanır. Ulusun çoğunluğu ve çalışan sınıfların burjuva toplumunda sergiledikleri geleneksel bilinç biçimleri, sosyalizmin ideal ve özlemlerine düşman burjuva biçiminin alışılmış biçimleridir çünkü. En güçlü politik parti olduğu Almanya'da bile Sosyal-Demokrasi, bugün üç buçuk milyon seçmeniyle, oy verme hakkına sahip otuz milyon, burjuva partilere oy veren sekiz milyon seçmene kıyasla hâlâ bir azınlık partisidir. Parlamento seçimlerinde oy kullananlarla ilgili istatistikler barış zamanlarındaki güç ilişkileri hakkında kaba bir fikir verirler. Demek ki Alman ulusu muhafazakârlardan, rahiplerden ve hür düşüncelilerden oluşan bir çoğunluk seçerek "kendi yazgısını belirlemekte", politik yazgısını onların ellerine bırakmaktadır. Ve aynı şeye, daha büyük derecelerde, diğer bütün ülkelerde de rastlanıyor.

V

Somut bir örnek olarak "ulus"un "kendi yazgısını belirlemesi" ilkesini uygulamaya yönelik bir denemeyi alalım.

Devrimin bugünkü aşamasında Polonya konusunda, yeni kapanmış *Iskra*'nın yazı kurulundaki Rus Sosyal-Demokratlarından biri, 1906'da, vazgeçilmez Varşova kurucu meclisi düşüncesini aşağıdaki gibi açıklamıştı:

> Rusya'nın politik örgütlenmesinin bugün milliyetlerin ezilmesine neden olan belirleyici faktör olduğu varsayımından yola çıkarsak, ezilen milliyetler ve ilhak edilen ülkeler proletaryasının Tüm Rusya'yı kapsayan bir kurucu meclisin örgütlenmesinde son derece aktif çalışması gerektiği sonucuna varmamızı gerekiyor.
>
> Bu meclis, arzu edilirse, devrimci misyonunu yerine getirebilir ve çarlığın o sayede ezilen milliyetleri kendine bağladığı gücün prangalarını kırabilir.
>
> *Ve bu sorunu çözmenin, milliyetlerin kendi yazgılarını belirleme haklarını uygulamaya geçirmekten başka tatmin edici, yani devrimci bir yolu yoktur.** Bütün milliyetleri kapsayan birleşik bir proleter partisinin meclisteki görevi milliyet sorununu bu şekilde çözmek olacaktır ve bu görev parti tarafından ancak kitlelerin hareketine, kitlelerin kurucu meclise yaptıkları baskıya dayandıkça yerine getirilebilir.
>
> Ancak, kabul gören kendi yazgısını belirleme hakkının gerçekleşmesi hangi somut biçimi almalıdır?
>
> Milliyet sorununun az çok bir hukuk devletinin varlığıyla (Polonya'daki gibi) özdeşleşebileceği yerlerde, ulusun kendi yazgısını

(*) Bütün altı çizgili yerler bizimdir.

belirleme hakkını uygulamaya geçirebilecek ve geçirmesi gereken organ bir *ulusal kurucu meclistir. Bu meclisin özel görevi verili bir "sınır ülkesi"nin bütünsel devletle ilişkisini saptamak, devlete ait kalması mı kopması gerektiğini mi kararlaştırmak, iç düzenini ve bütün olarak devletle gelecekteki bağını kararlaştırmaktır.*

Bu yüzden Polonya'nın yeni Rusya'nın bir parçası olup olmayacağına ve nasıl bir anayasaya sahip olması gerektiğine Polonya kurucu meclisi karar vermelidir. *Ve Polonya proletaryası, ulusun özyönetim organının kararına proleter sınıfın damgasını vurması için elinden geleni yapmalıdır.*

Tüm Rusya'yı kapsayan meclisin Polonya ulusal sorununun çözümünü Varşova sejm'ine devletmesini istemeliysek* o sejm'in toplanmasını Petersburg'un milliyet sorununu ele almasına kadar ertelemek gerektiğine inanamam.

Tersine, bence, Varşova'da bir kurucu meclis sloganı şimdi, Tüm Rusya'yı kapsayan bir kurucu meclis sloganıyla aynı anda ortaya atılmalıdır. Tüm Rusya'yı kapsayan bir kurucu meclis çağrısı yapan hükümet, Polonya için özel bir kurucu sejm çağrısı da yapmalı (ya da böyle bir çağrıyı onaylamalıdır). *Tüm Rusya meclisinin işi Varşova sejm'inin çalışmasını onaylamak olacaktır.* Petersburg kurucu meclisinde farklı toplumsal güçlerin varlığı ışığında, demokrasinin gerçek ilkeleri ne kadar çok temel alınırsa, Polonya ulusu ulusal iradesini o kadar kesin ve açık bir dille ifade edebilir. Bunun en açık biçimde yapılabilmesinin koşulu, özellikle Polonya'nın gelecekteki yazgısına karar vermek için yapılan sejm seçimleri olacaktır. Bu sejm'in kararları temelinde, Polonya ve Rus proletaryasının Tüm Rusya meclisindeki temsilcileri, ulusların kendi yazgısını belirleme haklarının tanınmasını hakikaten enerjik biçimde savunabilecektir.

(*) Yukarıdaki makale, PSP'nin organı Robotnik'in 7 Şubat 1906 tarihli 75. sayısında çıktı. -*Przeglad Sozialdemokratyczny* yazı kurulunun notu.

Demek ki, bizim sloganımız, Tüm Rusya ve Tüm Polonya çapındaki kurucu meclislerin aynı anda toplanmaya çağrılması olmalıdır.

Polonya için bir kurucu meclis istemini proletaryanın gündeme getirilişi, Polonya ulusunu Tüm Rusya meclisinde Varşova sejm'inden oluşacak bir heyetin.temsil edeceği anlamında düşünülmemelidir.

Benim düşünceme göre, Tüm Rusya meclisindeki böyle bir temsil olayı devrimci gelişmenin çıkarlarına denk düşmez. Polonya sejm'indeki proleter ve burjuva unsurları, karşılıklı çıkar ilişkilerindeki gerçek çelişkiye ters biçimde, karşılıklı dayanışma ve sorumluluk bağlarıyla bağlamak olur.

Tüm Rusya meclisinde, Polonya proletaryası ve burjuvazisi bir heyetle temsil edilmemelidir. Ama, sejm'den meclise gönderilecek heyette sejm'deki bütün partilerin temsilcileri güçleri oranında yer alırsa, olabilir. Bu durumda, Polonya proletaryasının meclisteki dolaysız ve bağımsız temsili olanağı kalkar ve Polonya'da gerçek politik partiler arasındaki politik ilişkileri belirlemek olan Polonya sejm'i seçimleri, Tüm Rusya meclisi seçimlerinin gösterebileceği gibi, belli başlı partilerin politik ve toplumsal yüzlerini göstermez; çünkü Tüm Rusya meclisi için yapılan türden seçimler, yerel, kısmi, tarihsel anlamıyla geçici ve özgül nitelikli ulusal sorunlar dışında, *çağdaş toplumları asıl bölen genel politik ve sosyalizm sorunlarını gündeme* getirir.

Bu makale, Rus Sosyal-Demokrasisi'nin oportünist kanadının, PSP'nin devrimin ilk döneminde ortaya attığı Varşova kurucu meclisi sloganına verdiği ahlâki bir onaydır. Ama

(*) Başka yerlerde olduğu gibi burada da, başka uluslardaki çözümünde vazgeçilmez olduğu kanıtlanabilecek değişikliklere hiç değinmiyor, milliyet sorununu Polonya açısından çözmenin belirli bir tarzından söz ediyorum -aktarılan makalenin yazarının notu.

pratik bir sonuç doğurmamıştır. PSP'nin dağılışından sonra, Polonya'nın yeniden kuruluşu programını kesinlikle reddeden o partinin sol kanadı, Varşova kurucu meclisi sloganı biçimindeki kısmi milliyetçi programını terketmeye zorlanmıştı. Ancak makale, "ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı" ilkesini pratiğe geçirme yolunda karakteristik bir girişim özelliğini korumaktadır.

Her yönden irdeleyebilmek için tam olarak aktardığımız yukarıdaki savda, birkaç nokta okurun hemen gözüne çarpar. Her şey bir yana, yazara göre, bir yandan "Polonya'nın yeni bir Rusya oluşumuna girip girmemesine ve nasıl bir anayasaya sahip olması gerektiğine Polonya kurucu meclisi karar vermeli"yken, öbür yandan "Polonya proletaryası, ulusun özyönetim organının kararlarına proleter sınıfın damgasını vurması için elinden geleni yapmalıdır". Burada, Polonya proletaryasının sınıfsal iradesi Polonya "ulus"unun edilgen iradesine besbelli aykırı düşmektedir. Proletaryanın sınıfsal iradesi Varşova kurucu meclisinin kararlarına ancak net ve kesin bir dille formüle edilirse "damgasını" açıkça vurabilir; başka bir deyişle, Polonya proletaryasının sınıf partisi, Sosyalist Parti, ulusal sorunda Varşova kurucu meclisinde gündeme getirebileceği çok iyi hazırlanmış bir programa ("ulus"un iradesine değil, yalnızca Polonya proletaryasının irade ve çıkarlarına denk düşen bir program) sahip olmalıdır. O durumda kurucu mecliste, ulusal sorun konusunda, "ulus"un iradesi ya da "ulusun kendi yazgısını belirlemesi"nin karşısına başka bir irade ya da "proletaryanın kendi yazgısını belirlemesi" çıkacaktır. Polonyalı Sosyalistler açısından, uyulması zorunlu bir ilke olarak "ulusun kendi yazgısını belirleme hakkı" fiilen ortadan kalkmakta, yerine ulusal soruna ilişkin açıkça belirtilmiş bir politik program konmaktadır.

Sonuç oldukça tuhaftır. Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi Polonya sorununun çözümünü Polonya "ulus"una bırakır. Polonyalı sosyalistler sorunu kendileri ele almayıp, proletaryanın çıkarları ve

iradesine göre çözmeye çalışır ve ellerinden gelen her şeyi yaparlar. Yine de Polonya proletaryasının partisi örgütsel açıdan bütün devleti kapsayan bir partiye, örneğin Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin bir parçası olan Polonya ve Litvanya Krallığı Sosyal-Demokrasisi'ne bağlıdır. Demek ki, fikirlerin ve olayların birleştiği tüm Rusya Sosyal-Demokrasisi iki farklı konuma sahiptir. Bütün olarak "uluslar"dan yanayken, parçalarıyla her ulusun ayrı proletaryasından yanadır. Yalnız bu konumlar tamamen farklı olabileceği gibi, birbirleriyle taban tabana zıt da olabilir. Rusya'nın bütününde sınıf uzlaşmazlığının keskinleşmesi, iç politika sorunlarında olduğu gibi ulusal-politik sorunda da, proletarya partilerinin ayrı milliyetlerin burjuva ve küçük burjuva partilerinden bambaşka tutumlar takınmalarını genel kural haline getirir. Öyleyse Rusya İşçi Partisi böyle bir çatışma halinde nasıl bir tutum benimsemelidir?

Tartışmayı kolaylaştırsın diye, federal kurucu meclise Polonya'dan iki çelişkili program geldiğini varsayalım: Biri, Ulusal Demokrasi'nin özerklik programı; diğeri, Polonya Sosyal-Demokrasisi'nin özerklik programı. Ve politik formülasyonları bakımından olduğu gibi içsel eğilimleriyle de tamamen zıtlıklar barındırsın. Rus Sosyal-Demokrasisi'nin tutumu ne olacaktır? Programların hangisini Polonya "ulus"unun iradesi ve "kendi yazgısını belirlemesi"nin ifadesi sayacaktır? Polonya Sosyal-Demokrasisi asla "ulus" adına konuşma iddiasında bulunmadı. Ulusal Demokratlar ise "ulusal" iradenin sözcüleri olarak ortaya çıkarlar. Ayrıca bir anlık, bu partinin, proletaryanın belli kesimlerinin ve küçük burjuva unsurların cehaletinden yararlanarak, kurucu meclis seçimlerinde çoğunluğu kazandığını da varsayımı. Bu durumda, programlarındaki formülün gerekliliklerine uygun hareket etmeye çalışan Tüm Rusya proletaryasının temsilcileri Ulusal Demokratların önerilerinden yana tavır koyup, Polonyalı yoldaşlarına karşı olacaklar mıdır? Yoksa Polonya proletaryasının programından yana çıkıp, "ulusların hakkı"nı

kendilerini hiçbir açıdan bağlamayan bir deyiş olarak kenara mı atacaklardır? Yoksa Polonyalı Sosyal-Demokratlar, programlarındaki çelişkileri gidermek amacıyla, Varşova'daki kurucu mecliste ve Polonya'da yürüttükleri ajitasyonlarda kendi özerklik programlarını savunmaya zorlanırken; federal kurucu mecliste ve Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin disiplininin bilincindeki üyeler olarak, Ulusal Demokrasi'nin programından yana olup, kendi programlarına karşı mı çıkacaklardır?

Başka bir örnek alalım. Yazar sorunu o temelde koyduğundan salt soyut bir biçimde irdelerken, ilkeye ışık tutmak açısından, Rusya'daki Yahudi nüfusun ulusal meclisinde (çünkü, yazarın istediği gibi, ayrı kurucu meclis kurma hakkı niçin Polonya'yla sınırlı kalsın?) Siyonist Parti'nin çoğunluğu elde ettiğini, Tüm Rusya kurucu meclisinden bütün Yahudi topluluğunun göç etmesi için gerekli fonları oylamasını talep ettiğini varsayalım. Öbür yandan, Yahudi proletaryasının sınıfsal temsilcileri de zararlı ve gerici bir ütopya olarak değerlendirdikleri Siyonistlerin yaklaşımına kararlılıkla karşı çıksınlar. Rus Sosyal-Demokrasisi'nin bu çatışmadaki konumu ne olacaktır?

İki tercihi olur. "Ulusların kendi yazgısını belirleme hakkı" özünde söz konusu proletaryanın karar vermesiyle (yani, söz konusu Sosyal-Demokrat partinin milliyet programıyla) özdeş olabilir. Ama böyle bir durumda, Rus partisinin programındaki "ulusların hakkı" formülü sınıfsal konumu gizemlileştiren bir deyişten öteye gitmez. Ya da başka bir şık olarak, genelde Rus proletaryası, diğer "uluslar"ın proletaryası kendi sınıf programlarıyla bu çoğunluğa karşı çıksalar bile, ancak Rusya'nın boyunduruğu altındaki milliyetlerin ulusal *çoğunluklarının* iradesini tanıyabilir ve saygı gösterebilir. Ve bu durumda özel tipte bir politik düalizm doğar. "Ulusal" ve sınıfsal konumların uyuşmazlığına dramatik bir ifade yüklerken, federal işçi partisinin konumuyla tek tek milliyetlerin partilerinin konumu arasındaki çatışmayı gösterir.

Özel bir Polonya kurucu meclisi, ulusun kendi yazgısını belirleme hakkını gerçekleştiren organ olacaktır. Ancak bu hak, gerçeklikte, yazar tarafından iki doğrultuda büyük oranda kısıtlanmıştır. Birincisi, Varşova kurucu meclisinin yetkileri Polonya'nın Rusya'yla ilişkisi gibi özel bir soruna ve Polonya anayasası sorununa indirgenir. Sonra, bu kapsam içinde bile, "Polonya ulusu"nun kararları Tüm Rusya kurucu meclisinin onayına bağlanır. Meclis bu onayı kabul edebilir ya da reddedebilir (tabii bu koşul herhangi bir anlam taşıyabilirse). Böylesi koşullarda, sınırsız derecedeki "ulusların kendi yazgısını belirleme hakkı" oldukça tartışmalı bir niteliğe kavuşur. Ayrı bir Varşova kurucu meclisi sloganının ulusal yandaşları yetkilerinin Polonya/Rusya ilişkileri gibi dar bir alana hapsedilmesini kabul etmezler. Onlar meclise Polonya'nın toplum yaşamının bütün iç ve dış ilişkileri üzerinde yetki vermek istemişlerdi. Ve "ulusların kendi yazgısını belirleme hakkı" açısından, hak ve mantık kuşkusuz onların yanında olurdu. Çünkü, "kendi yazgısını belirleme"nin, bütün toplumsal ve politik konuları değil, sadece ulusun dıştaki yazgısının çözümlenmesi anlamına gelmesinin bir nedeni yok gibidir. Ayrıca, Polonya'nın Rusya'yla ilişkisinin ayrılması ve "politika ve sosyalizmin genel sorunları" açısından Polonya anayasası en üst derecede yapay bir kurgudur. "Polonya anayasası (olması gerektiği gibi) seçim yasasını, sendika ve toplantı yapma yasasını, basın yasasını vb. Polonya için belirleyecekse, o halde federal kurucu meclisin hangi sorunları Polonya'yla ilintili olarak çözeceği açık değildir. Bu açıdan bakıldığında şu iki yaklaşımdan yalnızca biri geçerli olabilir: Ya Varşova kurucu meclisi Polonya ulusunun kendi yazgısını belirlemesinin temel organı olacak ve sadece bu durumda Petersburg kurucu meclisiyle aynı düzeydeki bir organ olabilecek; ya da, Varşova kurucu meclisi federal kurucu meclisin altında ve ona bağımlı bir konumda sadece ulusal bir sejm rolü oynayacak ve bu durumda Rus "ulus"unun onayına kalmış "uluslann kendi yazgısını belirleme

hakkı" Almanların deyişlerinden birini akla getirecek: *"Die Republik mit dem Grossherzog an der Spitze"* / "Grandük Başkanlığındaki Cumhuriyet"/.

Kendi anlayışıyla, sunuşta Varşova kurucu meclisi biçiminde çok cazip bir şekilde ilan edilen "ulusların hakkı"nın, Petersburg kurucu meclisinin onay yetkisi ve hakkıyla sonunda nasıl geçersizleştirildiğini tahmin etmemize yazarın kendisi yardımcı olur.

Bu konuda, Menşevik gazetecinin benimsediği görüş Varşova kurucu meclisinin ulusal çıkarların organı olacağı doğrultusundayken, federal meclis sınıfsal ve genel toplumsal çıkarların organı, proletaryayla burjuva arasındaki sınıf savaşımının alanı olacaktır. Demek ki, yazar "ulusal irade"nin Varşova'daki organına öyle bir güvensizlik beslemektedir ki, ulusal sejm'in Petersburg kurucu meclisinde temsiline karşı çıkar ve Polonya proletaryasının çıkarlarının en iyi biçimde temsil edilmesi için Polonya'da doğrudan seçimler yapılmasını ister. İki kurucu meclis savunucusu, Varşova meclisi için genel ve eşit seçimler yapılması halinde bile meclisin ayrı niteliğinin Polonya proletaryasının genel bir kurucu meclise devletin her tarafındaki proleterlerle birlikte girişinin sınıfsal konumunu ve savunulmasını kuvvetlendireceği yönünde içgüdüsel bir his taşımaktadır. Bir o, bir bu tutuma sarılmadaki kararsızlığı, "ulusal irade"nin organını sınıf savaşımı organına bağımlı kılma arzusu bu noktadan kaynaklanır. Oysa bu da kaypak bir politik konumdur, çünkü "ulusal" bakışla sınıfsal bakış arasındaki çatışma bu sefer Varşova ve Petersburg kurucu meclisleri arasındaki karşıtlık biçimine bürünür. Geriye tek bir sorun kalıyor: Federal bir kurucu mecliste temsil edilmek Polonya proletaryasının savunulması açısından daha yararlıysa, Polonya proletaryasının irade ve çıkarlarının egemen olması istendiğine göre niçin Polonya ulusal sorununu bu organ çözmesin? Gözlemlediğimiz tereddüt ve çelişkiler, "ulus"un ve işçi sınıfının ortak bir konum geliştirmelerinin ne kadar arzu edildiğini yansıtmaktadır.

Bundan başka, Varşova kurucu meclisinin ulusal "kendi yazgısını belirleme" organı olarak kurulmasının kağıttan bir evden başka anlam taşımadığını eklememiz gerekiyor; ulus-devletlerin bağımlılığı ya da bağımsızlığı parlamentodaki temsilcilerin çoğunluk oyuna göre değil, yalnızca sosyo-ekonomik gelişmeyle, maddi sınıf çıkarlarıyla ve dış politik olaylar sözkonusu olduğunda silahlı savaşım, savaş ya da ayaklanmayla belirlenir. Varşova meclisinin Polonya'nın yazgısını hakikaten belirleyebilmesinin tek koşulu, Polonya'nın başarılı bir ayaklanmayla Rusya'dan fiilen bağımsızlık kazanmasıdır. Başka bir deyişle, Polonya halkı kendi yazgısını belirleme "hak"ını ancak bunun için gerekli fiili yeteneği, gerekli gücü bulabildiğinde ve o zaman da "haklar" temelinde değil, gücüne dayanarak gerçekliğe çevirebilir. Bugünkü devrim Polonya'da bağımsız bir hareket çıkarmadı, Polonya'nın Rusya'dan ayrılmasına yönelik ufacık bir eğilim de sergilemedi. Tersine, ulusal partiyi (Ulusal Demokrasi) Polonya'nın yeniden kurulması programından vazgeçmeye zorlayarak bu eğilimin kalıntılarını da gömerken, diğer parti (PSP) paramparça edilerek ezildi ve savaşın yarı yolunda programından açıkça vazgeçmek zorunda kaldı. Yani, Polonya ulusunun kendi yazgısını belirleme "hakkı" (altın tabaklardan yeme hakkı gibi) çözümsüz durmaktadır.

Dolayısıyla, Varşova'da bir kurucu meclis istemi her türlü politik ve kuramsal önemini tamen yitirmiş durumdadır; köpürür köpürmez patlayan bir sabun kabarcığı gibi, bozulmuş Polonya milliyetçiliğinde anlık bir deneyi temsil eder. Bu istem yalnızca "bir ulusun kendi yazgısını belirleme hakkı"nın pratiğe geçirilmesinin bir örneği olarak yararlıdır. Bu örnekleme, şimdiki rejim çerçevesinde "ulusların kendi yazgısını belirleme hakkı"nı tanımakla Sosyal-Demokrasi'nin "uluslara", ya kuvvetlerine dayanarak zaten yapabileceklerine ucuz bir kutsama payı sunduğunun, ya da hiç gücü olmayan boş bir deyişi önerdiğinin yeni bir kanıtıdır. Öbür yandan, bu konum Sosyal-Demokrasi'yi gerçek ödeviyle; bilimsel

sosyalizmin yaratıcılarının milliyet sorununda kendi görüşleri temelinde yararlandıkları, proletaryanın sınıfsal çıkarlarının korunması ve toplumun devrimci gelişmesinin sürdürülmesi göreviyle çelişkiye düşürür.

Bu metafizik deyişin Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin programında tutulması, partinin programının her maddesinde gözetmeye çalıştığı eksiksiz sınıfsal konumuna bir ihanet olur. 9. madde, milliyet sorununa tek tek milliyetlerin proletaryasının çıkarlarına uygun çözümler getirecek somut bir formülle değiştirilmelidir. Bundan, söz konusu milliyetlerin sosyal-demokrat örgütlerinin programlarının *eo ipso* (aynı gerçekten dolayı) Tüm Rusya partisinin programına dönüşmesi gerektiği yönünde en küçük bir ima dahi çıkarılamaz. Tüm devleti kapsayan işçi partisinin bütününün bu programların her birini eleştirel bir değerlendirmeden geçirmesi zorunludur, ama bu değerlendirme toplumsal koşulların fiili durumunu, kapitalist gelişmenin genel eğilimlerinin bilimsel bir çözümlenmesini, proletaryanın sınıf savaşımının çıkarlarını çıkış noktası olarak almalıdır. Bu, partinin bir bütün olarak ve parçalarıyla tek biçimli ve tutarlı bir tutum takınmasını gösterebilecek bir durumdur.

2. ULUS-DEVLET VE PROLETARYA

Milliyet sorunu basitçe sosyalistlerin proletaryanın sınıfsal çıkarları açısından yaklaşması gerektiğini varsayarak çözülemez. Kuramsal sosyalizm bir bütün olarak işçi hareketini öyle bir etkilemiştir ki, şimdilerde, Marksist düşünüş tarzını bütünüyle değilse bile, en azından Marksist terminolojiyi kullanmayan tek bir sosyalist ya da işçi partisi yoktur. Ünlü bir örnek, Rusya'daki Sosyalist-Devrimci Parti'dir. Bu partinin kuramı (kuramından söz edilebileceği kadarıyla) Narodniklerden miras kalan öğelerin yanı sıra Marksist Okul'dan ödünç alınmış öğeler barındırmaktadır. Rusya'da küçük burjuva ve milliyetçi tipteki bütün sosyalist gruplar benzer tarzda, yalnızca "proletaryanın ve sosyalizmin çıkarına" uygun düşen istekler taşırlar. Şu anda gerilemekte olan Polonya Sosyal-Demokrasisi, Bay Limanowski'nin naif, patriyarkal, diyelim ulusal sosyalizmine kıyasla apayrı bir konumdaydı. Özellikle, çünkü "iyi yürekli" Bay Limanowski Kari Marx'ın adını asla ağzına almamışken, sosyal-yurtseverler en başından beri programlarını "proletaryanın sınıfsal çıkarı" olarak Marksist terminolojiye sarılarak meşrulaştırmanın yollarını aramışlardı.

Ancak, belirli bir istemin sınıfsal karakterinin sosyalist bir partinin programına mekanik biçimde sokuluşuyla saptanamayacağı bellidir. Şu ya da bu partinin proletaryanın "sınıfsal çıkarı" saydığı

şey, öznel akıl yürütmeyle uydurulmuş, ya da atfedilmiş bir ilgiden başka bir şey olmayabilir. Örneğin, işçi sınıfının çıkarının asgari ücret yasası çıkarılması gerektirdiğini belirtmek çok kolaydır. Böyle bir yasa, işçileri, daha az gelişkin bir yerden gelebilecek rekabet baskılarına karşı koruyacaktır. Belirli bir asgari yaşam standardı sağlar, vs. Sosyalist çevreler bu tür istemleri sık sık ortaya atmışlardır; yine de sosyalist partiler bu ilkeyi genelde benimsemediler daha. Bu da geçerli bir nedenle, ücretlerin yasalarla genel bir düzene bağlanmasının bugünkü özel ekonominin anarşik koşullarında ütopyacı bir rüyadan başka bir şey olmamasına dayanıyor. Çünkü işçilerin ücretleri, her türden metanın fiyatları gibi, kapitalist sistemde "serbest rekabet"in işleyişi ve sermayenin kendiliğinden hareketiyle düzenleniyor. Dolayısıyla, ücretlere yasal düzenleme getirmek ancak istisnai, açıkça tanımlanmış bölgelerde, örneğin dar topluluklarda başarıyla uygulanabilir. Ve genel kapsamlı bir asgari ücret yasası kapitalizmin güncel koşullarıyla çeliştiğinden, tamamen mantıklı savlarla desteklenebilmesine karşın, proletaryanın çıkarını gerçekten yansıtmadığını, tersine uydurulmuş ya da ona atfedilmiş bir istem olduğunu kabul etmeliyiz.

Benzer biçimde, proletaryanın çeşitli "sınıfsal çıkarları" bütünüyle soyut bir anlamda öne çıkarabilir, oysa bunlar sosyalist programın basit klişeleridir. Başka toplumsal unsurlar kendilerini işçi hareketine ne kadar çok bağlarlarsa, bu yabancı unsurların içten ama gerçekçi olmayan çeşitli istemlerini proletaryanın sınıfsal çıkarları olarak gösterme eğilimi o kadar kuvvetlenir. Burada sözü geçen başka toplumsal unsurlara, toplumdaki, burjuva partilerin bozgunu nedeniyle sığınacak bir politik çatı bulamayan üyeleri dahildir. Burjuva ve küçük burjuva aydınlar bu kategoriye girerler. Sosyalist partilerin elinde proletaryanın sınıfsal çıkarlarına nelerin uygun düştüğünü saptayacak nesnel ölçütler yoksa, belli insanların işçilerin iyiliğine ya da yararına olduğunu düşünebilecekleri şeyler yön veriyorsa, o zaman sosyalist programlar öznel ve sıklıkla

tamamen ütopyacı arzuların karmakarışık bir toplamı olmaktan öteye gitmezler.

Tarihsel temellere (kapitalist toplumun gelişme temellerine) dayanan günümüz sosyal-demokrasisi, dolayımsız çıkarlarını (günümüz proletaryasının istemlerini) ve uzun erimli amaçlarını, yalnızca proletarya için nelerin "iyi" ve "yararlı" olacağı konusunda öznel akıl yürütmelerle değil, aynı zamanda, gerçek çıkarlarının haklılığını ve bunların hayata geçmesinin maddi araçlarını toplumun nesnel gelişmesine bakarak değerlendirmelerinden de türetir. Milliyet sorununa pratik çözüm bulmanın temel alternatifleri de (tarihsel örneklerin düşündürdüğü ve sosyalist çevrelerde tutulan sloganlara denk düşen alternatifler) bu açıdan irdelenmelidir.

İlkin *ulus-devlet* fikrini ele alalım. Bu kavramı doğru değerlendirmek istiyorsak, bu fikirdeki tarihsel özü araştırmak, maskenin ardında asıl gözlenenleri görmek başlıca zorunluluktur.

On yılı aşkın bir süre önce yayımlanmış milliyetlerin savaşımları ve Avusturya'da sosyal-demokrat program üzerine makalesinde Kautsky, kendince, "modern ulus fikrinin köklerini" oluşturan üç faktör sayar. Bu faktörler şunlardır: Burjuvazinin kendi meta üretimi için içerdeki, yani ülke içindeki pazarı sağlama bağlama arzusu; politik özgürlük -demokrasi- isteği; ulusal edebiyat ve kültürün halka yayılması.[1]

Kautsky'nin kuramında, onun temel tutumu, *tarihsel bir kategori* olarak milliyete bakışı görülebilir. Kautsky'nin akıl yürütmesine göre, ulus fikri modern gelişmenin belirli bir çağıyla çok yakından bağlantılıdır. Burjuvazinin pazar çıkarları, demokratik akımlar, halkın kültürü -bunlar tipik bir burjuva toplumunun özellikleridir.

Doğallıkla, burada özgül bir etnik ya da kültürel grup olarak milliyetten söz etmiyoruz. Bu tür milliyetler burjuva özelliklerden elbette

(1) *Die Neue Zeit*, 1897-1898, C.I, s.517.

ayrıdır; ulusal özgüllükler yüzyıllardır hep vardı. Oysa biz, burada, politik yaşamın bir unsuru olarak ulusal hareketlerle, ulus-devleti kurma özlemleriyle ilgileniyoruz; öyleyse bu hareketlerle burjuva çağ arasında tartışma götürmez bir bağ vardır. Almanya'nın ulusal birleşmesinin tarihi bu bağlantının tıpik bir örneğidir. Daha sonraki Alman Reich'ının kristalleştiği nüve, Alman Gümrük Birliği (*Zollverein*) ve Gümrük Birliği Parlamentosu (*Zollparlament*)'ydu. Onların destekçisi Friedrich List, önemsiz "ulusal ekonomi" kuramıyla, Almanların ulusal yeniden doğuşunun genellikle ilk havarisi olarak anılan idealist Fichte'den daha çok Almanya'nın ulusal birliğinin asıl mesihi sayılabilir. Fichte zamanındaki Alman "halkı ve prensleri"nin aklından çıkmak bilmeyen ve sözde-devrimci *Burschenschaften*'in (Fichte'nin Büyük Fransız Devrimi'ne yoğun sempatisine karşı) bağıra bağıra öncülüğünü yaptığı "ulusal" hareket, Napoleon'un Almanya'ya taşıdığı devrim tohumlarına ve modern burjuva sisteminin unsurlarına karşı aslında yalnızca Orta Çağ'a özgü bir gericiliği temsil ediyordu. "Ulusal yeniden doğuş"un ihtiraslı, romantik kanadı, Almanya'nın feodal alt-bölünmelere yeniden bölünüşünün ve Mart-öncesi reaksiyonun ardından kesin olarak sönüp gitmişti. Buna karşın, Alman sanayiinin vulgar unsurunun habercisi List, '30'lu ve '40'lı yıllarda "ulusal yeniden doğuşu" burjuva gelişimin unsurlarına, sanayi ve ticarete, "iç pazar" kuramına dayandırmıştı. 19. yüzyılın '30'lu ve '40'lı yıllarında Almanya'da kuvvetli politik, eğitsel, felsefi ve edebi akımlara canlılık getiren bu yurtsever hareketin maddi temeli, öncelikle, bütün Alman topraklarını (düzinelerce feodal devletçiğe bölünmüş, gümrük rüsumları ve vergi engelleriyle iyice ayrılmış), makineleşmiş imalata ve büyük sanayiye geniş bir temel sağlayacak büyük, bütünsel, kapitalist bir "anayurt"ta birleştirme ihtiyacıydı.

Almanya'nın sınai ve ticari birleşmesinin tarihi Almanya'nın politik birleşmesinin yazgısıyla o denli içiçe geçmiştir ki, Almanya'daki her türlü politik gelişmenin ve olayın yansıdığı Gümrük Birliği'nin

(*Zollverein*) tarihi mükemmel bir sürekliliği barındırarak bugünkü Alman Reich'ının doğuşunun tarihine taşınır. 1834'te Gümrük Birliği, Prusya çevresindeki on yedi ufak devletin biraraya gelmesiyle doğmuştu. Zamanla tümüyle dışta kaldı. Schleswig-Holstein savaşı, belirsizliği Prusya lehine kesin bir sonuca bağlamıştı. 1867'de Gümrük Birliği'nin son kez canlanması, yeni ulusal birliğin karşısında tamamen gereksiz bir hal almıştı. Fransız-Prusya Savaşı'ndan sonra Kuzey Alman Birliği de gümrük hak ve rüsumlarını yeni oluşan Reich'a miras bıraktı. Zollbundesrat ve Zollparlament'in yerini Bundesrat ve Reichstag almıştı. Modern tarihten alınmış bu örnekte, Almanya, modern ulus-devletlerin gerçek ekonomik temelini kusursuz biçimde gösterir.

Burjuvazinin "kendi" metalarına pazar arama iştahı her zaman bütün dünyayı gözeten bir doğal eğilimle esnek ve geniş bir nitelik taşımasına karşın, modern burjuva "ulus fikri"nin özü şu öncüle dayanır: Her ülkenin burjuvazisinin gözünde, kendi ulusu ("anayurdu") doğası gereği ürünlerinin satış alanı olarak burjuvaziye hizmet eder ve yazgısını belirleyen budur. Sanki tanrı Merkür'ün belirlediği bir miras gibi. Ulusal sorunun, en azından kapitalizmin gelişmesinin "normal" olarak, kısa süreli dalgalanmalara uğramaksızın seyrettiği, yani iç pazar üretiminin ihracata yönelik üretimi aştığı yerlerdeki görünümü böyledir. Almanya'da ve İtalya'da gelişmeler tam da bu yönde gerçekleşmiştir.

Bununla birlikte, Kautsky'nin formülasyonunu harfi harfine almak yanlış olur; modern ulusal hareketlerin maddi temelinin sanayi burjuvazisinin pek anlaşılır olmayan bir "yerli" pazar iştahına dayandığını varsayamayız. Ayrıca, kapitalist bir burjuvazi düzgün gelişmesi açısından başka koşullara da gerek duyar: Örneğin, dünya pazarında kendine yol açmasının bir aracı ve "anayurt"un çiğnenmezliğinin güvencesi olarak güçlü bir ordu. Bundan başka, uygun bir gümrük politikasına, iletişim araçları, adalet, okul sistemleri ve mali politika alanlarında uygun yönetim biçimlerine gereksinir.

Özetle, kapitalizmin düzgün gelişmesi açısından sadece pazarlara değil, modern bir kapitalist devletin bütünsel aygıtına da ihtiyacı vardır. Burjuvazinin olağan varlığının gerektirdiği şeyler, bir yandan üretime uygun katı ekonomik koşullar, öbür yandan eşit önemi sahip sınıfsal egemenliğe uygun politik koşullardır.

Toparlarsak, ulusal özlemlerin özgül biçimi, burjuvazinin hakiki sınıfsal çıkarı devletin bağımsızlığıdır. Ulus-devlet, aynı zamanda, burjuvazinin ulusal savunmadan saldırı konumuna atladığı, kendi milliyetini koruma ve yoğunlaştırmadan başka milliyetlerin politik fethine ve egemenliğine geçtiği vazgeçilmez tarihsel biçimdir de. Günümüzün istisnasız bütün "ulus-devletleri", komşularını ya da sömürgelerini ilhak edenler, fethedilmiş milliyetleri tamamen ezenler dahil, bu tanıma uyarlar.

Bu olgu tek bir şekilde anlaşılabilir: Burjuva düşünüş tarzına göre, bir milliyetin birleşmesini ve savunulmasını gözeten bir ulusal hareket olduğu ve aynı zamanda başka milliyetleri (elbette, "ulusal-devlet" ideolojisine aykırı düşen) ezmesinin olanaklılığı dikkate alınırsa. 1848'deki Alman burjuvazisi Polonya sorunundaki tutumuyla bu olgunun çarpıcı bir örneğidir. Bilindiği gibi, Devrim 1848 sırasında, Almanların ulusal yurtseverliği gözle görülür bir hale geldiğinde, Karl Marx ve çevresi Polonya'nın bağımsızlığını savunmuşlar; Marx ısrızlıkta haykıran bir peygamber olduğunu kanıtlamıştı. Alman "ulus-devleti", gelişiminin ilk evrelerinden itibaren, milliyetlerle bağlantılı ve genel kabul gören ulus-devlet anlayışına hiç uymamıştı. Reich'ın sınırları Alman ulusunu fiilen bölüyor, Avusturya ve yeni "ulusal" Alman devletini ayırıyor, Almanlarla ayrı ırktan halkları Polonya, Danimarka ve Fransa'dan ilhak edilmiş bölgelerde biraraya getiriyordu.

Daha da çarpıcı bir örnek, ulusal bağımsızlık savaşıyla zamanında büyük hayranlık toplanyan Macaristan'dır. Bizim Polonyalı devrimci liderlerimiz (Bem, Wysocki ve Dembicki) bile, onlara yardım edebilmek için "mızraklarını dikmişlerdi". Ancak milliyetler

açısından incelendiğinde, bu savaş Macar azınlığının dokuz milliyetten oluşan bir ülke üzerindeki sınıfsal egemenliğini, Macarların diğer milliyetleri ezmesini sağlamayı amaçlayan bir girişimden başka anlam taşımıyordu. Macarların ulusal "bağımsızlığı", Karpat Slovaklarını kardeşleri Südet Çeklerinden koparark, Bratislava, Temeşvar ve Transylvanya Almanlarını Avusturyalı Almanlardan, Hırvatları ve Dalmaçyalı Sırpları Hırvatistan ve Slovenlerden ayırarak sağlanmıştı.[2]

> Çeklerin özlemlerini de aynı ikilik karakterize eder. Bu özlemler Almanlar arasında güvensizlik duyguları uyandırmıştır, çünkü açık açık Sudetenland'ın [Sudetenland: Südet dağlarında Almanya'nın 1938'de işgal ettiği, 1945'de Çeklere geri verilen bölge. Ç.N.] Alman nüfusunu Alp ülkelerinin Almanlarından ayırmayı hedefler. Çeklerin başlıca amacı Almanları, Vaclav'ın tacına bağlı bir azınlık grubu olarak, kültür ve yönetim konularında Çeklere tam bağımlılığa zorlamaktı. Ama sanki bu yetmiyormuş gibi, Çek topraklarının paylaşılması, 5.300.000 Çeki üç milyon Almanla ve iki yüz bine yakın Polonyalıyla birleştirerek, Çekler adına bir ulusal ayrım yarattı. "Ulusal" Çek devletinden ayrı olarak, Çeklerle çok sıkı bağları olan iki milyonluk Karpat Slovakları grubu Macarların merhametine terkedilmişti. Dolayısıyla Slovaklar ve Çek milliyetçiler tarafından tamamen

---

(2) O günlerin Macaristan'ındaki milliyetlerin sayısal ilişkisi az çok şöyleydi:

Macarlar	5.000.000
Romenler	2.300.000
Slovaklar	1.670.000
Almanlar	1.500.000
Hırvatlar	900.000
Sırplar	830.000
Ruthenialılar	443.000

gözardı edilen kendi davalarını bugün haykıra haykıra savunmaktalar.*

Son olarak ve bir örnek vermek için çok uzaklara gitmek gerekmediğini düşünürsek, Polonya burjuva milliyetçiliği Litvanyalılardan çok, Ruthenialıları [Ruthenialılar: Ruthenia ve Doğu Çekoslovakya'da yaşayan bir grup Ukraynalı. Ç.N.] hedef almaktadır. Paylaşımcı devletlerin (Prusya ve Rusya) sert yok etme politikasına katlanmak zorunda kalmış milliyet, şimdi başka milliyetlerin bağımsız varlık haklarını reddetmektedir. Galiçya'daki Stanczyk[3] politikasına göre, Polonyalılar, milliyetçi savaşları geçen yüzyılın ikinci yarısında Galiçya'nın gelişmesinin politik tarihinde kırmızı bir şerit gibi akan Ruthenialılan eziyordu. Litvanyalıların yakın zamandaki ulusal yeniden doğuş hareketi de Polonya milliyetçi çevrelerinde benzer bir düşmanlıkla karşılanmıştı.**

(*) Slav gazetecilerin haziran 1898'deki bir basın kurultayında, Liptovlu Slovak delege Karol Salva Çeklere şu çağrıda bulundu: "Aramızda uyum varsa, kendimizi kımıldatmakla kalmayalım, siz de kımıldayın! Bu zamana kadar bizle neden ilgilenmediğinizi biliyorum. Slovakların bölgesi şimdiye kadar (birkaç olağanüstü istisnayla) Çek halkınca yabancı ülke sayılmıştır!

(3) Stanczyk, Galiçya'da muhafazakârlara takılmış bir lakaptı.

(**) Örneğin, Litvanya'daki Katolik Kilisesi'nde Litvanya dilini kullanma hakkına yeniden kavuşmak amacıyla bir dernek kurmak gibi masum bir girişimin harekete geçirdiği Vilna'daki *Lithuanian Courier* 1906 yazında şöyle yazıyordu:

Litvanya topraklarının zorla Polonyalaştırılması konusunda Polonyalılara yöneltilmiş yersiz suçlamalar kaç kere çürütüldü! Litvanyalıların Polonyalılara karşı ileri sürdüğü tarihsel gelişmelerin başka yönde değil, yalnızca bir yönde gerçekleştiği iddialarının sağlam temellerden yoksun olduğu kaç kere kanıtlandı! Polonyalılar Polonyalaştırma eğilimlerinden suçlu değiller, tam tersine, Litvanyalaştırma denemeleriyle suçlanması

Özünde, çeşitli milliyetlerin uyumundan çok çelişen çıkarlarına dayalı burjuva yurtseverlerinin bu tuhaf iki uçlu karakteri, yalnızca, burjuvazinin modern ulusal hareketlerinin tarihsel temelinin sınıf egemenliği özlemlerinden başka bir şey olmadığı, özlemlerinin ifadesini özgül bir toplumsal biçimde (yani, belirli milliyetten bir burjuvazinin devletteki diğer bütün insanlar karşısındaki egemenliği anlamında "ulusal" nitelikli, modern *kapitalist* devlet) bulduğu gözönünde tutulursa anlaşılabilir. Demokratik örgütlenme ve tüm halka yayılmış genel eğitim (Kaustsky'nin ulusun ayırt edici ideolojik öğeleri dile değindiği koşullar) modern burjuva devletinin basit ayrıntıları olmaktan öteye gitmezler, üstelik burjuvazi tarafından devlet anlayışı ve çerçevesi içinde kolayca sağlanabilirler. Dolayısıyla, bağımsızlık ve devletin birliği burjuvazinin ulusal hareketlerinin çevresinde hareket ettiği asıl ekseni oluştururlar.(*)

---

gerekenler Litvanyalılar. Karşılıklı ödünler ve barışçı gelenekler sayesinde ulaşılmış barış içinde yan yana yaşama perspektifleri Litvanyalıları memnun etmezse, Polonyalıları taciz edip ortadan kaldırmak için her araçtan yararlanmakta ısrar ederlerse, Polonyalılar önünde ilk diz çökenlerin onlar olduğunu, bunun sorumluluğunun kendilerine düştüğünü hatırlasınlar.

Bir milliyetin diğeri üzerindeki egemenliğini (kendi milliyetlerinin varlığı uğruna dövüşenleri şovenizmle suçlayarak) ve diğerine karşı üstü örtülü tehditleri ortaya koyan "tarihsel gelişme"ye yapılan bu değinme, tehdit altındaki Almanları Kont Stanislaw Tarnowski'nin "Polonyalaştırma girişimleri"ne karşı savunan Prusya HTK'sini akla getirir. Tarnowski, Ruthenianlıları Polonyalıların kasten "rahatsız edilmesi"nin asıl ilgilileri olarak alaya almıştı.

HTK, yani Hataka, 1894'te Poznan eyaletindeki Polonyalı unsurları kökten silip yok etme amacıyla örgütlenmiş Alman şovenistleriydi. Grubun liderleri Hahnemann, Kennemann ve Tiedemann'dı.

(*) Bu yüzden, burjuva hukuk kuramcılarının çoğu bir devletin bağımsız

Bu olay proletaryanın çıkarları açısından bakıldığında çok farklı görünür. Çağdaş proletarya, toplumsal bir sınıf olarak, kapitalist ekonominin ve burjuva devletinin evladıdır. Kapitalist toplum ve burjuva devlet (soyut bir fikir olarak değil, tarihin her ülkede yarattığı elle tutulur biçimleriyle alırsak) en başından beri proletaryaya bir hareket alanı tanımıştı zaten. Ulusal olsun olmasın, burjuva bir devlet, toplumsal ekonominin egemen biçimi olarak kapitalist üretimin yanısıra, işçi sınıfının geliştiği ve kuvvetlendiği bu temele dayanır. Bu konuda, burjuvaziyle proletarya arasında temel bir tarihsel farklılık vardır. Burjuvazi feodal sınıfsal sistemin rahminde gelişir ve taşınır. Üretim biçimi olarak kapitalizm adına, yönetici sınıf olarak kendi adına zaferini güvence altına almanın özlemini duyan burjuvazi, modern devleti feodal sistemin yıkıntıları üstünde *kurar*. Proletarya ise sesini kapitalizmin gelişmesinin ve burjuvazinin egemenliğinin sınırları içinde, politik anlamda duyurma olanağına yakın bir durumda bulur -burjuva devletinin bir parçasıdır hâlâ. Ama devlet başından beri onun doğal rahmiydi, tıpkı bir yumurta kabuğunun civciv için olduğu gibi. Bu yüzden, tarihsel anlamıyla, modern proletaryanın ilkin yeni bir ulus-devlet yaratmadan ayrı ve bilinçli bir sınıf olarak hiçbir şey yapamayacağı düşüncesi, herhangi bir ülkedeki burjuvazinin, ilk önce, tesadüf eseri kendi kendine normal gelişme yolları bulamayan ya da örneğin Rusya'daki gibi özgül biçimler almış feodal bir sistem kurması gerektiğini söylemekle aynıdır. Burjuvazinin tarihsel misyonu modern "ulusal" devletin kuruluşudur; oysa proletaryanın tarihsel görevi, bilinçli bir sınıf olarak sosyalist sisteme ulaşmak üzere kendisinin de içinde yer aldığı bu devletin kapitalizmin politik bir biçimi olarak ortadan kaldırılmasıdır.

---

varlığını "ulus fikri"nin vazgeçilmez koşulu kabul ederler. Bluntschli ve Ort., kendi sınıflarının ideologları, soyut tanımlamalardan ve alt-bölümlerden yararlanarak, tarihi boyunca iktidar açlığı içinde kıvranmış burjuvazinin zaten başardıklarından başka bir şey elde edemezler.

Proletarya, bütün toplumun parçası olarak, örneğin Almanya'daki gibi, burjuvazinin gelişmesinin "ulus-devlet"in kurulmasını gerekli kıldığı ulusal burjuva hareketlerde yer alabilir. Ama o durumda burjuvazinin peşinden gider ve ayrı politik programıyla bağımsız bir sınıf olarak hareket etmez. Alman sosyalistlerinin '40'lardaki ulusal programı, burjuvazinin ulusal programıyla doğrudan zıtlık taşıyan iki fikri öne çıkarıyordu (milliyet ayrılıklarına sıkıca bağlı sınırlarla birleşme ve cumhuriyetçi bir yönetim biçimi).

Proletaryanın milliyet sorunundaki çıkarları burjuvazininkilerin tam zıttıdır. "Anayurt" sanayicilerinin iç pazarı güvence altına almaya, *fetihler* yoluyla, sömürgeci ya da militer politikalarla yeni pazarlar edinmeye ilgi duyması: Burjuvazinin "ulusal" bir devlet yaratma niyetini yansıtan bu çıkarlar, bilinçli proletaryanın amaçları olamaz.

Proletarya, kapitalist gelişmenin meşru çocuğu olarak, bu gelişmeyi kendi gelişmesinin ve politik anlamda olgunlaşmasının zorunlu bir tarihsel arka planı sayar. Sosyal-Demokrasi kapitalist gelişmenin yalnızca evrimci yanını kendisi yansıtır, oysa yönetici burjuvazi gericilik zararına böyle bir gelişmeden yanadır. Sosyal-Demokrasi hiçbir yerde sanayiye ya da ticarete aktif destek vermeyi kendi görevi saymaz; tersine, tıpkı varolan sınıf devletinin bütünsel aygıtına (yönetimi, yasaları, okul sistemleri, vb.) savaş açtığı gibi, ordusuyla, sömürgeci ve gümrük korumalarıyla da savaşır.

(*) "Doğru" der Kautsky, "Sosyal-Demokrasi toplumsal gelişmenin partisidir; amacı, toplumun kapitalist aşamanın ilerisine geçmesidir. Evrim, bilindiği gibi, evrimin bir olayından başka bir şey olmayan devrimi dışlamaz. Sosyal-Demokrasi'nin nihai amacı proletaryanın öyle bir şekilde yok olmasıdır ki, toplumsal üretimin denetimini proletarya devralacak, sonuçta işçiler proleterler olmaktan ve toplumun ayrı bir sınıfını oluşturmaktan çıkacaklar. Bu sonuç, belirli ekonomik ve politik önkoşullara bağlıdır. Kapitalist gelişmenin belli bir düzeye gelmesini önvarsayar. Bu yüzden, proletaryanın görevini yerine getirmesi için ekonomik

Bu yüzden, proletaryanın ulusal politikası burjuva politikasıyla, özünde yalnızca savunmacı karakter taşıması, asla saldırgan olmamasıyla temelden çelişki içindedir; bir ulusun bir başkasını fethine ya da boyunduruk altına almasına değil, bütün milliyetlerin çıkar uyumuna dayanır. Her ülkenin bilinçli proletaryası doğru gelişmesi açısından kendi milliyetinin barış içinde yaşamasına ve kültürel gelişimine gerek duyar, ancak milliyetinin başkaları üzerinde egemenlik kurması asla gerekli değildir. Dolayısıyla, konuya bu açıdan yaklaşırsak, yabancı milliyetleri fethetme ve egemenlik kurma aygıtı olarak "ulus"-*devlet*, burjuvazi için vazgeçilmez, ama proletaryanın sınıfsal çıkarları açısından tamamen anlamsızdır.

Sonuçta, Kautsky'nin saydığı "modern ulus fikrinin üç kökü"nden, proletarya için yalnızca son ikisi önemlidir: Demokratik örgütlenme ve halkın eğitimi. İşçi sınıfının politik ve ruhsal olgunlaşmasında yaşamsal önemdeki etkenler, ana dilini kullanma özgürlüğü, burjuva sisteminde "normal" olabildiği kadarıyla milliyetçilerin baskılarından etkilenmeden kitlelerin olağan eğitiminin ve ulusal kültürlerinin (öğrenim, edebiyat ve sanatlar) denetlenemeyen ve çarpık olmayan gelişmesidir. İşçi sınıfının devletteki diğer milliyetlerle aynı eşitlikte ulusal haklardan yararlanması da vazgeçilmez bir koşuldur.[4] Belirli bir milliyeti hedefleyen politik ayrımcılık,

---

gelişmenin desteği gerekir; ama kapitalizmin genişlemesine aktif destek vermek değildir görevi -başka bir deyişle, kapitalist kârların çoğalmasını desteklemek onun görevi değildir. Bu, kapitalist sınıfın tarihsel görevidir. Bunda onların yardımına ihtiyacımız yok ve kapitalist gelişme yöntemleriyle savaştıkça onlara yardım da edemeyiz... İşçilerin yerini makinelerin anlamasını, fabrikaların el işçilerini sömürmesini desteklemekten yana olmamıza da gerek yok. Bizim ekonomik gelişmedeki görevimiz, proletaryanın sınıf savaşımında örgütlenmesi ve desteklenmesidir." *Die Neue Zeit*, 1898-1899, C.I, s. 292.

(4) Polonya'daki işçi sınıfı birbirleriyle içiçe geçmiş çeşitli milliyetlerden oluşurken, yönetici sınıf neredeyse tamamen Polonyalı (ya da Alman) idi.

sınıf çatışmalarını maskelemeye ve kendi proletaryasını aldatmaya hevesli burjuvazinin elindeki en güçlü araçtır.

"Çok iyi" toplumsal ortam savunucuları /Polonyalı milliyetçiler/ bu noktada, durum ne olursa olsun, her milliyetin haklarının ve kültürel gelişmesinin en emin güvencesinin devletin, kendi ulus-devletlerinin bağımsızlığı olduğunu, dolayısıyla ulus-devletin proletaryanın sınıfsal çıkarları açısından da vazgeçilmez bir koşul olduğunu belirtirler. Proletarya için neyin "en iyi" olduğunu ya da olacağını saptamakla pek ilgimiz yok. Çünkü böylesi gözlemler pratik değer taşımaz. Dahası, proletarya açısından "en iyi ne olur" konusuna soyut bir tarzda yaklaşınca, toplumsal nitelikli her türlü düzensizliğin ve ulusal baskının "en iyi" ilacının kuşkusuz sosyalist sistem olduğu sonucuna varmak zorunda kalırız. Ütopyacı bir sav daima ütopyacı çözümler doğurur, yalnızca "geleceğin devleti"ne atlansa bile; oysa problem aslında varolan burjuva gerçekliği çerçevesi içinde çözülmelidir.

Yöntemler açısından da yukarıdaki gibi bir akıl yürütme başka bir tarihsel yanlış anlamayı daha barındırır. Bağımsız bir ulus-devletin ulusun varlığının ve gelişmesinin "en iyi" güvencesi olduğu savı, ulus-devletin tamamen *soyut* bir şey olarak anlaşılması halinde geçerlidir. Yalnızca ulusal bir açıdan, yalnızca özgürlük ve bağımsızlığın taahhütü ve somutlaşması olarak görülen ulus-devlet; Almanya, İtalya, Macaristan, kısaca 19. yüzyılın ilk yarısında Orta Avrupa'nın bütün ülkelerinin çürüyen küçük burjuva ideolojisinin bir kalıntısıdır. Darmadağınık burjuva liberalizminin cebinde kalmış bir deyiştir. O zamandan beri, burjuvazinin gelişimi, modern ulus-devletin belirsiz içerikli "özgürlük" ya da ulusal "bağımsızlık"

Yazar, "diğer" milliyetlerin *milliyetler olarak* yararlandıklarıyla aynı hakları işçi sınıfı adına (herhalde bütün milliyetlerden işçiler adına) da savunmaktadır.

fikirlerinden daha gerçek ve elle tutulur olduğunu tartışmaya yer bırakmayacak biçimde kanıtlamıştır; ne çok cazip, ne çok saf, belirli bir tarihsel gerçekliği vardır. Modern devletin bütün özü, "ulus"un özgürlük ve bağımsızlığı değil, sadece burjuvazinin sınıf egemenliği, korumacı politika, dolaylı vergilendirme, militarizm, savaş ve fetihlerdir. Burjuvazi, "bağımsızlık ve ulusal özgürlük"ün salt olumsuz mutluluğunu öne çıkararak, amansız vahşi tarihsel doğrulan hafif bir ideolojik tülle perdelemeye çalışma tekniğini kullanırdı. Bir vakitten beri bu teknik karşılığını ödüyordu. Ne var ki bugün, *proletaryanın* sınıfsal konumuna kesinlikle aykırı düştüğünü kavramak için, bu savın ileri sürüldüğü koşulları hatırlamak bile yeter.

Bu durumda, burjuva liberalizminin sözde tam karşıtı olan *anarşizm* ne kadar değerli bir evlat olduğunu kanıtladı. Anarşizm, kendine özgü "devrimci" ciddiyetiyle, liberal ideolojinin deyişlerini pratikteki değeriyle dikkate alıyor; "özgürlük"ün, "halkın iradesi"nin ve benzer boş sözlerin somutlaşmasından başka bir anlam taşımayan ulus-devletin toplumsal ve tarihsel içeriğini hor görüyordu. Sözgelimi Bakunin, 1849'da Orta Avrupa'daki ulusal hareketlere ilişkin şunları yazmıştı:

> Devrim'deki 1848 ilk yaşam belirtesi, eski baskılara duyulan nefret çığlığı, bütün ezilen milliyetler için sempati ve sevgi haykırışlarıydı... "Kahrolsun ezenler!" deyişi sanki tek bir göğüsten çıkar gibi yankılanıyordu; "Ezilen Polonyalılara, İtalyanlara ve herkese kurtuluş! Artık fetih savaşı yok; sonuna kadar sürdürülmesi gereken tek bir savaş var şimdi -bütün halklara eninde sonunda özgürlüğü getirmeyi amaçlayan şanlı devrimci savaşım! Kahrolsun, despotik kongrelerin sözde tarihsel, coğrafik, stratejik zorunluluklara göre kaba kuvvetle diktikleri yapay sınırlar! Uluslar arasında doğaya, adalete uygun düşenler, halkın egemen iradesinin ulusal karakteristiklikler temelinde demokratik bir anlayışla çizdikleri dışında başkaca engel kalmamalı artık."

Bütün halklarda yankılanan haykırış böyleydi işte.[5]

Ulusal bağımsızlık ve "halkın iradesi" konusundaki bu şairane sözlere Marx şu yanıtı vermişti:

> Burada hiç gerçeklikten söz edilmiyor, ya da "despot" ve "diplomatlar"ın yanlış olarak, yapay biçimde oturttukları bir şey gösteriliyor. Bu uğursuz gerçekliğin karşısına, halkın sözde iradesi, mutlak "özgürlük", "adalet", "insanlık" istemlerinin kesin zorunluluğu çıkarılıyor... Bin kere şunun ya da bunun "özgürlük"ünü isteyebilirler; bir şey olanaksızsa gerçekleşmez ve her şeye karşın "boş bir düş" olarak kalır... "Halkın ulusal karakteristiklikler temelindeki egemen iradesi"nin çizdiği sınırların belirlenmesi ve "halkların evrensel kardeşliği" hakkında sadece bir söz söyleyeyim. ABD ve Meksika iki cumhuriyettir; ikisinde de halk egemendir. Peki öyleyse, ahlakçı kurama göre "kardeş" ve "federe" olması gereken bu cumhuriyetler arasında Teksas konusunda nasıl savaş çıkabildi: Amerikan gönüllülerinin cesaretiyle desteklenen Amerikan halkının "egemen iradesi" Amerika'nın sınırlarını (doğanın kendisince çizilen) birkaç yüz mil güneye taşınırken, bu hareketini "coğrafik, ticari ve stratejik zorunluluklar"a mı bağlıyordu?[6]

Marx'ın bu ironik soruya yanıtı bellidir. "Ulus-devletler", cumhuriyet biçimindeyken bile, liberal deyişlerin iddia ettiği ve anarşistlerin yinelediği gibi, "halkın iradesi"nin ürünleri ya da ifadeleri değildir. Bugünkü "ulus-devletler", aynı önceki ulusal-olmayan devletler

---

(5) Mikhail Bakunin, "*Aufduf an die Slawen*", Köthen, 1848, *Zwei Schriften aus den 40er Jahren des XIX. Jahrhunderts*, Internationale Bibliothek für Philosophie, Bd. II, No: 11-12 (Prag: 1936), s.27.

(6) Bu yanıtı kaleme alan Marx değil, Engels'di: *Neue Rheinische Zeitung*, 15 Şubat 1849, No: 222. Bkz. Marx-Engels, Werke, VI, 271.

gibi, burjuvazinin sınıfsal egemenliğinin biçimi ve araçlarıdır ve onlar gibi fetihlere yaslanırlar. Ulus-devletlerin fetihler, savaş ve baskı (başka bir deyişle, "ulusal-olmama" haline gelme) eğilimleri aynıdır. Bu yüzden, "ulusal" devletler arasında kesintisiz çekişmeler ve çıkar çatışmaları görülür. Bugün mucize eseri bütün devletler "ulusal" niteliğe bürünse bile, ertesi gün savaşın, fethin ve baskının yansıdığı aynı ortak tabloyu sunarlar. Marx'ın bu konuda verdiği örnek tipiktir. ABD Meksika savaşı niçin ve hangi konuda çıktı?[7] Kaliforniya ABD'nin kapitalist gelişmesi açısından, ilkin sözcüğün asıl anlamıyla altın deposu olarak, ikincisi Pasifik Okyanusu'na açılan bir kapı olarak vazgeçilmez önemdeydi. Ancak bu toprakların ele geçirilmesiyle ABD kapitalizmi okyanustan okyanusa koşturabilir, yeni siperler sağlayabilir, Doğu'ya olduğu gibi Batı'ya da bir çıkış yolu bulabilirdi. Geri Meksikalılar açısından ise Kaliforniya basit bir toprak mülkünden ibaretti. Burjuvazinin çıkarları belirleyici oldu. Anarşistlerin "halkın iradesi" diye tapındığı ve idealize ettiği "ulus-devlet" kapitalizmin çıkarlarına uygun fetihler için etkili bir araç işlevi gördü.

Modern Güney Amerika'nın tarihi daha da çarpıcı örnekler sunar. 19. yüzyılın şafağında İspanya ve Portekiz sömürgelerinin "ulusal" kurtuluşlarının çift yönlü karakterine daha önce değindik. Bu noktada, onların bağımsız "ulus-devletler" olarak sonraki tarihleri, anarşist "ulusal özgürlük" ve "halkın iradesi" deyişlerinin renkli örnekleri olarak ilgilendiriyor bizi.

Brezilya Portekiz'den özgürlüğünü 1825'de çetin bir savaşın ardından kazandı. Aynı yıl Brezilya'yla Arjantin (o da İspanya egemenliğinden yeni kurtulmuştu) arasında Banda Oriental eyaleti sorununa dayanan bir savaş patlak verdi. Yeni "ulus-devlet"lerin ikisi de, Uruguay Cumhuriyeti'nden bağımsızlığını nihayet ama ancak Güney Amerika'da sömürge çıkarları bulunan Avrupa devletlerinin

(7) Yazarın orijinalde "Meksika" yerine "Teksas" yazması belli ki hatadır.

silahlı müdahalesi sayesinde kazanabilmiş bu eyaleti yutmak istiyorlardı. Fransa ve diğer Avrupa devletleri, Uruguay ve Paraguay'ın bağımsızlığını tanımayı inatla reddeden Arjantin'e bir ültimatom verdiler. Sonuçta, 1845'de Paraguay, Uruguay ve Brezilya'nın katıldığı başka bir savaş çıktı. 1850'de Brezilya'yla Arjantin arasında başka bir savaşın daha önü açıldı; Brezilya, Paraguay ve Uruguay'ın yardımıyla ilkin Arjantin'i yenilgiye uğrattı, sonra da Uruguay'ı işgal etti. 1864'te "bağımsız" Uruguay'a resmen silah zoruyla boyun eğdirdi. Bunun üzerine Paraguay ayaklandı ve Brezilya'ya savaş ilan etti. Bu savaşa Arjantin ve Uruguay da katıldılar. 1865'den 1870'e kadar süren bu savaş, "halkın iradesi"nin değil ama kahve plantasyonu sahiplerinin iradesi ve çıkarlarının egemen olduğu Brezilya'nın Güney Amerika'da egemen bir büyük devlet olmasını sağladı. Tarih Brezilya'da beyazların (nüfusun üçte birini bile oluşturmayan) siyahlar ve melez nüfus üzerindeki egemenliğine hiç değinmez. Kölelerin özgürlüğü ancak yoğun iç savaşımlar sonucunda 1871'de ilan edildi, ama köle sahipleri bunun bedelini devlet fonlarından karşılayacaktı. Oysa plantasyon sahiplerinin aleti durumundaki parlamento bu fonları onaylamayınca, kölelik uygulaması sürmüştü. 1886'da yetmiş yaşını geçen kölelere özgürlük verildi; geri kalanlar özgür kalmak için yetmiş yıl bekleyeceklerdi. Ama 1888'de, tahtı elinde tutmaya çalışan hanedan partisi parlamentoyu köleliği bedelsiz ve genelde ortadan kaldırmak zorunda bıraktı; cumhuriyetçi hareketin geleceği açısından belirleyici önemde bir adımdı. Plantasyon sahipleri kitle halinde cumhuriyet bayrağının arkasında duruyorlardı ve 1889 askeri darbesiyle Brezilya'nın cumhuriyet olduğu ilan edildi.*

(*) Köleliğin biçimsel olarak ilgasından sonra bile (kölelik bugün bile uygulanmaktadır) bu "ulusal" cumhuriyette "ulusal irade" üzerindeki "kahve" çıkarlarının etkisinin genişlemesi, bu olay tarafından kanıtlanmaktadır. Önceki yıl [1907] kahve platasyonları, uluslararası

Güney Amerika'da iç koşullar ve gelişmeler, "ulus-devletler"in ayaklanması ve "halkın iradesi"nin sağlanması zamanından beri bir cennet tablosu sunmakta. Bu tablonun güzel bir tamamlayıcısı da Avustralya Birleşik Devletleri. Bu devletler İngiliz sömürgeleri olmaktan zar zor kurtulmuş, özgürlüklerini kazanmışlardı (cumhuriyetçi yönetim biçimiyle ya da Bakuninci deyişlerin ideal ifade tarzı olan federal sistemle). Her şey Yeni Gine'nin sınır komşusu Yeni Hebrideslere saldırılmasıyla başlamıştı. Amerika Birleşik Devletleri'ni ustaca taklit ederek kendi özgül "ulusal" doktrinlerini ilan ettiler: "Avustralya Avusturalyalıların olmalıdır." Aynı zamanda, Avusturya Birliği'nin büyüyen donanması bu öğretinin vurgulu bir yorumunu sağlar.

Politik bağımsızlık, yani ulus-devlet, kapitalizm ve burjuvazinin sınıf çıkarı açısından sadece ulus-devlet egemenlik (ya da denetim) ve fetihlerin bir aracı diye zorunluysa; işçi sınıfı da milliyetçiliğin *kültürel* ve *demokratik* içeriğiyle ilgilenir. İşçilerin böylesi politik sistemlere ilgilerinin nedeni, ulusal yaşamda, kültür ve demokrasinin fetih değil, savunma amacıyla, tarihsel olarak aynı burjuva devlette yer alan çeşitli milliyetlerin dayanışma ve işbirliği ruhuyla özgürce gelişmesini sağlamaktır. Milliyetlerin ve politik örgütlerin yasa önünde eşitliği ve ulusal kültürel gelişmenin sağlanması: Proletaryanın programının genel biçimi böyledir. Bu, proletaryanın sınıfsal konumundan kaynaklanan, burjuvazinin milliyetçiliğine zıt düşen bir doğal programdır.

Önceki yıl [1907] kahve platasyonları, uluslararası kahve pazarına aşırı miktarda kahve sürerek ve bu suretle fiyatların aşırı derecede düşmesine neden olarak büyük bir krize neden olduğunda Brezilyalı platasyon sahipleri tüm artık kahveyi devlet fonlarıyla alması için hükümeti zorlamıştı. Doğal olarak, tüm toplumun mali ve maddi varlığının şiddetli bir şekilde sarsılması bu ilk denyden kaynaklanmıştır.

II

Genel ilkelerin klasik doğrulanışını ve kanıtını, Rus devleti çerçevesindeki en ünlü milliyet problemi olan Polonya sorununda görebiliriz.

Polonya'da ulusal hareket başından beri Batı Avrupa'dakinden tamamen değişik bir karaktere bürünmüştü. Polonya'daki ulus fikri için bugünkü Almanya ve İtalya'nın tarihinde tarihsel bir benzerlik arayanlar, gerek Polonya, gerekse Almanya ve İtalya'daki ulusal hareketlerin asıl tarihsel özünü yanlış anladıklarını ele verirler. Biz Polonyalılarda, ulus fikri, asla burjuvazinin değil, soyluluğun sınıfsal fikriydi. Polonya ulusal özlemlerinin maddi temeli, 19. yüzyıl Orta Avrupa'sındaki gibi modern kapitalist gelişmeyle değil, tersine, soyluluğun, kökleri doğal-feodal ekonomiye uzanan toplumsal konumu fikriyle belirlenmişti.

Polonya'daki ulusal hareketler feodal ilişkilerle birlikte yok oldular; oysa burjuvazi, kapitalist gelişmenin tarihsel sözcüsü olarak, en başından beri, açıkça ulus-karşıtı bir faktördü bizde. Bunun nedeni sadece 19. yüzyıl burjuvazisinin özgül kökeni, yabancı ve heterojen nitelikli oluşu, sömürgeciliğin ürünü oluşu, Polonya toprağına ekilmiş yabancı bir gövde oluşu değildi. Polonya sanayiinin baştan beri, daha 1820 ve 1830'larda, Polonya içinde yerli pazarı denetlemeyi, hatta *yaratmayı* başarabilmesinden bile önce, bir ihraç sanayii oluşu da belirleyici önem taşıyordu. Burada ülkemizin sinai gelişmesinin bütün istatistiklerini aktarmayacağız, okur onları bizim incelememizde (*Die Industrielle Entwicklung Polens* -Polonya'nın Sınai Gelişimi) ve Krakow, 1905 tarihli *Kwestja polska a ruch socjalistyczny* /Polonya Sorunu ve Sosyalist Hareket/ adlı yapıtta bulabilir. Biz sadece bu gelişmenin en önemli ana hatlarını hatırlatacağız.

Özellikle kapitalist sanayinin temel dallarında, yani tekstil ürünlerinde Rusya'ya yapılan ihracat, Polonya kapitalizminin ilk günlerden beri varlığı ve gelişmesinin temeli, ayrıca Polonya burjuvazisinin temeli haline gelmişti. Sonuçta, bizim burjuvazimiz politik

eğilimlerini Batı'ya, Galiçya'nın Saray'la ulusal birleşmesine değil, Doğu'ya, Rusya'ya dayandırdı. İmparatorlukla Polonya Krallığı arasında gümrük engellerinin kaldırılışından sonra, *büyük sanayinin gelişmesiyle* birlikte bu eğilimler de arttı. Gelgelelim, burjuva sınıfının toplumdaki gerçek egemenliği başarısız Ocak Ayaklanması'ndan /1863/ sonra başladı. Ulusal bağımsızlıktan vazgeçmek demek olan "organik emek programı"[8] yeni yönetimin resmi açılışıydı. Kaldı ki, burjuvazinin Polonya'daki sınıf egemenliği Almanya ve İtalya'daki gibi beraberinde birleşik bir ulus-devletin kuruluşunu getirmemekle kalmıyor, Polonya'nın fethi ve bölüşülmesi temellerinde yükseliyordu. Birleşme ve ulusal bağımsızlık fikri yaşamsal özsuyunu kapitalizmden çıkarmıyor, tersine, kapitalizm geliştikçe bu fikir tarihsel olarak ömrünü tüketmiş oluyordu. Kapitalist burjuvazinin bizim ülkemizde ulus fikriyle kurduğu özgül tarihsel ilişki ulus fikrinin yazgısı açısından da belirleyici oldu ve toplumsal karakterini çizdi. Almanya'da, İtalya'da, yarım yüzyıl önceki Güney Amerika'da, "ulusal yeniden doğuş" beraberinde devrimci, ilerici bir ruhun bütün özelliklerini getirmişti. Kapitalist gelişme ulus fikrini kucaklayıp, tarihsel anlamıyla konuşursak, devrimci burjuvazinin politik ideallerine (demokrasi ve liberalizm) çıkarmıştı. Tam da bu tarihsel anlamıyla, ulus fikri burjuvazinin (modern burjuva devletinin) genel sınıfsal programının basit bir ayrıntısıydı. Polonya'daysa ulus fikriyle burjuva gelişme arasında bir zıtlık doğdu. Ulus fikri hem ütopyacı, hem de gerici bir karakter taşıyordu. Bu zıtlık, Polonya'nın ulusal bağımsızlığı fikrinin tarihinin üç aşamasına yansır.

---

(8) "Organik emeğe dönüş" - Polonya Krallığı'ndaki pozitivistlerle Galiçyalı muhafazakârların (başarısız 1863-64 Ocak Ayaklanması'nın ardından) buldukları bir slogan. Romantizmi, yüce isyankârlık ve komploculuk kavramlarını reddeden bu slogan, Polonya'nın hayatta kalmasının biricik aracı olarak eğitim, sanayi, ticaret ve tarımda bilimsel bir yaklaşım istiyordu.

İlki, Polonya soyluluğunun silahlı savaşımının başarısızlıkla bitmesidir. Tarih felsefesinde "şiddet ve zor" kuramının en ateşli savunucuları bile Polonya'daki ayaklanmacı hareketlerin yenilgisini Rus süngülerinin üstünlüğü olarak açıklayamaz. Polonya'nın modern ekonomik ve toplumsal tarihi konusunda bir şeyier bilen herkes, asker ayaklanmacıların yenilgisini, başka yerlerde, Kautsky'nin sözleriyle, modern ulus fikrinin temel unsurlarından birini oluşturan aynı kapitalist pazar kaygısının hazırladığını bilir. Büyük ölçekli kapitalist üretimin koşullarını yaratmaya çalışan burjuva gayretkeşler ulus-devlet fikriyle hiç ilgilenmiyor, tam tersine, ilhaktan yarar sağlamaya, soyluluğun ulusal hareketini felce uğratmaya çalışıyorlardı. Demek ki /Polonya'da/ ulus-devlet fikri, özünde burjuva nitelikli bu fikir, burjuvazinin sabotajına uğradı ve Ocak /1863/ ayaklanmasıyla yenildi.

İkinci aşama, Polonya'da ulus fikrini küçük burjuvazinin miras alışıydı. Ulus fikri bu aşamada silahlı savaşımdan tarafsızlık politikasına kaydı ve eşzamanlı olarak zayıflığını dışa vurmaya başladı. Yirmi yıl toplumdan uzak anlamsız bir yaşam sürdükten sonra ('80'ler ve '90'larda küçük burjuva milliyetçiliği beşerli altışarlı "Polonya yurtseverleri" biçiminde göç koşullarına dayanmıştı) ve nihayet bugünkü devrimci çağın açılışıyla, politik sahnede aktif bir parti olarak göründü.

Ulusal Demokrasi, politik anlamda aktif bir aşamaya geçişini, ulusal bağımsızlık programını hayata geçirilemez bir ütopya diye açıkça reddederek, programına ülkenin ve karşı-devrimin özerkliği gibi ikili bir slogan alarak ortaya koydu. Şimdi Ulusal Demokrasi, geleneksel ulusal programındaki safrayı attıktan sonra, hızla toplumdaki asıl politik güç haline gelmektedir. İkinci küçük burjuva devrinde de başarısızlığa uğrayan ulus-devlet programının yerini, burjuva bir Polonya temelinde pratik ve hayata geçirilebilir bir program (özerklik programı) almıştır.

Polonya'daki ulus fikrinin üçüncü ve son aşaması, proletaryanın

sınıf hareketiyle birleşme girişimidir. PSP'nin yirmi yıllık sosyal-yurtsever deneyi, uluslararası işçi hareketinin tarihinde ulus-devlet sloganının sosyalist programın bir parçası haline getirildiği tek örnekti. Ve bu tekil deney yirmi yıl sonra küçük burjuva deneyle aynı tarzda ve aynı tür bir krizle bitti... Rusya'da İşçi Devrimi'nin /1905/ patladığı günlerde, PSP de aktif politikada ve toplum yaşamında bir yer edinebilmek umuduyla Polonya'nın yeniden inşası programından açıkça vazgeçmişti. Ulusal Demokrasi bu programı orta sınıfın karşı devriminde aktif rol oynayabilmek üzere reddederken, PSP'nin amacı proleter devrimi adına baskı uygulayabilmekti.

PSP'nin bu vazgeçişten kaynaklanan krizi, gerilemesi ve düşüşü Polonya ulus-devleti fikrinin (bu sefer proletaryanın elbisesinde) üçüncü ve son iflasını oluşturuyordu. Modern zamanların en güçlü toplumsal altüst oluşu olan, bütün hayat tohumlarını büyümeye ve olgunlaşmaya çağıran, aynı zamanda toplumun temelini dev bir sabanla paramparça eden bugünkü devrim, Polonya ulus-devleti fikrinin son izini de silmişti; sanki, tarihsel gelişmenin bütün içeriğinin boşaldığı, gericilik döneminin tozu dumanı içinde toplumsal geleneklerin molozları arasında yuvarlanabilecek içi boş bir kabuk gibi.

Ama Polonya milliyetçiliğinin tarihsel kariyeri henüz sona gelmemiştir. Aslında ulus-devlet fikri olarak ömrünü tüketmiş, ancak aynı zamanda ütopyacı bir hayaletten toplum yaşamının gerçekçi bir etmenine dönmüştür. Polonya'daki burjuva-kapitalist gelişme Polonya'yı ayaklarından Rusya'ya bağlıyor, ulusal bağımsızlık fikrini ütopyacılığa ve yenilgiye mahkum ediyordu. Ama burjuva sürecin öbür yüzü Polonya toplumunun devrimci gelişmesidir. Polonya'da toplumun ilerlemesinin bütün gösterge ve faktörleri, öncelikle başlıca faktör olan proletarya ve onun Çarlık imparatorluğundaki genel devrimdeki yeri, aynı burjuva-kapitalist gelişmenin temellerinden fışkırmıştı. Polonya'nın toplumsal ilerlemesi ve devrimci gelişmesi bu şekilde kapitalist süreçle birleşmiş; Polonya'yla

Rusya arasındaki yapay engeli kaldırmayı hedefleyen bütün ayrılıkçı özlemler doğası gereği toplumsal ilerlemenin ve devrimci gelişmenin çıkarlarına yöneltilmiştir; başka bir deyişle, gericiliğin göstergeleridir. Ama aynı zamanda, ulus fikri, ulus-devlet ve ulusal bağımsızlık programının kesin olarak suya düşüşüyle birlikte, genel ve belirsiz bir ulusal ayrılık fikrine indirgenmiş; Polonya milliyetçiliği geleneğin kutsadığı bir toplumsal gericilik biçimine dönüşmüştü. Ulus fikri, bütün burjuva sınıflar, soyluluk, orta sınıf ve küçük burjuva kampının gerici özlemlerinin toplu bir ideolojik kalkanı halini almıştı. Tarihsel diyalektik, klişelerin kıskacına yakalanmış ve "ulusların hakları"nı soyut bir çılgınlıkla öne sürüp duran politikacıların akıllarının aldığından çok daha imgesel, esnek ve çeşitliliğe açık olduğunu kanıtlamıştı. Rus, Alman ve başka uluslardan çok sayıda devrimci, "ulusal geleneği", efsaneye göre kıyıya vurmuş ve cansız iken kulak dayandığında dalgalann uzaktaki gürültüsünü durmaksızın yineleyecek bir deniz kabuğu gibi, her türden devrimci akımı özümseyip taşımak üzere, doğası gereği bütün zamanları kapsayan tarihsel bir damar sayma eğilimindeydi ve halen de öyledirler. Günümüz Polonya'sını yaratan somut tarihsel ve toplumsal koşullarda, bu "ulusal gelenek" tam zıttına dönüşmektedir: Her tip gericiliği taşıyan bir damar, karşı-devrime doğal kalkan. Ulusal Demokrasi, Kazakları Polonya proletaryasının eleştiri ve protestolarından koruyan Birinci Duma "ulusal gelenek" sloganıyla gerçekleştirdi. Ulusal Demokratlar "ulus fikri" adına Sosyal-Demokrat işçileri seçim öncesi toplantılardan uzaklaştırmak için mermi yağdırdılar, hatta Varşova, Lodz ve Pabianice'de onlarca işçi öldürdüler.[9] Ulusal Demokrasi ulus sloganıyla proletaryanın ekonomik savaşımını ve devrimci eylemlerini etkisizleştirmek üzere "ulusal işçi birlikleri"ni

(9) Pabianice-Lodz'un yaklaşık on mil güney batısındaki bir sanayi şehri.

örgütledi. Ulusal Demokrat demiryolu işçileri ulus sloganıyla Aralık 1905'te Polonya'da başlamış demiryolu grevini kırdılar ve grevci işçileri silah dayayarak işe dönmeye zorladılar. Ulusal Demokrasi ulus sloganıyla genel grev ve diğer grev biçimlerine toplu bir saldırı tezgahlarken, grevlerin "ülke sanayiini ve ulusal serveti" yok ettiğini iddia etti. Duma'daki Polonyalılar ulus sloganıyla Vyborg Manifestosu tartışmalarına, Duma'nın dağıtılışından sonra Vyborg Manifestosu'nun açıklanmasına katılmayı reddettiler.

Ulusal Demokrasi ulus sloganıyla "Polonya Şahinleri"ni,[10] daha doğrusu, sosyalistleri katletme, grevleri olanaksızlaştırma gibi amaçlar güden silahlı savaş mangalarını örgütledi. Ulusal Demokrasi'nin lideri Bay Dmowski resmi organlarında "sosyalistlerin yabancılar olduğunu", yani "dış düşmanlar" olduklarını ilan edip, sosyalistlerin "ulus" adına katledilmesine önceden gerekçe hazırlamaya girişti. Ve nihayet Polonya burjuvazisi, başlarında Ulusal Demokrasi olduğu halde, ulus fikri, ulusun geleceği ve ulusal savunma adına, mutlakiyetçiliğin uşaklarının saflarında yer alıp "kayıtsız şartsız" Rus "ulus fikri"ni destekleyerek açık açık "neo-panslavizm" bayrağını dalgalandırıyordu. Böylece karşı-devrimin sunak eşiğinde politik "ulus" programının son kalıntısı olan Polonya'nın özerkliğinden de vazgeçiliyordu. Tarihin istismar edilişinin ürünü olan Polonya'daki ulus fikri gerilemenin ve düşüşün bütün aşamalarından geçmişti. Politik kariyerine uluslararası devrimin onurlandırdığı romantik, soylu bir asi olarak başladıktan sonra, şimdi ulusal bir hooligan (Rus mutlakiyetçiliği ve emperyalizmin Kara Yüzler'inin bir gönüllüsü) olarak bitirmektedir.

(10) Şahinler (Sökol), Galiçya'da 1867'de Ulusal Demokrasi'nin politik rehberliğinde kurulmuş bir gençlik derneğiydi.

3. FEDERASYON, MERKEZİLEŞME VE PARTİKULARİZM

Şimdi milliyet sorunu için önerilen başka bir biçime, federasyona dönelim. Federalizm, çoktandır, anarşist renkteki devrimcilerin gözde fikri olmuştur. 1848 Devrimi sırasında Bakunin, manifestosunda şöyle yazıyordu: "Devrim kendi gücüyle iktidara gelişiyle despotik devletlerin dağılışını, Avusturya... Türkiye... despotların son kalesi Rus devletinin dağılışını... ve nihai amaç olarak evrensel Avrupa Cumhuriyetleri federasyonunu ilan etmişti." O zamandan beri, federasyon az çok ütopyacı, küçük burjuva karakterdeki sosyalist partilerin, (yani, Sosyal-Demokrasi gibi tarihsel bir yaklaşım benimsemeyen, öznel "idealler"e gömülmüş partilerin) programlarında her türlü milliyet sorunlarının ideal bir çözümü olarak kalmıştır. Örneğin Rusya'daki Sosyalist Devrimciler böyle bir partidir. Ulusal devlet kurulmasını istemekten vazgeçtiği, felsefi yaklaşımı da terketme yolunda olduğu günlerdeki PSP de öyleydi. Son olarak, Rus İmparatorluğu'ndaki, okuduğunuz bölümün sonunda daha yakından tanıyacağımız çeşitli sosyalist gruplar da öyledir.

Federasyon sloganının niçin anarşist renkli bütün devrimcilerce çok geniş biçimde tutulduğunu soracak olursak, alacağımız yanıtı tahmin etmekte zorlanmayız: "Federasyon" (hiç değilse, bu tür sosyalistlerin devrimci imgeleminde) ulusların "bağımsızlık" ve "eşitliği"ni "kardeşlik"le birleştirir. Sonuç olarak, ulusların yasası ve

ulus-devlet açısından katı gerçekliğe verilmiş bir ödün vardır. "Uluslar"ın ayrı ve kendine kusursuz biçimde yeten "ulus-devletler" olarak "hakları"nın yokluğunda yaşayamayacakları, onlar arasında kimi bağlar bulunduğu koşulunu (küçümsenemeyecek bir koşul) dikkate alan *kendine özgü*, ideolojik bir ödündür bu. Çeşitli milliyetler arasında tarih boyunca gelişmiş bağlar, ulusal farklılık gözetmeden bütün bölgeleri içine alan maddi gelişme, burjuva gelişmenin merkezileşme eğilimi -bütün bunlar, devrimci doğaçlamacıların zihinlerinde yansır; "kaba-kuvvet" yerine uluslar arası ilişkilerde "gönüllülüğü" geçirirler. Bütün uluslara bağımsızlık ve eşitlik bahşeden aynı "halkın iradesi" monarşizmin bütün kalıntılarını iğrenerek tarihin çöp sepetine atacak kadar iyi ağız tadına sahip olduğu için, demek ki cumhuriyetçiliğin bu konudaki sicili tertemiz olduğundan, var olan burjuva dünyası bir çırpıda gönüllü bir bağımsız cumhuriyetler birliğine, yani federasyona dönüşür. Burada, Çarlık Rusyası'nın Güney Slavlara iştahla yaklaşmasının Bakunin'in deyişlerinde panslav bir anarşizm idealine, "Slav halkları federasyonu"na dönüşmesindeki gibi, gerçekliğin aynı "devrimci" tarihsel karikatürünün bir örneğiyle karşı karşıya geliyoruz. Gerçekliğin "devrimci" değişikliklere uğratılması yönteminin daha dar çaplı bir uygulaması PSP'nin 1906'daki 8. Kongre'sinde benimsediği programdı: Polonya'nın Rusya'yla cumhuriyet yönetiminde federasyonu. Sosyal-Yurtsever bakış açısı (devrim öncesi dönemde) bütün saflığı ve tutarlılığıyla korunduğu sürece, PSP yalnızca ulus-devletlerin programını tanıyor, sözgelimi Rus Sosyalist-Devrimcileri'nin önerdiği federasyon idealini aşağılama ve nefretle reddediyordu. Devrimin patlaması önvarsayımları bir anda yıkıldığı zaman, PSP, artık yadsınamayacak gerçeklik lehine ödünler vermeye zorlandı. Polonya ve Rusya açıkça tek bir toplumsal varlığı oluşturuyordu; bunun kesin göstergelerinden birisi, ortak devrimin, eskiden nefret edilen Polonya'nın Rusya'yla federasyon oluşturması programının ödünlerin bir parçası olmasıydı. Aynı zamanda PSP, bu tür "devrimciler"de alışılageldiği gibi, şu

olgunun farkında değildi: Sosyal-Demokrasi Polonya ve Rusya'nın ortak kapitalist gelişimini program ve taktiklerinin tarihsel temeli olarak kabul ettiğinde, sadece sosyalistlerin iradelerine bağlı olmayan, nesnel, tarihsel bir olguyu belirtmiş oluyordu. Bu olgudan hareketle Polonya ve Rus proletaryasının birleşik sınıf savaşımı biçiminde devrimci bir sonuç çıkarılması gerekiyordu. Oysa Polonya'nın Rusya'yla federasyon oluşturması programını önüne koyan PSP, çok daha ileri gitmişti: Tarihsel yazgıyı edilgen biçimde kabullenmektense, Polonya'nın Rusya'yla birliğini haharetle öneriyor, biriiğin sorumluluğunu üstüne alıyor, nesnel tarihsel gelişmenin karşısına sosyalistlerin "devrimci" biçimdeki öznel onayını koyuyordu.

Ancak bir politik örgütlenme biçimi olarak federalizm, "ulus-devlet" gibi, o biçime yüklenen öznel ideolojiden tamamen farklı ve ondan bağımsız kendi tarihsel içeriğine sahiptir. Bu yüzden federasyon fikri, yalnızca modern sosyalist gelişmede federasyon fikrinin yazgısı ve rolünü irdeliyorsak, proletaryanın sınıfsal bakışı açısından değerlendirilmelidir.

II

Kapitalist gelişmenin bütün ülkelerdeki başlıca eğilimlerinden birisi, tartışma götürmez biçimde, iç, ekonomik ve kapitalist merkezileşme; yani, devlete ait toprakları ekonomik, hukuksal, yönetsel, adli, askeri vb. açılardan tek bir bütün halinde biraraya getirme ve kaynaştırma çabasıdır. Federalizmin egemen olduğu Orta Çağ'da, bir ve aynı devletin parçaları ve bölgeleri arasındaki bağlar son derece gevşekti. Yani, çevresiyle birlikte her büyük şehir ihtiyaçlarını karşılayacak günlük kullanım nesnelerinin çoğunu kendisi üretiyordu; ayrıca kendi yasaları, hükümeti, ordusu vardı. Batı'daki daha büyük ve varlıklı şehirler kendi başlarına savaşlara girmişler, yabancı devletlerle anlaşmalar yapmışlardı. Aynı biçimde, daha

büyük topluluklar kendi kapalı ve tecrit edilmiş hayatlarını yaşıyorlar; feodal lordların toprakları, hatta şövalye malikânelerinin bölgeleri başlı başına küçük, neredeye bağımsız bir devlet oluşturuyordu. Zamanın koşullarının ayırt edici özelliği, bütün devlet normlarının azalması ve gevşemesiydi. Her kasaba, her köy, her bölge farklı yasalara, farklı vergilere sahipti: Bir ve aynı devlet, devletin bir parçasını diğerlerinden ayıran yasal ve gümrük engelleriyle doluydu. Adem-i merkeziyetçilik doğal ekonominin, zamanın henüz olgunlaşmamış zanaatkâr üretiminin özelliğiydi.

Doğal ekonomiyle bağlantılı olarak toplum yaşamının eriyip toz haline gelmesi ve devlet organizmasının parçaları arasındaki birliğin zayıflığı çerçevesinde, toprak parçaları ve bütünüyle ülkeler Orta Çağ boyunca Orta ve Batı Avrupa'da aralıksız el değiştirip duruyordu. Ayrıca, devletlerin satın alma, alışveriş, rehinler, miras ve evlilik yollarıyla uzlaştıklarına da dikkat çekelim; Hapsburg monarşisi bunun klasik örneğidir.

Orta Çağ'ın sonunda üretimde ve ticari ilişkilerde gerçekleşen devrim, mal üretimi ve paralı ekonominin artışı, uluslararası ticaretin gelişmesi ve aynı devirde askerlik sisteminde devrim, şövalyeliğin gerileyip düzenli ordulann yükselişi; bütün bunlar, politik ilişkilerde, monarşinin gücünü arttıran ve mutlakiyetçiliğin yükselişini sağlayan etmenlerdi. Mutlakiyetçiliğin ana eğilimi, merkezi bir devlet aygıtının kuruluşuydu. 16. ve 17. yüzyıllar, mutlakiyetçiliğin merkezileşme eğiliminin feodal partikularizmin kalıntılarına karşı verdiği aralıksız savaşlar dönemidir. Mutlakiyetçilik iki doğrultuda gelişti: Diyetler ve eyalet meclisleriyle kendi kendini yöneten belediyelerin işlev ve özelliklerini üstlenme; ayrıca idari ve adli sistemde yeni merkezi otoriteler yaratma ve medeni, ceza ve ticaret hukukları geliştirerek devletin kapsadığı bütün bölgelerde yönetimin standartlaştırılması. 17. yüzyılda, merkeziyetçilik Avrupa'da sözde "aydınlanmış despotizm" biçiminde tam zafer kazandı ve hemen ardından aydınlanmamış polis-bürokrasi despotizmi sökün etti.

Mutlakiyetçiliğin modern devlet merkeziyetçiliğinin ilk ve başlıca destekçisi olduğu tarihsel koşulların sonucunda, merkeziyetçiliği genelde mutlakiyetçilikle, yani gericilikle özleştirme gibi yüzeysel bir eğilim gelişti. Gerçekte mutlakiyetçilik, Orta Çağ'ın sonundaki gibi feodal dağınıklık ve partikularizmle savaştığı sürece, tarihsel ilerlemenin bir göstergesiydi kuşkusuz. Polonya'daki toprak soylularının "otokrasilerin göbeğinde yaşayamayacağına işaret eden Staszic bunu son derece iyi kavramıştı. Öbür yandan mutlakiyetçilik, modern burjuva toplumuna karşı "veda içkisi" /iyi dileklerle ayrılma/ rolünden öte işlev görmedi: Politik ve toplumsal açıdan, feodalizmi devirip kendi yıkıntıları üzerinde modern, tekbiçimli, büyük bir devlet kurarak zemin hazırlamıştı. Gerçekten de, burjuva toplumu mutlakiyetçiliğin bağımsızlığını -tarihsel ölümünden sonra- hiç azalmayan bir güç ve tutarlılıkla merkeziyetçi eğilime kadar taşıyarak sürdürdü. Fransa'nın politik bir alan olarak bugünkü merkeziyetçiliği Büyük Devrim'in eseridir. "Büyük Devrim" ismi Avrupa'da etkisinin ulaştığı her yerde merkezileştirici bir etki yapmıştır. Devrim'in merkeziyetçiliğinin ürünlerinden birisi, 1798'de, eskiden gevşek bir federasyon halindeki İsviçre kantonlarını ansızın bastıran "République Helvétique" idi. Almanya'daki Mart /1848/ devriminin ilk kendiliğinden eylemi, Orta Çağ partikularizminin simgeleri olan gümrük evlerinin /Mauthâuser/ halk kitlelerince yıkılması olmuştu.

Kapitalizm, hayati ilkesi yoğunlaşma olan geniş ölçekli makine üretimiyle, Orta Çağ'ın ekonomik, politik ve hukuksal ayrımlarını bütünüyle silip süpürmüştü ve halen de süpürmektedir. Büyük sanayi, pazara ve geniş bölgelerde engellenmeyen ticaret özgürlüğüne gerek duyar. Büyük bölgelere uygun sanayi ve ticaret, tekbiçimli bir yönetim sistemi, yolların ve iletişim hatlarının tekbiçimli düzenlenişini, uluslararası pazarda ama öncelikle her devletin kendi topraklarında olabildiğince tekbiçimli yasal ve adli kuralları gerektirir. Gümrük resimlerinin ve ayrı belediyeliklerle toprak soylularının

(*gentry*) mülklerinde vergi özerkliğinin kaldırılışı, ayrıca mahkeme ve yasalarındaki özerkliğe son verilişi, modern burjuvazinin ilk kazanımlarıydı. Bütün işlevleri birleştirebilecek tek bir büyük devlet makinesinin yaratılması bununla elele yürüdü: Yönetim sistemi tek bir merkezi hükümetin ellerinde; yasalar yasama organı, parlamentonun ellerinde; silahlı kuvvetler merkezi hükümete bağlı tek bir merkezi ordu biçiminde; gümrük düzenlemeleri bütün devleti kucaklayan tek bir tarife biçiminde; devletin her yerinde tek bir para, vs. Modern devlet buna uygun olarak ruhsal yaşam alanında da devlet çapında aynı ilkelere dayanarak düzenlenmiş, eğitimde ve okullarda, kiliselerin koşullarında tekbiçimcilik getirmişti. Kısacası, toplumsal yaşamın bütün alanlarında olabildiğince kapsamlı bir merkezileşme, kapitalizmin çarpıcı bir eğilimidir. Kapitalizm geliştikçe, merkezileşme de bütün engelleri aşar ve sadece büyük devletlerde değil, kapitalist dünyanın bütününde de uluslararası yasalar aracılığıyla bir dizi tekbiçimli kurumlar doğurur. Posta ve telgraf hizmetleriyle demiryolu ulaşımı on yıllardır uluslararası kuruluşların hedefi olmuştur.

Kapitalist gelişmenin merkezileştirme eğilimi gelecekteki sosyalist sistemin başlıca dayanaklarından biridir, çünkü üretim ve değişimin en üst düzeyde yoğunlaşmasıyla, tekbiçimli bir plana göre dünya çapında yürütülen toplumsallaşmış bir ekonominin zemini hazırlanır. Öbür yandan, yalnızca devlet iktidarını ve militan bir güç olarak işçi sınıfını sağlamlaştırıp merkezileştirerek, proletaryanın proletarya diktatörlüğünü, sosyalist devrimi hayata geçirmek üzere devlet iktidarını elinde tutması olanaklı hale gelebilir.

Demek ki, proletaryanın modern sınıf savaşımının işlerliğini koruduğu ve başarı kazanabileceği uygun politik çerçeve, büyük kapitalist devlettir. Genelde sosyalist saflarda, özellikle ütopyacı eğilimleri taşıyanlar arasında, kapitalist gelişmenin sadece ekonomik boyutuna dikkat çekilir ve ekonomik kategoriler (sanayi, sömürü, proletarya, depresyonlar) sosyalizmin vargeçilmez önkoşulları sayılır.

Politik alanda bu hareketin vazgeçilmez koşulları sayılanlar ise genellikle demokratik devlet kurumları, parlamentarizm ve çeşitli "özgürlükler"dir. Bununla birlikte modern büyük devletin, modern sınıf savaşımının gelişmesinin vazgeçilmez önkoşullarından, sosyalizmin zaferinin güvencelerinden birini de oluşturduğu sık sık gözden kaçırılır. Proletaryanın tarihsel misyonu, her karış toprak parçasında ayrı ayrı uygulanabilecek bir "sosyalizm", diktatörlük değil; kalkış noktası büyük-devletin gelişmesi olan dünya devrimidir.

Dolayısıyla, kapitalist gelişmenin meşru çocuğu olan modern sosyalist hareket burjuva toplumu ve devletiyle aynı merkeziyetçi karakteristik özelliğe sahiptir. Yani Sosyal-Demokrasi, bütün ülkelerde, federalizmin olduğu gibi partikularizmin de kararlı bir karşıtıdır. Almanya'da, Bavyera ya da Prusya partikularizmi, yani Bavyera ya da Prusya'nın politik ayrılığını, çeşitli konularda Reich'dan bağımsızlığını koruma eğilimi, toprak soyluluğu (*gentry*) veya küçük-burjuva gericiliğinin bir perdesi olmuştur daima. Alman Sosyal-Demokrasisi, bütün enerjisiyle, örneğin Güney Alman partikularistlerinin Bavyera, Baden ve Württemberg'de ayrı bir demiryolu politikasını sürdürme çabalarıyla savaşırken; küçük-burjuvazinin Fransız milliyetçiliği yaparak Alman Reich'ının bütününü kapsayan politik ve ruhsal topluluktan kendini ayırmaya çalıştığı Alsas-Loren'in işgal altındaki bölgelerinin partikularizmiyle de enerjik biçimde savaşır. Almanya'daki Sosyal-Demokrasi, Reich içindeki Alman devletlerinde hâlâ korunan feodal ilişkinin kalıntılarının da kararlı bir karşıtıdır. Kapitalist gelişmenin genel eğilimi her devlet içinde ayrı eyaletlerin politik birliğinden yana olduğu gibi, federasyonların kaldırılması ve gevşek devlet birliklerinin türdeş, tekbiçimli devletler halinde kaynaşmasından da yanadır; bunun olanaksız olduğu yerlerdeyse gevşek birliklerin tamamen dağılmasını ister.

Amerikan Birliği'nin yanı sıra İsviçre Konfederasyonu'nun, Avusturya-Macaristan'ın yanı sıra Alman Reich'ının modern tarihi bunun bir ifadesidir.

III

İsviçre'de büyük devrimle yaratılan bütünsel cumhuriyetin ilk merkezi anayasası, Restorasyon ve gericilik zamanında geride tek bir iz bırakmadan silinip gitmişti. Gericilik İsviçre'de Kutsal İttifak'ın koruması altında zafere ulaşınca, kantonların bağımsızlığına, partikularizme ve gevşek bir federasyona dönüldü çabucak. Ülke içinde, anarşistlerin ve öteki "federasyon" tapınıcılarının anlayışına uygun "bağımsız grupların ve devlet birimlerinin gönüllü birliği" idealinin yerine getirilmesi, Katolik dinselliğin egemenliğini ve aristokrat bir anayasanın benimsenmesini (geniş işçi kitlelerinin dışlanmasıyla) gerektiriyordu.

Temmuz 1890 ve Mart 1848 devrimleri arasındaki devrimci çalkantılar döneminde, İsviçre federasyonunun demokratikleşmesi ve merkezileşmesinden yana yeni bir muhalif eğilim doğdu. Bu eğilim İsviçre'de federasyon yerine sıkı bir devlet birliğinin kurulması, soylu ailelerin ve Katolik rahiplerin politik egemenliğine son verilmesi biçiminde görünmüştü. Burada, merkeziyetçilik ve demokrasi ilk başta elele yürüdükleri gibi; federasyon ve partikularizm sloganıyla dövüşen gericiliğin muhalefetiyle karşılaştılar.

Bugünkü 1848 İsviçre Konfederasyonunu'nun ilk anayasası, 1847'de kantonların bağımsızlığını, eski aristokrat sistemlerini ve kilisenin nüfuzunu kurtarmak adına genel konfederasyona başkaldıran yedi Katolik kantonun oluşturduğu federasyona ("Sonderbund") karşı yürütülen çetin bir savaştan doğmuştu. İsyancılar Konfederasyon'un "despotizm"ine karşı kantonların "özgürlük ve bağımsızlığı", özellikle Protestanların hoşgörüsüzlüğüne karşı "vicdan özgürlüğü" bayrağını dalgalandırdıkları halde (çatışmanın görünüşteki nedeni Demokratik Radikal partilerin manastırları kapatışıydı); buna kanmayan demokratik ve devrimci Avrupa, Konfederasyon'un vahşi silahlı güce, yani "şiddet"e dayanarak federalizm

savunucularını boyun eğmeye, Konfederasyon otoritesine teslim olmaya zorlamasını bütün kalbiyle destekledi. Ve *Neue Rheinische Zeitung*'un ozanı Freilingrath İsviçre merkeziyetçiliğinin süngülerinin zaferini Mart devriminin bir kalk borusuymuş gibi kutladığında ("dağlık topraklarda ilk kurşun sıkıldı, dağlar vaizlere karşı"), kantonların eski bağımsızlığını savunanların ve federalistlerin davasını devralanlar, Metternich gericiliğinin temel direği, Almanya'nın mutlakiyetçi hükümeti oldu. İsviçre'nin bugüne kadarki gelişmesine ise, büyük sanayinin, uluslararası ticaretin, demiryollarının ve Avrupa militarizminin büyümesinin etkisiyle durmaksızın artan hukuksal ve politik merkezileşme damgasını vurmuştur. 1874'teki ikinci anayasa merkezi yasaların niteliklerini, merkezi hükümet otoritesini, özellikle merkezi adli sistemi 1848 Anayasası'na kıyasla büyük oranda genişletmişti. Anayasa 1874'te baştan aşağı gözden geçirildiği için, her yeni maddenin eklenmesi Konfederasyon'un merkezi kurumlarının yetkilerini genişleterek merkezileşmeyi sürekli arttırmıştır. Modern kapitalist devlet doğrultusunda gelişen İsviçre'nin fiili politik yaşamı giderek federal kurumların ellerinde toplanırken, kantonların özerk yaşamı gerilemekte, giderek kısırlaşmaktadır. İşler daha da ileri gitmiştir. Federal yasama organları ve tekbiçimli hükümet doğrudan secimlerden (ulusal meclis ve federal meclis) hareketle giderek daha fazla prestij ve güç kazandığında, federal temsil organı, yani kantonların organı (*Ständerat*) yaşam tarafından ağır ağır ölmeye mahkum edilmiş bir durumda can çekişmekte, içeriksiz bir biçim halinde kalmaktadır.* Aynı zamanda bu merkezileşme sürecinin paralel bir tamamlayıcısı, kanton meclislerinde

(*) İsviçre halkı arasında "hiçbir şey yapmayan" bir kurum olarak Ständerat'a duyulan genel antipati karakteristik bir durumdur. Tarihsel gelişmenin nesnel akışının bu federalizm organının işlevlerini yok ettiğinin öznel bir ifadesinden başka bir şey değildir bu.

sürekli gözden geçirme, karşılıklı taklit ve ödünç alma yollarıyla kanton anayasalarının tekbiçimli bir hale getirilmesidir. Sonuç olarak, kanton partikularizmlerinin sergilediği eski çeşitlilik hızla kayboluyor. Şimdiye kadar, kantonların bağımsızlığı ve politik ayrılığının başlıca güvencesi, tarihsel kökeni, geleneği ve kanton partikularizmini karmakarışık bir durumda da olsa koruyan yerel medeni ve ceza hukuklarıydı. Şu anda, kantonların bağımsızlığının inatla savunulan bu kalesi bile kantonların hukuksal koşulları üzerinden düzleyici bir dalga gibi geçen İsviçre'nin kapitalist gelişmesinin baskısına (sanayi, ticaret, demiryolları ve telgraf hatları, uluslararası ilişkiler) boyun eğmek zorundadır. Bütün konfederasyonu kapsayacak ortak bir medeni ve ceza hukuku projesi üzerinde çalışmaktayken, medeni hukukun kimi bölümleri şimdiden onaylanmış ve uygulanmaktadır. Yukarıdan ve aşağıdan işleyip birbirlerini tamamlayan bu paralel merkezileşme ve standartlaştırma akımları, neredeyse her adımda, toplumsal ve ekonomik bakımdan en geri, en küçük burjuva Fransız ve İtalyan kantonlarının muhalefetiyle karşılaşıyor. Anlamlıdır, İsviçreli merkeziyetçilik karşıtları ve federalistlerin muhalefeti Fransız İsviçrelileri uğruna bir milliyet savaşı biçimlerine ve rengine bile bürünüyor: Konfederasyon'un gücünün kanton partikularizmi aleyhine genişlemesini Alman unsurunun hakimiyetinin artışına eş tuttuklarından, Fransız İsviçrelileri bununla açıkça savaşıyorlar. Aynı derecede karakteristik özellikler taşıyan başka bir örneğe gelince: Federasyon ve bağımsızlık adına devlet merkeziyetçiliğiyle savaşan aynı Fransız kantonları kendi içlerinde en alt düzeyde komünal özyönetime sahipken, Konfederasyon'un merkezileşmesini savunan Alman kantonlarının komünlerinde en demokratik özyönetim kurumları, hakiki bir halk egemenliği hakimdir. Böylece, devlet kurumlarının en dibinde ve tepesinde, günümüz İsviçresinin gelişmesinin en son sonuçları ve kalkış noktasında, merkeziyetçilik demokrasi ve ilerlemeyle elele yürürken, federalizm ve partikularizm gericilik ve gerilikle bağlantılıdır.

Aynı olgu başka bir biçimde Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihinde de yinelenir.

O zamana kadar bağımsız, toplumsal ve politik açıdan birbirlerinden çok farklı, pek çok konuda aynı çıkarlara sahip Kuzey Amerika'daki İngiliz sömürgeler birliğinin ilk çekirdeğini de devrim yaratmıştı. Devrim, bugüne dek asla durdurulamayan politik merkezileşme sürecinin savunucusu ve yaratıcısıydı. Burada da, İsviçre'deki gibi, gelişmenin ilk, en olgunlaşmamış biçimi, anarşist fikirlerin bilinçli bilinçsiz yandaşlarına göre demokrasinin taçlanan doruğu olarak modern toplumsal gelişmenin en üst noktasını oluşturan aynı "gönüllü federasyon"du.

1777-1781 döneminde hazırlanan ilk Birleşik Devletler Anayasası'nda, "çeşitli sömürgelerin özgürlük ve bağımsızlığı, kendi yazgılarını sonuna kadar belirleme hakkı" tam bir zafer kazanmıştı. Birlik o derecede gevşek ve gönüllüydü ki, pratikte hiçbir merkezi organ yoktu ve kuruluşunun neredeyse ertesi sabahı "özgür ve eşit" üyeler New York, New Jersey, Virginia ve Maryland arasında gümrük konusunda bir kardeş savaşı çıkabilmişti. Massachusetts'de de tam "bağımsızlık" ve "kendi yazgısını belirleme"nin hatırına devletlerin varlıklı burjuvazisinde güçlü bir merkezi otorite özlemini uyandıran bir iç savaş, borç yükü altında ezilen çiftçilerin ayaklanması patlak verdi. Burjuva bir toplumda en güzel "ulusal bağımsızlık"ın hakiki özüne ve "değer"ine ancak "iç düzen"in meyvalarından bağımsızca yararlanılmasına, yani özel mülkiyet ve sömürünün rahatsız edilmeden yürüyüp gitmesine hizmet ettiği zaman kavuştuğu, bu burjuvaziye neredeyse zorla hatırlatılmıştı.

İkinci 1787 Anayasası, federasyon yerine, merkezi yasama otoritesi ve merkezi yürütme organı bulunan birleşik bir devlet kurdu. Oysa merkeziyetçilik, daha uzun bir süre, Güney eyaletlerinin açık başkaldırısı biçiminde ayağa dikilen 'eyaletlerin hakkı' savunucularının ayrılıkçı eğilimleriyle savaşmak (1861'deki ünlü ayrılma savaşı) zorunda kalacaktı. Burada 1847'de İsviçre'deki durumun çarpıcı

bir tekrarını görüyoruz. Merkeziyetçilik savunucuları olarak Kuzey eyaletleri, modern, büyük-sermaye gelişmesini, makine sanayiini, kişi özgürlüğü ve yasa önünde eşitliği, ücretli emek sisteminin gerçek sonuçlarını, burjuva demokrasisini ve burjuva ilerlemeyi temsil ediyorlardı. Öbür yandan ayrılıkçılık, federasyon ve partikularizm bayrağı, her ufak köyün "bağımsızlık" ve "kendi yazgısını belirleme hakkı" bayrağı, köle emeğinin ilkel sömürüsünü temsil eden Güney'in plantasyon sahiplerinin ellerindeydi. Amerika'daki gibi İsviçre'de de, merkeziyetçilik silahlı güce ve fiziksel baskıya başvurarak federalizmin ayrılıkçı eğilimlerine karşı savaşıyor, Avrupa'nın bütün demokratik ve ilerici unsurlarının alkışlarını alıyordu. Köleliğin modern toplumdaki son görünüşünün gericiliğin her zaman yaptığı gibi kendini partikularizm bayrağına sarılarak kurtarmaya çalışması anlamlıdır. Köleliğin kaldırılışı merkeziyetçi kapitalizmin zaferinin öbür yüzüydü. Ayrılıkçılarla savaşın zaferle bitişinden sonra, Amerikan Birliği Anayasası merkeziyetçilik doğrultusunda yeni bir değişim geçirdi. Diğer yenilikleriyse o günden sonra büyük sermaye, büyük devlet, emperyalist gelişme sağladı: Demiryolları, dünya ticareti, tröstler, yakın zamanlarda gümrük korumacılığı, emperyalist savaşlar, sömürge sistemi ve dolayısıyla ordunun, vergilerin vb. yeni baştan düzenlenmesi. Bugün Birlik Başkanı'nın kişiliğindeki merkezi yürütme gücü daha geniş; idari ve adli sistemler Batı Avrupa'nın monarşilerinin çoğunluğunda görülene göre daha merkezidir. İsviçre'de merkezi işlevlerin giderek federalizmin zararına gelişmesi anayasadaki değişikliklerle yapılırken, Amerika'da kendine özgü bir tarzda, anayasal değişikliklere başvurulmadan, hukuksal otoritelerin anayasayı liberal yorumlayışıyla gerçekleşiyor.

Modern Avusturya'nın tarihi de merkeziyetçi ve federalist eğilim arasında aralıksız bir savaş tablosu sunar. Bu tarihin başlangıç noktası, 1848 Devrimi, aşağıdaki rol paylaşımını gösterir: Merkeziyetçiliğin savunucuları Alman liberalleri ve demokratları, devrimin o zamanki liderleriyken; federalizm bayrağı altındaki engellemeleri

Slavcı karşı-devrimci partiler, Galiçya soyluları, Çek, Moravya ve Dalmaçya diyetleri, panslavcılar, anarşist "özgür halkların özerkliği" deyişinin bulucusu ve peygamber Bakunin'in hayranları temsil eder. Marx, Çek federalistlerinin 1848 Devrimi'ndeki politikası ve rolünü şöyle niteliyordu:

Çek ve Hırvat panslavcıları, biraz bilerek biraz bilmeden, Rusya'nın açık çıkarlarına hizmet ettiler. En iyi durumda bile Polonya'nın yazgısını paylaşacak bir milliyetin gölgesi altında, devrim davasına ihanet ettiler. Çek, Moravyalı, Dalmaçyalı delegeler ve Polonyalı delegelerin bir kısmı (aristokrasi) Alman unsuruna karşı sistemli bir savaşım yürütüyorlardı. Almanlar ve Polonyalıların bir parçası (yoksullaşmış toprak soyluları [*gentry*]) devrimci ilerlemenin temel yandaşlarıydı; onlarla savaşan Slav delegeler kitlesi hariketlerinin gerici eğilimini bu yolla göstermekle yetinmediler, Prag kongresini dağıtmış aynı Avusturya hükümetiyle anlaşıp komplolara girişerek kendilerini alçalttılar. Ama aşağılık davranışlarına hak ettikleri ödülü de aldılar. Ekim ayaklanması sırasında hükümeti desteklemişler, bunun sonucunda Slavlar kesin bir çoğunluk sağlamıştı. İşte bu yeni ve neredeyse sadece Slavlardan oluşan meclisi de aynı Prag kongresinde olduğu gibi Avusturyalı askerler dağıttı. Panslavcılar şikayet etme cüretini gösterirlerse hapse atılmakla tehdit edildi. Yalnızca şunu başardılar: Slav milliyetinin şimdi Avusturya merkeziyetçiliği tarafından her yerde tehdit edilmesini.[1]

Marx bu satırları 1852'de, devrimin ve ilk anayasacılık çağının kesin çöküşünden sonra ("kendi fanatizm ve körlüklerine borçlu oldukları bir âkıbet") Avusturya'da mutlakiyetçi yönetimin canlandığı günlerde yazmıştı.

(1) Friedrich Engels ve Karl Marx, *Revolution und Konterrevolution in Deutschland* (Weimar: 1949), s.77, 78-79.

Federalizmin Avusturya'nın modern tarihinde ilk görünüşü böyleydi.

Federalist programın toplumsal-tarihsel içeriği ve bu sloganın demokratik, hatta devrimci karakteriyle ilgili anarşist fanteziler safsatası hiçbir devlette son zamanlardaki çarpıcılığı, deyiş yerindeyse simgeselliğiyle Avusturya'daki gibi görünmemişti. Politik merkezileşmenin ilerlemesi, Avusturya'da, dört demokratikleşme aşamasından başarıyla geçerek Hapsburg monarşisinin devlet yapısını birbirine bağlayan temel çimento olmuş Viyana parlamentosunda oy kullanma hakkı programıyla ölçülebilir doğrudan doğruya. Avusturya'da ikinci anayasal çağı başlatmış, 1860 Ekim İmtiyazı federalizmin ruhuna uygun zayıf bir merkezi yasama organı yaratmış, delegeleri seçme hakkını halka değil, tımarların diyetlerine vermişti. Ama daha 1873'de, Slav federalistlerin muhalefetini kırmak için Merkezi Parlamento'ya (*Reichsrat*) diyetlerin değil, halkın kendisinin oy kullanma hakkına sahip olması uygulamasına gerçi o da sınıf esasına dayalı, eşitsiz ve dolaylı bir oylama sistemiydi ama geçilmesinin vazgeçilmez bir koşul olduğu kanıtlandı. Sonradan, Hapsburg monarşisinin varlığını ve bütünselliğini tehdit eden Çeklerin ulusal savaşımı ve merkeziyetçiliğe karşı muhalefetleri sonucunda, 1896'da, sınıfa dayalı oy kullanma hakkının yerine beşinci bir curia'nın (sözde genel seçim curiası) eklenmesiyle genel oy hakkı getirildi. Son zamanlarda, Avusturya'da devleti sağlamlaştırmanın ve Slavcı federalistlerin merkezkaç eğilimlerini kırmanın biricik aracı olarak genel ve eşit oy hakkı doğrultusunda seçim yasasında son bir reform yapıldığına tanıklık ettik. Bu konuda, Galiçya'nın rolü özellikle karakteristiktir. Viyana Reichsrat'ı ve Galiçya Diyeti'nin Nisan 1861'deki ilk oturumundan beri, Galiçya soyluluğu, "ulusal özerklik" ve ulusların "kendi yazgısını belirleme" hakkı adına, yani Eyalet Diyeti'nin özerk hakları adına liberal reformlara şiddetle karşı çıkarak, liberal Schmerling kabinesine aşırı derecede muhalefet eden bir kesim olarak öne çıkmıştı.

Bu politika çok geçmeden Krakow partisinin Stanczyk programında kristalleşti. Bu parti, Tarnowski, Popiel, Wodzicki ve Kozmian gibi kişilerin partisiydi ve ifadesini "Galiçya'nın ayrılması"nın bir tür Magna Carta'sı olan 28 Eylül 1868 tarihli Galiçya Diyeti'nin ünlü "kararı"nda bulmuştu. Karar Eyalet Diyeti'nin yetkilerinin öyle bir genişletilmesini istiyordu ki, Merkezi Parlamento'ya yalnızca bütün monarşiyi ilgilendiren en önemli kararlar kalıyordu. Bu karara göre, merkezi yönetim tamamen kaldırılıyor, yalnızca tımar yetkililerine devrediliyor, en sonunda tımar bölgelerinin adli kurumları bütünüyle ayrılıyordu. Galiçya'nın Avusturya'yla devlet bağı öyle cılız bir gölge gibi incelmişti ki, Polonya milliyetçiliğinin esnekliğini henüz tanımayan iyimser kafalar bu ideal federalizm programında "tama yakın" bir ulusal bağımsızlık, en azından o yönde cesur bir atılım görmeye hazırdırlar. Ama böylesi yanılsamaların önüne geçmek için, Stanczyk partisi politik ilkelerini açıklamış ve Avusturya'daki faal hayatına yukarıdaki federasyon programıyla değil, klasik formülünün dile getirildiği 10 Aralık 1866 tarihli ünlü diyet konuşmasıyla başlamıştı: "Ulus fikrine sığınma korkusu olmadan ve Avusturya'nın misyonuna inanarak, kalplerimizin en derininden, majestelerinin yanında olduğumuzu, bunu istediğimizi ilan ediyoruz." Bu sözler, *Przeglad Polski* çevresindeki soyluluk partisinin, Ocak ayaklanmasının ardından isyana ve isyancılara karşı, "komplo"ya, "yanılsamalar"a, "suç işleme girişimleri"ne, "yabancı devrimci etkiler"e, "toplumsal anarşinin aşırılıkları"na karşı, "organik emek" ve Rus egemenliğindeki Polonya'yla dayanışma göstermekten vazgeçme sloganlarıyla ulusal hareketlerimizin son dönemini de sinik bir acelecilikle tasfiye ederek yürüttüğü iyimser kampanyayı anlatan özlü bir deyişten başka bir şey değildi. Federalizm ve politik ayrılıkçılık gerçekte ulusal özlemlerin ifadesi değil, basitçe yadsınmaları ve açıkça reddedilmeleriydi. Stanczyk'in federasyon ('ayrılma' okuyun) programının öteki uyumlu tamamlayıcısı, Çek ve Moravyalı federalistlerle ve Alman dinci-gerici partiyle koalisyon yaparak

Avusturya'da liberal reformlara karşı çıkmak ve engellemekti; liberal komünal yasaya, ilköğrenimi ilgilendiren liberal yasaya, Merkezi Parlamento'da halkın doğrudan seçimini öngören yasanın yürürlüğe konmasına karşıydılar. Öbür yandan, bütün gerici tasarılarda hükümet destekleniyor, yani Taaffe Yasası'yla başlayarak askeri yasalarda destek veriliyordu. Bu gelişme eyalet politikalarında da aşırı bir tepkiyle ikiye katlanmıştır ki, bunun en gözalıcı ifadesi Eyalet Diyeti seçimlerinde reform yapılmasına inatçı karşı çıkıştır.

Son olarak, Galiçya federalizminin üçüncü bileşeni, Polonyalı soyluların Ruthenialılara karşı izlediği politikadır. İsviçre'deki Fransız federalistlere çok benzeyen Galiçya'daki Avusturya'nın merkeziyetçiliğinin olası bir dağılmasının savunucuları da Ruthenianlı nüfusa karşı içerde katı merkeziyetçi kesilmişlerdir. Galiçyalı soylular Ruthenianlıların özerklik istemine, Galiçya'nın yönetim sisteminin Doğu ve Batı diye ayrılmasına, Ruthenia dili ve alfabesine Polonya diliyle eşit statü tanınmasına başından beri inatla savaşmışlardır. "Ayrılma" ve federalizm programı Avusturya'da daha 1873'de kesin yenilgiye uğradı. O tarihte Merkezi Parlamento'ya doğrudan seçimler yapılmıştı. Stanczyk partisi o zamandan itibaren (alışılmış oportünizmiyle) engelleme politikasını bıraktı ve Avusturya merkeziyetçiliğine razı oldu. Ama Galiçya federalizmi de o günden beri sahnede gerçekçi bir politik program olarak değilse bile, ciddi demokratik reformların ele alındığı her seferinde parlamenter manevraların bir aracı olarak görünür. Kamu arenasında Galiçya'nın "ayrılması" programının hatırlanabilecek son görünüşü, Galiçya soyluluğunun en son seçim reformuna karşı, Viyana Parlamentosu için genel ve eşit oy hakkı uygulamasına karşı verdiği kavgayla bağlantılıdır. Sanki federalist programın gerici içeriğini daha kuvvetle vurgulamak istermiş gibi, Avusturyalı Sosyal-Demokrat vekiller Nisan 1906'da hep birlikte Galiçya'nın ayrılığını öngören tasarının aleyhine oy kullandılar. Başlarında Avusturya İşçi Partisi'nin temsilcisi olarak duran, bütün monarşi topraklarındaki

proleter politikanın temsilcisi olarak konuşup Galiçya'nın ayrılmasının aleyhinde oy kullanan kişi Ignacy Daszynski'ydi. Daszynski, yurtsever PSP'nin üç parçasındaki bir lider olarak, Polonya Krallığı'nın Rusya'dan ayrılışını kendi politik programı saymaktadır. Avusturya Sosyal-demokrasisi kararlı ve açık bir merkeziyetçilik savunucusu, Avusturya devletinin pekişmesinin bilinçli bir yandaşı, sonuçta ayrılıkçı eğilimlerin bilinçli bir muhalifidir.

"Avusturya devletinin geleceği" -der Kautsky- "Sosyal-Demokrasi'nin kuvveti ve etkisine bağlıdır. Avusturya Sosyal-Demokrasisi tam da devrimci olduğu için, bu anlamıyla bu durumda devleti savunan bir partidir. */eine staatserhaltende Partei/.* Çok tuhaf gelmesine karşın, Grillparzer'in yarım yüzyıl önce protokol gericiliğinin kahramanı General Radetzky'ye hitaben sarfettiği sözler Kızıl devrimci Sosyal-Demokrasi için de geçerlilik taşıyabilir: 'Avusturya sizin kampınızdadır'" /"*In deinem Lager ist Oesterreich*"/.[2] Bu yüzden, tıpkı Galiçya'nın "ayrılması" olayındaki gibi, Avusturya Sosyal-Demokrasisi de Çek federalistlerinin programını, yani Bohemya'nın ayrılmasını kesin olarak reddeder. Kautsky şöyle yazar:

> Bohemya için özerklik fikrinin gelişmesi, Kıta'nın bütün büyük ülkelerindeki gericiliğin geneldeki gelişmesinin kısmi bir dışavurumudur sadece. Ama "özerklik" programı Bohemya'yı özerk bir devlet yapmaz. Yine Avusturya'nın bir parçası olarak kalır. Merkezi Parlamento kalkmayacaktır. En önemli kararlar (askeri konular, gümrük resimleri, vb.) onun yetkisinde olacaktır. Yine de Bohemya'nın ayrılmasıyla bugün çok zayıf durumdaki Merkezi Parlamento'nun gücü kırılır. Yalnızca çeşitli ulusların diyetleri karşısında değil, heyetler modeline dayalı merkezi hükümet karşısında da kırılır. /Burada, Viyana ve Budapeşte parlamentolarının seçtiği Avusturya ve Macaristan heyetlerine gönderme

(2) *Die Neue Zeit*, 1897-1898, C.I, s.564.

yapılıyor. Avusturya-Macaristan uzlaşmasının düzenlenmesi, yani iki ülkenin devletin ortak harcamalarına ve ikisini de etkileyen belirli konuların çözümüne hangi oranda katkıda bulunacaklarını ya da karşılıklı ilişkilerinin saptanması o heyetlerin görevidi. Devlet Konseyi, yani Avusturya Merkezi Parlamentosu, her şeye baş sallayan sefil bir puta indirgenecekti. Merkezi hükümetin askeri ve gümrük işlerindeki, ayrıca dış politikadaki gücü bununla kısıtlanmayacaktı. Bohemya'nın ayrılması soyluların Alplerdeki topraklarında ve Galiçya'daki burjuva köylü dinciliğinin egemenliğinin kuvvetlenmesine, ayrıca Bohemya'daki kapitalist kodamanların da güçlenip kuvvetlenmesine işaret edecekti. Anılan üç katman Merkezi Parlamento'daki otoritelerini ortaklaşa kullanmak zorunda oldukça, çıkarları özdeş olmadığından bütün güçleriyle gelişemezler; onları birarada tutmak kolay bir iş değildir. Eğer her katman belirli bir alanda yoğunlaşabilirse kuvvetleri artar. Innsbrück ve Linz'de din adamları, Krakow ve Lemberg'de Galiçyalı soylular, Prag'da Bohemyalı Tory'ler Viyana'da birarada durmak yerine ayrı olduklarında daha güçlüdürler. Tıpkı Almanya'daki gibi, gericilik kuvvetini Merkezi Parlamento'nun zayıflığı ve partikularizmden alıyor; burada da, partikularizme moral destek sağlamak gericilikten yana çalışmak anlamına geliyor. Burada da Merkezi Parlamento'yu zayıflatan bugünkü akıma kuvvetle karşı koymak zorunda kalıyoruz. [Kautsky şu sözlerle bitirir] Gericiliğin ürünü ve onu desteklemenin aracı olarak gördüğümüz Bohemya devletlerinin haklarıyla Güçlü bir ordu [Bohemya'nın ayrılıp gitmesi programı] savaşmalıyız. Avusturya proletaryasını bölmek anlamına geldiği için savaşmalıyız. Kapitalizmden sosyalizme giden yol feodalizmden geçmez. Bohemya'nın ayrılması programı, anti-semitizmin (yani, Yahudi sermayesine karşı tek yanlı bir savaşımın) Sosyal-Demokrasi'ye ön hazırlık olması kadar, halkların özerkliğine bir ön hazırlıktır.[3]

(3) *Die Neue Zeit*, 1898-1899, s.293, 296, 297, 301.

Feodalizmin kalıntıları Avrupa'da bugüne dek muhafaza edildikleri her yerde monarşinin koruması altındadır. Almanya'da bunun çarpıcı bir göstergesi, Reich birliği parlamentoya genel ve eşit oy hakkı temelinde yükselirken, bütün Alman devletlerinin tek tek alındıklarında çok daha gerici devlet anayasalarına sahip oluşlarıdır. Bismarck'ın ifade ettiği gibi "en korkunç" üç dereceli seçim yasasıyla Prusya'dan tutun, baştan aşağı sınıfsal bir anayasayla genelde hâlâ Orta Çağ devleti olan Mecklenburg'a kadar her yerde böyle bir durum söz konusudur.

İlerleme ve demokrasinin merkeziyetçilikle, gericiliğin partikularizm ve federalizmle bağlantılı olduğuna inanıyorsak, Hamburg şehri daha da çarpıcı bir örnek sunar. Alman Reich'ının üç seçim bölgesini oluşturan Hamburg şehrini parlamentoda genel oy hakkı temelinde yalnızca Sosyal-Demokrat vekiller temsil eder. Bir bütün olarak Reich Anayasası'na dayanırsak, İşçi Partisi Hamburg'da biricik egemen partidir yani. Ama aynı Hamburg şehri, ayrı bir küçük devlet olarak, ayrı olmasından hareketle, şu ana kadar yürürlükte bulunandan çok daha gerici ve Sosyal-Demokratların Hamburg Diyeti'ne seçilmesini neredeyse olanaksızlaştıran yeni bir seçim yasası benimsemiştir.

Avusturya-Macaristan'da da aynısını görüyoruz. Macaristan'la Avusturya'nın federal ilişkisi özgürlük ve ilerlemenin değil, monarşik gericiliğin bir ifadesidir, çünkü Avusturya-Macaristan ikiliğinin sadece ve sadece Hapsburgların hanedan çıkarları yüzünden korunduğu bilinmektedir. Avusturya Sosyal-Demokrasisi o federasyonun dağılışından, Macaristan'ın Avusturya'dan tamamen ayrılmasından yana olduğunu açık açık ilan etmiştir.

Yine de bu tavır asla Avusturya Sosyal-Demokrasisi'nin genel-deki anti-merkeziyetçi eğilimlerinden kaynaklanmıyordu, hatta tam tersi geçerliydi: Macaristan'la Avusturya arasındaki federal bağın Avusturya içinde daha geniş çaplı bir politik merkezileşmenin önünde bir engel olarak duruşundan kaynaklanıyordu. Aynı

Sosyal-Demokrat Parti tımar bölgelerinin olabildiğince sıkı bir birlik kurmasının savunucusu, Galiçya, Bohemya, Trieste ve Trentino gibi yerlerin ayrılma eğilimlerinin karşıtıdır. Aslında, Avusturya'da politik ve demokratik ilerlemenin biricik odağı, izlediği merkezi politikanın gelişmesi içinde genel ve eşit oy hakkına ulaşmış Viyana'daki Merkezi Parlamento'dur. Oysa özerk diyetler (Galiçya, Aşağı Avusturya ve Bohemya'daki) soyluluk ya da burjuvazi adına en vahşi gericiliğin kaleleridir.

Nihayet, feodal ilişkiler tarihindeki son gelişme olan ve zamanında Polonyalı sosyal-yurtsever partilerce (bkz. Krakow'daki *Naprzod*/İleri) ayrılıkçı eğilimlerin kuvveti ve ileriliğinin sevinç verici bir gösterisi olarak hevesle sarıldıkları Norveç'in İsveç'ten ayrılması olayı, çok geçmeden, federalizm ve ondan kaynaklanan devlet ayrılıklarının asla ilerleme ve demokrasinin bir ifadesini oluşturmadığının yeni ve çarpıcı bir kanıtına dönüşmüştü. İsveç Kralı'nın tahttan indirilmesi ve Norveç'ten kovulmasından oluşan Norveç "devrimleri"nden sonra, Norveçliler kendilerine sessiz sedasız başka bir kral seçtiler, üstelik resmi olarak, bir halk oylamasında, cumhuriyet yönetimine geçilmesi projesini reddettiler. Bütün ulusal hareketlerin ve bütün bağımsızlık görünümlerinin yüzeysel hayranlarının "devrim" olarak ilan ettiği şey, köylü ve burjuva partikularizminin basit bir göstergesi, kendi parası için İsveç aristokrasisinin zorla kabul ettirdiğinin yerine "kendi kralı"na sahip olma arzusu, dolayısıyla devrimci bir ruhla hiçbir ortak yanı bulunmayan bir hareketti. Aynı zamanda, yine İsveç-Norveç birliğinin dağılışının tarihi, federasyonun orada bile ne kadar çok salt hanedan çıkarlarının ifadesi olduğunu, yani monarşizmin ve gericiliğin bir biçimi olduğunu kanıtlıyordu.

IV

Bakunin ve diğer anarşistlerin altmış yıl önce milliyet sorununun

çözümü diye ve genelde uluslararası ilişkilerde "ideal" politik sistem olarak ortaya attıkları federalizm fikri, bugün Rusya'da çeşitli gruplara sığınmaktadır. Bu fikrin ve proletaryanın güncel sınıf savaşımıyla ilişkisinin çarpıcı bir örneği, son (1905) devrim sırasında Rusya'daki bütün federalist grupların topladıkları kongredir. Bu kongrenin tartışmaları ayrıntılı bir rapor halinde basılmıştır.*

İlk başta, bu grupların politik görünüşünün ve "sosyalizm"inin bir tanımlamasını yapmak ilginç olur. Kongreye Gürcü, Ermeni, Beyaz Rus, Yahudi, Polonyalı ve Rus federalistler katılmıştı. Gürcü Federalist Sosyalist Partisi asıl olarak (kendi raporuna göre) şehirde değil kırda çalışmaktadır, çünkü Gürcü ulusundan insanların yoğun bir kütle halinde yaşadığı yer orasıdır. Sayıları yaklaşık 1.2 milyona varır; Tiflis, Kutai, kısmen Batum vilayetlerinde yoğundurlar. Bu partinin tabanı neredeyse tamamen köylü ve küçük toprak soyluluğu (*gentry*) kesiminden gelir. "Hayatına bağımsız bir düzen verme uğraşında" -diye bildirmektedir Gürcü Federalist sosyalist Partisi delegesi- "ister mutlakiyetçi, ister anayasal, isterse sosyal-demokrat(!) olsun, merkeziyetçi bürokrasiye güvenmeyen Gürcü köylülüğü aradığı sempatiyi ve yardımı herhalde, kırlık bölgelerde yaşayan ve mülklerinin büyüklüğü, ayrıca yaşam tarzıyla köylülükten pek farkı olmayan küçük Gürcü toprak soyluluğunda (gentry) bulacaktır." Bu yüzden pratiğe egemen olan düşünce, "temel(!) nitelikli etkenlerden dahi bağımsız olarak, Gürcü tarımının pratikte hüküm süren koşullarının tarım sorununu sınıfsal bir sorun, köylülüğü ya da toprak soyluluğunu (*gentry*) ise bütün ulusu kapsayan bir sorun, toplumsal(!) bir problem, çalışmaya(!) ait bir problem olarak ele almayı gerektirdiğidir". Bu varsayımlardan yola çıkan Gürcü Federalistleri, Rus Sosyalist Devrimcileri'yle uyum içinde, "kapitalist ya da

(*) Bkz. *Proceedings of the Russian National Socialist Parties*, April 16-20, 1907, Knigoi Izdatielstvo, Sejm (St. Petersburg, 1908.)

burjuva sistemin egemenliğinde başarılabilecek olan toprağın toplumsallaşması" için çaba harcıyorlar. Bu programa göre bir ek, "toplumsallaşma"nın meyva bahçelerine, bağlara ve diğer "özel tarlalara" ya da çiftliklere genişletilemeyeceği kaydının düşülmesidir, çünkü bunlar "bir yolda karşılığını çıkaramayacak kadar çalışmayı ve maddi aracı gerektiren", "bir Gürcü köylüsünün güçlükle vazgeçebileceği" bölgelerdir. Sonuç olarak özel mülkiyet "tarlalar"a kalırken, "sosyalizm" de hububat ekimine (Kafkaslar'da pek az vardır), kum tepeciklerine, kenarda kalmış topraklara, bataklıklara ve ormanlara düşüyor.

Sosyalist Federalistlerin asıl vurgusu, Gürcistan'daki tarım sorununa bir kurucu mecliste ya da merkezi parlamentoda değil, özerk ulusal kurumlarda karar verilmesi kaydıdır; çünkü "hayat bu sorunu nasıl bir karara bağlarsa bağlasın, Gürcistan bölgesindeki toprakların öncelikle Gürcü halkına ait olduğu ilke olarak tartışma götürmez bir şeydir." Öyleyse küçük toprak soyluları (*gentry*) ve burjuvazi nasıl oluyor da kitle halinde "sosyalist" partiye katılıyor sorusuna Gürcü Federalist delegelerin getirdikleri açıklama, "bu katmanların istemlerini formüle edecek başka parti bulunmadığı" içindir demekti.

1890'ların başında Ermenilerin Türkiye'den kurtulması amacıyla kurulmuş Ermeni Devrimci Federasyonu, Dashnaktsutyun, sadece "halkı militarize etme"ye, yani savaş müfrezeleri hazırlayıp Türkiye'ye silahlı gruplar sokma, silah ithali, saldırıların Türk birliklerine yöneltilmesi gibi şeylere ilgi gösteriyordu. Ermeni Devrimci Federasyonu ancak son zamanlarda, içinde yaşadığımız yüzyılın başlarında, eylemlerinin alanını Kafkaslar'a kadar genişletti ve aynı zamanda toplumsal bir boyut kazandı. Hareketin devrimci bir tarzda öne çıkışının ve Kafkaslar'daki terörist eylemlerin nedeni, 1903'de [çarlık] hazinesi adına Ermeni rahiplerin mülklerine el konmasıydı. Parti, temel işlevi olan "savaş" eylemlerinin yanı sıra, bu olaylara dayanarak, Kafkaslar'daki kırsal nüfus içinde propagandaya geçti

ve çarlıkla savaşa başladı. Dashnaktsutyun'un tarım programı toprak soylularının (*gentry*) mülklerinin bedelsiz kamulaştırılmasını ve eşitçe paylaşılması için komünlere teslim edilmesini gerektirmektedir. Bu reform, Transkafkasya'nın merkezi bölgesinde çok daha genel kapsamdaki komün mülkiyetine dayanır. Son zamanlarda Ermeni Federalistler arasında, Dashnaktsutyun partisinin oldukça kuşkulu sosyalist öğeler barındıran burjuva, milliyetçi bir örgütten öteye gitmediğini iddia eden bir "gençlik" eğilimi baş gösterdi: Kendi içinde tamamen heterojen nitelikli toplumsal unsurları birbirine bağlayan, bir yanda Türkiye öbür yanda Kafkaslar gibi tamamen ayrı sosyo-politik bölgelerde faaliyet yürüten bir örgüt. Bu parti, kendi raporuna göre, gerek ulus çapındaki ilişkilerin bir temeli (Kafkaslar'daki koşullar bütünüyle bu temele dayanarak yeniden oluşturulmalıdır), gerekse partinin örgütlenme ilkesi olarak federalizm ilkesini tanımaktadır.

1903'te Beyaz Rusya Devrimci Hromada'sı adıyla bir Beyaz Rus örgütü kurulmuştu. Başlıca programatik istemi Rusya'dan ayrılmak, ekonomi alanında toprağın ulusallaştırılmasıydı. 1906'da bu program gözden geçirilince, Rusya'da federal bir cumhuriyet istemi öne çıktı. Litvanya için bölgesel özerklik, Vilna'da bir diyet kurulması, Litvanya'da yerleşik diğer milliyetler için bölgesel-olmayan ulusal kültürel özerklik. Tarım sorunundaysa şu istemler benimsenmişti: Hazinenin, kilisenin ve manastırların elindeki, ayrıca 80-100 destayin genişliğindeki büyük toprak mülklerine el konularak bir toprak fonuna dönüştürülecekti. Topraksız ve küçük köylüler, yoksulluğun silinmesi ve ülkenin üretici güçlerinin gelişmesi amacıyla, miras kalmış gibi bu fonlardan yararlandırılacaktı. Beyaz Rus köylüsünün düşük entelektüel düzeyinden dolayı henüz toprağın toplumsallaşmasından söz edilemez. Demek ki partinin görevi, toprakların birleştirilmesinin yanı sıra sekiz destayin büyüklüğünde normal bir köylü tarımının yaratılması ve sürdürülmesidir. Ayrıca ormanlar, su kaynakları ve bataklıklar da ulusallaştırılacaktır.

Hromada faaliyetlerini Viina, Minsk, Grodno vilayetleri ve Witebsk'in bir parçasında oturan, sayıları yaklaşık yedi milyona varan Beyaz Rus köylüleri arasında yürütür.

Rus Sosyalist-Devrimci Parti'deki Yahudi muhaliflerin henüz birkaç yıl önce örgütledikleri Yahudi Federalist grup, "Sierp" ("Orak"), Rus devletindeki bütün milliyetler için bölgesel-olmayan özerklik istemektedir; bunlardan gönüllü politik devlet birlikleri yaratılacak, birliklerin birleşmesiyle bir devlet federasyonu kurulacak, bu şekilde Yahudilerin nihai amacı, bölgesel (!) özerklik için çaba harcanacaktır. Yahudi federalistlerinin çalışmaları asıl olarak Witebsk, Ekaterinoslav, Kiev gibi yerlerdeki Yahudi işçilerin örgütlenmesine yöneliktir ve Rus devletindeki sosyalist partilerin zaferiyle programının hayata geçirileceğini ummaktadır.

Diğer iki örgütü, PSP'nin "devrimci hizbi" ve Rus sosyalist Devrimciler Partisi'ni anlatmaya kalkmak gereksiz olur, çünkü köken ve karakterleriyle yeterince biliniyorlar.

Demek ki Federalistler Diyeti şu anda proletaryanın sınıf hareketinin reddettiği eskimiş federasyon fikrini işliyor. Milliyetçi programı ana kaygıları, sosyalist programıysa yalnızca bir eklenti sayan küçük burjuva partilerden oluşan bir topluluktur bunlar; asıl olarak, muhalefetteki köylülüğün kaotik özlemlerini, burjuva partilere açıkça muhalefet ederek devrimin girdabına çekilmiş proleter partileri (Polonya Sosyalist Partisi'nin devrimci fonksiyonuyla Yahudi Federalistleri'ni dışta tutarak) temsil eden partiler topluluğudur. Bu küçük burjuva unsurlar topluluğunda, Rus teröristlerinin partisi yalnızca en eski değil, ayrıca en soldaki eğilimdir. Diğerleri proletaryanın sınıf savaşımıyla hiçbir ortaklıkları bulunmadığını çok daha açık biçimde dışa vururlar.

Rengarenk milliyetçiler topluluğunu bağlayan tek ortak zemin, hepsinin devletin ve politik ilişkilerin -ayrıca parti ilişkilerinin- temeli olarak tanıdıkları federasyon fikriydi. Ama bu tuhaf uyumdan, sorun ortak ideali hayata geçirme projelerine geldiği an, her yandan

uzlaşmazlık fışkırır. Yahudi Federalistleri kendilerine ait bir "toprak parçası" edinme yazgısına kavuşmuş ulusların "kibirliliği"nden, özellikle de bölgesel-olmayan özerklik projesine en büyük direnişi gösteren Polonyalı Sosyal-Yurtseverlerin egoizminden çok fazla yakınırlar; yine aynı Yahudi milliyetçileri, Gürcü Federalistlerin yalnızca Gürcü milliyetinin mülkü olduğunu iddia ettikleri topraklarına başka bir milliyeti kabul edip etmeyeceklerini melankolik bir tarzda sorguluyorlardı. Rus Federalistlerse Yahudileri kendi istisnai durumları nedeniyle bütün milliyetlere bölgesel-olmayan özerkliği zorla kabul ettirmeyi istemekle suçlarlar. Kafkas, Ermeni ve Gürcü Federalistler, gelecekteki bir federal sistemde milliyetlerin ilişkileri konusunda, özellikle başka milliyetlerin Gürcü bölgesel özerkliğine katılıp katılmayacağı, "ağırlıkla Ermenilerin oturduğu Akhalkalak ya da nüfusun karışık olduğu Barşabin gibi ilçelerin ayrı ayrı özerk bölgeler mi oluşturacağı yoksa nüfuslarının bileşimine göre kendilerine uygun bir özerklik mi kuracakları" sorununda anlaşamıyorlar. Ermeni Federalistler, çoklukla Ermenilerin oturduğu bir merkez diye, Tiflis şehrinin özerk Gürcü bölgesinin dışında kalmasını istiyorlar. Öbür yandan bütün Gürcü ve Ermeni Federalistler, şu anda, Tatar-Ermeni kıyımından beri, Tatarların "kültürel açıdan olgunlaşmamış bir milliyet" olarak özerk Kafkas halkları federasyonunun dışında bırakılması gerektiğini kabul ediyorlar! Yani, federasyon fikrini oybirliğiyle kabul eden milliyetçiler kümesi çelişkili çıkarları ve eğilimleri karşısında değişiveriyor. Anarşizmin kuramsal ve tarihüstü soyutlamalarında her türlü milliyet sorununun en mükemmel çözümünü oluşturan federalizm "ideal"i, ilk hayata geçiriliş denemesinde, yeni çelişkilerin ve uzlaşmazlıkların kaynağı izlenimi veriyor. Sözde bütün milliyetleri uzlaştıran federalizm fikrinin boş bir deyişten ibaret kaldığı burada çarpıcı biçimde kanıtlanmıştır. Ayrıca, çeşitli ulusal gruplar içinde tarihsel bir dayanak üzerinde yükselmediğinden, özünde çelişkili çıkarların çözümünde ortak bir zemin yaratacak birleştirici bir fikir de değildir.

Ama aynı federalizm, sadece pratikte karlılaşılan milliyet anlaşmazlıklarında değil, genelde milliyet sorunu gözönünde tutulduğu zaman da, tarihsel arka planından koparıldığında bütün zayıflığını ve çaresizliğini gözler önüne serer. Rus Kongresi'nin ana teması milliyet sorununun değerlendirilmesi ve açınlanmasıydı. Bu işe, "Marksizmin dar öğretisi"nin formülleri ve "doğmalar"ıyla ellerini kollarını bağlı hissetmeden giriştiler. Peki, güncel politik yaşamın en yakıcı sorunlarından hangi biri aydınlatıldı? "Sosyalizmin ortaya çıkışından önceki bütün insanlık tarihi boyunca" -dile ilan ediyordu Sosyalist Devrimci Parti'nin temsilcisi Kongre'nin açılış konuşmasında- "Mukaddes Kitap'tan alınmış aşağıdaki sözler bir vecize olarak aktarılabilir: 'Ve ondan "shibbolet" demesini istediler, 'sibboleth' dedi ve onu nehrin sığ yerinde kılıçtan geçirdiler'. Gerçekten de, uluslararası savaşlarda dökülen en büyük kanın kaynağı, bir ulus 'shibboleth' derken, diğerinin 'sibboleth' demesidir.' Tarih felsefesine bu derin dalışı aynı düzeydeki bir dizi konuşma izledi ve milliyet sorunuyla ilgili tartışmalar Gürcü Federalistler'nin memorandumuyla noktalandı:

> "İnsanların temel görevinin gerek vahşi hayvanları gerekse kendileri gibi yaratıkları avlamak olduğu ilkel devirlerde, ne efendi ne köle vardı. Toplumsal ilişkilerde eşitlik çiğnenmiyordu; ama sonradan, toprağı işlemeyi öğrenmeye başladıklarında, esirleri öldürüp yemektense esir durumda tutmaya geçtiler. Öyleyse köleliğin çıkış nedeni neydi? Açıkçası, maddi çıkarların yanı sıra şu koşul: İnsanın fiziksel doğası gereği bir avcı ve savaşçı(!) oluşu. Ve insan zaten çoktandır bir sınai hayvan haline gemiş olmasına karşın, tam bugün komşusunu küçük maddi nedenler yüzünden parçalayabilecek bir yırtıcı hayvandır. Bitmez tükenmez savaşların ve sınıfların egemenliğinin kaynağı budur. Doğallıkla, sınıf egemenliğinin kökeni, örneğin insanın bağımlılığa alışma yetisi gibi başka nedenlerden de etkileniyordu. Ama kuşku yok ki insan bir savaşçı olmasaydı kölelik

de olmazdı." Ardından çarlığa bağlı milliyetlerin yazgısıyla ilgili kanlı bir tablo çiziliyor, sonra yine kuramsal bir aydınlatma geliyor: "Bürokratik egemenliğin yalnızca sınır ülkelerde değil, bizzat Rusya'da da öfkeyle karşılandığını herkes söyleyebilir. Bizim yaklaşımımızla, bu tamamen anlaşılabilir bir durumdur. Başka ulusları boyunduruk altına alan bir ulus eninde sonunda kendisi köleliğe düşer. Örneğin, Roma egemenliğini ne kadar genişlettiğiyse, plebler özgürlüklerini o kadar kaybediyordu. Başka bir örnek: Büyük Fransız Devrimi sırasında Cumhuriyet Ordusu'nun askeri zaferleri devrimin meyvasını -Cumhuriyet(!)- yemişti. Bizzat Ruslar, tek bir güçlü devlette birleşmeden önce, yani ayrı devletlerin egemenliği altındayken, karşılaştırılmaz derecede daha çok özgürlükten yararlanıyorlardı."

Demek ki memorandum tarihsel-felsefi bir dersle bitiyor; özgürlük silah gürültüsüyle bağdaşmaz. Fetihler, hem köleliğin, hem de kimi toplumsal sınıfların başkaları üzerindeki egemenliğinin doğuşunun temel nedeniydi.

Günümüz Federalistlerinin milliyet sorununda bütün söyleyebilecekleri bu kadardır. "Adalet", "kardeşlik", "ahlak" açısından bakan harfi harfine aynı ifade tarzı, Bakunun'in altmış yıl önce ilan ettiği aynı güzel şeyler. Tıpkı anarşizmin babasının 1848 Devrimi'ne, iç kaynaklarına, tarihsel görevlerine kör kalması gibi; Rusya'da federalizmin bugünkü son mohikanları da çarlık sistemindeki devrimin önünde çaresiz ve güçsüzdürler.

Doğası ve tarihsel özüyle gerici nitelik taşıyan federasyon fikri, bugün, bütün imparatorluk topraklarındaki proletaryanın birleşik devrimci sınıf savaşımına karşı bir tepki oluşturan küçük burjuva milliyetçiliğinin sözde devrimci bir belirtisidir.

4. MERKEZİLEŞME VE ÖZERKLİK

Kapitalizmin burjuva devletlerdeki genel merkezileştirici eğilimine dikkat çektik. Ama nesnel gelişme ve burjuva toplumunun gerekliliklerı aynı zamanda yerel özerkliği de beslemektedir.

Burjuva ekonomisi, yaşama, adli, idari ve eğitim sismetinde, devletin bütün alanlarında ve olabildiği kadarıyla uluslararası ilişkilerde en geniş tekbiçimliliği gerektirir. Ama aynı burjuva ekonomisi, bu işlevlerin hayata geçirilmesinde, tekbiçimlilik kadar doğruluğa ve etkinliğe de gerek duyar. Modern devletlerin merkeziyetçiliği zorunluluk gereği bürokratik bir sistemle bağlantılıdır. Orta Çağ devletinde, serf ekonomisinde, kamusal işlevler toprak mülkiyetiyle bağlantılıydı; bunlar "somut haklar", bir tür toprak vergisiydi. Mülklerin feodal lordu aynı zamanda ve aynı nedenle medeni hukuk ve ceza yargıcı, polis şefi, belirli bölgelerdeki askeri kuvvetlerin başı ve vergi toplayıcısıydı. Gerçek mülklere sahip olmakla bağlı bu işlevler, toprağın kendisi gibi, işlemlerin, hediyelerin, satışların ve mirasın vb. nesnesiydi. Devlet otoritesinin feodal dağınıklığıyla savaşarak kapitalizme zemin hazırlayan ve Orta Çağ'ın sonuna doğru büyüyen mutlakiyetçilik, kamu işlevlerini toprak mülkiyetinden ayınp bu işlevlerin uygulanması için yeni bir toplumsal kategori, saray memurlarını yarattı. Modern kapitalist devletlerin gelişmesiyle birlikte, kamu işlevlerinin görülmesi bütünüyle ücretli

kişilerin eline geçti. Sayısı artan bu toplumsal grup modern devlet bürokrasisini oluşturdu. Bir yandan, kamu işlevlerinin ücretli personele (bütünüyle işlerine bağlı ve güçlü bir politik merkezden yönetilen kişilere) devri, uzmanlaşmaya, işbölümüne, insan gücünün toplumsal mekanizmasının korunması amacına tamamen bağlı kılınmasına dayalı burjuva ekonomisinin ruhuyla çakışırken; öbür yandan, merkeziyetçi bürokrasi ekonomiyi sekteye uğratan ciddi engellere çarpar.

Kapitalist üretim ve değişimi karakterize eden, en üst düzeyde duyarlılık ve esneklik, piyasa ve bizzat üretim koşullarında sürekli dalgalanmalara ve gelgitlere neden olan binlerce toplumsal etkiyle bağlı aralıksız değişim yeteneği, hatta eğilimidir. Bu dalgalanmaların sonucunda, burjuva ekonomisi, katılığı ve tekdüzeliğiyle merkezi bürokrasinin altından kalkamayacağı kamu hizmetleri için maharetli, işbilir yöneticilere gerek duyar. Bundan dolayı burjuva toplumunda, temsili meclislerin çıkardığı yasalardan başka, modern devletin merkeziyetçiliğini düzeltici bir öğe olarak yerel özerklik doğrultusunda doğal bir eğilim belirir; böylece devlet aygıtının toplumsal ihtiyaçlara daha iyi uyum sağlaması olanağı yaratılır. Çünkü yerel özerklik yerel koşulların çok çeşitliliğini dikkate alır, ayrıca toplumun kamusal işlevlerle doğrudan bir etkileşime, işbirliğine girmesini sağlar.

Bürokrasinin egemenliğinden (ki burjuva liberalizmi özerkliğin zorunluluğunu genellikle bununla açıklar) ayrılamaz kusurlardan daha önemli bir etken daha vardır ama. Kapitalist ekonomi kitlesel fabrika üretimine geçişten itibaren karşılanması kaçınılmaz bir dizi yeni toplumsal ihtiyaç çıkarmıştır. Her şey bir yana, geleneksel toplumsal yapıyı temellerinden yıkan ve harabeye çeviren büyük sermayenin yayılışı ve ücretli emek sistemi önceden bilinmeyen bir belayı, kitlesel işsizliği ve proletaryanın yoksullaşmasını doğurdu. Sermaye yedek işgücüne ihtiyaç duyduğu ve kamu güvenliğinin korunması gerektiği için, toplum proleter kitleleri denetim altında

tutmak amacıyla geçim araçlarından ve işten yoksun bıraktı. Bu şekilde, modern kamu refahı kapitalist üretimin çerçevesi içinde toplumsal bir işlev haline gelmektedir.

Geniş sanayi proleterleri kitlesinin en kötü maddi koşullarda modern sanayi merkezlerinde toplanması, yanı başındaki burjuva sınıflar adına bulaşıcı hastalıkların yayılması tehlikesi doğurduğu gibi, ivedi bir toplumsal ihtiyaç daha yarattı: Sağlığın kamusal ilgi haline gelişi ve bununla bağlantılı olarak su ve kanalizasyon sistemlerinin, ayrıca inşaatların kamunun düzenleme alanına dahil edilmesi.

Kapitalist üretimin ve burjuva toplumun gereklilikleri ilk kez halkın eğitimini de problem haline getirmişti. Sadece büyük şehirlerde değil, taşrada ve kırsal nüfus arasında da geniş kitlelere ulaşabilecek okullar sisteminin kurulması, okulların kuruluşu ve düzenlenmesinin kamusal bir işlev olduğu düşüncesini getirdi.

Malların ve kişilerin devletin alanı içinde olağan bir olgu ve kapitalist üretimin varlık koşulu olarak hareket etmesi, kamunun yollar ve ulaşım araçlarıyla sürekli ilgilenmesi gerekliliği de yarattı: Gerek askeri strateji ve dünya ticareti açısından önem taşıyan demiryolu hatları ve deniz trafiği biçiminde, gerekse taşıtlara ayrılan yollar, anayollar, köprüler, nehir taşımacılığı ve yardımcı demiryolu hatları biçiminde. İç ulaşımın vazgeçilmez koşullarının yaratılması ve korunması burjuva toplumunun en ivedi ekonomik ihtiyaçlarından biri haline gelmişti.

Son olarak, genel ilgi ve toplumsal ihtiyaç konusu olarak kişilerin ve mülklerin kamu güvencesinde oluşu da kapitalist ekonominin gereklilikleriyle bağlı, açıkça modern dönemin bir ürünüdür. Orta Çağ toplumunda güvenliği özel hukuksal koruma alanları sağlardı: Kırsal nüfus için feodal egemenlik alanı, kasabalar için şehrin koruyucu duvarlarıyla her şehirde ayrı ayrı olan tüzükler ve "özgürlükler". Şövalyelerin kendi güvenliklerini sağlayacağı varsayılıyordu. Meta üretimine dayanan modern toplumda devlet topraklarında

yaşayan herkes için ayrım gözetmeksizin kişi ve mülk güvenliği sağlaması toplumun genel güvenliğiyle ilgili bir sorunudur. Merkezi hükümet bu ihtiyaçların hepsini tatmin edemez. Ülkenin uzak bölgelerindeki yerel ilişkilerde olduğu gibi bazı hükümetler bunlann hiçbirini bile karşılayamaz; anlaşılacağı gibi hükümet böylesi ilişkilerin maliyetini yerel halka yıkma eğilimindedir.

Modern devletlerde yerel özerklik, bundan dolayı, en başından itibaren, herşeyden önce, bir dizi toplumsal işin yükünün bizzat topluma devredilmesinden doğmuştur.

Kapitalizm bir yandan katmanlaşma yaratır, bir ekonomik ve toplumsal organizmayı en büyük devlet alanlarına, belirli bir kapsamda bütün dünyaya bağlar. Ama aynı zamanda, çıkarlarını korumak, burjuva ekonomisini mükemmelleştirip bütünselleştirmek üzere özerk devletleri böler ve yeni merkezler, yeni toplumsal organizmalar, örneğin büyük şehirler ve eyalet bölgeleri vb. yaratır. Çağdaş modern şehir sayısız ekonomik ve toplumsal bağla hem devlete, hem de bütün dünyaya bağlanır. Halkın birikmesi, belediye ulaşımı ve ekonomisinin gelişmesi şehri ayrı ve küçük bir organizmaya çevirir; şehrin ihtiyaçları ve kamusal işlevleri, el zanaatı üretimiyle ekonomik ve politik açıdan neredeyse tamamen bağımsız Orta Çağ devletindekilerden daha değişik ve çok sayıdadır.

Farklı devletlerin ve yeni şehir alanlarının kurulması, yeni toplumsal ihtiyaçların ürünü olarak modern belediye yönetiminin çatısını sağladı. Kapitalizmin, şehrin ve köyün çıkarlarının çeliştiği şeklindeki ekonomik ilkeyi izleyerek, bir yanda şehri ve öbür yanda köyü dönüştürdüğü özgül toplumsal organizmaların ihtiyaçlarıyla başa çıkması için, belediye ya da eyalet yönetimi zorunludur. Sanayi ve tarım, yani şehir ve köy arasındaki özel kapitalist bağın çerçevesi içinde, üretim ve değişimlerindeki karşılıklı sıkı bağımlılığın çerçevesi içinde, her büyük şehrin halkının gündelik çıkarlarını komşu köylerdeki insanların varlığına bağlayan bin bir türlü iplik, doğal bir şekilde Fransa'daki gibi taşranın (ister departman, ister kanton, ister komün

biçiminde) özerkliğine uzanır. Bu biçimlerdeki modern özerklik asla devlet merkeziyetçiliğinin ortadan kalkışı değil, bilakis tamamlanışıdır; hepsi birden burjuva devletinin karakteristik biçimini oluştururlar.

Politik birleşme, devlet egemenliği, tekbiçimli yasalar ve merkezi devlet hükümeti dışında, yerel özerklik bütün ülkelerde liberallerin ve burjuva demokrasisinin temel politika konularından biri haline gelmişti. Modern burjuva sistemde yukarıda anlatılan tarzda gelişen yerel özerkliğin, Orta Çağ geçmişinden kalan federalizm ya da partikularizmle ortak hiçbir yanı yoktur. Hatta tam zıttı doğrudur. Orta Çağ partikularizmi ya da federalizmi devletin politik işlevlerini ayırırken, modern özerklik yoğunlaşmış devlet işlevlerinin yerel ihtiyaçlara uyarlanması ve halkın katılımının sağlanmasıyla yetinir. Bu yüzden, Bakunin'in idealine uygun federalizm ya da komünal partikularizm, büyük bir devletin topraklarını birbirinden kısmen ya da tamamen bağımsız küçük alanlara bölme planıyken, modern özerklik merkezi büyük devletin demokratikleşmesinin bir biçimidir sadece. Bu konunun en açık örneği, belli başlı modern devletlerde eski partikularizmin mezarı üstünde ve ona açıkça karşı çıkarak büyüyen modern özerkliğin tarihidir.

II

Devletin idari ve bürokratik merkeziyetçiliğini, mutlakiyetçilik Fransa'da *ancien régine* (eski rejim) sırasında başlatmıştı. Şehirlerde, özellikle Paris'te komünal bağımsızlığı zorla kaldırarak, en büyük feodal mülklere boyun eğdirip onları tımar bölgelerine katarak, nihayet yönetimi devlet konseyi ve kraliyet denetçilerinin ellerinde toplayarak, daha Richelieu zamanında güçlü bir merkeziyetçi devlet aygıtı yaratılmıştı. Eyalet konumuna indirilen eski bağımsız feodal fieflerin bir kısmını, yetkileri bir aldatmacadan ibaret kalan meclisler yönetiyordu.

Büyük Devrim işine iki yönde girişti. Bir yandan, politik merkezileşme eğilimini sürdürerek feodalizmin bölgesel kalıntılarını tümüyle silerken; öbür yandan, hükümetin atadığı bürokratların eyalet yönetimi sistemi yerine halkın seçtiği temsilcilerle yerel bir sistem yarattı. Kurucu Meclis ülkenin eyaletler biçimindeki tarihsel bölünmesini ve yanı sıra yönetsel bakımdan çeşitlilik taşıyan şehirler ve köyler biçimindeki Orta Çağ'a özgü bölünmeyi Fransa haritasından tamamen sildi. Kurucu Meclis'e bırakılan *tabula rasa*'da, Siéyès'in fikrini izleyerek kare departmanlar biçiminde yeni, basit, geometrik bir bölünme getirildi. Departmanlar da sırayla kozalara (*arrondissement*), kantonlara ve komünlere bölünmekte, her birini halkoyuyla seçilmiş bir organ yönetmekteydi. Directoire'ın III. Yıl Anayasası, Kurucu Meclis'in uygulamaya koyduğu büyük reformun temellerini korusa bile ayrıntılarda belirli değişikliklere gitmişti. Nitekim, modern tarihe çığır açıcı bir modern özerklik modeli sunmuş olan bu reformdu: Feodal adem-i merkeziyetçiliğin mezarında büyümüş, bütünüyle yeni bir fikri, yani seçime dayalı demokratik temsil fikrini taşımıştı.

Ardından Fransa'da özerkliğin tarihinde yüz yıllık bir değişiklik dönemi geldi. Bu tarih ve demokrasinin ülkedeki bütün politik yazgısı, karakteristik bir tarzda iki kutup arasında gidip geliyordu. Bu zaman diliminde aristokrat, monarşik gericiliğin sloganı eski tarihsel eyaletlerin bağımsızlığına dönüş anlamında adem-i merkezileşme iken, liberalizmin ve demokrasinin sloganı politik merkeziyetçiliğe ve aynı zamanda, özellikle komünlerde, yerel halkın temsil haklarına sıkı bağlılıktır. Devrim'in bu alanda yaptıklarına ilk darbeyi, VIII. Yıl 28 Pluvois Statute'iyle (17 Şubat 1800), 18. Brumaire hükümet darbesiyle (*coup d'état*) tahta çıkan Napoleon indirdi. Directoire zamanında karşı-devrimin özellikle taşrada yarattığı ve demokratik özerkliğin sorumlu tutulduğu genel karışıklık ve kaos ortamından yararlanan bu statute, Devrim'in yaptıklarını alelacele bürokrasinin çerçevesine sıkıştırıvermişti. Fransa'da politik merkeziyetçilik doğrultusundaki yeni bölünmeyi koruyan Napoleon, bir

kalem oynatışıyla halkın yerel özerkliğe katılışına son verdi ve bütün yetkiyi merkezi hükümetin atadığı memurların (vali, vali yardımcısı ve belediye başkanı) ellerine devretti. Departmanda, Napoleoncu vali, *ancien régime*'in mutlu zamanlarının denetçisinin dirilip gelmiş haliydi büyük oranda. Napoleon geriye dönüşü kendine özgü samimiyetiyle ifade etmişti: "*Avec mes préfets, mes gens d'armes et mes prêtres, je ferai tout ce que je öoudrai.*" (Valilerim, polis ve rahiplerim yardımıyla, istediğimi yapacağım.)

Restorasyon kendinden önceki sistemi genel hatlarıyla korudu; yaygın bir deyişe göre, "Bourbonlar, Napoleon'un yaptığı yatakta uyudular." Gelgelelim, aristokrat göçmenlerin yurda döner dönmez ilk attıkları savaş çığlığı adem-i merkezileşmeden vazgeçilemeyeceğini resmen ilan ettiğinde, ünlü *chambre introuvable*[*] neredeyse hiç toplanmamıştı. Sağcı liderler Corbière, De Bonald, la Bourdonnaye, de Villèle, Duvergier de Hauranne çeşitli vesilelerle "monarşiyle cumhuriyetçi eşitlik ve tekbiçimliliği uzlaştırmanın olanaksızlığı"nı ileri sürmüşlerdi. Bu durumda aristokrasi eyaletlerde ekonomik ve politik merkeziyetçiliği "devrime yer açmak, yeniliklere ve ajitasyona yataklık etmek"le suçlanmıştı. Burada, yarım yüzyıl önce devrimci Paris Komünü'ne karşı taşradaki gericiliği seferber etmeye çalışan sağın harfi harfine aynı savlarını işitiyoruz.

Dolayısıyla, seçim ilkesinin uygulanmasıyla yerel yönetim reformuna yönelik ilk ürkek deneme, yani Martignaque projesi, Temmuz'dan önceki muhterem mecliste fırtına koparmış, "devrimin başlangıcı" olarak açıkça reddedilmişti. Toprak aristokrasisinin öfkeli temsilcileri vali ve vali yardımcılarının yetkisinin genişletilmesini, merkezi otoriteye bağımlı hale gelmelerini istemişlerdi. Oysa Restorasyon'un günleri sayılıydı ve Martignaque projesinin yenilgisi Temmuz Devrimi'nin açılışına dönüştü. Restorasyon'un en zengin burjuvazinin egemenliğine uygun olarak düzeltilmiş bir baskısından

(*) 1815-16'da aşırı gericilerden oluşan meclis. (Ç.N.)

öteye gitmeyen Temmuz Monarşisi, yerel özerklikte önemsiz değişikliklere gitmiş, seçim sistemine gölge düşürmüştü. Komünlerle ilgili 1831 yasası ve departmanlarla ilgili 1833 yasası belediye ve departman konseyleri için, bu konseylerin niteliklerinde hiçbir genişletmeye gitmeden, oy verme hakkını bürokrasi ve burjuva aydınlarla en yüksek vergi verenlerden oluşan dar bir azınlığa tanımıştı.

1848 Devrimi eski düzenlemeyi geri getirerek departman konseyleri için genel oy hakkı uygulamasına geçti ve konsey toplantılarını halka açtı. Haziran günlerinden sonra, aristokrat-dinsel haklar partisi sosyalizm yılanına karşı bir adem-i merkezileşmeye dönüş istemini yoğunlaştırdı. 1851'de departman konseyleri hep birlikte yetkilerinin genişletilmesini ve iç savaş çıkması halinde Paris'e karşı kullanmak üzere olağanüstü yetkiler tanınmasını istediler. O zamanlar hâlâ bir liberal olan Thiers ise, tersine, sosyalizme karşı en belirgin önleyici tedbir olarak merkeziyetçilikte ısrar ediyordu. (Gerçi aynı Thiers 1871'de eyaletleri Paris Komünü'ne karşı seferber edebilmek amacıyla federalizm ve adem-i merkeziyetçilik bayrağını kendisi dalgalandırıyordu.) Şubat Devrimi'nin eserlerini tasfiye etmeye girişen İkinci Cumhuriyet, 1851'de, tam yetkili valiyi geri getirerek I. Napoleon sistemini yeni baştan kuran bir yerel yönetim reformu projesi hazırlamıştı. III. Napoleon'un girdiği köprü bu şekilde inşa edildi. III. Napoleon Şubat'ın kazanımlarını daha köklü biçimde gözden geçirmeye girişti, yerel yönetimi I. Napoleon reformlarındakinden bile geriye götürdü, departman konseyleri toplantılarının açık yapılması uygulamasına ve kendi kabinelerini seçme haklarına son verdi; o günden itibaren belediye başkanlarını oldukça keyfi biçimde hükümet atadı (tabii komün konseyi içinden değil). III. Napoleon nihayet valilerin yetkisini (1852 ve 1861 yasalarıyla) öyle bir genişletti ki, hükümetten bile tam bağımsızlık kazandılar. Doğrudan Louis Napoleon'a bağlı ve güçleri her şeye yetebilen bu departman satrapları, parlamento seçimlerindeki "direktör" görevleri sayesinde, İkinci İmparatorluk'un temel direkleri haline geldiler.

Marx yukarıda anlatılan tarihin akışını İkinci İmparatorluk'un başlamasına kadar *Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire*'i adlı eserinde geniş yer vererek şöyle betimliyordu:

> Muazzam bürokratik ve askeri örgütlenmesi, geniş katmanları kucaklayan usta devlet makinesi, sayısı yarım milyona varan memurlar topluluğu ve yine yarım milyonluk ordusuyla bu yürütme gücü, Fransız toplumunun gövdesini bir ağ gibi saran ve bütün gözeneklerini tıkayan bu dehşet verici asalak yapı, mutlak monarşi günlerinde yıkılmasına yardımcı olduğu feodal sistemin çürümesiyle boy attı, gelişti. Toprak sahiplerinin ve kasabaların senyöral ayrıcalıkları devlet gücünün özelliklerine, feodal kodamanlar ücretli memurlara, Orta Çağ'ın tam yetkili devletlerinin çelişkilerle dolu karmaşası fabrikada gibi bölünüp merkezileşmiş bir devlet otoritesinin düzenli planlanışına dönüştü. Ulusun sivil birliğini sağlamak üzere hepsi ayrı ayrı yerel, bölgesel, şehir ve taşradaki güçleri kırma görevini üstlenmiş birinci Fransız Devrimi'nin mutlak monarşinin başladığı işi ileriye götüreceği muhakkaktı: Merkezileşme, ama aynı zamanda hükümet gücünün kapsamı, nitelikleri ve ajanlarını yerleştirme. Napoleon bu devlet makinesini mükemmelleştirmişti. Meşru monarşi ve Temmuz monarşisi, burjuva toplumu içindeki işbölümünün yeni çıkar grupları, dolayısıyla devletin yöneteceği yeni malzemeler yaratmasıyla aynı ölçüde gelişen daha geniş çaplı bir işbölümünden başka tek bir şey eklemedi. Her *ortak* çıkar toplumdan hemen koparıldı, onun yerine toplum üyelerinin eylem alanından çıkarılan daha yüksek, *genel* bir çıkar kondu ve bir köprü, okul binası ve bir köy topluluğunun komünal mülkünden tutun demiryolları, ulusal zenginlik ve Fransa'nın ulusal üniversitesine kadar her şey hükümet faaliyetlerinin nesnesi haline getirildi. Son olarak devrime karşı savaşımında parlamenter cumhuriyet, baskı önlemlerinin yanı sıra hükümet gücünün kaynakları ve merkezileşmesini kuvvetlendirmeye zorlandı. Bütün devrimler ezmek yerine bu makineyi mükemmelleştirdiler. Sırayla

egemenlik kavgası veren partiler bu dev devlet yapısını ele geçirmeyi zaferin başlıca ganimeti saydılar.
Ama mutlak monarşi günlerinde, birinci Devrim sırasında ve Napoleon zamanında, bürokrasi burjuvazinin sınıf egemenliğini hazırlamanın biricik aracıydı. Restorasyon döneminde, Louis Philippe döneminde ve parlamenter cumhuriyette, ne kadar kendi iktidarı için uğraşırsa uğraşsın, yönetici sınıfın bir aletiydi. Ancak İkinci Bonaparte döneminde devlet tam bağımsızlık kazanmış gibi görünür. Sivil toplum karşısında devlet makinesinin konumu o derece pekişmiştir ki 10 Aralık Derneği'nin başında, şarap ve sucukla satın aldığı ve önlerine durmadan sucuk atması gerektiği sarhoş askerlerin kalkanına sığınarak yükselen, yabandan gelmiş bir maceracının bulunması yetiyor.[1]

III. Napoleon'un bürokratik sistemi özellikle kendi hükümdarlığının sonuna doğru güçlü bir muhalefeti hareketlendirdi; bu muhalefet belli ki yerel yönetimlerin açıklamalarıyla öne çıkıyor. En çarpıcı örneği, aşırı adem-i merkeziyetçilik isteyen ünlü "Nancy Manifestosu" idi. 1865'de imparatorluğun son aşamasındaki meşruiyetçi-dinsel muhalefet o bayrak altında toplanmıştı. Manifesto "özgürlük ve düzen" adına Komün'ün valinin denetiminden kurtarılmasını, belediye başkanının komün konseyi üyeleri arasından atanmasını, kaza (*arrondissement*) konseylerinin tamamen kaldırılmasını istiyordu. Öbür yandan Manifesto, kanton konseyleri kurulmasını, onlara vergilerden pay verilmesini, son olarak eyaletlerin tarihsel sınırlarına geri dönerek ve departmanları gerek bütçe, gerekse yönetim konularında bağımsızlaştırarak departmanlar arasındaki sınırların gözden geçirilmesini talep ediyordu. "Devrimleri önleyici tedbirler getirmeyi", "üç devrimin tehlikeye attığı özgürlüğü" kurtarmayı hedefleyen bu program, Odilon Barrot tipindeki bütün liberal

(*) Akt. Avalov, *Decentralization and Self-goverment in France. Departmental Councils from the Reform of Bonaparte to Our Days*, s.246.

muhafazakârlarca kabul edilmişti. Savunanların başında meşrutiyetçilerin bütün liderleri, yani Bourbon partisi geliyordu: Bechard, Falioux, Kont Montalembert ve son olarak tahtta hak iddia eden Kont Chambord. Chambord 1871'de ilan ettiği kendi Manifesto'suyla "yönetsel adem-i merkeziyetçilik" istemini beyaz zambaklı bayrağına geçirerek önde gelen bir programatik istem düzeyine yükseltmişti.

Nancy programı iki yerden (İmparatorluk'tan ve aşırı Sol, Cumhuriyetçiler, Demokratlar ve Sosyalistler'den) ciddi direnişle karşılaştı. Meşruiyetçi "adem-i merkezileşme"nin karşı-devrimci eğilimini mahkum eden sonrakiler Victor Hugo'nun sözleriyle konuşuyorlardı: "Beyler, peşinizde bir zincir sürüklüyor, 'özgürlük budur' diyorsunuz." "Dolayısıyla, deportman konseylerinizin bir yasama otoritesi olmasını, departman komisyonlarınızın üçlü bir feodalizmin (toprak sahiplerinin çıkarları, kilise, halkı cehalet ve sefalet içinde yüzdürmeye gayret eden sanayi) egemen olacağı yönetsel bir otorite olmasını istemiyoruz".* Özgürlük bahanesiyle Fransa piskoposlara, toprak aristokrasisine ve fabrika sahiplerine yem edilecekti: Çağdaş demokrasi ve sosyalistlerin 1865 programı hakkındaki kanıları böyledir. Louis Blanc adem-i merkezileşmenin özellikle katı bir muhalifiydi; devletin doğal tarihsel örgütlenmesi ve temeli olarak Komün'ün en geniş çaplı özyönetimini hararetle cesaretlendirse bile, yapay bir varlık saydığı departmanlara bile karşıydı.

Devrimci kampta, aslında adem-i merkezileşmeyi meşrutiyetçilerden dahi ileri giderek savunanlar, "devleti bölerek ortadan kaldırma"nın bir yolu olduğu için toplumsal soruna ideal bir çözüm olarak federalizm sloganının, gerek "Avrupa Birleşik Devletleri" gerekse devlet içindeki komünlere ve bölgelere uygulanabileceğini açık açık ilan eden Desmaret gibi Proudhon yandaşlarından başkası değildi. Burjuva devletinden anarşizan bir tarzda elden kurtulmanın

(*) Akt. Avalov, *Decentralization and Self-goverment in France. Departmental Councils from the Reform of Bonaparte to Our Days*, s.246.

çıkarmanın yandaşlarının Fransa'da henüz tükenmediğini, 1899'da çıkmış *Le principe sauveur par un girondin* (Bir Jironden'in Baş Kurtarıcısı)* adlı kitap kanıtlar. Yazarı modern devletin merkeziyetçiliği ve türdeş niteligiyle keskin bir polemiğe girerken, departmanların özerkliği yerine devletin federasyon doğrultusunda tamamen dağıtılmasını savunur. Aynı doğrultudaki başka sesler sonraki yıllarda bile işitilmiştir: Dreyfüs olayı günlerinden kalan meşruiyetçi kitapçık *La décentralization et la monarchie nationale*'de (*Adem-i Merkezileşme ve Ulusal Monarşi*) gösterildiği gibi, "tarihsel" adem-i merkezileşmenin coşkulu taraftarları hâlâ kralcılar kampından çıkar.

Günümüz sosyalistleriyle anarşist Proudhon arasındaki zıtlık, Louis Blanc'ın 1851'deki *La République une et indivisible* (*Bir ve Yenilmez Cumhuriyet*) başlıklı kitapçığında formüle edilmişti. Lous Blanc ateş püsküren bir dille cumhuriyeti federalizm tehlikesine karşı uyarırken, otuz yedi bin ufak parlamentonun uzlaşmaz çıkarlarına karşı çıkıyordu: *"La grande tradition montagnarde en fait de centralization politique"*, ve *"une administration surveillée"*. Doğrusu, Fransa o günlerde federalizmden çok onun zıttının (Louis Bonaparte'ın hükümet darbesi ve Bonaparte'ın valilerinin mutlak egemenliği) tehdidi altındaydı.

Yerel yönetim konusundaki aynı gruplaşma imparatorluğun yıkılışından sonra Bordeux'daki ünlü meclise de yansımıştı. Paris Komünü'nün yok oluşunun ardından, adem-i merkezileşme konusundaki temel sorun, proletaryanın devrimci hareketlerini önlemeye hizmet edip edemeyeceğiydi. Her şey bir yana, Üçüncü Cumhuriyet departmanlara geniş yetkiler verilmesini hızlandırarak (Restorasyon zamanından beri gericiliğin ana fikri olan şeyle uyum içinde) devrime karşı özel yetkilerle donatmıştı. 15 Şubat 1872 tarihli "Loi Tréveneuc" anlamlı bir başlık taşımaktadır: "Loi relative au

(*) Akt. Avalov, s.228.

rôle éventuel des conseils généraux dans des circonstances exceptionnelles". (Olağanüstü koşullarda genel konseylerin muhtemel rollerine ilişkin yasa) Öbür yandan, komünlerin yetkileri geçici bir genişlemenin ardından yeniden kısıtlandı: Oysa 1871'de komün konseyleri belediye başkanlarını seçme yetkisine kavuşmuşken, üç yıl geçince bu haktan yeniden yoksun kaldılar ve Üçüncü Cumhuriyet hükümeti valileri aracılığıyla otuz yedi bin belediye başkanı atayarak monarşik geleneklerin inançlı bir yandaşı olduğunu gösterdi.

Bununla birlikte, Üçüncü Cumhuriyet'in temelinde, bütün dış engellere karşın, yerel özerklik olayını tamamen yeni yollara sokan belirli toplumsal değişiklikler yapılmıştı. Şehir ve kır komünlerinin bağımsızlığı, Paris Komünü'nün 1793'ten 1871'e gelen dev gelenekleriyle gözü yılmış burjuva gericiliğe aykırı düşebilecek olmasına karşın, özellikle İkinci İmparatorluk'un kanatları altında büyük sanayinin boy atmasından beri sonunda vazgeçilmez bir zorunluluk haline gelmişti. Demiryolları geniş çapta işte o zaman inşa edilmeye başlandı. Yapay yollarla beslenip korunan büyük sanayi Paris'te serpilip gelişmekle kalmadı, '50'ler ve '60' larda kapitalizmin ucuz fabrika yerleri ve ucuz emek aradığı taşraya ve varoşlara bile sıçradı. İmparatorluğun serasında, küçük sanayii yok edip kadın ve çocukların fabrikalarda kitle halinde çalışmalarını getiren şirketler, sanayi merkezleri ve mali servetler türedi. Paris Borsası Avrupa'da ikinci yeri aldı. Henüz koruma yasalarıyla dizginlenmemiş "ilk birikim" patlamasıyla (fabrika teftişleri bile yoktu) ya da işçi örgütleri ve savaşımıyla beraber, Fransa'da eşine benzerine rastlanmadık ölçüde kitlesel yoksulluk, hastalık ve ölümler görüldü. Temel ihtiyaçlar için genelde fahiş fiyatların ödendiği bir dönemde kadın fabrika işçilerine günde beş kuruş (one sou) verildiği örneklere değinmek bile yeter.* Bu kısa sömürü ekonomisi dönemi içler acısı

(*) Akt. G. Weill, *Historie du mouvement social en France (1904)*, s.12.

yoksulluğu, bulaşıcı hastalıkları, kamu yollarında can ve mal güvenliğinin olmayışını vb. önlemeye yönelik kamusal hizmetlerin eksikliğini burjuva toplumuna büyük acılarla öğretti. Daha 1856'da Fransa'da yoksullukla ilgili resmi araştırmalar yapılması gerekliliğinden çokça yazılıp söz ediliyordu. Ancak 1858'de hükümetin "gizli" emriyle yürütülen böyle bir araştırma tahmin edilebileceği gibi hiçbir sonuç vermedi.

Kamu eğitiminin durumu da az çok bu ekonomik koşullara denk düşer. Louis Philippe dönemindeki hükümetin yıllık ortalama 478 frank gibi ufak bir meblağa yardım ettiği yetişkin okulları imparatorluk zamanında bu yardımdan yoksun kalmış, ihmal edilmişlerdi. Bir tarihçi 1863'de ilk okulların durumunu şöyle betimliyordu:

Binlerce komünde kız okulları yok; köylerde hiç okul yok; diğerleri de okulda az kalıp yararlı hiçbir şey öğrenemiyorlar; köylerde yetişkinlere okul, tek bir kütüphane bile yok; yıllık rakamlara göre okuma yazma bilmeyenlerin oranı %27'yi geçiyor; erkek ve kadın öğretmenlerin yaşam koşulları tam bir sefalet; 5000 kadın öğretmen yıllık ücret olarak 400 franktan az alırken, kimileri yılda yetmiş beş frank alıyor. Bir tekine bile emekli aylığı bağlanmadı. Bir tek erkek öğretmen bile günlük bir franklık geçimini sağlayacak kadar emekli aylığı almıyor.*

1860'da Ticaret Odası'nın emriyle Paris'teki işçiler arasında yürütülen araştırma, çalışan nüfustan elli bin kişinin, yaklaşık %13'ün hiç okuma yazma bilmediğini ortaya çıkardı. Misyonu burjuvazi adına dayanıklı bir ev inşa etmek ve her şey bir yana imparatorluktan devralınmış iflas halindeki mülkleri tasfiye etmek olan Üçüncü Cumhuriyet, çeşitli yeni görevlerle yüz yüze buldu kendini: Askeri reform ve bununla bağlantılı olarak sağlık reformu; ayrıca halk eğitimi reformu, daha doğrusu oluşturulması, monarşinin model bir

(*) A.g.y., s.11.

başkentine dönüştürmek üzere Paris'i süsleyip güzelleştirmekten başka derdi olmayan imparatorluğun bütünüyle gözardı ettiği ulaşım reformu. Üçüncü Cumhuriyet ayrıca bu reformlar için gerekli araçları temin etmek göreviyle de karşı karşıyaydı. Demek ki vergiler arttırılacaktı. Ama toplanan vergiler asıl olarak askeri harcamalara, sömürge politikasına, özellikle bürokratik aygıtın muhafazasına gitti. Yerel nüfusun, öncelikle komünlerin katılımı olmadan, Üçüncü Cumhuriyet bu görevleri asla yerine getiremezdi.

Aynı zamanda, büyük sanayinin imparatorluk döneminde koşulları devrimcileştirmesi departmanın rolünü tamamen değiştirdi. Louis Blanc 1871'de ulusal mecliste departmanın yönetsel geometrinin yapay bir ürünü olduğunu belirttiğinde, kuşkusuz zamansız bir görüşü dile getirmiş oluyordu. Aslında, kurucu meclisin ellerinde doğuşunda, departmanlar Devrim'in dehasının tamamen "özgür bir yaratısı", Fransa haritasındaki simetrik çizgilerden oluşan basit bir ağdı. Zaten eyaletlerin bütün tarihsel sınırlarının tamamen silinişiyleydi, Orta Çağ sisteminin harabeleri üzerinde politik bakımdan birleşik bir modern Fransa'yı yükselten güçlü yenilenme düşüncesi, büyük "*tradion montagnarde*" /dağlı geleneği/ oluşmuştu. On yıllarca, Restorasyon sırasında ve daha sonra kendilerine ait bir hayat süremedi departmanlar; merkezi hükümet tarafından sadece şube bürolar olarak, vali kâtibinin tek elle tutulur ifadesi uyulması zorunlu "*hotels de préfecture*" idi hareket alanı olarak kullanıldılar. Yine de modern Fransa'da, yeni yerel ihtiyaçlar zaman içinde merkezi bürokrasinin bu kalelerini kuşatan yeni kurumlar doğurdu. Meşruluğu zamanla kabul edilen yeni "departman çıkarları" sığınaklar, hastaneler, okullar, yerel yollar, "ek santimler"in sağlanması çevresinde toplanır, maliyetlerinin karşılanması da zorunludur.

Departmanların eyaletlerin Orta Çağ'dan kalma partikularizminin mezarı üzerinde çizilen ve ilk başta boş kalan çerçevesi, zamanla birlikte, burjuva Fransa'nın gelişimi sonucu yeni bir toplumsal içerikle (kapitalizmin yerel çıkarları) doldurulmuştu. Fransa'nın

tam yetkili valilerin elindeki yerel yönetimi 19. yüzyılın ikinci yarısında imparatorluğun ancak kıtı kıtına sürdürülmesine yetebilirdi. Üçüncü Cumhuriyet kendi çıkarları uğruna eninde sonunda yerel nüfusun yönetime katılmasını, komünlerin ve departmanların merkezi hükümetin organları olmaktan çıkıp demokratik özerklik organlarına dönüşmesini kabullenmek zorunda kaldı.

Gelgelelim bu değişiklik ancak Üçüncü Cumhuriyet'te yapılabilirdi. Aynı biçimde Fransa'da cumhuriyetçi yönetim biçiminin nihai olarak sağlamlaşması, belli ki burjuva yönetim biçimi olan cumhuriyetin toplumsal çekirdeğinin ideolojik kozasından, üç devrimin hemen hemen yarım yüzyılda yarattığı "toplumsal cumhuriyet" yanılsamasından soyulmasına izin veren koşullar sayesinde gerçekleşmişti. Böylece yerel özyönetim kendisine düşman geleneksel ideolojiden ilk kez kurtulabilecekti. 1871 Ulusal Meclis'inde kimi liberalizm savunucuları, ısrarla feodal adem-i merkezileşmeyle özdeşleştirdikleri "gerici" özerklik fikrine şiddetle karşı çıktılar. Monarşist d'Haussonville Büyük Devrim sırasında federalizme bağlılığın görüntüsünün bile insanları giyotine göndermeye yettiğini hatırlatarak partisini uyarırken, Duvergier de Hauranne Fransa'nın bir ikilem karşısında bulunduğunu bildiriyordu: Ya her departmanda bir valinin temsil ettiği tekbiçimli yönetim, ya da özerk departmanlar federasyonu. İnsanların kafalarını yaklaşık yetmiş beş yıldır işgal etmiş bir düşüncenin son yankılarıydı bunlar. İkinci İmparatorluk'un yıkılışı ve Üçüncü Cumhuriyet'in zaferiyle birlikte aristokrat dinsel gericiliğin çabaları ebediyen yenilgiye uğrayıp, "tarihsel eyaletler"in federalizmi hayaleti bedenlerinden çıkmış ruhlar alemine düştüğünde, departmanların göreli bağımsızlığı fikri burjuva liberalizmi ve demokrasisini ürküten bir federalizm izlenimi vermekten çıkmıştı bile. Paris Komünü'nün devrimci geleneğinin son titrek ışığı 1871 Komünü'nün külleri ortasında, Komün kahramanlarının cesetleri ve yarı ölü vücutlarının atıldığı Père Lachaise'deki "Konfederasyonlar Duvarı"nın ("Mur des Fédérés") kuru çimlerinde sönüp gittiğinde,

yalnızca o zaman komünal özyönetim fikri burjuvazinin kafasında toplumsal çalkantıyla eş anlamlı olmaktan, Frikya kepi Şehir Salonu'nun simgesi olmaktan çıkar. Kısacası, gerek departman gerekse komünal özerklik burjuva devletinin (kendi ihtiyaçlarından doğan ve çıkarlarına hizmet eden) hakikaten modern kurumları olan asıl tarihsel toplumsal değerlerini kanıtlayabildiğinde, Fransa'da yerel özerkliğin ilerici gelişmesi olanaklı hale geldi. 1899 Yasası'yla tamamlanmış 1871 temel yasası, genel halk seçimiyle gelmiş departman temsilcilerine yönetime katılma hakkını nihayet verirken, 1884 temel yasası benzer bir hakkı komün konseylerine de vererek kendi başkanlarını seçme olanağı sağladı. Fransa'nın modern özerkliği yavaş ve gönülsüz biçimde, ancak son zamanlarda bürokrasinin demir bağlarından kendini kurtarabilmiştir.

İngiltere'deki özyönetimin tarihi ise bambaşka yollardan ilerledi. Orta Çağ'dan modern toplumda devrimci geçiş yerine, tam tersine, feodalizmin kalıntılarını bugüne dek koruyan erken bir uzlaşmayı görüyoruz orada. Eski biçimleri parçalayarak değil, yavaş yavaş yeni bir içerikle doldurarak, burjuva İngiltere Orta Çağ İngilteresi'nde kendine bir yer açmıştır. Ve bu süreç belki başka hiçbir alanda yerel özyönetim alanında olduğu kadar tipik ve ilginç değildir. İlk bakışta ve yaygınlaşmış bir deyişe göre, İngiltere en eski yerel özyönetime sahip ülke, hayır, kıta çapındaki liberalizmin model almaya çalıştığı özyönetimin beşiği, klasik anayurdu gibidir. Gerçeklikte, kökeni eskilere dayanan İngiltere'deki özyönetim efsaneler alemine aittir. İngiltere'nin eski ünlü özyönetimiyle modern anlamdaki özyönetimin tek bir ortak yanı yoktur. Özyönetim feodalizmin çiçek açma zamanında doğan özel bir yerel yönetim sistemiydi ve kökeninin bütün tipik özelliklerini taşımaktadır. O sistemin merkezleri Norman istilasından sonraki feodal koşulların ürünü olan ilçe ve Orta Çağ'ın dinsel ağırlıklı koşulların ürünü cemaat (*parish*)tir. Bütün ilçe yönetiminin ruhu ve baş kişisi, 14. yüzyılda ilçedeki diğer üç görevle beraber yaratılan bir görev olan sulh hakimliğidir. Diğerleri,

parlamento seçimlerini yürüten, sivil davalardaki hükümleri veren şerif; şiddete dayalı ölüm davalarındaki soruşturmaları yürütmekle görevli memur (*coroner*); son olarak, ilçe milisi komutanıdır. Bu memerlurdan sadece ikincil düzeydeki bir görev olan *coroner* seçimle gelir; diğer bütün görevliler yerel toprak aristokrasisi içinden saray tarafından atanır. Sulh hakimliği görevine sadece belli bir gelir seviyesindeki toprak sahipleri atanabilir. Söz konusu memurların hepsi görevlerini herhangi bir ücret almadan yerine getiriyorlardı. Orta Çağ'a özgü oluşlarını gösteren başka bir özellik, yetkileri bakımından adli ve yürütme yetkilerini birleştirmeleridir. Sulh hakimi ilçede ve cemaatte her şeyi yapıyordu, bunu göreceğiz. Mahkemelere bakıyor, vergi koyuyor, idari emirleri dağıtıyor, özetle, toprak sahipliğinin feodal özellikleriyle tam bir uyum içinde kamu otoritesinin bütün yetkilerini şahsında temsil ediyordu; tek farklılık onun da saray tarafından atanışıydı. Sulh hakimi, bir kez atanınca, kamu gücünü her yönüyle elinde bulunduruyordu: Sulh hakimleri merkezi hükümetten tamamen bağımsızdı ve genelde sorumluluk taşımıyordu, çünkü eski İngiliz özyönetim sistemi modern yönetimin başka bir temel özelliğini, memurların adli sorumluluğu ve merkezi otoritenin yerel makamları denetlemesini açıkça hiç görmemişti. Yerel nüfusun yönetime katılımı söz konusu değildi. Bu yüzden, eski İngiliz yönetimi bir tür özerklik sayılabilirse, bu yalnızca, ülkede kamu gücünü bütünüyle elinde bulunduran toprak aristokrasisinin kısıtlanmamış özerkliği sistemi olması anlamında sayılabilir.

Orta Çağ'a özgü bu yönetim sisteminin temellerinde ilk gediğin açılması, Elizabeth'in hükümranlığına, yani İngiltere'de kapitalist çağı başlatan, kırsal mülkiyet ilişkilerini paramparça eden devrim dönemine denk düşer. Aristokrasinin en geniş kapsamıyla köylülüğün mülklerine zorla el koyması, koyun yetiştiriciliğiyle tarımın gözden düşmesi, aristokrasinin el koyduğu kilise mülklerinin laikleştirilmesi, bütün bunlar birdenbire muazzam bir kır proletaryası yaratırken, beraberinde yoksulluk, dilencilik ve soyguncuğu da getirdi.

Sermayenin ilk zafer adımları bütün toplumu temellerinden sarsmış, İngiltere yeni bir tehditle (yoksulluk) yüz yüze gelmeye zorlanmıştı. Serseriliğe, dilenciliğe ve yağmacılığa karşı, kanla dolu bir damar halinde 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanan bir haçlı seferi başlatıldı. Gelgelelim, kızgın demirlerle damgalanan hapishaneler, hatta darağaçları yeni belaya karşı tamamen yetersiz kalınca, İngiltere'de göstermelik mahkumiyetler ve "genel hayırseverlik" dönemi açıldı; kavşak noktalarında darağaçlarının yanı başında kilise cemaatinin işlevleri beliriverdi. Modern kitlesel yoksulluk olgusu, aristokrasinin özyönetimiyle sürdürülen Orta Çağ yönetim sisteminin gücünü ve araçlarını aşan ilk problemdi. Problemin çözümü olarak yeni yükleri yeni omuzlara (orta sınıflar, varlıklı burjuvazi) yıkmak benimsenecekti. Artık küf bağlamış kilise cemaatine yeni bir rol, yoksulların bakımı düşüyordu. İngilizlerin özgül yönetim sisteminde, sadece kıra ait değil, şehirleri de kapsayan bir örgütlenme olan cemaat sistemi, bugün bile büyük şehirlerdeki modern yönetim ağıyla içiçe geçmekte, yetki paylaşımında büyük bir kaosa neden olmaktadır.

16. yüzyılın sonunda cemaatte yoksulluk vergisi uygulaması getirildi, bu vergi zamanla komünün vergi sisteminin köşe taşı halini aldı. Yoksulluk bedelleri 17. yüzyılın sonunda 900.000 sterlinden 1881'de 7.870.801 sterline çıkmıştı. Bu fonların toplanıp yönlendirilmesi, yardım ve işlevleri örgütlenmesi yeni bir komünal göreve gerek duyuyordu; ayrıca, henüz gelişme halindeki kapitalist ekonominin ihtiyaçlarının getirdiği önemli başka bir kamu görevi de (yolların denetlenmesi) vardı. İşte bu örgütte, o günlerden beri, başında bulunan rektörün ve komünün seçtiği iki kilise gözcüsünün yanı sıra, sulh hakiminin atadığı iki yoksul müfettişi, yine sulh hakiminin atadığı bir anayollar müfettişi de yer aldı. Gördüğümüz gibi, hâlâ özyönetim aygıtının modern amaçlarla kullanılmasından başka bir şey değildi bu. Sulh hakimlerinin şahıslarında toprak aristokrasisi gücü elinde tutuyordu; yalnızca maddi yük burjuvaziye yıkılmıştı.

Yoksulluk vergisinin yükünü komün taşımak zorundaydı, oysa verginin belirlenmesinde hiçbir söz hakkı yoktu. Vergi koyma işi sulh hakiminin ve ona bağlı komün müfettişlerinin göreviydi.

Böyle bir durumda yerel yönetim 19. yüzyıla kadar yaşadı. 19. yüzyılın başında halkı yönetime katma yönünde birkaç deneme yapıldıysa da bir sonuç vermedi.

Bu arada İngiltere'de kapitalizm yeni yollara girmişti; büyük makine sanayii sahneye girişini kutluyor, şahlanan yapısıyla fazla dayanamayacak eski özyönetim kalesine saldırıyordu.

18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında fabrika sanayiinin zora dayalı gelişmesi İngiltere'nin toplumsal yaşamının koşullarında tam bir alt üst oluşa yol açmıştı. Kır proletaryasının muazzam bir yığın halinde şehirlere akışı insanların sanayi şehirlerinde toplanmasına ve büyük bir konut darlığına neden olunca, işçi mahalleleri karanlık, pis kokan, kirli, vebanın kol gezdiği iğrenç gecekondulara dönüştüler. Hastalık müthiş oranlara varmıştı. İskoçya ve İrlanda'da her fiyat artışı ve her sanayi krizini düzenli olarak tifo patlaması izliyordu. Örneğin Edinburg ve Glaslow'da, Engels'in klasik çalışması *1844'te İngiliz İşçi Sınıfının Durumu*'nda belirttiği gibi, 1871 yılında 6.000 kişi hastalanırken, bu sayı 1826 ve 1837'de 10.000'e, 1842'de sadece Glasgow"da 32.000'e, yani bütün nüfusun %12'sine çıkmıştı. İrlanda'da 1837'de 39.000 kişi tifoya yakalanmışken, 1819'da 60.000 kişi tifo olmuştu. Belli başlı sanayi şehirleri olan Counties Cork ve Limerick'de aynı salgın yıllarında bütün nüfusun yedide biri ve dörtte biri kurban gidiyordu. Londra'da ve Manchester'da sıtma görüldü. Manchester'da resmi verilere göre her yıl nüfusun dörtte üçü tıbbi yardıma ihtiyaç duyuyordu. Sanayi şehri Leeds'de 1832'de çocuk ölüm oranı %5'e çıktı: 100.000 nüfuslu şehirde 5.286 gibi dehşet verici bir rakama ulaşmıştı. Hastanesizlik ve tıbbi yardım eksikliği, konut darlığı ve proletaryanın yetersiz beslenmesi kamusal bir tehdit halini almıştı.

Müthiş proleter yığınlarını kumandası altında toplayan

sanayi onları ruhsal canavarların avı durumuna getirdiğinde, halk kitlesinin entelektüel yoksulluğu da en az aynı oranda genel bir bela olmuştu. En düşük yaştaki kadın ve çocukların kitlesel halde çalıştırılmasını ilk başlatan ve ne kadar güdük kalırsa kalsın ev eğitimini olanaksızlaştıran tekstil sanayii, boşluğun doldurulmasını, yani ilk okulların kurulmasını kamusal bir ihtiyaç durumuna getirmişti. Yine de devlet bu görevlere en alt düzeyde el attı. 1840'ların başında 55 milyon sterline varan İngiltere bütçesinden kamu eğitimine ayrılan pay 40.000 sterlin gibi gülünç bir meblağdır. Ağırlıkla özel ellere, bilhassa kiliseye kalan eğitim, çoklukla bağnazlığın bir aracı, mezhep kavgalarının silahı olmuştu: İşçi sınıfı çocuklarının gidebileceği tek yer olan Pazar okullarında, Pazar günü zahmete değmez bulunarak okuma yazma bile öğretilmiyordu; bir parlamento araştırmasının kanıtladığı gibi, özel okullarda genellikle öğretmenlerin kendileri bile nasıl okunulup yazılacağını bilmiyordu. Genelde, ünlü Çocuk Çalıştırma Komisyonu'nun açığa çıkardığı taplo, yeni kapitalist İngiltere'nin yıkıcı ve yok edici yüzünü; eskimiş, geleneksel toplumsal yapının enkazını gözler önüne sermiştir. Büyük toplumsal reform yeni ev sahibine, yani kapitalist burjuvaziye katlanılabilir yaşam koşulları sağlamak amacıyla gerçekleştirildi. Yoksulluğun en tehdit edici belirtilerinin silinmesi, halk sağlığının getirilmesi, ilk öğretim, vb. ivedi bir görevdi artık. Ama bu görevin yerine getirilebilmesinin koşulu, devlet politikası ve bütün yönetim sisteminde toprak aristokrasisinin ayrıcalıklı egemenliğine son verilmesi, sanayi burjuvazisinin egemenliğine boyun eğmesiydi. Tory'lerin politik gücünü kıran 1832 seçim reformu, İngiltere'de modern anlamıyla özyönetimin; yani halkın yerel yönetime katılmasına dayalı, merkezi otoritenin denetimi ve kontrolü altında ücretli, sorumlu memurların sözünü dinletebildiği bir özyönetimin başlangıç tarihidir de. Devletin Orta Çağ'da ilçelere ve cemaatlere bölünmesi, Orta Çağ'daki sulh hakimliği makamları ve cemaat meclisleri kadar az olan yeni nüfus yoğunluklarına, yerel ihtiyaç ve çıkarlara denk düşüyordu.

Ama devrimci Fransız liberalizmi tarihsel eyaletleri ülkeden silip yerlerine yeni yönetsel bölünmeleriyle türdeş bir Fransa kurarken, muhafazakâr İngiliz liberalizmi yeni bir yönetim ağı kurmuştu (eski bölünmeleri resmen kaldırmadan onların içinde, dışında ve onlar aracılığıyla). İngiliz özyönetiminin özgüllüğü, geleneksel özyönetimin yetersiz çerçevesinden yararlanamadan yeni türden bir temel yaratmasıydı: Özyönetimin temel işlevlerinden her biri için özel komün birlikleri.

Yani 1834 yasası, halkın ödediği vergilere uygun olarak altı dereceli seçim yasası temelinde her birlik için ayrı guardians kurulu seçtiği, çeşitli cemaatlerden oluşan yeni "yoksul yasal birlikler" getirir. Refahı ilgilendiren bütün konulara, işevleri yapımına, iane dağıtımına vb. bu organ karar verir; ayrıca kararlarını uygulayacak görevlileri temin eder ve ücretini öder. Cemaat bölgesinin eski yoksullar müfettişliği görevi fahri bir görevden ücretli bir göreve dönüşmüş, kurulun saptadığı vergileri koyup toplama görevine indirgenmişti.

1847 Yasası aynı modele göre ama oldukça bağımsız biçimde kamu sağlığını, binaların denetimini, sokak ve evlerin temizliğini, su sağlanmasını ve gıda maddelerinin pazarlanmasını gösetecek yeni, geniş bir örgüt kuruyordu. Yine bu amaca yönelik yerel birlikler oluşturuldu ve bunların temsilcileri bizzat halk içinden seçildi. 1875 Tarihli Kamu Sağlığı Yasası'na göre, İngiltere (başkent dışta tutularak) şehirde ve kırda sağlık bölgelerine ayrılmaktadır. Temsil organı şehirdeki bölgelerde kent konseyi, kasabalarda yerel özel sağlık kuruluşlarıyken; kırsal bölgelerde *guardians* kurulunun denetimi altındadır. Sağlığı ve kurul kararlarını uygulayan ücretli sağlık görevlilerini ilgilendiren her şeye bu kurullar karar verir.

Yerel ulaşımın yönetimi de aynı doğrultuda, ama yukarıda değinilen iki organdan bağımsız ilerlemişti. Bu amaçla kurulan anayol bölgeleri, ayrı anayol kurullarını halkın seçtiği çeşitli cemaatlerden oluşuyordu. Pek çok kırsal bölgede ulaşım, yerel sağlık kurulunun,

ya da hem ulaşımı, hem de yoksullara yardımı idare eden guardians kurulunun ilgi alanındadır. Ulaşım alanındaki girişimlere anayol kurulları ya da guardians kurulları karar verir; emirlerini yerine getiren bölge müfettişinin ücretini onlar öder. Böylece eski onursal anayol müfettişliği görevi de yokolup gitmiştir.

Son olarak, eğitim de özel bir özyönetim kuruluşuna emanet edilmişti. Tek tek cemaatler, şehirler ve başkent okul bölgelerini oluşturur. Ama çeşitli şehir cemaatlerini tek bir bölgede birleştirme hakkı devlet konseyenin eğitim kurulundadır. İlk öğretimin denetlenmesi her bölgenin seçtiği eğitim kuruluna emanet edilir; ücretsiz öğrenim, memur ve öğretmenlerin tutulması gibi kararlar orada verilir.

Eski özyönetim örgütünden bağımsız, bu şekilde ortaya çıkan yeni, çok kollu, özerk örgütler, tam da cesur bir devrimci reformdan değil, ayrı ayrı yamalar halinde hayata atıldıkları için, yetkileri genellikle birbirleriyle örtüşen, son derece karmaşık bir sistem oluşturuyorlardı. Ne var ki, kapitalist ekonominin klasik ülkesi açısından, modern özyönetimin kamu refahı örgütü, yoksullukla savaş örgütü ekseni etrafında kristalleşmesi ayırdedici bir özelliktir: "Yoksullar" İngiltere'de 19. yüzyılın ortalarına değin işçinin resmi eşanlamlısıydı, tıpkı sonraki düzenli ve modernleşmiş koşullarda aklı başında "eller" ifadesinin böyle bir işlevi görmesi gibi. Bu yeni özyönetim örgütünün dışında, sulh hakimleriyle eski ilçeler kalıntı halindeydi. Sulh hakimliği yerel konseye katılan daha ast bir role inerken, yönetimin denetiminde yalnızca ve belirli ölçüde anayolları konusu onun alanına giriyordu. Bununla birlikte, yerel özyönetim sarayın atadığı hakimin ellerinden yerel nüfusun seçtiği temsilcilere geçerken, yönetimdeki adem-i merkezileşme kesinlikle artmadı, bilakis geriledi. Eski günlerde sulh hakimi merkezi hükümetten tamamen bağımsız, konsey içinde tam yetkili bir efendiyken, bugün yerel yönetim bir yandan tekbiçimli parlamento yasalarına, öbür yandan merkezi yönetimin sıkı denetimine bağlıdır. Özellikle bu amaca yönelik kurulmuş Yerel Yönetim Dairesi yerel guardians kurullarının

ve gezgin müfettişlerle sağlık kurullarının çalışmalarını denetlerken, okul müdürlükleri devlet konseyindeki eğitim kuruluna bağlıdır.

Ayrıca, İngiltere şehirlerindeki özyönetim çok yakın zamanların bir ürünüdür. Orta Çağ'ın komünal bağımsızlığından modern zamanlara kalan izler çok zayıftı. 19. yüzyıl kapitalist ekonomisinin sonucu olan modern şehir yeni bir şehir örgütlenmesini vazgeçilmez yapmıştı: Bu süreç 1835 yasasıyla bağladıysa da, 1882'ye kadar tamamlanamadı.

Almanya ve Avusturya'daki özyönetimin tarihi Fransa ve İngiltere'deki ayırt edici özelliklerden yoksundur, ama genelde aynı doğrultuda gelişmişti. İki ülkede de Orta Çağ'ın gelişmesiyle görülen şehirler ve kır komünleri şeklindeki bölünme şehirlerde ve politik bağımsızlarında oldukça gelişkin bir özyönetim yaratmış, devlet topraklarının bağımsız feodal alanlar biçiminde Avrupa'nın belki en büyük politik bölünmesini doğurmuştu. 16. yüzyıldan sonra ve özellikle 18. yüzyılda, aydınlanmış mutlakiyetçilik günlerinde, şehirler bağımsızlıklarını tamamen yitirip devlet otoritesine bağlandılar. Aynı zamanda kır komünleri de geleneksel özyönetim kurumlarını yitirip, serfliğin gelişmesiyle toprak sahiplerinin otoritesine girdiler. Mutlakiyetçilik, Fransa'dan çok geç olmakla birlikte, birleşik devlet otoritesi ve topraklarının yaratıcısı olarak, Almanya'da 18. yüzyılda zafer kazandı. 19. yüzyılın başında bürokratik merkeziyetçilik her yerde muzaffer bir durumdadır.

Ama üzerinden çok geçmeden, büyük sanayi üretiminin çoğalması ve burjuvazinin devleti modern koşullarla donatma özlemiyle birlikte, yerel özyönetimin yeni ilkeler üzerinde gelişmesi başlar. Bu türdeki ilk genel yasa Avusturya'da Mart Devrimi sırasında çıkarılmıştı. Aslında bugünkü özyönetimin temellerini atan Avusturya'daki 1862 yasasıdır; ayrı ayrı tımar bölgelerinde, tekil komün yasaları sonradan Diyet yasalarıyla birlikte görüldü.

Almanya'da, kısmen Napoleon zamanından kalma, şehir ve kır komünü arasında ayrımın yapmayan Fransız hukuku egemendir:

Sözgelimi Rhineland, Bavyera Platinate'i, Hesse, Thuringia'da. Öbür yandan, batı ve doğu Almanya'da egemen olan Prusya modeli bağımsız bir üründür. Prusya şehir yasası 1808 tarihini taşıdığı halde, Prusya'da bugünkü özyönetimin asıl gelişme dönemi '60'lara, yine 70'li ve 80'li yıllardaki belli başlı reformlara rastlıyordu. Şehir yönetiminin temel bölgeleri (eyalet, ilçe (Kreis) ve komün) arasında yalnızca komünlerde iyi gelişmiş, kendini yönetebilen kurumlar vardı ve halkın seçtiği temsilciler geniş yetkiler kullanabiliyordu; geriye kalan bölgelerde temsili organlar (*Kreistag, Provinzallandtag*) vardır, ama daha çok modernleşmiş Orta Çağ diyetlerine benzerler. Eyaletlerde *Regierungspräsident*, ilçelerde *Landrat* gibi sarayın atadığı memurların varlığı sonucu yetkileri son derece kısıtlanmıştır.

Rusya'daki yerel özyönetim, Sivastopol felaketinden sonraki ünlü "liberal reformlar"la, doğu despotizminin kurumlarının modern kapitalist ekonominin toplumsal ihtiyaçlarına uyarlanmasını hedefleyen mutlakiyetçiliğin en çarpıcı denemelerinden birisini oluşturur. II. Alexander'ın "yenilenmiş" Rusya'sının eşiğinde, köylü reformuyla mahkemeler reformunun arasında, bölgesel kurumlar getiren yasa durmaktadır. Prusya'da yeni kurulan özyönetim kurumları temelinde modellenmiş Rus "*zemstvo*" sistemi, İngiliz özyönetiminin gülünç bir taklididir; bu sistem yerel özyönetimi her yönüyle varlıklı soyluluğa emanet ederken, soyluluğun özyönetimini de sıkı polis denetimine, çarlık bürokrasisinin belirleyici otoritesine bağlar.

1905'den önceki dönemde şehir burjuvazisi yerine, soyluluğun belirli katmanlarını "liberal rüyalar"ın savunucuları yapan Rusya'daki toplumsal gelişmenin özgüllüğünün sonucunda, Rus zemstvo'larının temsil ettiği özyönetim kurumlarının bu gülünç taklidi dahi soyluların ellerinde ciddi toplumsal ve kültürel etkinliklerin bir çerçevesine dönüşmüştü. Bir yanda bölgesel yönetimin bağrında doğan liberalizmle öbür yanda bürokrasi ve hükümet arasında hemen başgösteren keskin çatışma, modern özyönetimle mutlakiyetçiliğin Orta Çağ'a özgü devlet aygıtı arasındaki hakiki çelişkiyi parlak bir

şekilde aydınlatıyordu. *Zemstvo*'ların yürürlüğe girişinden birkaç yıl sonra başlayan, valilerle yetki çatışması, kırmızı bir şerit gibi konsey başkanlarının uzak bölgelere sürülmesi ve Rus liberallerinin Tüm-Rusya *Zemstvo*'lar Kongresi biçiminde en cesur rüyaları arasında salınıp duruyordu. Anılan bu kongreyle, mutlakiyetçiliğe barışçı bir tarzda son verecek bir kurucu meclis yaratılması düşünülüyordu.

1905 Devrimi'nin eylem yıllarının bu tarihsel çatışmaya bulduğu çözümle Rus soyluluğu hızla gericilik kampına çarkederken, bölgesel özyönetimin gülünç taklidi liberalizmin gözündeki gizemli çağrışımlarını bile yitirdi. Böylece, burjuva bir toplumda vazgeçilmez yere sahip demokratik özyönetimle mutlakiyetçi egemenliği uzlaştırmanın, modern burjuva demokrasisini soyluluğun sınıf eylemleri ve kurumları yararına kötüye kullanmanın olanaksızlığı açıkça kanıtlanmış oldu. Modern anlamıyla yerel özyönetim, bütün devlet çapında hayata geçirilmesi devrimin başaracağı bir iş olan genel politik programın ayrıntılarından yalnızca birisidir.

Polonya ve Litvanya Krallığı bu politik reforma özellikle dahil edilmelidir. Polonya ve Litvanya Krallığı, şu anda, oldukça gelişkin bir burjuva ekonomisine sahip, ama yerel özyönetimin izlerinin bile görülmediği biricik örnektir.

Doğal ekonominin ve toprak soyluluğunun egemenliğinin hüküm sürdüğü eski Polonya'da yerel özyönetim diye bir şey yoktu. Polonya ilçe ve vilayet konseylerinin omzunda sadece sejm seçimleriyle ilgili görevler vardı. Şehirlerde Almanya'dan alınmış ve ulusal yasanın dışındaki Magdeburg yasaları yürürlükte olmasına karşın, 17. ve 18. yüzyıllarda şehirlerin gerilemesiyle beraber, çoğunluğu serflik yasasına bağlanmış ya da kırsal yerleşim bölgeleri ve komünlerin statüsüne indirilmiş, sonuçta şehirlerin özyönetimi tamamen kaybolmuştu.

Napoleon'un bir deneyi olan Varşova Dükalığı, Fransa'dan bütün olarak aktarılmış, ancak devrimin ürünü olmayıp sadece Statute of Pluvois 28'in mengenesine sıkışmış bir özyönetim sistemiyle

donatılmıştı. Dükalığın bölündüğü departman, ilçe ve komünlerde "belediye" özyönetimleri, ayrıca belediye encümen üyelerinin ilçe diyetlerince seçilmiş adaylar listesi (Napoleon çağında departmanlardaki "*listes de confiance*"in körü körüne taklidi) içinden atadığı "valiler" bulunuyordu. Asıl olarak işleri devlet vergilerini saptamak olan bu organların yalnızca danışma görevleri vardı, yürütme organları değildiler.

Rusya Polonya'sında, Fransız tipindeki aygıtı tamamen kaldırıldı; yalnızca departmanlar kaldı, onların da isimleri "voyvodalık" olarak değiştirildi. Ama özyönetim işlevlerinden hâlâ yoksun olup, sadece hakimlerin ve yönetici memurların seçiminde bir etki kullanabiliyorlardı. Kasım Ayaklanması'ndan 1830 sonra, özyönetim biçimlerinin bu kalıntısı bile kaldırıldı. Tek istisnası, Wielopolski'nin 1861'deki kısa süreli denemesiydi: Dolaylı, çok düzeyli seçimler temelinde ve herhangi bir yürütme organına sahip olmayan şehir, eyalet ve ilçe konseyleri kurulmuş; kırda ise bugüne değin hiçbir biçimiyle özyönetim yoktur. Bu alandaki tek kalıntı, hükümetin kötürüm bıraktığı zayıf bir sınıf komünüdür. Sonuç olarak, Polonya Krallığı bugün, Rus mutlakiyetçiliği içinde geçirdiği yüz yılın ardından, Büyük Devrim'in Fransa'da, tarihsel kalıntılarla eli kolu bağlanmayan radikal ve demokratik bir özyönetim reformuna zemin açmak üzere yarattığı *tabula rasa*'ya benzemektedir.

III

Karl Kautsky, Sosyal-Demokrasi'nin özerklik sorununa temel yaklaşımını şu sözlerle anlatır:

> Yasama sürecinin merkezileşmesi yönetimin tamamen merkezileşmesini kapsamıyordu. Tam tersine yasaların birleşmesine ihtiyaç duyan aynı sınıflar o andan sonra devlet iktidarını kendi denetimlerine alma zorunluluğu duydular. Ama hükümetin

yasama organına bağımlı kıldığı parlamenter yönetim biçiminde ancak eksik olarak yerine getirilebildi bu. Elinin altında bürokratik aygıtı bulunduran yönetim, kâğıt üzerinde merkezi yasalara bağlı kalmakla birlikte, yürütme organı olarak pratikte genellikle daha güçlü bir görüntü verdi. Yönetim yasama organında oy kullananları bürokrasisi ve yerel olaylardaki gücüyle etkiler; gücünü onların yararına kullanarak meclis üyelerini bir tür rüşvet verir. Bununla beraber, merkezi bürokrasi devlet yönetiminin sürekli artan görevleriyle başa çıkmakta giderek yetersiz kaldığını gösterir. Görevler bürokrasiyi aşar. Beceriksiz çabalar, gecikmeler, en önemli konuların ertelenmesi, pratik yaşamın hızla değişen ihtiyaçlarının tamamen yanlış anlaşılması, korkunç boyutlardaki zaman savurganlığı, gereksiz kırtasiyecilikle emek kaybı bunun sonuçlarıdır. Bürokratik merkeziyetçiliğin hızla büyüyen aksaklıkları bunlardır.

Demek ki, çeşitli eyalet meclislerinin yerini merkezi parlamentonun alışından sonra yasalarda tekbiçimliliği sağlama çabalarının yanı sıra, yönetimin adem-i merkezileşmesinden, eyaletlerde ve komünlerde yerel yönetimden yana çabalar da görülür. Biri de öteki de modern devletin ayırtedici özellikleridir.

"Bu özyönetim Orta Çağ partikularizminin geri getirilmesi demek değildir. Komün /*Gemeinde*/ (ve aynı şekilde vilayet) bir zamanlar olduğu gibi kendine yeten bir varlık haline gelmez. Bütünün, yani ulusun* bileşeni olarak kalır ve onun için, onun koyduğu sınırlar içinde hareket etmek zorundadır. Tek tek komünlerin devlet karşısındaki hakları ve görevleri özel anlaşmalarla belirlenmez. Devletin merkezi iktidarının herkes için öngördüğü genel yasalar sisteminin bir ürünüdürler; çeşitli komünlerce değil, bütün devletin ya da ulusun çıkarları tarafından belirlenirler." (K. Kautsky, *Der Parlamentarismus, die Volksgesetzgebung und die Sozialdemokratie*, s.48.).

(*) Burada "devlet"le eşanlamlı kullanılıyor. -Kautsky.

Stampfer Yoldaş, yönetimdeki merkezileşmeyi ve yasama sürecinin merkezileşmesini ayrı tutacaksa, Alman ve Avusturya Sosyal-Demokrasi'nin izledikleri yolların hiç de ayrılmadığını, modern demokrasiyle aynı doğrultuda ilerlediğini görecektir. Eyalet parlamentolarının aleyhine merkezi yasama organını, ayrıca hükümete bağlı yönetim sistemini kuvvetlendirerek, gerek merkezi yasama organının kuvvetlenmesi gerekse komünlere ve eyaletlere özyönetim olanağı tanınması aracılığıyla merkezi yönetimi zayıflatarak ülkedeki her türlü özel ayrıcalığa karşı çıkış (Avusturya'da bu süreç kendi yerel koşullarına uygun olarak milliyetlerin özyönetimi, ama merkezi yasama organının bütün ülke adına tekbiçimli doğrultuda düzenlediği bir özyönetim biçiminde gerçekleşiyor): Bütün tarihsel ve toplumsal farklılıklara karşın, Almanya ve Avusturya'da Sosyal-Demokrasi'nin merkeziyetçilik ve partikularizme yaklaşımı böyledir.[2]

Kautsky'nin irdelediğimiz sorunla ilgili yukardaki geniş iddialarını, görüşlerini kayıtsız koşulsuz paylaştığımız için aktarmadık tabii. Bu argümanın ana fikri şudur: Modern devlet merkeziyetçiliğinin yönetim ve yasama alanlarına ayrılması, yürütme alanındakinin reddedilip yasama alanındaki merkeziyetçiliğin mutlak biçimde tanınması bize bir parça biçimci ve oldukça belirsiz görünüyor. Yerel özerklik -eyalet, belediye ve komün olarak, idari merkeziyetçilikle hiç ilgili değildir; özerklik yalnızca tam anlamıyla yerel olayları kapsarken, bir bütün olarak devletin yönetimi, İsviçre gibi demokratik devletlerde bile, yetkilerini sürekli genişletme eğilimi içinde olan merkezi otoritenin elinde kalır.

Modern yönetimin Orta Çağ partikularizmine aykırı olan çarpıcı bir özelliği, merkezi kurumların sıkı denetimi ve yerel yönetimin devlet otoritelerinin tekbiçimli yönetim ve dönetimine bağımlı

(2) Karl Kautsky, "Partikularismus und Sozialdemokratie", *Die Neue Zeit, 1898-1899*, C.I, s.505-6.

kılınmasıdır. Bu düzenlemenin tipik bir örneği, İngiltere'deki modern özyönetim memurlarının merkezi makamlara bağımlılığıdır. Merkezi yapıya sahip Yerel Yönetim Dairesi, hatırlanacağı gibi tam yetkili sulh hakimlerinin merkezi hükümetten tamamen bağımsız oldukları eski sistemi temsil eden gerçek yönetsel adem-i merkeziyetçiliği ortadan kaldırır. Aynı biçimde, Fransa'da özyönetimin son zamanlardaki gelişimi yeniden demokratikleşmeye kapı açmakta; aynı zamanda, İkinci İmparatorluk yönetimini karakterize eden bir sistem olan valinin merkezi bakanlıklardan bağımsızlığını yavaş yavaş elinden almaktadır.

Yukarıdaki olgu politik gelişmenin genel doğrultusuyla tamamen çakışır. Güçlü bir merkezi hükümet, sadece burjuva gelişmesinin şafağındaki mutlakiyetçilik çağına değil, ayrıca en yüksek aşamasında çiçek açan ve gerileyen burjuva toplumuna da özgü bir kurumdur. Dış politika (ticari, saldırgan, sömürgeci) kapitalizmin yaşamının eksenine ne kadar otururşa, o kadar çok burjuva ekonomisinin gelişiminin olağan bir aşaması olan emperyalist nitelikli "global" politika dönemine gireriz ve kapitalizm o kadar çok kuvvetli bir otoriteye, dış çıkarların korunması adına devletin bütün kaynaklarını elinde toplayan güçlü bir merkezi hükümete ihtiyaç duyar. Modern çağdaki özerkliğin, en geniş uygulanma alanı bulduğu yerlerde bile, devletin dış politikasıyla ilintili her konuda belirli engellerle karşılaşması bundan ötürüdür.

Öbür yandan özerklik yasaların merkezileşmesine kendisi engel çıkarır, çünkü çerçevesi çok dar çizilse ve salt yerel nitelikli kalsa bile belirli yasal yetkileri olmadan özyönetimden söz etmek olanaklı değildir. Merkezi yasama organının çıkardığı yasaların uygulanmasını denetlemekle kalmayan, ayrıca belirli bir alanda kendi inisiyatifiyle insanları bağlayıcı yasalar da çıkarma yetkisi, modern demokratik anlamdaki özyönetimin özünü ve ruhunu oluşturur (eyalet diyetleri ve departman konseylerinin yanı sıra, belediye ve komün konseylerinin temel işlevini de bu oluşturur). Ancak

Fransa'da departman konseyleri kendi problemleri hakkında görüş bildirmekle kalmaktansa nihai kararları kendileri verme hakkını aldıklarında, özellikle bağımsız bütçelerini hazırlama hakkını kazandıklarında, departmanların özerkliğinin asıl başlangıcı o tarihtir. Aynı biçimde, Almanya'da şehirlerdeki özyönetimin temeli de, kendi bütçelerini hazırlama, bununla bağlantılı olarak devlet vergilerine ek vergileri bağımsız olarak saptama ve yeni komün vergileri koyma (devletin hukukunun öngördüğü sınırlar içinde) hakkıdır. Dahası, sözgelimi, Berlin ya da Paris şehir konseyi inşaat düzenlemeleri, konut sanayi için sigorta primleri, iş ve işsizlik yardımı, kanalizasyon sistemi ve ulaşım vb. alanlarında bağlayıcı yönetmelikler hazırladığında, bunların hepsi yasama faaliyetleridir. Yerel temsilcilerle merkezi yönetim organları arasındaki aralıksız savaşımın ekseni, seçimle gelen organların yasal yetkilerini genişletme, buna karşılık atamayla gelen organların yönetsel yetkilerini azaltma doğrultusundaki demokratik eğilimdir.

Yerel özerkliğe (yasama ve yürütme görevlerine) karşı tutum, Sosyal-Demokrasi'yle hükümet ve burjuva partiler arasında çoktandır süregelmekte olan politik kavganın kuramsal temelini oluşturur. Aşırı sol-ilericilerden oluşan dar bir grup dışında, burjuva partiler ve hükümet aynı görüşteydiler. Burjuva gericiliğinin kuramsal görüşleri, yerel yönetimin doğası gereği devletin idari görevlerinin yerelleştirilmesiyle sınırlı kalındığını, mali bir birim olarak komün, ilçe ya da eyaletin devlet mülkünü yönetme görevini üstlendiğini iddia ederken; Sosyal-Demokrasi komün, ilçe ya da eyaletin yalnızca mali konuları değil, ayrıca çeşitli toplumsal konuları -yerel alanda- yürütmekle görevlendirilmiş bir toplumsal organ oldukları görüşündedir. Bu iki kuramdan şöyle bir pratik sonuç çıkarılabilir: Burjuva partiler yerel yönetim organlarında seçim hakkının mülk sahipliğiyle sınırlanmasında ısrar ederken, Sosyal-Demokrasi bütün halkı kapsayan genel ve eşit seçim hakkı ister. Genel anlamıyla, modern özyönetimin demokrasiye doğru ilerlemesi, seçimler

aracılığıyla özyönetime katılan gruplann genişlemesiyle, bunların temsili organlarının yetkilerinin artmasıyla ölçülebilir. Bir takım faaliyetlerin idari organlarda temsili yasama organlara devredilmesi, yasama organlarının yetkisini genişleten bir önlemdir. Dolayısıyla öyle görünüyor ki, merkezi devlet aygıtı yerel özyönetimden, modern özyönetim de feodal ve küçük burjuva partikularizminden ayrılabilir. Bizce bu ayrımı yapmak, yasama ve yürütme yetkilerini ayıran biçimci bir yaklaşımla değil, toplum yaşamının kimi alanlarının (kapitalist bir ekonominin ve büyük bir burjuva devletinin özünü oluşturan alanların) yerel çıkarlar alanından ayrılmasıyla olanaklıdır.

Özelde, Kautsky'nin yerel özyönetim genel başlığı altında topladığı ve ulusal özerkliği de kapsayan formülü, yasama alanındaki merkeziyetçilikle ilgili görüşleri de gözönünde tutulduğunda, Sosyal-Demokrasi'yi, bölge diyetlerini yasama alanında adem-i merkeziyetçiliğin, başka bir deyişle Orta Çağ partikularizminin bir göstergesi oldukları gerekçesiyle tanımamaya götürür. Kautsky'nin argümanları, Sosyal-Demokrat politikanın genel eğiliminin, Sosyal-Demokrasi'nin hem merkeziyetçilik ve büyük devlet politikasına, hem de partikularist eğilimlere temel yaklaşımının bir göstergesi olarak son derece değerlidir. Ama bütün kapitalist devletlerde, yerel özyönetimin yükseldiği aynı temellerden belirli koşullarda ulusal özerklik de yükselir. Ve bu ulusal özerklik, günümüz şehir konseyinin antik Hanseatic [Hanse: Kuzey Almanya'da özgür kasabaların oluşturduğu bir Orta Çağ birliği. Ç.N.] cumhuriyetin parlamentosuyla ortaklığı ne kadar azsa, Orta Çağ partikularizmiyle o kadar az ortak yönler taşıyan modern toplumsal gelişmenin bağımsız bir kanıtı olarak yerel yasalara sahiptir.

5. ULUSAL SORUN VE ÖZERKLİK

Kapitalizm toplum yaşamını maddi temellerinden en tepeye (kültürel yönlerine) kadar dönüştürür. Kapitalizm bir dizi ve tamamen yeni ekonomik fenomen üretmiştir: Büyük sanayi, makine üretimi, proleterleşme, mülk yoğunlaşması, sanayi krizleri, kapitalist tekeller, modern sanayi, kadın ve çocuk emeğinden yararlanma, vb. Kapitalizm toplum yaşamında yeni bir merkez (büyük şehir) ve yeni bir toplumsal sınıf (profesyonel aydınlar) da üretmiştir. Yüksek derecede gelişmiş işbölümü ve teknolojideki sürekli ilerlemesiyle kapitalist ekonomi, teknik bakımdan yetişmiş, geniş bir uzman kadroya (mühendisler, kimyagerler, mimarlar, elektrikçiler, vb.) gerek duyar. Kapitalist sanayi ve ticaret bir hukukçular ordusuna gerek duyar: Savcılar, noterler, yargıçlar, vb. Özellikle büyük şehirlerdeki burjuva yönetim sağlığa kamusal bir içerik kazandırmış, çok sayıda hekim, eczacı, ebe ve dişçiyle devlet hastanelerini sağlığın hizmetine koşmuştur. Kapitalist üretim yalnızca özel eğitim almış işletme yöneticilerine değil, ayrıca, halkın sürekli artan ihtiyaçlarıyla birlikte genel kültürel düzeyini yükseltmek ve büyük ölçekli sanayide çalışabilecek zekaya ve eğitime sahip işçileri yetiştirmek üzere genel, temel ve halka yayılmış bir eğitim sistemine de gerek duyar. Dünyanın her köşesindeki burjuva toplumları açısından halkın eğitimi ve meslek eğitiminin vazgeçilmez önem taşımasının nedeni

budur; bunun için her yerde devlet okullarıyla çok sayıda ilk ve orta ve lise öğretmenlerine, kütüphanelere, okuma odalarına vb. rastlarız.

Uygun kapsamda geniş, hızlı ve aralıksız çalışan iletişim araçlarına (hem maddi, hem kültürel anlamda) sahip olmadan, kapitalist üretim ve dünya pazarında yer almak olanaksızdır. Burjuva toplum bu yüzden bir yandan demiryollarını ve modern posta-telgraf hizmetlerini kurmuş, öbür yandan bu maddi temeller üzerinde eski zamanlarda hiç bilinmeyen periyodik bir basın yaratmıştır. Basının çalışmasını sürdürmek için burjuva toplumda çeşitli kategorilerde pofesyonel gazeteci ve yayıncılar ortaya çıkmıştır. Kapitalizm bir yandan, sanatsal yaratıcılık dahil, insan enerjisinin her dışavurumunu ticari bir nesne haline getirirken, öbür yandan sanat nesnelerini kitlesel üretimle geniş halk kitlelerine ulaştırarak sanatı en azından şehir yaşamının gündelik bir parçası yapmıştır. Doğal ekonomi döneminde bireysel ve güçlü destekçilerin tekelinde bulunan kişisel bir lüks olan tiyatro, müzik, resim ve heykel, burjuva toplumunda, kamusal bir kurum ve şehir nüfusunun olağan gündelik yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. İşçilerin kültürel gereksinmeleri taverna ya da çay bahçelerinde, ucuz resimli kitaplar ve eski, kullanılmış süs eşyalarıyla karşılanır; işçi kendi kişiliğini ve meskenini zevksiz ve şatafatlı şeylerle süslerken, burjuvazinin filarmoni orkestraları, birinci sınıf tiyatroları, deha eserleri ve şık eşyaları vardır. Ama tüketimin hangi türü olursa olsun, kabarık sayıda sanatçıya ve sanat üreticilerine gerek duyulur.

Kapitalizm bu şekilde tamamen yeni bir kültür yaratır: Genel eğitim, bilimin gelişmesi, öğrenimin serpilip gelişmesi, gazetecilik, sanatın özellikle teşvik edilmesi. Ama bunlar, yalın bir üretim sürecinin ya da mekanik bakımdan ayrı ayrı cansız parçaların basit mekanik uzantıları değildir yalnızca. Burjuva toplumunun kültürü canlı ve bir ölçüde bağımsız bir varlık oluşturur. Burjuva toplumu, varolabilmek ya da gelişmek isteniyorsa, belirli üretim, değişim ve iletişim

ilişkilerine gerek duymanın yanı sıra, çelişkili sınıf çıkarları çerçevesi içinde bir takım entektüel ilişkiler de yaratır. Sınıf savaşımı kapitalist ekonominin doğal bir ürünüyse, doğal gereksinmeleri de sınıf savaşımını olanaklı hale getiren koşullardır; modern politik biçimlerin, demokrasi ve parlamentarizmin kaynağı, ayrıca, açık görüş alışverişi ve çelişkili inançlarıyla açık toplum yaşamının, sınıflann ve partilerin kapışmasını tek başına olanaklı kılan yoğun bir entelektüel yaşamın kaynağı budur. Halk eğitimi, gazetecilik, bilim, sanat (ilk başta kapitalist üretimin çerçevesi içinde gelişerek) modern toplumun varlığının başlı başına vazgeçilmez bir gerekliliği ve koşulu olurlar. Okullar, kütüphaneler, gazeteler, tiyatrolar, halka dönük konferanslar, ekonomik koşullarla bağları dışında bile, yaşamın olağan koşullarına; modern -ve özellikle şehir- toplumunun her üyesinin vazgeçilmez entelektüel atmosferine dönerler. Kısacası, kapitalizmin vulgar maddi süreci, bir ölçüde özerk olan varlığı ve gelişmesiyle birlikte, bütünüyle yeni bir ideolojik "üstyapı" yaratır.

Gelgelelim kapitalizm, bu entelektüel ruhu boşlukta ya da soyutlamanın kuramsal çorak topraklarında değil, belirli gelenekler çerçevesi içinde, kısacası belirli ulusal formlar içinde belirli bir bölgede, belirli bir toplumsal ortamda, belirli bir dille yaratır. Demek ki kendi kültürüyle belirli bir toprak parçasını ve belirli bir halkı kültürel bir ulusal bütünlük olarak diğerlerinden ayırır, orada entelektüel çıkarların özel, daha sıkı bir bağlılık ve bütünlüğünü yaratır.

Herhangi bir ideoloji, temelde, verili bir çağın maddi ve sınıfsal koşullarının üstyapısından başka bir şey değildir. Ama aynı zamanda, her çağın ideolojisi önceki çağların ideolojik sonuçlarını aklında tutarken, belirli bir bölgede kendi mantıksal gelişmesini de sürdürür. Bilimler olsun, din, felsefe ve sanat olsun bunun örnekleridir.

Kapitalizmin verili bir ortamda yarattığı kültürel ve estetik değerler, kültürel üretimin esas organı, yani dil aracılığıyla belirli bir ulusal niteliğe bürünmekle kalmaz, geçmiş tarihi apayrı kültürel karakteristikliklerle dolu bir toplumun geleneksel kültürüyle birleşir de;

kısacası, bu kültür, kendine özgü bir varlığa ve gelişmeye sahip ulusal bir kültüre dönüşür. Bütün burjuva ülkelerdeki modern kültürün ana özellikleri ve temelleri uluslararası nitelikli ortak öğeler barındırır; çağdaş gelişmenin eğilimi kuşkusuz gitgide büyüyen bir uluslararası kültür topluluğu yönündedir. Ne var ki, bu oldukça kozmopolit, burjuva kültür çerçevesi içinde, Fransız kültürü İngiliz kültüründen, Alman kültürü Hollanda kültüründen, Polonya kültürü Rus kültüründen ve pek çok ayrı tipte kültürden açık çizgilerle ayrılır.

Tarihsel evrelerin ve tarihsel "dikiş yerleri"nin çizgilerinin en az görülebileceği yer, bir ideolojinin gelişmesidir.* Modern kapitalist kültür eski kültürlerin mirasçısı ve sürdürücüsü olduğundan, yüzeyden bakıldığında kapitalist ekonomi ve burjuva egemenliği ve monolitik niteliğiyle karşılaşırız. "Ulusal Demokrasi"nin gevezeleri ya da sosyal-yurtsever eğilimli kafasız "sosyologlar" açısından, günümüz Polonya'sının kültürü, özünde, Batory ya da Stanislas Augustus zamanındaki "Polonya ulusu kültürü"nün aynısıdır; nitekim Swiatochowski, Straszewicz ve Sienkiewicz de Rey of Magtowice, Pasek ve Mickiewicz'in doğrudan ruhsal mirasçılarıdır. Aslında, modern, burjuva Polonya'daki edebiyat ve basın korkunç derecede önemsiz bir çaptadır; Polonya bilimi ve Polonya kültürü müthiş derecede yoksuldur; ruhu ve içeriğiyle eski feodal Polonya kültürüne (başlıca yansıması, son dev eseri *Pan Tadeusz* idi) tamamen yabancı yeni bir tarihsel evreye aittirler. Günümüz Polonya kültürü, bütün yoksulluğuyla birlikte, Polonya'yı Rusya'ya zincirleyen aynı kapitalist gelişmenin modern bir ürünüdür. Aynı kapitalist gelişme toplumun başına, yönetici sınıf rolünde, geçmişi olmayan, devrimci

(*) Yeri gelmişken, Zeller ya da Kuno Fischer'in yazdığı türden felsefe tarihlerinin ortaya çıkabilmesinin tek nedeni budur. Söz konusu çalışmalarda "fikirler"in gelişmesi boşlukta, toplumun alelade tarihiyle hiçbir ilinti kurulmadan gerçekleşir.

geleneği olmayan ve ulusal davanın profesyonel hainleri olan heterojen nitelikli zengin parababaları güruhunu geçirir. Günümüz Polonya'sındaki burjuva eğitim, sanat ve gazetecilik ruhu ve içeriğiyle öyle ideolojik hiyeroglif yazılardır ki, materyalist tarihçiler ona bakarak toprak soyluluğu Polonya'sının yıkılış tarihini; "organik çalışma", uzlaşma, Ulusal Demokrasi, heyetler ve memorandumlar tarihini; olağanüstü koşullarda yapılan Çarlık Duması'na "ulusal" seçimlere ve Polonyalı sosyalist işçileri katledecek "ulusal" ekiplere kadar gelen tarihi okurlar. Kapitalizm modern Polonya ulusal kültürünü yaratırken, aynı süreçte Polonya'nın ulusal bağımsızlığını yok etmiştir.

Kapitalizm Polonya'nın ulusal bağımsızlığına son vermiş ama aynı zamanda modern Polonya ulusal kültürünü yaratmıştır. Bu ulusal kültür burjuva Polonya çerçevesinde olmazsa olmaz bir kültürdür; varlığı ve gelişmesi, kapitalist gelişmenin kendisiyle bağlı, tarihsel bir zorunluluktur. Sosyo-ekonomik bağlarla Polonya'yı Rusya'ya zincirleyen kapitalizmin gelişmesi Rus mutlakiyetçiliğini temellerinden sarsmış, Rus ve Polonya proletaryasını mutlakiyetçiliği devirmeye davet edilen bir sınıf olarak birleştirip devrimcileştirmiş, bu şekilde Çarlar döneminde politik özgürlüğe kavuşmanın vazgeçilmez önkoşullarını yaratmıştır. Ne var ki devletin demokratikleşmesi eğilimi çerçevesinden ve aynı temelde, kapitalizm bir yandan da Polonya Krallığı'ndaki sosyo-ekonomik ve kültürel-ulusal yaşamı daha sıkı bağlarla örtmekte, böylece Polonya'nın ulusal özerkliğinin gerçekleşmesinin nesnel koşullarını hazırlamaktadır.

Gördüğümüz gibi, kapitalist sistemin gereklilikleri tarihsel zorunlulukla birlikte bütün modern devletlerde, komünden ilçe ve eyalete kadar her düzeyde halkın sosyo-politik görevlerin yerine getirilmesine katılmasıyla, yerel özyönetimi geliştirir. Ama modern bir devlet içinde belirli ekonomik ve toplumsal ayrılıklara sahip bölgeler de oluşturan milliyetlerin bulunduğu yerlerde, burjuva ekonomisinin aynı gereklilikleri en üst derecede, bütün ulusu kapsayan

çerçevede bir özyönetimi vazgeçilmez kılar. Bu çerçevedeki bir yerel özyönetim, yeni bir faktörün, ulusal-kültürel ayrılığın sonucunda, yalnızca özgül koşullarda uygulanabilecek özel tipte bir demokratik kuruma dönüşür.

Ekonomik başarıları, yerel özgül çıkarları ve nüfus yoğunluğuyla Moskova-Vladimir sanayi bölgesi, Polonya Krallığı gibi, çevresindeki uçsuz bucaksız Rusya topraklarından kesinlikle farklıdır. Bununla birlikte bizim ülkemizi Rusya'nın merkezi bölgesinden kesin bir biçimde ayıran etmen, salt ekonomik ve toplumsal çıkarların dışında, kendi bütünlüğü olan bir ortak çıkarlar alanı yaratan kültürel-ulusal varlığıdır. Tıpkı şehir ya da köy komünü, bölge, departman ya da guberniya, eyalet ya da bölgenin, modern özyönetimin ruhuyla uyum içinde devlet yasalarının çerçevesi içinde belirli kapsamda yerel yasalara sahip olması gerektiği gibi, ulusal özyönetim de demokrasi ruhuyla halkın temsiline, devlet yasalarının çerçevesi içinde ulusal çaplı sosyo-ekonomik ve kültürel-ulusal ihtiyaçları karşılayacak yerel yasalar çıkarma yetkisine dayanmalıdır.

Modern kültür, öncelikle bir sınıf kültürü, burjuva kültürüdür. Eğitim ve sanat, okul ve tiyatro, profesyonel aydınlar ve basın - hepsi de asıl olarak burjuva topluma hizmet eder, onun ilkeleri, ruhu, eğilimiyle doludur. Ancak burjuva sisteminin kurumları, kapitalist gelişmenin kendisi gibi, tarihsel diyalektiğe uygun olarak iki yönlü, iki uçlu olgulardır: Sınıfsal gelişme ve egemenliğin araçları, aynı zamanda, kurtuluşu için, burjuva egemenliğin kalkışı uğruna savaşım yürüten bir sınıf olarak proletaryanın yükselmesinin araçlarıdır. Politik özgürlük ve parlamentarizm günümüzün bütün devletlerinde kapitalizmin güçlenmesi ve yönetici sınıf olarak burjuvazinin çıkarlarından yana araçlardır. Ama aynı demokratik kurumlar ve burjuva parlamentarizmi, belirli bir düzeye gelince, proletaryanın politik ve sınıfsal açıdan olgunlaşmasının vazgeçilmez bir okulu, Sosyal-Demokrat bir partide örgütlenmesinin, açık sınıf savaşımıyla yetişmesinin bir koşulu olurlar.

Aynısı zeka alanı için de geçerlidir. Temel okul eğitimi, ilk öğretim, kitlesel tüketimin sağlanması için olduğu kadar, uygun miktarda yetenekli çalışan eller topluluğuna sahip olmak için de burjuva toplumunda bir gerekliliktir. Ama aynı okullar ve eğitim, devrimci bir sınıf olarak proletaryanın temel araçları haline gelirler. Toplumsal, tarihsel, felsefi ve doğal bilimler bugün burjuvazinin ideolojik ürünleri, gereksinim ve sınıfsal eğilimlerinin ifadeleridir. Ama belirli bir gelişme düzeyine erişmiş işçi sınıfı, "bilginin güç olduğunun" da farkındadır ("mutluluğa" ulaşmanın aracı olarak burjuva bireyciliği ve "çalışkanlık ve gayretkeşlik gösterme" vaazları anlamında değil tabii, çalışan kitlelerin devrimci bilinci olarak, sınıf savaşımının bir kaldıracı olarak 'bilgi' anlamında). Son olarak, bir sınıf olarak işçilerin çıkarını dev bir kültürel kardeşlik olarak insanlığın gelişmesi ve geleceğine bağlayan sosyalizm, bir bütün olarak kültürün çıkarlarını gözeten proleter savaşım adına özel bir cazibe doğurur ve sadece görünüşte çelişkili, paradoksal bir olgunu gözler önüne serer: Bilinçli proletarya bugün bütün ülkelerde eğitimin ve sanatın çıkarlarının en ateşli ve idealist savunucusudur ki, aynı burjuva kültürü bugün onun köksüz bir üvey çocuğudur.)

Polonya Krallığı'nın ulusal özerkliği, asıl olarak, Polonya burjuvazisinin sömürü ve baskıyı hiçbir kısıtlama olmadan sürdürebilmesinde sınıfsal egemenliğini kuvvetlendirmek ve kurumlarını geliştirmek açısından zorunludur. Modern devlet-politik parlamenter kurumlar ve onun doğal sonucu olan yerel özyönetim kurumlan belirli bir düzeyde burjuvazinin egemenliğinin, bütün devlet ve toplumsal görevlerde burjuvazinin çıkarlarıyla sıkı bir uyumlulaşmanın sağlanmasının vazgeçilmez bir aracı olduğundan, daha dar bir anlamda ulusal özerklik de bilirli bir bölgedeki toplumsal görevlerin o bölgenin burjuvazisinin çıkarlarına tamı tamına uygulanmasının vazgeçilmez bir aracıdır. Yönetici sınıfların en kaba ama en yaşamsal çıkarını (yani, çalışkan katmanların sınırsızca sömürülmesini) kollayan mutlakiyetçilik, aynı zamanda ve doğallıkla, kendi

çıkarlarını ve çalışma yöntemlerini burjuva egemenliğinin her türlü ince çıkarları ve biçimlerine feda ediyor, başka bir deyişle, kendi varlığına Asya'ya özgü bir acımasızlıkla yaklaşıyordu. Politik özgürlük ve özyönetim, bugünlük ihmal edilen toplumsal görevlerden (okullar, dinsel tapınma, ülkenin bütün kültürel-ruhsal yaşamı) kendi sınıf çıkarları adına yararlanma olanağını Polonya burjuvazisine eninde sonunda tanıyacaktır. İdari, adli ve politika alanlarındaki bütün makamlara kendisi atama yaparak burjuvazi, sınıf egemenliğinin bu doğal organlarını, burjuva toplumunun ruhu ve yerli ihtiyaçlarıyla hakikaten doldurabilecek, böylece Polonya yönetici sınıflarının esnek, doğru ve usta araçlarına çevirebilecektir. Tüm devleti kapsayan politik özgürlüğün bir parçası olarak ulusal özgürlük, Polonya'da burjuva egemenliğinin en olgun politik biçimidir kısacası.

Ama tam da bu nedenle, özerklik Polonya proletaryasının vazgeçilmez bir sınıfsal gerekliliğidir. Burjuva kurumlar ne kadar olgunlaşırsa, toplumsal fonksiyonları o kadar derine iner, çok renkli entelektüel ve estetik alanı o kadar fazla kaplar, savaş alanı o kadar genişler ve proletaryanın sınıf savaşımındaki ateş hatlarının sayısı o kadar çoğalır. Burjuva toplumunun gelişmesi ne kadar kısıtlamasız ve etkili biçimde ilerlerse, bir sınıf olarak proletaryanın bilinci, politik olgunluğu ve birleşmesi o kadar cesaretli ve emin adımlar atar.

Polonya proletaryası kendi sınıf savaşımında ruhsal kültürü oluşturan bütün bileşenlere gerek duyar; özünde ulusların dayanışmasına ve bu doğrultudaki çabalara dayanan temel çıkarları, ulusal baskının yok edilmesini gerektirir. Dahası, ülkenin olağan, geniş ve kısıtlamasız bir kültürel yaşama sahip olması burjuva toplumunun varlığı açısından olduğu kadar proletaryanın sınıf savaşımının gelişmesi açısından da kaçınılmazdır.

Ulusal özerkliğin amaçları Polonya proletaryasının politik programındakilerin aynısıdır: Mutlakiyetçiliğin devrilmesi ve ülkenin geneline politik özgürlüğün sağlanması. Bu da, hem kapitalist geliş-

menin ilerici eğilimlerinden, hem de proletaryanın sınıfsal çıkarlarından gelen programın bir parçasından başka bir şey değildir.

II

Modern bir devlette belirli bir bölgenin ulusal ayrılığı özerklik için kendi başına yeterli bir temel oluşturmaz; milliyet ile politik yaşam arasındaki ilişki daha yakından irdelemeyi gerektirecek türdendir. Milliyetçilik kuramcıları, genelde milliyeti, toplumsal gelişmenin dışında, doğal, değişmez bir olgu, bütün tarihsel gelişmelere direnen tutuca bir olgu sayarlar. Burjuva milliyetçiliği, bu görüşle uyum içinde, ulusun yaşamasının ve kuvvetinin ana kaynakları olarak modern tarihsel oluşumu, yani şehir, burjuva kültürünü değil, tersine, kırsal nüfusun geleneksel yaşam biçimini görürler. Toplumsal tutuculuğuyla köylü kitlesi, romantik milliyetçilere, ulusal kültürün biricik hakiki dayanağı, ulusal ayrılığın sarsılmaz kalesi, gerçek ulusal deha ve ruhun kalesi gibi görünmektedir. Geçen yüzyılın ortalarında, Orta Avrupa politikasında görülen milliyetçi eğilimle bağlantılı olarak folklorizm denen şey serpilip gelişmeye başladığında, yüzünü öncelikle köylü kültürünün geleneksel biçimlerine dönmüş, köylü kültüründe her ulusun "düşüncelerinin ipliklerini ve duygularının çiçeklerini" saklayan hazineyi görmüştü. Bugün de, henüz son yıllarda uyanmış Litvanya, Beyaz Rusya ve Ukrayna milliyetçiliği tamamıyla kırsal nüfusa ve onun tutucu var oluş biçimlerine dayanmış, anlamlı bir çıkış noktası olarak bu eski ve bâkir ulusal toprağı ulusal dildeki ve ulusal imlayla yazılmış okuma kitapları ve Mukaddes Kitap'la işlemeyi almıştır. Daha 1880'lerde, Varşova'da sözde-sosyalist ve sözde-devrimci *Glos*'un (Ses) yayımlandığı günlerde, Polonya Ulusal Demokrasisi de yanılmaz gerici içgüdülerine uyarak, şehir burjuvazisinin anti-semitizmiyle mutlu bir evlilik yapmış ulusal duygularını kırsal nüfusa yöneltmişti. Son olarak

ve aynı biçimde, Rusya'daki en yeni "milliyetçi" akım olan Bay Korfanty ve Ortakları'nın partisi de, gerici Polonya küçük burjuvazisinin ekonomik ve politik başarıları uğruna sömürülen Yukarı Silezya'nın kırsal nüfusunun tutuculuğuna dayanmaktadır.

Öbür yandan, hangi toplumsal katmanların ulusal kültürün asıl bekçilerini oluşturduğu sorunu, yakın zamanlarda Sosyal-Demokrat kampta ilginç söz düellolarına neden olmuştur.

Burada çeşitli kereler aktardığımız "milliyet sorunu" hakkındaki incelemesinde Karl Kautsky, Avusturya partisinden yayıncı Otto Bauer'in aynı konudaki çalışmasını eleştirerek şunları yazar:

Sınıf farklılıkları Bauer'i, bir ulusun yalnızca kültürün yaratılmasına katılan kesimlerinin, sonuçta şimdiye değin yalnızca yönetici ve sömürücü sınıfların, bir ulus oluşturduğu gibi paradoksal bir düşünceye sürükler.

"Staufer'ler döneminde," diye yazar Bauer- "ulus yalnızca şövalyelerin kültürel topluluğunda vardı... Kültürel etkilerin türdeşliğinin getirdiği türdeş bir ulusal karakter, ulusun bir sınıfının karakteriydi yalnızca... Köylünün ulusu biraraya getiren hiçbir şeyde payı yoktu... Bu yüzden Alman köylüleri, kesinlikle bir ulus oluşturmaz; onlar ulusun *Hinterassen*'idir. /Üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı bir toplumda, ulusu yönetici sınıflar oluşturur/ -eskiden şövalyeler, bugün eğitilmiş insanlar, ulusun tarihiyle birlikte tekbiçimli bir eğitim yaratmış insanlar topluluğu olarak, ortak bir dilin ve ulusal eğitimin de yardımıyla, bir karakter yakınlığı geliştirir. Öbür yandan geniş halk kitleleri ulusu oluşturmaz."(*)

Bauer'e göre, yalnızca sosyalist sistem, çalışan halk kitlelerini kültürel bütünlüğe katarak bir ulusa dönüştürecektir. Kautsky bu argümanlara şöyle yanıt verir:

(*) Otto Bauer, *Die Nationalitaetenfrage und die Sozialdemokratie* (Vayina, 1907), s.49-50, 136.

Bu çok incelikli bir düşüncedir ve özünde doğrudur, ama milliyet sorununda yanlış bir yola sürükler, çünkü ulus kavramını, ulusal düşüncenin şu anda bütün sınıflardaki gücünü ve bütün uluslarda görülen bugünkü ulusal çelişkilerin temelini anlamayı olanaksızlaştıracak bir tarzda ele alır. Bauer burada Renner'in,* milliyeti asıl köylülerin muhafaza ettiği şeklindeki gözlemiyle çelişir. Renner, Avusturya'da (Macaristan dahil) geçen yüzyılda çeşitli şehirlerin milliyet değiştirdiklerini, üstelik Alman olmaktansa Macar ya da Çek haline geldiklerini kanıtlar. Öbür yandan, Alman şehirleri, özellikle Viyana, yabancı milliyetlerden akın akın gelenleri kendine çekmiş ve Alman ulusuna özümsetmiştir. Ancak kırsal bölgelerde, dilsel sınırlar pratikte değişmedi. Aslında Avusturya'nın belli başlı şehirlerinde, Almanlaştırma süreci amacına ulaşmıştır; 19. yüzyılın başında, Galiçya'nın büyük kesimi, Hırvatistan ve İtalyan şehirleri dışında, hepsi Almanlaşmıştı. Buna karşılık, köylü nüfus ulusal niteliğini koruyan biricik kesimdir; Avusturya'yı ulusal bir devlet yapma eğilimleri köylülüğe çarpınca paramparça olup gidiyor. Köylü geleneğe olduğu gibi milliyetine de sıkı sıkı bağlı, oysa şehirliler, bilhassa eğitimli kesimler, çok daha kolay özümseniyor.**

Kautsky incelemesinin ilerki bölümlerinde akıl yürütmesini hayli gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Modern ulusal hareketlerin temellerini daha yakından irdeleyen Kautsky, yeni bir toplumsal sınıfı, profesyonel aydınları doğuran burjuva gelişiminin bu biçimiyle çağdaş ulus fikrinin temel olgusunu, ulusal yaşamın direklerinden birini yarattığına işaret eder. Gerçi aynı gelişme

(*) Springer takma ismiyle, Avusturya'da milliyet sorunu üzerine çeşitli çalışmalar kaleme alan başka bir Avusturyalı Sosyal-Demokrat yayıncı vardı; *Der Kampf der oesterreichischen Nationen um den Staat* (1902); *Grundlagen und Entwicklungsziele der oesterreichischungarischen Monarchie* (1906).

(*) Kautsky, *Nationalität und Internationalität*, s.3, 4.

aynı zamanda günümüz milliyetlerinin, özellikle aydın kesimin toplumsal ve kültürel yaşamını uluslararası yollara sokar; bu açıdan baktığımızda, Kautsky büyük sosyalist reformun gelecekteki görevinin ulusallaştırma, yani çalışan kitlelerin ulusal ayrılığı olmayacağını, tam tersine, ayrı milliyetlerin silinip gideceği evrensel, uluslararası bir kültürün izini süreceğini açıklayarak Bauer'in ana hatlarını çizdiği perspektifi tersine çevirmekte haklıdır. Ama günümüz koşullarında, şehirli, daha kesin konuşursak, burjuva unsurunun rolü milliyetlerin yazgısı açısından belirleyici önemdedir. Kautsky Renner'in görüşlerini paylaşarak Hapsburg monarşisinde 19. yüzyılın başında şehirli unsuruna ulusal çapta karşı-çıkmayışın bir örneği olarak Almanlaştırılmış Slav eleştirmenleri gösterse bile, bu gerçekler aslında yalnızca pre-kapitalist çağın küçük burjuva koşullarını örnekleyebilir (19. yüzyıl başında Avusturya'nın Slav topraklarındaki şehir yaşamını karakterize eden kuşkusuz buydu). Gelişmelerin sonradan aldığı yön, Kautsky ve Renner'in doğruladığı gibi aynı tip eleştirmenlerin son yirmi otuz yılda kendi milliyetlerine doğru belirli bir dönüş yapmaları; bir ülkenin kendi burjuva gelişiminin, kendi sanayiinin, kendi büyük şehir yaşamının, kendi "ulusal" burjuvazisi ve aydınlarının yükselişe geçmesinin direnişçi bir ulusal politikanın ve ona bağlı etkin bir politik yaşamın temelini nasıl oluşturabileceğinin de çarpıcı bir örneğidir.

Etnik bir grup içinde ulusal özgüllüklerin (konuşma, adetler, giyim ve yine genellikle bununla sıkı ilişki içinde belirli bir din) edilgen bir tarzda korunması söz konusu oldukça, milliyetlerin yazgısıyla bağlı olarak köylü unsurunun vurgulanması doğrudur. Köylü yaşamının tutuculuğu milliyetin bu dar sınırlar içinde muhafaza edilmesini olanaklı kılar ve, kullanılan bütün yöntemlerin acımasızlığına ve saldırgan yabancı milliyetlerin kültürel üstünlüğüne karşın, yüzyıllar boyu her türlü ulusal baskı politikalarına direnişi açıklar. Türkiye ve Macaristan'daki Güney Slav kabileleri arasında

konuşma ve ulusal tipin muhafaza edilmesi, Rus imparatorluğunda Beyaz Ruslar, Ruthenialılar ve Litvanyalıların, Doğu Prusya'da Masurianlar ve Litvanyalıların, Yukarı Silezya'da Polonyalıların vb. kendi özgüllüklerini korumaları bunun kanıtıdır.

Gelgelelim, bu geleneksel-köylü tarzıyla korunan bir ulusal kültür çağdaş politik-toplumsal yaşamda etkin bir rol oynayamaz; çünkü bütünüyle geleneğin ürünüdür, kökleri geçmiştedir, çünkü - Marx'ın sözleriyle- köylü sınıfı günümüz burjuva toplumunda kültürün dışında kalarak o kültürde hâlâ yaşayan "bir barbarlık kalıntısı"nı oluşturur. Köylü, ulusal bir "ileri karakol" olarak, her zaman ve önsel olarak bir toplumsal barbarlık kültürü, tarihsel evrimin mahkum ettiği politik gericiliğin temelidir. Günümüz koşullarında tek başına ulusal köylü temele sahip hiçbir ciddi politik-ulusal hareketin çıkması olanaklı değildir. Ve yalnızca günümüzün şehirli sınıfları (burjuvazi, küçük burjuvazi ve burjuvazi aydınlar) ulusal hareketin destekçileri haline gelince, belirli koşullarda, Kautsky'nin değindiği "bütün uluslar"ın ulusal özlemlerini geliştirmek olanaklı olacaktır.

Geçerken bir de milliyetlere özgü özyönetim ya da özerklik sorununa değinelim. Yalnızca burjuva milliyetçilerin bakışıyla, her "milliyet" özerk kurumlar için aynı derecede uygun maddi ve geçerli bir temele sahiptir. Böyle bir bakış özerklik sorununda yalnızca belirli kültürel-ulusal güvenceleri öne çıkarır; başka bir deyişle özerkliği olumsuz ve salt ideolojik bir açıdan, ulusal "özgürlüğü"n asgari bir biçimi olarak ele alır; özerklikte içerili tamamen olumlu toplumsal değeri, modern özerkliği Orta Çağ partikularizminden ayıran özünü oluşturan özgül tarihsel fonksiyonunu yok sayar. Bununla beraber özerklik kavramını bu ütopyacı-ideolojik alandan çıkarıp tarihsel zemine oturur ve kapitalist ekonominin belirli bir ortamdaki özgül vazgeçilmez sonucu olarak, burjuva toplumunun ve demokratik gelişmesinin gereksinimlerinden kaynaklanan belirii toplumsal fonksiyonları -maddi ve ruhsal- yerine getirmenin bir biçimi olarak irdelersek, modern anayasal devlet çerçevesindeki yerel

özerkliğin işlevlerinin o devletin politik gelişmesinin her yönü gibi modern burjuva yaşamının biçimleriyle kopmaz bağlara sahip olduğunu görürüz. Özerkliğin ve genelde modern devletin odaklandığı yer büyük şehirdir; politik düzeyi, burjuva sınıftır; ayrılmaz ortamı, modern burjuva aydınlar, edebiyat yaşamı, gazetecilik, eğitim ve sanattır.

Demek ki, belirli bir ulusal bölgenin özyönetimi anlamında yerel özerklik, yalnızca, milliyetlerin kendi burjuva gelişimine, şehir yaşamına, aydınlara, kendi edebi ve bilimsel yaşamına sahip olduğu yerlerde olanaklıdır. Rusya Polonyası'nda bu koşulların hepsi görülür. Nüfusu ulusal bakımdan türdeştir, çünkü Polonya unsuru (Litvanyalıların egemen olduğu Suwalki guberniyası dışında) ülkenin her tarafındaki başka milliyetler karşısında kesin bir üstünlüğe sahiptir. Toplam 9.402.253 kişilik nüfustan Polonyalılar 6.755.503'ünü oluştururken; geriye kalan milliyetlerden Yahudiler ve Almanlar asıl olarak, yabancı bir burjuva aydın kesimi temsil etmedikleri, tersine Polonya kültürel yaşamı tarafından ciddi ölçüde özümsenmiş oldukları şehirlerde toplanmışlardır. Ruslar ise, Lublin ve Siedlce bölgeleri dışında, Polonya toplumuna yabancı bürokratik unsurların akışıyla çoğalırlar. Bu milliyetlerin çeşitli vilayetlerdeki toplam nüfusa oranı, Suwalki dışında, 1897 sayımına göre aşağıdaki gibidir:

Guberniya	*Polonyalılar*	*Yahudiler*	*Almanlar*	*Ruslar*
Kalisz	% 83.9	7.6	7.3	1.1
Kielce	87.6	10.9	—	1.2
Lublin	61.3	12.7	0.2	21.0
Lomza	77.4	15.8	0.8	5.5
Piotrokow	71.9	15.2	10.6	1.6
Plock	80.4	9.6	6.7	3.3
Radom	83.8	13.8	1.1	1.4
Siedlce	66.1	15.5	1.4	16.5
Varşova	73.6	16.4	4.0	5.4

Demek ki, ikisi dışında bütün guberniyalarda ve bütün olarak ülkede, Polonya unsuru nüfusun %70'inden fazlasını oluşturur; dahası, ülkenin sosyo-kültürel gelişmesinde belirleyici unsurdur.

Ama Yahudi milliyetine baktığımızda durum farklılaşır.

Yahudi ulusal özerkliği (okul, din, ikamet yeri özgürlüğü ve eşit kamusal haklar anlamında değil, Yahudi nüfusun kendi yasaları ve yönetim sistemiyle Rusya Polonyası'nın özerkliğine paralel bir politik özyönetime sahip olması anlamında), tamamen ütopyacı bir fikirdir. Çok tuhaftır, Yahudi milliyetinin Rus imparatorluğu içinde "kendi toprakları"na sahip olmaması gibi basit bir koşulla, aşırı Polonya milliyetçileri kampında, yani PSP'nin "Devrimci Hizbi"nde de bu inanç egemendir. Oysa grubun kendi bakış açısına göre, yani dil, gelenek ve psikoloji bağlarıyla bağlı belli bir grup insanın özgürlüklerinin ve kendi yazgısını belirleme haklarının bir toplamı olarak anlaşılan ulusal özerklik, kendi başına tarihsel koşulların ötesine uzanan ve havada kalan bir kurgu dolayısıyla kolayca "ayakları havada kalan", yani belirli bir toprak parçasından yoksun diye anlaşılabilecek bir kurgudur. Öbür yandan, modern burjuva-demokratik gelişme temelinde yerel özyönetimle tarihsel olarak birlikte gelişen bir özerklik, aslında burjuva devlet gibi belirli bir bölgeden ayrılamaz ve aynı ölçüde belirli bir bölge olmadan "bölge-dışı" komünal ya da şehir özyönetimi gibi hayal edilemez. Gerçi Yahudi nüfusu Rus imparatorluğunda tamamen modern kapitalist gelişmenin etkisi altındaydı ve o toplumdaki belirli grupların ekonomik, politik ve ruhsal çıkarlarını paylaşmaktadır. Ama bu çıkarlar bir yandan asla özgül Yahudi kapitalist çıkarları olarak bölgesel bakımdan ayrılacak düzeye varmadığı, tersine ülkenin genelinde Yahudi ve diğer insanların ortak çıkarlarını temsil ettikleri gibi; öbür yandan, bu kapitalist gelişme burjuva Yahudi kültürünün ayrılmasıyla sonuçlanmaz, tersine tam zıt yönde hareket ederek, Polonya ya da Rus halkının Yahudi burjuva, şehirli aydınları özümsemesine yol açar. Litvanyalılar ya da Beyaz Rusların ulusal ayrılığı geri kalmış köylülere dayanıyorsa,

Rusya ve Polonya'daki Yahudi ulusunun ayrılığı da toplumsal bakımdan geri kalmış küçük burjuvaziye, küçük üretime, küçük ticarete, küçük şehir yaşamına ve -parantez içinde ekleyelim- milliyetin dinle sıkı ilişkisine dayanır. Yukarıda söylenenler ışığında, bölgesel-olmayan Yahudi özerkliğinin temeli olduğu varsayılan Yahudilerin ulusal ayrılığı, metropolitan burjuva kültürü biçiminde değil, küçük şehirdeki kültürsüzlük biçiminde görünür. Bir avuç Yiddiş yayıncı ve çevirmenin inisiyatifiyle "Yahudi kültürü geliştirmek" doğrultusundaki çabalar belli ki ciddiye alınamaz. Rusya çerçevesinde hakiki modern kültürün biricik göstergesi, Rus proletaryasının Sosyal-Demokrat hareketidir. Bu hareket, niteliği nedeniyle, Yahudilerin tarihsel burjuva ulusal kültür eksikliğini en iyi kapatabilecek güçtür, çünkü kendisi gerçekten uluslararası ve proleter kültürün bir aşamasıdır.

Litvanya'daki özerklik sorunu da farklı, ama en az aynı ölçüde karmaşıktır. Milliyetçi ütopyacıların gözünde, ayrı milliyetten insanların oturduğu belirli bir bölgenin varlığı, söz konusu milliyetin bütün milliyetlerin kendi yazgısını belirleme hakkı adına, ya bağımsız bir cumhuriyet, ya Rusya'yla federasyon ya da "en geniş özerklik" istemesi için yeterli bir nedendir. Eski "Litvanya Sosyal-Demokrasisi", sonra federatif aşamasındaki PSP ve son olarak yakın zamanlarda örgütlenmiş "Beyaz Rusya Sosyalist Komünü" bu programların her birini sırayla gündeme getirdiler. "Beyaz Rusya Sosyalist Komünü" 1906 yılında topladığı 2. Kongresi'nde "Batı ülkesindeki toprakları için Vilna'da bölgesel-özerk bir diyetle beraber, Rusya'da federal bir cumhuriyet" gibi bir parça belirsiz bir program benimsemişti.* "Beyaz Rusya Komünü"nün Rus imparatorluğunun bölüneceği cumhuriyetlerden biri olarak "Batı ülkesi" ilanını mı, yoksa o

(*) *Proceedings of the Russian National Socialist Parties* (St. Petersburg, 1908), s.92.

"Batı ülkesi" adına "bölgesel özerklik" mi istediğini saptamak zordur; çünkü Vilna için "özerk" bir diyet istendiğinden, ikinci çözüm yolunun tasarlandığı akla gelmektedir; başka bir şık ise, sorunun bütünüyle soyut ve ütopyacı bir tarzda ele alınışıyla uygun olarak, bağımsız cumhuriyet, federal bir sistem ve özerklik arasında, nicel ayrımlar dışında temel bir ayrım yapılmamasıdır. Konuyu bölgesel özerklik açısından inceleyelim. Rus idari bölünmesindeki terminolojiye göre "Batı ülkesi", koşulları büyük oranda değişen bölgelerden oluşan, ağırlıkla tarıma ve küçük sanayiye dayanan bölgelerdir. Kırsal bölgenin, belediye ve vilayet özyönetiminin yerel çıkarları dışında, bu bölgenin ayrı bir üretime ve ticaret bölgesine, apayrı bir karaktere ve ayrı çıkar gruplarına sahip olması Polonya Krallığı ya da Moskova sanayi bölgesine kıyasla çok daha az kapsamdadır. Öbür yandan ayrı bir milliyet bölgesidir. Ama tam da bu milliyet etkeni nedeniyle, en büyük güçlükler potansiyel özerklik açısından çıkar. "Batı ülkesi", yani eski Litvanya toprakları, çeşitli milliyetlerin işgalinde bulunduğuna göre, sorulması gereken ilk soru şudur: Sözü edilen bölgesel-ulusal özerklik hangi milliyete hizmet edecek, okullarda, kültür kurumlarında, adli sistemde ve yasalarda, yerel makamlara tayinlerde hangi milliyet, hangi dil belirleyici olacaktır? Litvanya milliyetçileri açıkça Litvanya milliyeti için özerklik isterler. Litvanya milliyetinin fiili koşullanna bir göz atalım şimdi.

Yapılan son sayım olan ve milliyet ilişkileri alanındaki sonuçları 1905'ten beri genele açık 1897 sayımına göre, Rus imparatorluğundaki gerçek Litvanya milliyetinin sayısı 1.210.510 kişidir. Bu nüfus ağırlıkla Vilna, Kovno, Grodno ve Suwalki guberniyalarında oturur. Bundan başka, neredeyse yalnızca Kovno guberniyasında Samogitian milliyetinden 448.000 kişi yaşar ki, bu insanlar asla Litvanyalılarla aynı değildir. Özerk bir Litvanya'ya temel oluşturabilecek bölgenin ana hatlarını çıkarmak zorunda kalsaydık, bugünkü "Batı ülkesi"nin bir parçasını elemekten, ama onun yanında sınırların ilerisine geçip bugün Rusya Polonyası'na ait Suwalki guberniyasını

dahil etmekten kaçamazdık. Önceden paylaşılmış Polonya'da "asıl Litvanya"yı oluşturan Vilna ve Troki voyvodalığına yaklaşık denk düşen bir bölge elde ederiz. Litvanya nüfusu o bölgede şöyle dağılmıştır: Toplam 1.200.000 Litvanyalının neredeyse yarısı, 574.853 kişi Kvono guberniyasındadır. Litvanyalıların yaşadığı ikinci yoğun yer, 305.548 kişinin yaşadığı Suwalki guberniyasıdır. Vilna guberniyasında daha za, 297.720 kişi varken, Litvanyalıların önemsiz bir sayıya, yaklaşık 3.500 kişiye sahip olduğu yer de Grodno guberniyasının kuzey kesimidir. Aslında Litvanya nüfusu kuşkusuz daha kalabalıktır, çünkü nüfus sayımında kullanılan dil dikkate alınan temel noktayken, Litvanyalıların büyükçe bir oranı gündelik yaşamda Lehçeyi kullanır. Ama şu anda, ulusal özerkliğin temeli olarak milliyet açısından baktığımızda, yalnızca ulusal ayrılığını ayrı bir yerli dille ifade eden insanlar hesaba katılabilir.

Litvanya nüfusunun dağılımı, yalnızca aynı bölgelerdeki diğer insanlarla sayısal oranlarına yakından baktığımızda anlaşılabilir. Söz konusu guberniyaların (1897 sayımına göre) toplam nüfusları aşağıdaki gibidir:

		Litvanyalıların oranı
Kovno guberniyasında	1.544.569	37.0
Vilna guberniyasında	1.591.207	17.0
Grodno guberniyasında	1.603.409	0.2
Suwalki guberniyasında	582.913	52.0

O bölgedeki toplam 5.322.093 kişilik nüfustan, Litvanyalılar %23'ten daha azını oluşturur. Litvanya milliyetçileri gibi bütün Samogitian nüfusunu Litvanyalılara dahil edecek olsaydık bile, %31'lik bir orana ulaşırdık ki toplam nüfusun üçte birinden az olurdu. Açıkça görüldüğü gibi, Litvanya milliyetinin alanı olarak eski "asıl Litvanya"yı saptamak günümüz koşullarında baştan aşağı yapay ve keyfi bir kurgudur.

Beyaz Rus milliyeti yüzünden dahil edilen dört "kuzey batı" guberniyasının nüfusu aşağıdaki gibidir:

Minsk guberniyası	2.147.621
Mogilev guberniyası	1.686.764
Witebsk guberniyası	1.489.246
Smolensk guberniyası	1.525.279

Litvanyalıların oturduğu dört guberniyanın nüfusuyla birlikte, hepsi 12.171.007 gibi hayli yüksek bir sayı eder. Ama bu nüfus arasında, Beyaz Ruslar yarıdan azını, 5.855.547 kişiyi oluşturur. Yalnızca sayılara göz attığımızda bile, Litvanya'nın özerkliğinin Beyaz Rus milliyetine uygun olup olmadığı fikri tartışmalı görünür. Söz konusu milliyetlerin sosyo-ekonomik koşullarını dikkate alırsak, güçlük iyice artar.

Beyaz Ruslar kendi oturdukları bölgelerde yalnızca kırsal, tarımsal unsuru oluşturur. Kültürel düzeyi aşırı derecede düşüktür. Okuma yazma bilmeme o kadar yaygındır ki "Beyaz Rusya Komünü" Beyaz Rus köylüleri arasında ilk öğretimi yaygınlaştırmak amacıyla bir "Eğitim Şubesi" kurmak zorunda kalmıştır. Beyaz Rusya'da burjuvazinin, şehir aydınlarının, Beyaz Rus diliyle bağımsız edebi ve bilimsel yaşamın hiç olmayışı ulusal Beyaz Rus özerkliği fikrini tamamen uygulanamaz hale getirmektedir.

Litvanya milliyetinden insanların toplumsal koşulları da benzerdir. Litvanyalıların işi ağırlıkla çiftçiliktir. Litvanya'nın kültürel merkezi olan Vilna guberniyasında Litvanyalılar toplam nüfusun %19.8'ini, şehir nüfusunun %3.1'ini oluşturur. Litvanyalıların yoğun olduğu ikinci bölge olan Suwalki guberniyasında, Litvanyalılar guberniya nüfusunun %52'sini, ama şehir nüfusunun ancak %9.2'sini oluşturur. Gerçi Litvanyalıların kültürel koşulları Beyaz Rusya'dakinden çok farklıdır; Litvanya nüfusunun eğitim düzeyi oldukça yüksek, okuma yazma bilmeyenlerin oranı Rus imparatorluğu

içinde neredeyse en düşüktür. Ama Litvanyalılar ağırlıkla Polonya eğitimi alırlar; kültür aracı Litvanya değil, Polonya dilidir. Bu olgu, mülk sahibi sınıfların, kırdaki toprak soyluluğunun ve şehir aydınlarının yüksek derecede Polonyalı ya da Polonyalılaşmış olmalarıyla sıkı bir bağ içindedir. Aynı durum büyük ölçüde Ruthenia için de geçerlidir. Gerçekten, Litvanya ve Ruthenia'da ulusal özerkliğin altından kalkmaya kültürel açıdan uygun tek milliyet, şehirli nüfusu ve aydınlarıyla Polonyalılardır. Bu yüzden, "Batı ülkesi"nin ulusal özerkliği ele alınıyorsa, ne Litvanyalıların, ne de Beyaz Rusların, yalnızca Polonyalıların özerkliğinden söz edilebilir: Ülkenin özerk kurumlarının doğal ifadesi Polonya dili, Polonya eğitimi, kamu görevlerini Polonyalıların yürütmesi olur.

Bu durumu gözönüne aldığımızda, Litvanya ve Ruthenia kültürel ve ulusal açıdan, ayrı bir özerk bölge değil, ancak Rusya Polonyası topraklarının bir uzantısını oluşturabilirler; Rusya Polonyası'yla birlikte doğal ve tarihsel bir bölge oluşturur, Polonyalılar Litvanya ve Rusya Polonyası'nda özerklikten yararlanırlar.

Belirleyici önemi sahip çeşitli etkenler soruna böyle bir çözüm getirilmesini engeller. Birincisi, salt ulusal bakış açısıyla, dar bir Polonyalı azınlık Litvanyalılar, Beyaz Ruslar, Yahudiler ve diğerlerinden oluşan çoğunluk üzerinde egemenlik kurmuş olur. Litvanya ve Ruthenia'da, Yahudilerle Polonyalılar şehir nüfusunun büyük bölümünü oluştururlar; ikisi birlikte, özerk kurumların ulusal-toplumsal merkezleridirler. Ancak Yahudilerin sayısı Polonyalılardan kesinlikle fazladır, oysa Rusya Polonyası'nda 6.880.000 Polonyalının (1897 sayımına göre) yanında yalnızca 1.300.000 Yahudi vardır. Toplam nüfusa göre asıl Litvanya'nın dört guberniyasındaki oranlar şöyledir:

Guberniya	*Polonyalılar*	*Yahudiler*
Suwalki	22.99	10.14
Kovno	9.04	13.73

Vilna	8.17	12.72
Grodno	10.08	17.37

Yalnızca Suwalki'de Yahudilerin sayısı daha azdır, ama burada da şehirleri hesaba kattığımızda oran çok değişir: Şehir nüfusunda Polonyalıların oranı %27, Yahudilerin %40'dır. Yahudilerin özümsenmişlerse (şehir bölgelerinde çoklukla öyledir) Polonya milliyetini kuvvetlendirdikleri de dikkate alınmalıdır; oysa Litvanya'da özümsenme (asimilasyon) süreci Rus kültürüne ait Yahudiler arasında daha yavaştır; iki durumda da milliyetler arasındaki karışıklık büyük ve özerklik sorunu iyice arap saçına döner. Litvanya'nın kalbi ve planlanan özerk diyetin merkezi olan Vilna'da 1900 yılında bulunan 227 okuldan 182'sinin Yahudi okulu olduğuna değinmek bile yeter!

Daha az önemli olmayan başka bir etken, Polonyalıların Litvanya ve Ruthenia'da yönetici katmanları (soylu toprak sahipleri ve burjuvazi) oluştururken, Litvanya ve özellikle Beyaz Rus milliyeti çoklukla topraksız köylülük tarafından temsil edilir. Bu yüzden, buradaki milliyet ilişkisi -genel anlamıyla, toplumsal sınıflar ilişkisidir. Ülkenin özerk kurumlarını Polonya milliyetine devretmek, burada, sömürülen sınıfları kuvvetlendirmeden yeni ve güçlü bir sınıf egemenliği aracı yaratmak, Galiçya'nın Ruthenialılar için önerdiği özerkliği gerçekleştirecek koşulları hazırlamak anlamına gelir.

Sonuçta, hem milliyet hem de toplumsal nedenlerle, Litvanya'nın özerk bir bölge olarak krallığa katılması, Litvanya ve Ruthenia'nın Polonya unsurunun kaçınılmaz egemenliğiyle birlikte özerk bir bölge halinde ayrılması, Sosyal-Demokrasi'nin ilke olarak savaşması gereken bir projedir. Bu biçimde, Litvanya'nın ulusal özerkliği projesi, söz konusu milliyetlerin sayısal ve toplumsal ilişkileri göz önüne alındığında, tamamıyla ütopyacı kalarak suya düşer.

III

Milliyetlerin özerkliği sorununda pratikte karşılaşılan başka bir çarpıcı örnek Kafkaslardır. Dünyanın başka hiçbir köşesi Kafkaslar gibi tek bir bölgede karmakarışık bir milliyetler tablosu sunmaz; Asya ve Avrupa'da parçaları her tarafa saçılmış halkların büyük göçleri eskilere dayanan tarihsel izler bırakmıştır. Nüfusu dokuz milyonu aşan bir bölge (1897 sayımına göre) aşağıdaki ırk ve milliyet gruplarından bileşir:

	Bin olarak
Ruslar	2.192.3
Almanlar	21.5
Grekler	57.3
Ermeniler	975.0
Osetianlar	157.1
Kürtler	100.0
Çeçenler	243.4
Çerkezler	111.5
Abazalar	72.4
Lezgins	613.8
Gürcüler, İmeritins, Mingrels, vb. Kartvelian	1.201.2
Yahudiler	43.4
Tatarlar	1.139.6
Kumyks	100.8
Türkler Türk-Tatarlar	70.2
Nogays	55.4
Karaches	22.0
Kalmuklar	11.8
Estonyalılar Mordvinyalılar	1.4

En büyük milliyetlerin bölgesel dağılımı da şöyledir: Bütün Kafkaslar'da en kalabalık grubu oluşturan Ruslar kuzeyde, Kuban ve Karadeniz bölgelerinde, Tersk'in kuzeybatı kesiminde yoğundur. Güneye inersek, Kafkaslar'ın batısında Kartvelianlar yerleşiktir; Kutai'yi ve Tiflis guberniyanlarının güneydoğu parçasını ellerinde bulundururlar. Daha da güneyde, Tiflis'in güney kesimi, Kars'ın doğusu, kuzeyde Gürcülerle batıda Türkler ve güneyde ve doğuda Tatarlar arasında sıkışmış Erivan guberniyalarının kuzey kesiminde, Bakû, Elizabetpol ve Erivan guberniyalarında Ermeniler vardır. Doğuda ve dağlarda dağ aşiretleri yer alırken, Yahudiler ve Almanlar gibi küçük gruplar yerli nüfusla karışmış durumda ağırlıkla şehirlerde yaşarlar. Milliyet sorununun karmaşıklığının en belirgin biçimde göründüğü alan dildir, çünkü Kafkaslar'da, Rusça, Ossetian ve Ermenicenin dışında, beş altı dil, dört Lezgin dili, birçok Çeçen dili, Çerkez, Mingrel, Gürcü, Sudanca ve başka birçok dil vardır. Ve bunlar kesinlikle lehçe sayılmaz, nüfusun diğer kesimlerinin anlayamayacağı türden bağımsız dillerdir.

Özerklik sorunu açısından yalnızca üç tanesi göze çarpar: Gürcüler, Ermeniler ve Tatarlar. Çünkü Kafkaslar'ın kuzey kesiminde oturan Ruslar, milliyet konusunda, Rus nüfusun bulunduğu devlet topraklarının bir devamından başka bir şey değillerdir.

Ruslar dışında görece en kalabalık milliyet, Kartvelianların bütün çeşitlerini de katarsak Gürcülerdir. Gürcülerin tarihsel toprakları (toplam 2.110.490 nüfusa sahip) Tiflis ve Kutai guberniyaları ile Suhum ve Sakatali bölgeleridir. Ama Gürcü milliyeti o sayının yarısından biraz fazlasını oluşturur, yani 1.200.000 kişiyi. Geri kalanlar, nüfusun %70'ini oluşturdukları Tiflis guberniyasının Akhalkalat ilçesinde yoğun ve sayıları yaklaşık 220.000'e varan Ermeniler; 100.000 kişilik Tatarlar; 70.000'i geçen Osetianlar; Sakatali bölgesinde nüfusun yarısını oluşturan Lezginsler; Suhum bölgesinde egemen Abazalardır. Tiflis guberniyasının Borçalin ilçesinde ise çeşitli milliyetlerin karışımı Gürcü nüfus karşısında çoğunluğu elde tutarlar.

Bu sayıları göz önünde bulundurursak, Gürcü milliyetine özerklik sağlama projesi çok yönlü güçlüklerle karşılaşır. Bütün olarak alındığında Gürcistan'ın tarihsel toprakları sayısal olarak önemsiz bir nüfusa sahiptir (ancak 1.200.000 kişi) ki, kültürel ihtiyaçları ve sosyo-ekonomik işlevleriyle modern anlamda bağımsız özerk yaşamın temeli olmaya yetmez. Tarihsel sınırlarıyla özerk bir Gürcistan'da, nüfusun yarısından biraz fazlasını oluşturan bir milliyet kamu kurumlarında, okullarda ve politik yaşamda egemenlik kurmaya davet ediliyor. Bunun olanaksızlığını çok yerinde hisseden devrimci renkteki Gürcü milliyetçileri, önsel olarak, tarihsel sınırlardan vazgeçip, özerk bölgeyi Gürcü milliyetinin fiilen ağırlıkta bulunduğu bir bölgeyle sınırlamayı planlarlar.

Bu plana göre, Gürcistan'ın ilçelerinden ancak on altı tanesi Gürcü özerkliğinin temelini oluştururken, başka milliyetlerin egemen olduğu diğer dört ilçenin yazgısına "plebisit" yoluyla karar verilecektir. Bu plan oldukça demokratik ve devrimci görünüyor; ama bütün tarihsel güçlükleri "ulusların iradesi" aracılığıyla çözme peşindeki anarşistlerin esinlendirdiği çoğu plan gibi bir kusuru var. Pratikte, plebisiti hayata geçirmek, tarihsel Gürcistan'ın özerkliğini sağlamaktan bile daha güç. Gürcü planında belirtilen bölgeye 1.400.000 insan ancak giriyor; bu sayı büyük bir modern şehrin nüfusuna denk. Gürcistan'ın geleneksel çatısından ve bugünkü sosyo-ekonomik statüden keyfi biçimde koparılan bu bölge, özerk yaşam açısından son derece dar bir temel kalmanın yanı sıra, Gürcü milliyetinin soyut çıkarlarının dışında, harhangi bir organik bütünlüğü, bir maddi yaşam alanını, ekonomik ve kültürel çıkarları dahi temsil etmiyor.

Yine de, bu bölgede bile, Gürcistan'ın milliyet iddiaları, sayısal ağırlıklarının öncelikle tarımsal bir karakter taşımasıyla bağlı olduğu düşünüldüğünde, özerk yaşamın etkin bir ifadesi olarak yorumlanamaz.

Gürcistan'ın tam merkezinde, eski başkent Tiflis ve çeşitli küçük şehirler, egemen unsur olarak burjuva katmanı temsil eden

Ermenilerle birlikte, öncelikle uluslararası bir karaktere sahiptir. Tiflis'in 160.000'lik nüfusundan, 55.000'ini Ermeniler, 20'şer binini Gürcüler ve Ruslar oluşturur; geri kalanlar Tatarlar, İranlılar, Yahudiler, Grekler vb.dir. Litvanya'daki gibi burada da, hem eğitimin ve ruhsal kültürün, hem de politik ve idari yaşamın doğal merkezleri, yabancı milliyetlerin bulundukları yerlerdir. Gürcistan milliyetinin özerkliğini çözümsüz bir problem haline getiren bu koşul, aynı zamanda Kafkaslar'daki başka bir probleme uzanır: Ermenilerin özerkliği sorunu.

Tiflis'in ve diğer şehirlerin özerk Gürcistan bölgesinin dışında tutulması nasıl Gürcistan'ın sosyo-ekonomik koşulları açısından olanaksızsa, dahil edilmeleri de Ermeni milliyeti açısından olanaksızdır. Ermenilerin nüfustaki sayısal egemenliğini temel alırsak, birkaç parçanın yamanmasıyla yapay olarak biraraya getirilmiş bir bölge elde ederiz: Tiflis guberniyasının iki güney ilçesi, Erivan guberniyasının kuzey kesimi, Kars guberniyasının güneydoğu kesimi, yani Ermenilerin oturduğu şehirlerden koparılan bir bölge. Son bölgenin dahil edilmesi, gerek bugünkü ekonomik koşullar açısından gerekse tarihsel açıdan anlamsızken, olası özerk bölgenin büyüklüğü 800.000 kadar kişiyle sınırlanacaktır. Ermenilerin sayısal bakımdan ağırlıkta olduğu bölgelerin ilerisine gidersek, kuzeyde Gürcülerle kopmaz bağlarla kaynaşmış Ermenilere rastlarız; güneyde -Bakû ve Elizabetpol guberniyalarında- Tatarlarla, batıda, Kars guberniyasında ise Türklerle kaynaşmışlardır. Ermeniler, oldukça geri koşullarda yaşayan ve çoklukla tarımla uğraşan Tatar nüfusuna karşı, kısmen bir burjuva unsuru rolü oylanlar.

Demek ki, Kafkaslar'daki temel milliyetler arasında bir sınır çizgisi çizmek içinden çıkılmaz bir iştir. Daha da zoru, Kafkaslar'ın dağlık bölgelerindeki diğer çeşitli milliyetlerin özerklik problemidir. O bölgelerin içiçe geçmişliği ve söz konusu milliyetlerin sayılarının az oluşu, son olarak büyük ölçüde göçebe hayatı, ilkel çiftçilik düzeyinde kalan, kendine özgü şehir yaşamı ve ana dilleriyle herhangi bir

entelektüel yaratıcılıkları bulunmayan sosyo-ekonomik koşulları, modern özerkliğin işlerliğini büsbütün uygulanamaz yapar.

Tıpkı Litvanya'daki gibi, Kafkaslar'daki milliyet sorunu demokratik anlayışla, bütün milliyetlere birbirleri üzerinde egemenlik kurmadan kültürel varoluş özgürlüğü sağlayarak ve aynı zamanda modern gelişmenin genelgeçer ihtiyaçlarını karşılayarak çözmenin biricik yöntemi, etnografik sınırları dikkate almamak, belirli bir milliyetin karakterini taşımayan, yani hiçbir milliyete ayrıcalık tanımayan geniş çaplı yerel özyönetimi (komün, bölge, eyalet ve şehir düzeylerinde) hayata geçirmektir. Ancak böyle bir özyönetimle çeşitli milliyetlerin yerel ekonomik ve toplumsal çıkarlar için ortaklaşa çaba harcamak üzere birleşmeleri; her ilçe ve komündeki milliyetlerin farklı kesimlerini doğal bir tarzda dikkate almaları olanağı doğar.

Komün, bölge ve eyalet düzeyindeki özyönetimler her milliyetin, yerel yönetim organlarındaki çoğunluk kararlarıyla, sayısal ağırlığa sahip oldukları ilçe ya da komünlerde kendi okullarını ve kültürel kurumlarını kurmalarını sağlayacaktır. Aynı zamanda, azınlığın çıkarlarını kollayan imparatorluk çapındaki başka bir dil yasası, asgari bir sayıdan itibaren ulusal azınlıkların komün, bölge ya da eyalet düzeyinde kendi ulusal dilleriyle okul açmalarına temel oluşturabilecek bir norm oturtabilir; ve azınlıkların dilleri yerel kamu ve idari kurumlarda, mahkemelerde vb. egemen milliyetin dilinin (resmi dil) yanı başında varlığını sürdürebilir. Kapitalizm çerçevesinde ve verili tarihsel koşullarda gerçekten olanaklı bir çözüm varsa, bu çözüm işe yarar. Bu çözüm, genel yerel özyönetim ilkesini, ulusal özerklik engelleriyle karşılıklı ayırarak değil, yakın işbirliğiyle milliyetlerin hak eşitliğini ve kültürel gelişmesini güvence altına alacak özel yasa önlemleri birleştirir.

IV

Milliyet sorunun bütün Rus imparatorluğu açısından salt biçimci bir çözümünün ilginç örneklerinden birisi, K. Fortunatov adlı bir kişinin "Trud i Borba" (Emek ve Mücadele) grubunca yayımlanmış projesindeki, Rus devrimci sosyalistlerinin ilkeleriyle uyum içinde pratik bir çözüm bulma denemesidir.* Yazar, nüfus sayımına dayanarak, guberniya ve ilçelerde her milliyetin sayısal üstünlüğünü temel alarak, milliyetlere göre bir imparatorluk haritası çıkarır. Sayısal bakımdan en güçlü milliyet, Avrupa Rusyası'nın otuz guberniyasında birinci yeri tutan Büyük Ruslardır. Onu Küçük Ruslar izler. Küçük Ruslar, Ukrayna'da Poltawa, Podolia, Harkov, Kiev ve Volhynia guberniyalarında çoğunlukta olup, Ekaterinoslav, Çernigov, Herson, Kuban ve Taurida guberniyalarında da vardır. Besarabya'da Moldavyalılar, Kırım'da Tatarlar ağırlıktadır. Polonyalılar dışında üçüncü milliyet, beş guberniyada çoğunluğu elde tutan Beyaz Ruslardır: Nogilev, Minsk, Vilna, Witebsk ve Grodno (sekiz ilçe bunun dışında kalır; şöyle ki, Bialystok'ta ağırlıkla Polonyalılar oturur; Bielsk, Brzesc ve Kobryn'de Küçük Ruslar baş sırayı alır; Dzwinsk, Rezyca ve Lucin ilçelerinde Letonyalılar çoğunluktadır; son olarak Troki'de Litvanyalılar egemendir). Öbür yandan, Smolensk guberniyasının Krasne ilçesi de Beyaz Rusya'ya dahil edilmelidir, çünkü orada onlar egemendir. Polonyalıların çoğunlukta olduğu Suwalki ve Augustow ilçelerini saymazsak, Kovno ve Suwalki guberniyalarında Litvanyalılar ve Samogitianlar hakimdir. Courland'da Letonyalılar,

(*) K. Fortunatov, *Natsonalniia Oblasti Rossii* (St. Petersburg, Knigoizdatelstvo Trud i Borba, 1906). Yazar, Humanity'nin 1907, 76. ve 77. sayılarında bir eleştirmen tarafından yanlış olarak o sanıldığı gibi, tanınmış istatistikçi Prof. A. Fortunatov değildir.

Estonya'da Estonyalılar kesin çoğunluğu ellerinde bulundururken, aralarındaki Livonya kuzey ve güney olmak üzere pratikte iki eşit parçaya bölünmüştür. Rusya Polonyası'nı dahil edip Suwalki guberniyasını saymazsak, Avrupa Rusyası'ndaki altmış iki guberniyada milliyetlere ilişkin şöyle bir tabloyla karşılaşırız.

	Ağırlıkta Olduğu Yerler
Büyük Ruslar	30 guberniyada
Küçük Ruslar	10 guberniyada
Beyaz Ruslar	5 guberniyada
Polonyalılar	9 guberniyada
Litvanyalılar	2 guberniyada
Letonyalılar	2 guberniyada
Estonyalılar	1 guberniyada
Moldavyalılar	1 guberniyada
Tatarlar	2 guberniyada

Yazar, Kafkaslar'daki milliyetlerin guberniya ve ilçelere göre dağılımını inceledikten sonra, Asya Rusyası'na döner. Sibirya'da Rus unsuru, %5'lik Buryatlar dışında, %80.9'la kesin çoğunluğu oluşturur; Yakutlar %4, Tatarlar %3.6, diğer milliyetler %6.5'tur. Yalnızca Yakut guberniyasında Ruslar %11.5'la azınlık iken, Yakutlar %82.2'dir. Orta Asya'da en kalabalık milliyet üç güney guberniyası istisna her yerde çoğunlukta olan Kırgızlardır. İstisnalar şunlardır: Türkmenlerin sayısının %65'e vardığı Trans-Hazar, Özbeklerle (%58.8) Taciklerin (%26.9) oturduğu Semerkant ve Sartların yarıyı, Özbeklerin %9.7'yi, Kırgızların %12.8'i oluşturduğu Fergan Vadisi.

Böylece, şu ya da bu milliyetin ağırlıkta olduğu guberniya ve ilçeleri temel alan Bay Fortunatov, bütün milliyetlerle ilgili aşağıdaki çizelgeyi çıkarır.

Bu şemada, Büyük Rus ve Küçük Rus bölgelerle Litvanya, Es-

tonya ya da kafkaslardaki gibi ufak milliyetler arasındaki büyük sayısal farklar çarpıcıdır. Bu manzara, görünüşe bakılırsa "Federasyon" ilkesi hayranlarının da simetri duygularını kızdırır. Ayrıca, kuvvet ve büyüklük bakımından bu kadar eşitsiz milliyetlerin eşit haklara sahip özerk bölgelerde birarada mutlu bir hayat sürecekleri konusunda kimi kuşkulara yol açar.

Bölgeler	*Verili milliyetin çoğunluğuyla bir bölgenin parçasını oluşturan gubernia'nın nüfusu*	*Verili milliyetin çoğunluğuyla tüm ilçelerin nüfusu*	*Verili bir milletin imparatorluktaki toplum sayısı*
1. Büyük Rus	57.617	57.250	55.673
2. Küçük Rus	25.347	26.587	22.415
3. Beyaz Rus	8.517	7.328	5.886
4. Polonyalı	8.819	8.696	7.931
5. Litvanya-Letonya	4.101	4.088	3.094
6. Estonya	413	958	1.003
7. Moldovya	1.935	1.352	1.122
8. Kartveliya		1.503	1.352
9. Ermeni		946	1.173
10. Kafkas Dağlıları	6.497	1.109	1.092
11. Kafkas Tatarları		1.982	1.533
12. Diğer Kafkaslılar		527	
13. Başkurtlar, Tatarlar, Mortvinianlar	4.367	3.673	
14. Kiris-Türkomanlar	5.515	5.642	4.365
15. Sartlar, Özbekler ve Tacikler	2.232	2.232	2.046
16. Yakutlar	270	234	227
17. Diğerleri		1.173	
Toplam	**125.640**	**125.640**	

Bu yüzden istatistikçimiz, üzerinde fazla kafa yormadan, eline makası ve tutkalı alıp, küçük bölgeleri birleştirerek ve aynı zamanda iki büyükten daha küçük parçalar çıkararak, aksaklıkları önlemeye koyulur. Anlaşılan 6-9 milyonluk nüfusu bir milliyet bölgesi için normal ölçü alarak (hangi temelde olduğu bilinmemesine karşın) Küçük Rus bölgesini "kolayca" üçe, Büyük Rus bölgesini yediye böler, sözgelimi Don, Astrahan, Kuban, Stavropol ve Karadeniz

guberniyalarıyla 6.7 milyonluk iki Tersk ilçesini "Kazak" bölgesi olarak ayırır, dokuz milyon nüfuslu Kazan, Ufa, Orenburg, Samar guberniyalarıyla iki Symbir ilçesini Tatar-Başkır bölgesi sayar, nihayet arta kalan kırk iki milyon ve yirmi beş guberniyalık bölgeyi, milliyet ilkesini hiç dikkate almadan, sekiz milyon nüfuslu az çok simetrik beş parçaya böler.

Bu şekilde Rusya'nın milliyetler temelinde on altı "devlet" ya da özerk bölgeye bölünmesi planı şöyle çıkar:

1 Polonya: 8.696.000 nüfus
1 Beyaz Rusya: 7.328.000 nüfus
1 Baltık Bölgesi: 5.046.000 nüfus
3 Küçük Rusya: 27.228.000 nüfus
a) Güneybatı (Podolya, Volhnyia ve Kiev'le Grodno'nun üç ilçesi): 10.133.000 nüfus
b) Asıl Küçük Rusya (Poltawa, Harkov, kuzeydeki ilçeleri dışında Çernigov, Kursk ve Voronej guberniyalarının Küçük Rus ilçeleri): 8.451.000 nüfus
c) Yeni Rusya (Besarabya, Herson, Taurida, Ekaternoslav ve Taganrog ilçesi): 8.644.000 nüfus
1 Kafkaslar (Rus ilçeleri dışında): 6.157.000 nüfus
1 Orta Asya'da Kırgızistan (Akmolin vilayetinin iki ilçesi dışında): 7.490.000 nüfus
1 Sibirya (Akmolin vilayetinin 2 ilçesiyle beraber): 6.015.000 nüfus
7 Büyük Rusya: 57.680.000 nüfus

Yazar yukarıdaki şemayı hazırlarken belli ki hiçbir tarihsel ya da ekonomik etkenle kendini bağlı hissetmemiş, modern gelişmenin ve doğal koşulların yarattığı üretim ve ticaretle ilgili bölünmeleri hesaba katmamıştır. Böylesi sıkıcı etkenlerin, ancak "Marksist" öğretiyi ve materyalist dünya görüşünü savunduğunu iddia eden insanların politik karışımlarını ancak engelleyebileceği iyi bilinmektedir.

Akıllarında yalnızca ulusların "hakları"nı, özgürlük ve eşitliği ve başka yüce konuları tutan "hakiki devrimci sosyalizm"in kuramcı ve politikacıları için böylesi etkenler hiç yoktur. İki Litvanya guberniyasının (Kovno ve Sujalki) Litvanya'nın tarihsel-kültürel kalbi olan Vilna guberniyasından ve ekonomik ilişkilerin uzun süredir korunduğu çevre bölgelerden ayrılması, öbür yandan aynı iki guberniyanın tarihsel bağlarının ve günümüzde ekonomik bağlarının çok gevşek olduğu Livonya, Courland ve Estonya'yla birleştirilmesi bu noktayı açıkça gösterir. Ukrayna'nın simetri uğruna doğal ve ekonomik karakterindeki sürekliliğe bakmadan çeşitli parçalara ayrılmasına ve öbür yandan Avrupa'nın tamamından üçte bir daha büyük 12.5 milyon kilometre karelik bir ülke, en büyük ulusal ekonomik ve kültürel zıtlıkları barındıran bir ülke olarak tek bir özerk Sibirya bölgesi halinde birleştirilmesi, bu yönetimin her türlü "dogma"dan özgür olduğunun kanıtıdır. Aynı zamanda, bu şemada milliyetlerin özerkliği söz konusu milliyetin ekonomik ve toplumsal yapısıyla bağlardan özgür olarak ele alınır. Bu açıdan bakıldığında, başka halklar da bölgesel özerkliğe eşit derecede hazırdır -yani, kalıcı bir toprak parçasını ve yönetim sistemini, yasaları ve o bölgede yoğunlaşmış kültürel yaşamı ortaya koyarlar. Bir yanda Polonyalılar, öbür yanda, hâlâ kısmen göçebe ve hâlâ Rus mutlakiyetçiliğinin bölgesel yönetim sistemine katma çabalanna bugüne kadar direnerek kabile örgütlenmesi geleneklerine uygun yaşayan kırgızlar, Yakutlar ve Buryatlar vardır. Yani, özerk bölgesel yapı, "sosyalist-devrimci" görüşlerle uyum içinde, zaman ve mekan olarak hakiki temellerden bütünüyle "özgür", bağlantısızdır. Varolan bütün tarihsel, ekonomik ve kültürel koşullar, "devrimci" makas yardımıyla, ustaca milliyet planlarının kesilip kırpılacağı malzeme işlevi görmekten başka işe yaramazlar.

Rusya'nın politik parçalanmasına ilişkin bu yalnızca ve yalnızca etnografik temele dayanan yöntemin sonucu nedir? Bay Fortunatov'un şeması milliyet ilkesini saçmalık derecesine indirir.

Litvanyalılar kültürel bakımdan bir bütün oluşturdukları Polonya milliyetinden koparılmasına karşın, etnografik ilişki çekim temelinde Polonyalılar kadar az özdeş oldukları Letonyalılar ve Estonyalılarla birlikte tek bir "Baltık" milliyetine bağlanırlar; böylece Livonya ve Estonya'nın tamamen Almanlaşmış kültürel merkezlerine çekilirler. Gürcüleri, Ermenileri, Tatarları ve Kafkaslar'daki başka yirmi otuz kabileyi tek bir "Kafkas" milliyetinde birleştirmek, ulusal özerklik istemlerine karşı kötü bir yergi kokusu yayar. Besarabya'da yerleşmiş Moldavlalıların Küçük Rus milliyetine, Kırım Tatarlarının yine aynı milliyete dahil edilmesi, nihayet, her biri bütünüyle ayrı yaşamlar süren, kültürel gelişme düzeyleri, dilleri, dinleri, hatta kısmen ırkları farklı Samoyedler, Ostyaklar, Tunguzlar, Buryatlar, Yakutlar, Chuckchees, Kamçadallar ve başka kabilelerin Sibirya'nın Rus nüfusuyla ortak yasalara, idari sisteme ve kültürel kurumlara sahip tek bir esrarengiz "Sibirya" milliyetinde birleştirilmesi, bu özlemlere hiç saygı gösterilmediğini kanıtlar. Fortunatov'un şeması temelde milliyet ilkesinin basit bir reddidir. Ayrıca, nesnel toplumsal gelişme etkenlerine bağlı kalmayan anarşizan milliyetçilik yaklaşımının bir örneği olmasıyla da ilginçtir. Bu yaklaşım, ağırlığını gözyaşları vadisiyle çevresine verdikten sonra, "düzeltmeye" giriştiği gerçekliğin aynı çirkin tarihine çok benzeyen sonuçlara, yani "milliyet hakları"nın ve eşitliklerinin sistemli ihlallerine çevirir. Bütün farklılık şuradadır: Liberalizm ve anarşizm ideolojisinin hayal ettiği milliyet "hakları"nın ayakları altında çiğnenmesi, aslında kendi iç anlayışına ve -daha önemlisi- kendi devrimci diyalektiğine sahip tarihsel gelişme sürecinin ürünüyken; devrimci-milliyetçi beceriksizlikler, toplumsal düzlemde birlikte yetişmiş şeyleri hevesle kesip biçmesi ve yine toplumsal düzlemde asla birbirini tutmayacak şeyleri tutkalla yapıştırma çabalarıyla, kendi kutsadığı milliyet "hakları"nı, her duygudan yoksun ve politik maskaralıkla havaya uçan şematik bilgiçlikler uğruna eninde sonunda kendisi ayaklar altına almaktadır.

KENDİ YAZGISINI BELİRLEME KAPİTALİZMDE GERÇEKLEŞEMEZ[1]

Sosyalizmin her halkın bağımsızlık hakkını, kendi yazgısını bağımsızca denetleme özgürlüğü olduğunu tanıdığı doğrudur. Ama günümüz kapitalist toplumu ulusların kendi yazgılarını belirlemesinin ifadesi saymak gerçek bir saptırmacadır. Halkın kendi ulusal, politik ve toplumsal varlığının biçimini ve koşullarını belirleme hakkına sahip olduğu bir yer olmuş mudur? Almanya'da halkın karar vermesinin somut ifadesi 1848 Alman devrimci demokratlarının formüle ettikleri istemlerdi; Alman proletaryasının ilk savaşçıları Marx, Engels, Lassalle, Bebel ve Liebknecht birleşik bir Alman cumhuriyeti uğruna dövüştüler. Berlin ve Viyana'daki devrimci güçler trajik Mart günlerinde kalplerinin kanını barikatlarda bu ideal uğruna döktüler. Marx ve Engels bu programı hayata geçirmek üzere Prusya'nın Çarlığa karşı silaha sarılmasını istiyordu. Ulusal programın başlıca istemi, hem Almanya içindeki yirmi kadar cüce moranşinin, hem de "örgütlü çürüme yığını olan Hapsburg monarşisi"nin tasfiyesiydi. Alman devriminin bitişi, Alman burjuvazisinin

(1) Alındığı yer: *The Crisis in German Social Democracy* (New York, 1969), s.94-95. Bu kitapçık ilk kez Almanca olarak 1916'da Zürih'te "Junius" takma ismiyle yayımlanmıştı.

kendi demokratik ideallerine ihaneti Bismarck rejimi ve onun eseri olan bugünkü Büyük Prusya'yla, yirmi beş anayurdun tek bir dümen altında Alman imparatorluğunu oluşturmasıyla sonuçlandı. Modern Almanya Mart devriminin mezarları üstünde, Alman halkının kendi yazgısını belirleme hakkının enkazı üstünde yükselir. Türkiye'yi ve Hapsburg monarşisini destekleyip Alman askeri otokrasisini kuvvetlendiren bugünkü savaş, Mart devrimcilerinin ve Alman halkının ulusal programının ikinci kez gömülüşüdür. 1848 Alman yurtseverlerinin mirasçıları olan Sosyal-Demokratların bu savaşta ellerinde "ulusların kendi yazgısını belirleme" bayrağıyla öne çıkmaları, tarihin şeytanca bir oyunudur. Ama belki dört kıtadaki sömürgeleri ve iki kıtada saldığı sömürgeci dehşetiyle Üçüncü Fransız Cumhuriyeti Fransız ulusunun kendi yazgısını belirlemesinin ifadesidir? Ya da Hindistan'da, beş milyon zenciye karşı bir milyonluk beyazlarla Güney Afrika'da kurduğu egemenlikle İngiliz ulusu? Belki de Türkiye ya da Çar'ın imparatorluğu?

Kapitalist politikacılar (ki onların gözlerinde, ulus egemenlerden ve yönetici sınıflardan ibarettir), bu tür sömürge imparatorluklar konusu açıldığında dürüstçe "ulusların kendi yazgısını belirleme hakkı"ndan söz edebilirler. Sosyalistler için, ulusal varlığı başka halkların köleleştirilmesine dayanan hiçbir ulus özgür değildir, çünkü sosyalistler sömürge halklarına da insan gözüyle ve genelde ulusal devletin parçaları olarak bakarlar. Uluslararası sosyalizm özgür bağımsız ulusların eşit haklarını tanır. Ancak, böylesi ulusları yalnızca sosyalizm yaratabilir ve o halkların kendi yazgılarını belirlemelerini sağlayabilir. Sosyalizmin bu sloganı, diğer bütün sloganları gibi, var olan koşullara bir özür arayışı değil, proletaryanın devrimci, yeniden doğuşçu, aktif politikası için bir yol işareti, teşvik edici bir kılavuzdur. Kapitalist devletler var olduğu, yani bir ulusun iç ve dış yaşamını emperyalist dünya politikaları belirlediği sürece, savaşta olsun barışta olsun "ulusların kendi yazgısını belirlemesi"nden söz edilemez.

RUS DEVRİMİNDE MİLLİYETLER SORUNU[1]

Askeri yenilginin Rusya'nın çöküşüne ve dağılışına dönüşmesinden kısmen Bolşevikler sorumludur. Hatta, politikalarının başına koydukları bir sloganla (halkların kendi yazgısını belirleme hakkı, yani -aslında bu sloganda örtük olarak var olan- Rusya'nın dağılması sloganıyla) nesnel güçlükleri büyük ölçüde bizzat Bolşevikler ağırlaştırmışlardır.

Rus İmparatorluğu'ndaki çeşitli milliyetlerin kendi yazgılarını bağımsızca belirleme hakkı formülü ("yönetimin Rusya'dan ayrılması noktasına kadar"), Lenin'le yoldaşlarının Milyukovcu, sonra Kerenskici emperyalizme muhalefetleri sırasında, özel bir savaş çığlığı olarak doktriner bir inatçılıkla ortaya atılmıştı. Bu çizgi, Ekim Devrimi'nden sonraki iç politikalarının da eksenini oluşturdu.

---

(1) *Rus Devrimi* kitapçığının II. Bölüm'ü olarak yayımlanan bu seçki, Rosa Luxemburg'un 1918'de hapishanede hazırladığı ve ölümünden sonra yayımlanmış notlardan oluşmaktaydı. Belirli pasajların birden çok versiyonu vardır. Biz çoğunlukla Felix Weill'in düzelttiği, Paul Levi'nin yayıma hazırladığı Almanca baskıdaki metine (Frankfurt-am-Main, 1922) bağlı kaldık-bkz. Grünberg, *Archiv für die Geschichte des Sozializmus und der Arbeiterbewegung* (1928), s.285-98.

Ve Bolşeviklerin Brest-Litovsk'daki platformlarını da oluşturduğundan, Alman emperyalizmin güç gösterisinin karşısında ellerinde ondan başka bir şey bulamadılar.

Lenin'le yoldaşlarının, hem diğer demokratik ilkelere karşı tutumları, hem de politikada dillerinden düşürmedikleri merkeziyetçilikle keskin bir zıtlık taşıyan bu slogana yapışıp kalmalarındaki inatçılık ve katı tutarlılık çok sarsıcıdır. Bolşevikler Kurucu Meclis'e, genel oy hakkına, basın ve toplanma özgürlüğüne, kısaca bir arada düşünüldüğünde Rusya içinde "kendi yazgısını belirleme hakkı"nı oluşturan bu temel demokratik özgürlükler bütününe oldukça soğuk bir horgörüyle yaklaşırken; halkların kendi yazgılarını belirleme hakkını, onun uğruna gerçek eleştirilerin elle tutulur bütün yanlarını sessizce geçiştirmek zorunda kaldıkları bir demokratik politika mücevheri saymışladı. Rusya'da Kurucu Meclis için bir plebisit (bir halk cumhuriyetinde eksiksiz bir özgürlükle gerçekleşecek, dünyadaki en demokratik oy hakkı temelinde yapılacak bir plebisit) dayatmalarına en ufak bir prim vermezken, bu plebisiti sonuçlarını çok soğukkanlı ve eleştirel bir değerlendirmeden geçirip geçersiz ilan ederken, Brest'te hâlâ, hangi ülkeye ait olmak istediklerini Rusya'daki yabancı milliyetlerin "halk oyu"na bırakıyor, bu tavrı özgürlük ve demokrasinin asıl güvencesi, halkın iradesinin bozulmamış özü ve ulusların politik yazgı sorunlarında son başvuru mahkemesi sayıyorlardı.

Göreceğimiz gibi, her ülkedeki politik yaşamın demokratik biçimleri gerçekte sosyalist politikanın en değerli, hatta vazgeçilmez temellerini de kapsadığından, burada çok açık biçimde var olan çelişkiyi anlamak daha da zordur, oysa ünlü "ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı" sığ, burjuva bir ifade tarzından ve yalanından başka bir şey değildir.

Gerçekten de bu hakla neyin anlatıldığı sanılmaktadır? Sosyalizmin, bir ulusun bir başkasını ezmesi dahil, her türlü baskı biçimine karşı olduğu sosyalist politikanın ABC'sidir.

Bütün bunlara karşın, Lenin ve Troçki'yle arkadaşları gibi silahsızlanma, millitler cemiyeti vb. her türden ütopyacı deyişe yalnızca ironik bir omuz silkmeyle bakan temkinli ve eleştirel politikacılar, ulusal sorunda, tamamen aynı türden sığ bir deyişi özel tutkuları haline getirmişlerdir ki, bizce oportünist bir politikanın ürünüdür. Lenin'le yoldaşlarının açık hesabı, Rus İmparatorluğu içindeki çok sayıda yabancı halkı devrim davasına, sosyalist proletaryanın davasına bağlamanın, onlara devrim ve sosyalizm adına kendi yazgılarına karar vermede en aşırı ve en sınırsız özgürlüğü sunmaktan daha emin bir yönteminin olmamasıydı. Bolşeviklerin Rus köylüsüne karşı izledikleri politikayı andırıyordu bu. Nitekim soylu malikânelerine doğrudan el konulması sloganı da Rus köylüsünün toprak açlığını doyurmuş, böylece devrim bayrağına ve proleter hükümete bağlı kalacakları sanılmıştı. Ne yazık ki ikisinde de evdeki hesap çarşıya hiç uymadı.

Lenin'le yoldaşları, "ayrılma" derecesinde ulusal özgürlük şampiyonları olarak, Finlandiya, Ukrayna, Polonya, Litvanya, Baltık ülkeleri, Kafkaslar vb. ülkeleri Rus Devrimi'nin sadık müttefikleri yapacaklarını ummuşken, tam zıtlı bir manzaraya tanıklık ettik. Bu "uluslar" birbiri ardı sıra, kendilerine daha yeni tanınan özgürlüğü, ölümcül düşmanı Rus Devrimi'ne karşı Alman emperyalizmiyle ittifak yapmaktan yana kullanmakla kalmadılar, Almanların korumasında karşı-devrim bayrağını Rusya'ya taşıdılar. Brest'te görüşmelerde 180 derecelik bir dönüşe yol açarak ve hüküm süren iç ve dış politik ortamı Bolşeviklerden yana çevirerek Ukrayna'ya oynanan küçük oyun bu konuda kusursuz bir örnektir. Finlandiya, Polonya, Litvanya, Baltık ülkeleri, Kafkas uluslarının tavrı, istisnai bir durumla değil, tipik bir olguyla karşı karşıya olduğumuzu inandırıcı biçimde gösterir.

Elbette tüm bu örneklerde, kendi proleter kitleleriyle keskin bir zıtlık içinde, "ulusların kendi yazgısını belirleme hakkı"nı karşı-devrimci sınıf politikalarının bir aleti haline getirenler, gerici politikalara

kapılmış "halk" değil, burjuva ve küçük-burjuva sınıflardı. Ama -bu noktada sorunun tam özüne geliyoruz- söz konusu milliyetçi sloganın ütopyacı, küçük-burjuva karakteri tam da buradadır: Sınıflı toplumun kaba gerçekliklerinin ortasında, özellikle sınıf uzlaşmazlıklarının en uç derecede keskinleştiği bir zamanda, bu slogan burjuva sınıf egemenliğinin bir aracına dönüşür. Kapitalizmin egemenliğinde halkların kendi yazgılarını belirlemesinden söz edilemeyeceğini, sınıflı bir toplumda ulusun ayrı ayrı her sınıfının farklı bir tarzda "kendi yazgısını belirlemek" için çaba harcadığını, burjuva sınıflar açısından ulusal özgürlüğün tamamen sınıf egemenliğine bağımlı tutulduğunu, Bolşevikler büyük acılarla ve devrimin zarar görmesi pahasına öğreneceklerdi. Fin burjuvazisi, Ukrayna küçük-burjuvazisi gibi, Almanya'nın şiddete dayalı egemenliğini ulusal özgürlüğe (bu özgürlük Bolşevizmle bağlıysa) tercih etmekte kararlıydı.

Fiili sınıf ilişkilerini, o konuda her şeyin Brest'e bağlı olduğu "plebisitler" aracılığıyla zıttına çevirme umudu, devrimci kitlelere dayanarak Rus Devrimi'yle birlikten yana soğunluk oyu sağlama (Lenin ve Troçki tarafından ciddiye alınsaydı) umudu, akıl almaz derecede iyimser bir beklentiydi. Ama Almanların güç politikasıyla düelloda taktik bir gösteriş olarak anlaşılmışsa, tehlikeli biçimde ateşle oynamak demekti. Alman askeri işgali olmadan bile, sınır devletlerinde yapılması düşünülen ünlü "halk plebisiti", her olasılıkta, Bolşeviklerin pek sevineceği bir sonuç vermezdi; bunun nedeni, bir yandan köylü kitlelerinin ve hâlâ kayıtsız geniş proleter kesimlerin psikolojisini, öbür yandan küçük-burjuvazinin gerici eğilimini ve burjuvazinin bin bir türlü yolla seçmenleri etkileyebilme şansını hesaba katmamız gerektiğidir. Gerçekten de, yönetici sınıfın amaçlarına uymayan ya da belirsiz kalan yerlerde plebisitin nasıl engelleneceğini; büyük küçük her türlü araçla, sosyalizmi halk oyuyla getirmeyi olanaksızlaştıran aynı araçlarla sonuçların nasıl etkileneceğini bildiklerini, ulusal sorun konusundaki plebisitlerin değişmez bir kuralı sayabiliriz.

Ayrılıkçı ulusal özlem ve eğilimlerin Brest barışının sonucu olarak devrimci savaşımın odağına sokulması, hatta öne itilip sosyalist ve devrimci politikanın parolası haline getirilmesi, sosyalist saflarda büyük bir karışıklığa neden olmuş, proletaryanın sınıf ülkelerdeki konumunu fiilen sıfıra indirmiştir.

Finlandiya'da, sosyalist proletarya kapalı Rus devrimci alayının bir parçası olarak savaştıkça, başat güç durumundaydı: Fin parlamentosu ve ordusunda çoğunluk elindeydi, kendi burjuvazisini tamamen güçsüz bırakmıştı ve kendi sınırları içinde duruma hakimdi.

Ya da Ukrayna'yı alırsak. Yüzyılın başında, gümüş rubleleri ve "Evrenseller"iyle[2] "Ukrayna milliyetçiliği" saçmalığı icat edilmeden ve Lenin'in "bağımsız Ukrayna" hobisi ortaya çıkmadan önce, Ukrayna Rus devrimci hareketinin kalesiydi. Bütün Güney Rusya'yı alev alev tutuşturup 1905 ayaklanmasını hazırlayan (daha 1902-1904'teki) devrimin ilk lavları Ukrayna'dan, Rostov'dan, Odessa'dan, Donetz bölgesinden fışkırmıştı. Aynı şey bugünkü devrimde de yinelendi, Güney Rus proletaryası proleter alayın en seçkin birliklerini sunmaktadır. Polonya ve Baltık ülkeleri 1905'ten beri devrimin en güçlü ve en güvenilir merkezleri oldular ve sosyalist proletarya oralarda önde gelen bir rol oynamıştır.

Öyleyse nasıl oluyor da bütün bu ülkelerde karşı-devrim apansızın zafer kazanabiliyor? Milliyetçi hareket, tam da proletaryayı Rusya'dan koparıp aldığı için, sakat bırakabilmiş ve sınıf ülkelerinin burjuvazisinin ellerine terketmiştir.

---

(2) Elyazmasında okunan *Karbowentzen*, herhalde özel bir Ukrayna parasına atıfta bulunan Rusça "gümüş ruble" sözcüğünün Almancası olabilir; "*Universals*" de aynı biçimde, Ukrayna Radası'nın (Ulusal Meclis) kimi manifestoları ya da açıklamalarının ismi olabilir.

Bolşevikler, başka konularda izledikleri aynı gerçek, uluslararası, sınıf politikası ruhuyla hareket etmek yerine, imparatorluk topraklarında devrimci güçlerin en sıkı birliği uğruna çalışmak yerine, devrimin alanı olarak Rus İmparatorluğu'nun bütünlüğünü dişiyle tırnağıyla savunup ayrılıkçılığın karşısına politikanın en üst kumanda noktası olarak Rus Devrimi'nin alanı içindeki bütün ülkelerde bulunan proleterlerin dayanışmasını ve birbirlerinden ayrılmazlığını çıkarmak yerine, bütün bunların yerine, "ayrılık noktasına kadar kendi yazgısını belirleme hakkı" gibi sığ milliyetçi deyişlere sığınarak, tam tersi yönde başarılar kazanmışlar, bütün sınır devletlerindeki burjuvaziye en güzel, en arzu edilir gerekçeyi, karşı-devrimci çabaların asıl bayrağını sunmuşlardır. Sınır ülkelerindeki proletaryaya her türlü ayrılıkçılığın basit burjuva tuzakları olduğu uyarısı yapmak yerine, attıkları sloganla sınır ülkelerindeki kitlelerin kafalarını karıştırmaktan başka bir şey yapmadılar ve onları burjuva sınıfların demagojilerine teslim ettiler. Bu milliyetçi istemle Rusya'nın dağılmasını kendileri sağlayıp düşmanın eline bıçağı tutuşturdular ve Rus Devrimi'nin kalbine saplattırdılar.

Elbette Alman emperyalizminin yardımı olmadan, Kautsky'nin *Neue Zeit*'te dediği gibi "Almanların ellerindeki Alman tüfeklerinin dipçikleri" olmadan, Ukrayna'nın Lubinski'leri ve diğer alçakları, Finlandiya'nın Erich'leri ve Mannerheim'ları, Baltıkların baronları kendi ülkelerinde sosyalist işçi kitlelere asla baskın çıkamazlardı. Oysa ulusal ayrılıkçılık, Alman "yoldaşlar"ın, elde süngülerle, bu topraklara girmelerini sağlayan Truva atıydı. Asıl sınıf uzlaşmazlıkları ve askeri güç ilişkileri Alman müdahalesini doğurdu. Ancak bu karşı-devrimci kampanyasını maskeleyen ideolojiyi Bolşevikler sağladılar; burjuvazinin konumunu onlar kuvvetlendirip, proletaryanınkini onlar zayıflattılar.

En iyi kanıt, Rus Devrimi'nin akibetinde talihsiz bir rol oynayacak Ukrayna'dır. Rusya'daki Ukrayna milliyetçiliği, diyelim Çek, Polonya ya da Fin milliyetçiliklerinden çok farklıydı. Ukrayna milliyetçiliği

basit bir kapristen; ülkenin ekonomik, politik ya da psikolojik ilişkilerinde en ufak bir kök salamayan yirmi otuz küçük-burjuva aydının çılgınlığından öteye gitmiyordu. Tarihsel gelenekleri yoktu, çünkü Ukrayna asla bir ulus ya da hükümet oluşturamamıştı; Şevsçenko'nun gerici romantik şiirleri dışında ulusal kültürü de yoktu. Tam da sanki, güzel bir günde, *Wasserkante*'de yaşayan insanların yeni bir Aşağı-Alman (*Plattdeutsche*) ulusu ve hükümeti bulmak istemeleri gibi! Üstelik bir kaç üniversite profesörü ve öğrencinin bu gülünç tavrı, Lenin ve yoldaşlarının "kendi yazgısını belirleme hakkı vb." doktriner ajitasyonlarıyla abartılıp politik güce çevrildi. İlk başta fars gibi görünen şeye öyle bir önem atfettiler ki, fars ölümcül bir ciddiyete büründü (geçmişinde ya da geleceğinde hiç kökü bulunmayan ciddi bir ulusal hareket olarak değil, karşı-devrimin bir kaplaması ve toplanma bayrağı olarak! Bu cılk yumurtadan Brest'te Alman süngüleri çıktı.

Böylesi deyişlerin sınıf savaşımlarının tarihinde hakiki bir anlama kavuştukları devirler vardır. Bu Dünya Savaşı'nda böylesi bir deyişin karşı-devrimci politikanın ideolojik paravanına dönüşmesi sosyalizmin payına talihsizliktir. Savaş patladığında, Alman Sosyal-Demokrasisi, eski öğretmenlerimizin /Marx ve Engels/ özlemini çektikleri türden Rus Çarlığı'na karşı bir özgürlük seferi olduğunu ilan ederek, Alman emperyalizminin yağmacı seferini Marksizmin sandık odasından aldığı bir ideolojik kalkanla donatıverdi. Bizim hükümetteki sosyalistlerimizin tam zıttı olan Bolşeviklerin payına ise, halkların kendi yazgılarını belirlemesi hakkındaki deyişleriyle karşı-devrimin ekmeğine yağ sürmek düştü; böylece, sadece Rus Devrimi'ni boğazlamakta işe yaramakla kalmayan, ayrıca bütün Dünya Savaşı'nın planlı bir karşı-devrimle çözümlenmesine bile hizmet edecek bir ideoloji sundular.

Bolşeviklerin bu konudaki politikalarını çok dikkatle incelemek için yeterince nedenimiz var. Başkan Wilson'ın lütfu Milletler Cemiyeti ve silahsızlanmayla bir kat daha kuvvetlenen "uluslann kendi

yazgılarını belirleme hakkı", uluslararası sosyalizmin burjuvaziyle gelecekteki hesaplaşmasının onunla çözüleceği savaş çığlığıdır. Açık ki, bugün için uluslararası sosyalizm açısından en büyük tehlikeyi oluşturan milliyetçi hareket ve kendi yazgısını belirlemeyle ilgili deyişler, Rus Devrimi ve Brest görüşmeleriyle olağanüstü derecede kuvvet kazanmıştır. Bu platforma henüz bütünüyle yeni yeni adım atıyoruz. Söz konusu deyişlerin Rus Devrimi'ndeki trajik yazgısı (ki Bolşevikler bu deyişlerin dikenlerine takıldılar ve kana bulandılar) uluslararası proletaryaya bir uyarı ve ders olmalı.

Ve Almanya'nın diktatörlüğü, Brest antlaşması günlerinden "ek antlaşma" günlerine bu yoldan geldi. Moskova'da feda edilen iki yüz kefaret. Terörün ve demokrasinin bastırılmasını doğuran ortam buydu.[3]

(3) Brest-Litovsk antlaşmasının imzalanışından altı hafta sonra, bir ek antlaşma daha imzalandı. "Feda edilen iki yüz kefaret"le Sosyalist-Devrimci Parti'den teröristlerin öldürdüğü Alman büyükelçisi Kont von Mirbach suikastine karışmakla suçlananların idamı kastediliyor herhalde.

EK

GAZETA ROBOTNİCZA EDİTÖRLERİNİN "TEZLERİ"

İngilizce Yayıma Hazırlayanın Notu:

Burada sunulan tezler, o zaman İsviçre'de bulunan Radek, Stein-Krajewski ve M. Bronski'nin çalışmalarıdır; taslak yayımlanmadan önce, Kopenhag'daki Hanecki'ye de sunulmuştu. Eski SDKPİL'nin Roslamowcy diye bilinen hizbi bunlardı. Bu grupla Rosa Luxemburg'un ait olduğu Zarzadowcy hizbi arasında milliyetçilik bir sorun olmadığından, bu tezler Rosa Luxemburg'un ulusal sorundaki tutumunun bir ifadesi ve devamı olarak düşünülmüştür. Elbette Rosa Luxemburg bu zamana kadar tutumunda biraz değişiklik yapmıştı, bu tezlerle aynı zamanda yayımlanan "Junius" broşürünün incelenmesinden açıkça görülür bu. Rosa'nın iki yıl sonraki *Rus Devrimi* (bir bölümü elinizdeki derlemeye alınmıştır) adlı kitapçığındaki yaklaşımı da yine tam aynı değildir. Ancak okuyacağınız tezler Rosa'nın genel bakış açısını yansıtır.

I) EMPERYALİZM VE ULUSAL BASKI[1]

1) Emperyalizm, mali sermayenin *ulusal bir devletin sınırlarını aşma*,

(1) *Gazeta Robotnicza*, No: 6, Ekim 1916, ve *Vorbote*, No:2, Nisan 1916. Bkz. Lenin, *Gesammelte Werke* (Leipzig, 1930), XIX, s.528-38.

yerli sermaye için denizaşırı mülkler, hammadde kaynakları, yatırım fırsatları ve pazarlar elde etme, ayrıca milliyetleri ne olursa olsun birbirini tamamlayan bitişik bölgelerin birleşmesiyle *Avrupa'da büyük devlet blokları* yaratma eğilimini temsil eder. Devlet blokları yaratma eğilimi askeri gerekçelere de temellenir, çünkü emperyalizm devletlerarası çelişkileri ağırlaştırıp saldırı ve savunma önlemlerini zorunlaştırır.

Emperyalizmin sömürgeleri ve kıtaları ilhak etme eğilimleri, şimdiye kadar tarihsel ve coğrafik nedenlerle bir ulusun diğerleri üzerinde egemenlik kurması biçiminde tek tek devletlerde yaşanan *ulusal baskının artışı ve genelleşmesi* anlamına gelir.

2) Ulusal baskı *işçi sınıfının çıkarlarına aykırıdır.* Ulusal baskının aracısını oluşturan aynı emperyalist bürokrasi, *kendi ulusunun proletaryasını ezme* aracına da dönüşür; ezilen uluslarla savaşta kullanılan bütün araç ve önlemler, egemen ulusun proletaryasına karşı savaşta da geçerlidir. *Ezilen ulusun işçi sınıfına gelince,* ulusal baskı yalnızca *örgütlenme özgürlüğünü* kısatlayıp kültürel düzeyini düşürerek değil, ayrıca *kendi ulusal burjuvazisiyle dayanışma duygusu* uyandırarak da onu *sınıf savaşımına* hapseder. Elinden ayağından bağlanmış, milliyetçilikle politik olarak bozulmuş ezilen ulus proletaryası, *savunmasız bir sömürü nesnesine* ve aynı zamanda ezen ulus işçileri karşısında tehlikeli bir rakibe (ücret düşürücüleri, grev kırıcıları) dönüşür.

Ulusal bakımdan yabancı alanların muzaffer devlet topraklarına katılma zorunluluğu yeni bir savaş tehlikesi yaratır; çünkü fethedilen devlet, ya ekonomik ve stratejik açıdan vazgeçemediği ya da milliyetçi sloganlar fethedilen devletin emperyalist politikasını izlemeye hizmet etmenin en iyi yolu olduğu için, söz konusu alanları geri almaya çalışacaktır.

3) Sosyal-Demokrat Parti bu yüzden emperyalizmin *ilhak politikası* ve bundan kaynaklanan *ulusal baskı politikasına* karşı bütün enerjisiyle *savaşmalıdır.*

Emperyalistlerin sömürge edinmenin kapitalizmin gelişmesi açısından kaçınılmaz olduğu şeklindeki açıklamasına yanıt olarak, Sosyal-Demokrasi, ABD'de olduğu gibi Orta ve Batı Avrupa'da da kapitalizmi sosyalizme çevirme zamanının gelmiş olduğuna işaret eder. Sosyalizmin sömürgelere ihtiyacı yoktur, çünkü geri kalmış uluslara cömert kültürel desteklerde bulunacak, coğrafik nedenlerle kendisinin üretemeyeceği ürünleri onlardan olağan ticari yollarla sağlayacaktır.

Proletaryanın şimdi yerine getirebileceği tarihsel görev, kapitalizmin genişlemesi ya da uzatılması değil, ortadan kalkışıdır.

Avrupa'da muzaffer emperyalist devletin güvenliğini ve dolayısıyla barışı garantiye almak için ilhakların zorunlu olduğu açıklamasına yanıt olarak Sosyal-Demokrasi, ilhakların çelişkileri keskinleştirerek savaş tehlikesini arttırdığına işaret eder. Ama böyle olmasaydı bile, Sosyal-Demokrasi halkların ezilmesine dayanan bir barış sonucu çıkarılmasına katlanamaz. Böyle bir barışı kabul ederse, *yönetici milliyetin proletaryasıyla ezilen milliyetin proletaryası arasında bir uçurum açmış* olur. Yönetici milliyetin proletaryası ilhakları kabullenerek emperyalist politikanın sorumluluğunu üstlenir ve destek vermiş olur; yani *emperyalizmin kölesine döner. Ezilen ulusun proletaryası kendi burjuvazisiyle birleşir ve yönetici ulusun proletaryasını düşmanı sayar. Proletaryanın uluslararası burjuvaziye karşı uluslararası çaplı sınıf savaşımı yerine proleterler bölünür ve işçilerin ideolojisi bozulur;* işçi sınıfı gerek gündelik savaşımında, gerekse sosyalizm uğruna emperyalizme karşı savaşında tam anlamıyla felce uğrar.

4) Sosyal-Demokrasi'nin ilhaklara karşı, ezilen milliyetlerin ısrarla ilhak eden devletin sınırları içinde tutulmasına karşı savaşının çıkış noktası, emperyalizm çağında burjuvazinin yabancı ulusları ezmesi ve soyması haklarını savunmak anlamına gelen *yerli ülkenin savunulmasının* reddedilmesidir. Sosyal-Demokrasi'nin görevi, yönetici milliyetin proletaryasının çıkarlarına indirilmiş bir darbe

olarak *ulusal baskıyı açığa çıkarmaktır*. Bu görev ezilenlere *her türlü demokratik hakkı* istemeyi, ayrıca politik ayrılmadan yana ajitasyon özgürlüğünü içerir, çünkü demokratik ilkeler ajitasyonun kaba kuvvetle değil, entelektüel silahlar aracılığıyla yürütülmesini şart koşar. Böylece emperyalist baskı politikasının sorumluluğunu taşımayı reddeden Sosyal-Demokrasi, Avrupa'da yeni sınırlar koymanın kararlılıkla karşısında olduğu gibi, emperyalizmin kaldırdığı sınırların yeniden yürürlüğe konmasını ister. Kapitalizmin bağımsız bir devlet olmadan geliştiği yerlerde, bağımsız bir devletin kesinlikle üretici güçlerin gelişmesinin ve sosyalist bir yapının kurulmasının vazgeçilmez koşulu olmadığını tarih göstermiştir. Kimi örneklerde, emperyalizmin dişlisi yerleşik bir kapitalist devleti parçalayıp unufak eder; emperyalist baskının vahşi biçimleriyle, sosyalizmin yolunu hazırlayan politik ve ekonomik yoğunlaşmayı sağlar. Ulusal ve ekonomik baskının doğurduğu öfkenin artışına dayanan Sosyal-Demokrasi, hem ezilen hem de ezen milliyetin kitlelerine ortak savaşımın nasıl yürütüleceğini öğretir. Kaldı ki, yalnızca böyle bir ortak savaşım *insanlığı emperyalizmden sosyalizme götürerek* ulusal baskıyı ve ekonomik sömürüyü kaldırabilecek güce sahiptir.

Eğer, gelişmiş kapitalist devletlerde, Sosyal-Demokrasi emperyalizmi eski biçimlere dönerek, yeni devletler yaratarak ya da eskilerini restore ederek aşmanın olanağını göremezse; eğer tam tersine, "Yıkılsın sınırlar!" düsturuyla ekonomik koşullarının şimdiden olgun olduğu *sosyalizme* yolu açması gerekiyorsa, Sosyal-Demokrasi'nin bu görevi, emperyalist ulusal baskıya karşı kavgamızın en üstün kazanımı olan "Yıkılsın sömürgeler!" sloganını da kapsar. Sömürgeler, yaşamını uzatmanın yollarını arayan sermaye için yeni kârların kaynağıdır. Kapitalizm sömürgelerden asker kaynağı çıkarmaya bile çalışır; yer yer devrimci proletaryaya karşı kullandığı ve şimdiki gibi Dünya Savaşı'nda kendi rakiplerinin üstüne sürdüğü yerli orduları oluşturur. Proletaryanın yalnızca devrimci savaş yoluyla sağlayabileceği bir sonuç olan sömürge genişlemesinin

uluslararası çapta geriletilmesi, Sosyal-Emperyalistlerin iddia ettikleri gibi, kesinlikle azgelişmiş kapitalist devletlerin barbarlığa dönmesine işaret etmez. Önemli Doğu ülkelerinde (Türkiye, Çin, Hindistan) burjuva unsurların artışı yıllardır sürmektedir ve bu unsurlar kapitalizmin üretici güçleri geliştirme görevini bağımsız olarak yerine getirebilir. Avrupa kapitalizminin yayılmacı sömürgecilikten vazgeçmesini isteyen Sosyal-Demokrasi, genç sömürge burjuvazisinin Avrupa emperyalizmine karşı savaşımından *Avrupa'da devrimci krizi arttırmak üzere* yararlanmalıdır. Sosyal-Demokrasi, proletaryanın, sosyalizm saatinin Avrupa dışında da vuracağı anı öne almak üzere sömürgelerde Avrupa ve yerli sermayeye karşı verdiği kavgayı destekleyecek; eşzamanlı olarak, sömürge burjuvazisiyle değil, sosyalizm uğruna savaşan Avrupa proletaryasıyla dayanışmayı gerektirdiği inancını derinleştirmeye çalışacaktır.

5) Nasıl emperyalizmin, kapitalist temelde, işçi sınıfının çıkarlarına cevap verebilecek ve silahlanmanın artışını durduracak biçimde dönüştürülmesi olanaksızsa, *ulusal baskı eğiliminden caydırmak, ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkını tanımasını sağlamak da olanaksızdır.* Bu yüzden, *ulusal baskıya karşı savaşı sosyalizm uğruna emperyalizme karşı bir savaş olarak yürütmek zorunludur.*

Ulusal baskı altındaki kitleleri özgürleştirmek için, Sosyal-Demokrasi'nin savaşı *toplumsal-devrimci nitelikli bir savaşa çevrilmeli*, kapitalist hükümranlığa son vermeyi amaçlamalıdır. Çünkü yalnızca kapitalist özel mülkiyete son vererek işçi sınıfı, sınıf egemenliğinin ancak bir parçasını oluşturan ulusal baskıda çıkar aramaktan kaçınabilir. Sosyalist toplumda baskı olmayacaktır; sosyalist toplum bütün uluslara ihtiyaçları hakkında ortak kararlar alma hakkını, her yurttaşa başkalarıyla birlikte yapmak zorunda olduğu şeyin *belirlenmesine* katılma özgürlüğü tanıyacaktır.

Ulusal baskıya karşı savaşı kitlelerin sosyalizm uğruna devrimci savaşımlarının geniş nehrine akıtmak, bu kavgayı belirsiz bir

geleceğe ertelemek anlamına gelmediği gibi, ezilen ulusları gelecek umutlarıyla avutmak anlamına da gelmez. Çünkü, bütün eski ilişkileri alt üst edip devrimcileştiren emperyalist çağın fırtınalı etkisi, onu, proletaryanın bütün zincirlerini kırdığı sosyalist devrimler çağına döndürür.

II) ULUSLARIN KENDİ YAZGILARINI SÖZDE BELİRLEME HAKKI

Kendi yazgısını belirleme hakkı formülü İkinci Enternasyonal'den bir mirastır. Bu formül İkinci Enternasyonal'de ikili bir rol oynadı: Bir yandan her türlü baskıya karşı protesto ifadesi olarak düşünülmüşken, öbür yandan Sosyal-Demokrasi'nin "anayurdu savunmaya" hazır olduğunu anlatıyordu. Sloganın özgül ulusal sorunlara uygulanması, yalnızca somut içeriği ve gelişme eğilimlerini araştırmak zorunluğundan kurtulmak üzere söz konusu oldu. Emperyalizm çağında anayurdu savunma politikasının sonuçları bu formülün karşı-devrimci karakterini bütün berraklığıyla gösterirken, ulusal baskıya karşı savaşımımızı özetleyen bir formül olarak hatalı karakterini çoğu insan hâlâ görmüyor. Slogan emperyalizmin baskıcı eğilimlerine karşı çıkışı çarpıcı bir biçimde ifade ettiği için, devrimci Sosyal-Demokratlar bile (örneğin Rusya'dakiler) devrimci ajitasyonumuzun zorunlu bir parçası sayıyorlar. Kendi yazgısını belirleme hakkı sloganıyla ortaya attıkları proleter devrimci amaçları tam anlamıyla onaylamakla birlikte, bu formülü emperyalizme karşı savaşımızın doğru ifadesi diye tanımamız hâlâ olanaksızdır. Nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

1) *Kendi yazgısını belirleme hakkı kapitalist toplumda uygulanamaz.*

Modern uluslar, burjuvazinin, aynı dili konuşan halk kitleleri üzerindeki egemenliğinin politik-kültürel biçimidir. Sınıflara bölünmüş

uluslarda ortak çıkarlar ve genel irade yoktur. "Ulusal" politika, yönetici sınıfın çıkarlarına denk düşen politikadır. Bir takım kapitalist ülkelerin politik demokrasiden yararlanıyor olması bu önermenin doğruluğunu etkilemez. Sermayenin halk kitleleri üzerindeki ekonomik egemenliğinin etkisi, bu egemenliğin kapitalist devletin bütün organları (kilise, okul, basın) aracılığıyla sistemli ve sürekli biçimde uygulanması, burjuvazinin halk çoğunluğuna dolaylı olarak kendi kapitalist iradesini dayatmasına ve sermayenin iradesini halkınmış gibi göstermesine olanak sağlar. Modern demokrasi işte böyle işler! Ulusların birbirleriyle ilişkilerinde, belirleyici olan, daha kuvvetli burjuvazinin ya da ulusal grupları bir araya getiren oluşumların çıkarıdır. Genişleyen sermaye, ekonomik ve kültürel etkilerle ,ayılmaya uğraştığı bölgedeki halk kitlelerine iradesini dayatmaya çalışırken fazla bekleyemez. Bu süreç on yıllar alır; sık sık başka kapitalist gruplarının ters yöndeki iradesi de yoluna çıkar ve olanaksızlaştırır. Bu yüzden, *yabancı toprakların ilhakı sorunlarında, politik demokrasinin biçimleri bir kenara bırakılır ve kararı kaba kuvvet verir.* Referandumdan sadece devletin hareketlerini onaylamak üzere açık bir ihanet olarak yararlanılabilir. Dolayısıyla, kapitalist koşullarda sözde kendi yazgısını belirleme hakkının gerektirdiği sınır değişikliklerini yaparken ulusların iradesini karar faktörü haline getirmek tamamen olanaksızdır.

Bu istem ulusun tek bir parçasının şu ya da bu devlete katılmayı kararlaştırması anlamında alınırsa, hiç gerçekçi olmamakla kalmaz (çünkü sermaye sınırlar konusundaki kararları asla halka bırakmaz), ayrıca partikularist, demokratik-olmayan bir istemdir. Sınırlar konusunda karar hakkı bir ülkenin halk kitlelerinin elinde olsa bile, bunu tek başına bir eyalet değil, bütün devlet yapmak zorundadır. İki ülke arasında anlaşmazsık konuları bulunan yerlerde bile, demokrasi ilkeleri demokratik yollarla seçilmiş temsilcilerin bir anlaşmaya varmasını gerektirir. Örneğin: Alsas-Loren'in Fransa'ya ilhakının (nüfusun Almanya'ya dönmeyi isteyen kesiminin çabalarıyla)

ulusal bir sorun doğurduğunu düşünün. Bu sorundan hareketle Almanya öç almaya kalkışır ve Fransa'yı yeni savaşlarla tehdit ederse, kararda hiç söz sahibi olmayan Fransız halkının Alsaslıların isteklerinin yaratacağı bütün sonuçlara katlanmak zorunda kalmasının hiçbir anlamda demokratik olmayacağı bellidir.

2) *Kendi yazgısını belirleme hakkı sosyalist toplumda uygulanamaz.*

Kendi yazgısını belirleme diye bilinen hak, ilk kez sosyalizmde gerçeğe dönüşeceği, bunun için sosyalizm uğraşlarımızın bir ifadesi olduğu kaydıyla da kullanılır. Bu önerme bir takım itirazlara açıktır: Biliyoruz ki, ulusal baskının itici gücünü besleyen sınıf çıkarlarını kaldırdığı için, sosyalizm her türlü ulusal baskıya son verir. Ayrıca, ulusun sosyalist toplumda politik-ekonomik bir birim oluşturacağını varsaymamız için de bir neden yok. Eldeki bütün göstergeler ışığında sosyalist toplum kültürel ve dilsel bir birim karakteri taşıyacaktır; çünkü sosyalist kültürel birimin bölgesel esasa göre bölünmesi, hayatta kalabildiği sürece, ancak üretimin ihtiyaçlarını karşılayabilir. Bu bölünmeye, kendi güçleriyle ("kendi yazgısını belirleme hakkı"nın gerektirdiği gibi) ayrı ayrı uluslar değil, bütün ilgili yurttaşların *ortak eylemiyle* karar verilmek zorundadır. "Kendi yazgısını belirleme hakkı" formülünün sosyalizme taşınması, sosyalist toplumun doğasının tamamen yanlış anlaşılmasından kaynaklanır.

3) *Kendi yazgısını belirleme hakkı sloganının uygulanmasının taktik sonuçları.*

Bu slogan, bütün ütopyacı sloganlar gibi, kapitalist ve sosyalist toplumların karakterine ilişkin mutlaka yanlış anlayışlar yayar ve ulusal baskıyla savaşında proletaryanın kafasını karıştırır. Proletarya her zaman, kapitalizmde kendi yazgısının çatışan askeri ve ekonomik çıkarlar nedeniyle keyfi biçimde belirlenmesi tehlikesiyle yüz yüzedir. Bu slogan *yerine getirilemez* bir umut; yani, *kapita-*

lizmden kurtulunmaksızın savaş tehlikesinin defedilebileceği gibi bir umut, kapitalizmin kendini zayıf halkaların ulusal çıkarlarına şöyle ya da böyle uyarlanabileceği umudunu uyandırır. Demek ki bu slogan, savunucularının iradesine karşı bile, Dünya Savaşı'nın başlıca sonucu olan *sosyal-devrimci perspektifin yerine* ulusal-reformist bir perspektif geçirir. *Ezilen uluslar* proletaryasının programında, kendi yazgısını belirleme hakkı sloganı sosyal-yurtseverliğe bir köprü işlevi görebilir. Polonya, Ruthenia ve Alsas işçi hareketlerinin deneylerinin gösterdiği gibi, bu slogan işçi sınıfındaki milliyetçi hareketlerin bir argümanı olarak kullanılır, sonuçta proletaryanın uluslararası cephesi yıkılır.

Bu slogan ezen ulusların programına alınıp ulusal sorunun çözümü diye ortaya atıldığında, sloganın bir yanılsama olduğunu kanıtlayarak, sosyal-emperyalistlere ulusal baskıya karşı bütün savaşımımızı tarihsel açıdan haksız bir duygusallık oyunuymuş gibi gösterme, proletaryanın sosyal-demokrat programın bilimsel temeline inancını yıkma fırsatı verir. Bu slogan, ezen ulus proletaryasında, ezilen ulus proletaryasına zıt olarak, kendi yazgısını kendisinin belirlediği yanılsaması bile uyandırabilir; bu noktadan hareketle, ulusun diğer kesimleriyle birlikte "ortak" çıkarlarını, ortak iradelerini savunmayı kendi görevi sayar. Gelgelelim, kendi yazgısını belirleme hakkı sloganı bizim propagandamızda ancak sosyalizmde gerçekleşen bir koşula değinmek üzere kullanılırsa, o zaman, sosyalist yurttaşların ayrı bir ulusal grubunun genel çıkarların üstünde duran bir *kendi yazgısını belirleme* hakkının olanaksızlığının dışında, slogan yetersiz kalır. Çünkü bizim taktik çıkarımız, geçiş döneminde, yani ekonomik temelde sosyalizmin olanaklı olduğu, ne var ki toplumsal-devrimci sınıf savaşımının henüz başlamadığı bir zamanda, sosyalizm sloganının, toplumsal devrim sloganının, başka sloganlarla perdelenmeden, keskin ve açık bir dille ileri sürülmesini gerektirir; bu merkezi, başat düşünce bütün kısmi savaşımlar karşısında önceliği elinde bulundurmalıdır.

4) *Sorun tarihsel açıdan nasıl değerlendirilecek?*

Marx'ın 1848-1871 döneminde ulusal sorunda benimsediği konuma başvurma çabalarının en küçük bir değeri yoktur, çünkü Marx, İrlanda'nın özgürlüğü ve Polonya'nın bağımsızlığından yana kampanya yürüttüyse bile, aynı zamanda Çeklerin, Güney Slavların vb. özerklik yanlısı hareketlerine karşı çıkmıştı. Tersine, Marx'ın herhangi bir tutumu benimsemesi, tam da, somut sorunlara karşı soyut "haklar" temelinde tavır almanın Marksizmin işi olmadığını gösterir. Sosyal-Demokrasi'nin her türlü ulusal baskıda takındığı olumsuz tutum, tezlerimizin ilk bölümünde gösterdiğimiz gibi, kaynağı proletaryanın çıkarlarının yönetici sınıfların çıkarı ile uyuşamayacağı gerçeğidir. Herhangi ulusal bir sorunda (Alsace-Lorraine, Polanya sorunu, Balkanlar) olumlu bir pozisyon almak tüm emperyalist dönemin çerçevesi içinde, bu sorunun kendesini geliştirmek için somut eğilimler temelinde takip edilebilir.

Kendi yazgısını tayin etme hakkının Proudhoncu eleştirisinin bir anlamı yoktur. Proudhonculuk ulusal bir sorun bulunduğunu yadsıyor, her türlü toplumsal sorunu sınıf savaşımı yoluyla değil, alt orta-sınıf ortaklaşıcılığıyla çözmeye çalışıyordu. Kendi yazgısını belirleme hakkının Marksist karşıtları ise ulusal sorunun kendisini yadsımaz ve ulusal baskıyla savaşmayı sosyalizmin zaferine ertelemezler. Ancak, Proudhonculukla suçlanamayacaklarken, kendi yazgısını belirleme hakkı yandaşlarının yöntemi demokratik kavramların mekanik bir kullanımı olarak kabul edilebilir.

5) *Polonya Sosyal-Demokrasisi ve kendi yazgısını belirleme hakkı sorunu.*

Rus Sosyal-Demokrasisi Polonya sorunundaki tavrını Polonya'nın ekonomik gelişmesiyle ilgili 1893'te yapılan çözümlemeye göre belirledi. Polonya tarihinin sonraki yirmi yılı bu çözümlemeyi tamamen doğruladı; nitekim ne 1905-1906 devriminde, ne de Dünya Savaşı'nda *Polonya'da bağımsızlık hareketlerine* kalkışan herhangi

bir *ciddi* toplumsal katman oldu. Londra'daki Enternasyonal Kongresi 1896'da, bayrağına Polonya'nın bağımsızlığı uğruna savaşı kazımış Polonyalı sosyal-yurtseverlerin tutumundan ayırmak üzere önlerine getirdiğinde, kendi yazgısını belirleme hakkı sloganını kabul etmediler. Kendi yazgısını belirleme terimi sosyal-yurtseverliğin düsturu haline geldikten sonra, Polonya Sosyal-Demokrasisi'nin temsilcileri o sloganın 1903'te Rus Sosyal-Demokrasisi'nin programına alınmasına karşı da savaştılar. Buna karşın programa alındığı halde, Rus-Polonya Sosyal-Demokrasisi 1906'da Genel Parti'de *IGesamtparteil* birleştiler. 1906 yılında, sosyal-yurtseverliğe karşı tam zaferimiz Rus Sosyal-Demokratları'nın bağımsızlık sloganına başvurmaları tehlikesini azaltmış ve devrimci kitle savaşımı bütün düşünce farklılıklarına karşın safların sıklaştırılması zorunluluğunu getirmişti. Bu madde Rus Sosyal-Demokrasisi'nin Devrim sırasındaki ajitasyonlarında en küçük bir rol oynamadığından, bu adım çok daha kolay atılabilirdi; Parti'nin merkez organlarında kendi temsilcilerimiz vardı ve ajitasyon çalışmalarımızda en geniş özgürlükten yararlanıyorduk. Karşı-devrim çağında ulusal sorunlar Rusya'da büyük önem kazandığında ve bununla bağlantılı olarak Sosyal-Demokrasi'nin tutumuna ilişkin bir tartışma başladığında, Rus-Polonya Sosyal-Demokratları tutumlarıyla ilgili temel önemde açıklamalar yaptılar.

Bu tezlerimizle tutumumuza açıklık getiriyor ve geliştiriyoruz. Bizim düşüncemize göre toplumsal-devrimci bir bakış açısıyla ezilen ulusların işçileri arasında nasıl bir ajitasyon yürütülmesi gerektiğini somut olarak ortaya koymak için, *Eylül* 1915'de, eklediğimiz özel bir tasarıyla Polonya sorununa uygulanmasını nasıl düşündüğümüzü açıkladık.

III) POLONYA SORUNU VE SOSYAL-DEMOKRASİ

Mülk sahibi sınıfların Dünya Savaşı'ndaki tutumu, Rus-Polonya

Sosyal-Demokrasisi'nin kapitalist gelişmenin Polonya kapitalizminin çıkarlarını karşıt parçalara böldüğü ve paylaşan devletlerin çıkarlarıyla birleştirdiği şeklindeki iddiasının haklılığını bütün netliğiyle gözler önüne serdi. *Bağımsızlık hareketinin toprağa gömülmesinin* ifadesi, Polonya burjuvazisinin bağımsızlık sloganından bilinçli olarak vazgeçmesiydi; onun bütün savaş programları şu ya da bu emperyalist kampın askeri gücüyle değil, bu kamplardan birinin Polonya topraklarını içine alarak kuvvetlenmesiyle gerçekleşecekti. Polonya burjuvazisinin bütün savaş programları Polonya'nın bağımsızlığına karşıdır.

Dünya Savaşı, Avrupa'da ulusal devletler inşa etme döneminin geçtiğini göstermiştir. Kapitalizmin emperyalist aşamasında, her devlet ilhaklarla ve yabancı halkları ezerek kendi sınırlarını genişletmeye çalışır. Polonya burjuvazinin paylaşımcı devletlerdeki tutumu, emperyalist aşamada ulusal devlet idealinin anakronizmden öteye gitmediğini, Rus-Polonya Sosyal-Demokratları'nın bağımsızlık çabalanna karşı tutumlarının haklılığını doğruladığını bütün açıklığıyla göstermiştir.

1) *Polonya proletaryası ulusal bağımsızlığı asla kendi amacı saymadı.* Polonya proletaryası Polonya'nın üç parçasının paylaşımcı devletlerle kapitalist temelde birleşmesiyle büyüdü ve, *diğer bütün ulusların proleterleriyle beraber tarihsel olarak varolan devletler çerçevesinde*, demokrasi uğruna, ekonomik koşullarını iyileştirmek uğruna, sosyalizm uğruna kavga verdi. *Devletin sınırlarını değil, devletin sınıfsal ve ulusal baskı organı karakterini* ortadan kaldırmaya çalıştı. *Bugün*, Dünya Savaşı'nın deneyleri ışığında, ulusal baskıyla savaşmanın bir aracı olarak bağımsızlık sloganını atmak *zararlı* bir ütopya olmakla kalmaz, *sosyalizmin en basit temellerinin reddedilmesi* anlamına da gelir. Bu slogan, o da yabancı halkların bağımlılaştırılması ve egemenlik altına alınması için uğraş verecek yeni bir emperyalist devlet inşa etmeye çalışmak

demek olur. Böyle bir programın tek sonucu sınıf bilincinin zayıflatılması, ulusal antagonizmaların keskinleşmesi, proletaryanın güçlerinin bölünmesi ve yeni savaş tehlikelerinin artmasıdır.

2) Polonya topraklarını emperyalist devletlerden birinin ya da devletler koalisyonunun (bu programı Avusturya ve Rusya yanlıları ortaya atar) egemenliğinde birleştirilmesi programının kökeni, Polonya burjuvazisinin paylaşımcı devletler burjuvazisi karşısında kendi konumunu kuvvetlendirme, emperyalist yağmadan daha büyük pay kapma arzusudur.

Paylaşımcı devletlerde, Polonya topraklarını kendi sınırlarına dahil etme arzusu, ulusal toprakları büyütmeyi gerektiren stratejik ve genel emperyalist çıkarlardan kaynaklanır. Polonya burjuvazisinin ve paylaşımcı devletlerin burjuvazilerinin emperyalist çıkarlarından kaynaklanan Polonya topraklarını bir Büyük Devlet'in ya da Büyük Devletler koalisyonunun egemenliğinde birleştirme fikri, *yalnızca emperyalist politikanın bir aracı olabilir.* Emperyalist çıkarlar, genel ve özellikle ekonomik çıkarlar, Polonya topraklarının tam bağımlılık altında tutulmasını gerektirdiği için, bu bölgelerde demokratik sistem kurmanın üzerinde kafa bile yormazlar. Yani, böyle bir birlikte, ulusal sorunun proletaryanın çıkarlarıyla bağlı biricik yönü olan serbest kültürel gelişmenin asgari güvencelerini sağlamak bile söz konusu olamaz.

Savaşın Polonya topraklarını muzaffer devlete katılan tek bir organizmada birleştirip birleştirmeyeceği sorunu, savaşın askeri sonucuna ve sonraki diplomatik duruma bağlı olacak. Savaş, yeni ilhaklar ve Polonya haritasının yeniden kesilip biçilmesiyle *Polonya topraklarının bölünmesiyle* de bitebilir. Kimileri, yeni paylaşımların ve sonuçta ortaya çıkacak pazar, gümrük koşulları ve hukuksal koşullardaki değişikliklerin Polonya'nın kapitalist gelişmesini, dolayısıyla Rusya Polonyası'nın sosyalist hareketini tepeden tırnağa sarsmasından korkuyorlar. Böylesi korkular kuşkusuz abartılıdır.

Polonya'da ekonomik gelişmenin görece ileri bir düzeye ulaşması yeni koşullarla baş edebilecek üretici güçleri yaratmıştır ve sosyalist hareketin Polonya'nın bir parçasında zayıflaması başka bir parçanın güçlenmesiyle telafi edilecektir. Bununla beraber, böyle bir uyarlama çabasının zorunluluğu uzun süreli bir ekonomik kriz doğuracak, krizin bütün ağırlığı da proletaryanın omuzlarına yıkılacaktır.

Söylenenlerle atıfta bulunulan fikir, dar, güçsüz grupların sığ bir ütopyası olan bağımsız bir *tampon devlet* fikridir. Bu fikir hayata geçirilirse küçük bir eklenti Polonya devletinin kurulması anlamına gelir ki, o da Büyük Devlet gruplarından herhangi birinin askeri sömürgesi, askeri ve ekonomik çıkarlarının oyuncağı, yabancı sermayenin sömürü alanı ve gelecek savaşların bir muharebe alanı olur.

3) Bu etkenlerden çıkan sonuç, proletaryanın çıkarlarının (ekonomik, kültürel ve politik) *Polonya burjuvazisinin savaş programlarına her türlü desteği* dışladığıdır. Proletaryanın sınıf çıkarlarınca belirlenen eski proleter politika değişmeden kalmalıdır; işçi sınıfının burjuva savaş programlarının yararına politikasından vazgeçmesi için en küçük bir neden yoktur. Savaş programlarını desteklemek hiçbir gerçek ihtiyacını karşılamayacağı gibi, kendi sınıf avantajlarına yönelik eylemleri de terketmesi demek olur; savaş süresi boyunca burjuvaziyle ittifaka girmek anlamına gelir ve proletaryayı yıllar boyunca doğru yolundan saptırır. Öbür yandan, proletarya *paylaşımcı devletlerin sınırlarını savunmaya* kalkışamaz, çünkü günümüzde, paylaşımcı devletlerin Polonya proletaryası için sadece sınıfsal baskı organları değil, ayrıca ulusal baskı organları da olduğu gerçeğini bir kenara bırakırsak, her kapitalist devlet gelişmeye ayak bağıdır.

Yukarıda değinilen ve Polonya'nın yeni bir bölünme geçirmesi halinde Polonya proletaryasının karşı karşıya kalacağı bütün tehlikelere gözlerimizi kapatmadan, Polonya proletaryası, nasıl

sosyalizmin zaferi olmadan emperyalizmin diğer tehlikelerini bir tarafa bırakamazsa, *emperyalist çağda bir tarafta kalmaktan kaçınması* gerektiğini hesaba katmak zorundadır.

4) Savaşın çıkardığı genel sorunların kapitalizmde çözülemeyeceği, ayrıca emperyalizm çağında proletaryanın ulusal-kültürel çıkarlarını yeterince savunmanın olanaksızlığı, doğallıkla, proletaryanın, kendisini savaşın yeni tehlikeleri ve yüklerinden, yeni ulusal baskı tehlikelerinden kurtaracak biçimde kollarını kavuşturup sosyalizmi "beklemesi" gerektiği demek değildir. Emperyalizm, kapitalizmin belli bir gelişme aşamasındaki politikasıdır ve üretimin sosyalist örgütlenmesi olanağı doğurur. Savaşın proletaryaya yaptırdığı fedakârlıklar, vergi baskısının artışı, politik gericilik, çalışma koşullarının kötüleşmesi, yani savaşın bütün sonuçları proletaryayı sosyalizm uğruna devrimci savaşımlara yönlendirecek, gelecekteki tarihsel çağı bu savaş dolduracaktır. Savaşa karşı mücadele bu yeni çağın açılışıdır. Biz, halkın çıkarlanndan yana hareket ettiği iddiasındaki kapitalizmin onları nasıl mezbahaya götürüp ulusları parça parça ettiğini, ulusun ihtiyaçlarını ayaklarının altında nasıl ezdiğini, halk kitlelerine nasıl budala ineklermiş gibi davranıldığını gösteriyoruz. Ve halkın kanının boş yere akıtılmasını, Büyük Devletler'in ulusları keyfi olarak paramparça etmesini, ulusal baskının çoğalmasını protesto ederken, proletaryayı devrimci savaşıma da hazırlıyoruz.

İster savaş boyunca politik krizin keskinleşmesi proletaryanın aktif bir rol oynamasına izin versin, ister böylesi savaşımların gerçekleşmesi sonraki dönemlere kalsın, proletarya ne ayrılıkçı politikaları (statükonun savunulması, tek bir dominyon altında birleşmeye karşı savaş) onaylayacak, ne de Polonya'nın bağımsızlığı yanılsamasını izleyecektir. Savaşın sonuçlarına yönelik protestosunu (kan dökülmesi, ekonomik zararlar, ilhaklar, ulusal baskı) emperyalizmin nedenlerine karşı savaşıma çevirecektir. Polonya

proletaryası, genelde uluslararası proletaryayla, ama özelde paylaşımcı devletlerin proletaryasıyla elele, sosyalist devrim için çaba harcamak anlamında bu savaşımı sürdürecektir. Toplumsal-devrimci savaşım kapitalizmin çerçevesi içinde bile politik kurumların demokratikleştirilmesi uğruna savaşımı hiçbir şekilde dışlamaz, örneğin Rusya'da çarlığı devirmek için olduğu gibi; ulusal özgürlüklerin kazanılmasını baştan engellemez, örneğin yerel, bölgesel ve eyalet çapında özerkliğin yayılması gibi. Tersine, devrimci olasılıklar proletaryanın ivedi zaferler kazanma dürtüsünü kuvvetlendirmelidir; çünkü, yalnızca toplumsal devrimin sınıfsal ve ulusal baskıyı tam olarak bitireceğini bilmek, proletaryayı, sınıf savaşının şiddetini azaltacak her türden uzlaşma politikasına karşı silahlandıracaktır.

ROSA LUXEMBURG

Ulusal Sorun

ULUSLARIN KENDİ YAZGISINI TAYİN HAKKI VE ÖZERKLİK

SİYASAL DÜŞÜNCE KLASİKLERİ DİZİSİ

Belge Yayınları, Rosa Luxemburg`un ulusal sornuna ilişkin, marklst kuram içindeki en önemli tartışmalardan bininin parçası olan ve Lenin ile polemiklerini de yansıtan metinlerinin ilk Türkçe çevrisini ölümünün 90. yılında yayınlamaktan dolayı onur duyar.

Söz konusu metinler, daha önce yayınlarımız arasında yeralan "**Sosyalizm ve Ulusallık**" ve "**İşçi Hareketi, Marksizm ve Ulusal Sorun**" adlı kitapların yazarı olan ***Montly Review*** editörlerinden Horace B. Davls tarafından, Lehçe kaynakları da değerlendirerek hazırlandı.

Rosa Luxeburg şöyle diyor: "*İnsanlığın payına, tarih evrensel biçimde göstermiştir ki, en insanlık dışı baskılar bile genelde entelektüel yaşamın bastırılmasının, ya da dinsel ve ya ulusal baskıların uyandırdığı hiddet, fanatik isyan ve öfke duyfularını kışkırtmaz,,, Sosyalizm, her insana bağımsızlık hakkını ve kendi yazgısını belirleme hakkını tanır,,, Bugün ulus emperyalist arzuları perdeleyen bir pelerinden, emperyalist rekabetlerin savaş çığırtkanlığından başka birşey değildir.*"

Ölümünün 90. yıldönümünde bu enternasyonalist devrimciyi saygı ile anıyoruz.

ISBN 975344034-0
9 789753 440349

belge yayınları